

KVINNAN- DJUR ELLER MÄNNISKA?

Ett vetenskapsteoretiskt
perspektiv på biologismens
kvinnosyn

Kerstin Berminge

INNEHÅLL

Förord	3
1: En kort historik.	6
2: Dagens antifeministiska biologism.....	20
3: Biologismen och vad vetenskapen kan säga oss..	26
4: Det sociobiologiska perspektivet	39
5: Gener, genkopior och procentsatser.....	51
6: Ett djur bland alla andra.....	60
7: Evolutionismen.....	64
8: Människlighetens uveckling – mannens utveckling	70
9: Hjälploshet och stora hjärnor	102
10: Om två kvinnliga forskares erfarenheter.....	110
11: Langurer, barnamord och genförmering.....	117
12: Barnamord och hemliga ägglossningar	132
13: Sociobiologin, föräldrar och barn	138
14: Parförhållande eller haremssystem	148
15: Evolutionism och kvinnomisshandel.....	164
16: Evolutionspsykologin och gubbsjukan	172
17: Horor och madonnor.....	187
18: Kvinnliga perioder och manliga hormonstormar.....	190
19: Aggression, krig & fred – arv eller miljö.....	193
20: Aggression och egoism – en vetenskaplig begreppsförvirring.....	201
21: Djurfilmer som politisk propaganda.....	210
22: Kvinnlig inaktivitet – manlig aktivitet.....	219
23: Två biologiska filmer.....	235
Slutkommentar	244
Litteratur	253

FÖRORD

När jag började kritisera biologismens kvinnoosyn, i en rapport på Institutionen för Vetenskapsteori (1980)¹ fann jag till min förvåning att uppsatsen blev kritiserad av antibiologistiska humanister och samhällsvetare men inte av dem som jag kritiserade, de som gärna använder biologin för att förklara mänskliga beteenden och för att legitimera det de ansåg vara ett önskvärt samhällssystem.

Att börja diskutera biologismen utifrån biologiska utgångspunkter, som jag gjorde, var bara att erkänna biologisternas utgångspunkt som befogad, menade mina kritiker. Biologismen, eller den biologiska determinismen som man sade på den tiden, skulle uppenbarligen endast kritiseras utifrån humanistiska och beteendevetenskapliga utgångspunkter inte utifrån biologiska sådana. Jag tyckte då, och tycker fortfarande, att det är en felaktig ståndpunkt. Man gör inte mål på ”motståndaren” genom att bara spela på den egna planhalvan. Därför fortsätter jag min vetenskapsteoretiska och feministiska kritik av biologismen utifrån biologiska utgångspunkter. En sådan kritik är viktigare och mer angelägen idag än den varit på hundra år.

För drygt tjugo år sedan ansåg kultureliten i Sverige att biologismen var för evigt död. Man hade fel. Idag är den tillbaka och lika accepterad som den var i början av 1900-talet. Återigen förklaras snart sagt alla våra mänskliga beteenden och alla upptänkliga samhällsliga fenomen utifrån biologin, utifrån etologin, genetiken, endokrinologin och molekylärbiologin eller utifrån vår evolutionshistoria. Idag tycks även många av sjuttio-talets hängivna antibiologister ha accepterat det biologistiska perspektivet. Därmed är mina biologiska utgångspunkter säkert mer acceptabla idag än förra gången. Å andra sidan är mina slutsatser förmodligen mer kontroversiella nu än de var då. Jag hävdar nämligen här, och fortfarande, att det inte finns några klara biologiska belägg för många av de föreställningar om mänskliga beteenden och om skillnaderna mellan könen, som ständigt presenteras oss som biologiskt naturliga.

Jag kommer inte att försöka förklara hur mänskliga beteenden faktiskt uppstått, eller vad de verkligen beror på till skillnad från vad vilseförda eller inskränkta forskare eller biologister tror eller påstår. Min mission är avsevärt mycket blygsammare än så. Den är bara att visa hur omöjligt det biologistiska, och det nu så populära evolutionshistoriska perspektivet är när det gäller att förstå och förklara de flesta av våra påstått manliga eller kvinnliga beteenden.

Idag, som förra gången politiken dominerades av ekonomisk liberalism och låtgåpolitik, alltså från slutet av 1800-talet fram till andra världskrigets slut, går den dominerande liberalkonservativa politiken och propagandan hand i hand med biologism och

¹ På Institutionen för Vetenskapsteori Göteborg

individualism, med allmän irrationalism, mysticism och andlighet såväl som med politisk illusionism och politikerförakt. Dagens intellektuella trend, mer förvirrande än förnuftig, är med andra ord till förvillelse lik förra sekelskiftets idéströmningar även om den delvis uttrycks i andra termer idag.²

Det är i media, tidningar, radio och TV, som intellektuella trender skapas och vidmakthålls. Det är i media kampanjen mot feminismen förs. Det är från media vi får veta hurdana kvinnor och män egentligen är – av biologiska orsaker. Det är från media vi lär oss hur vi människor bör se ut och bete oss och vilka uppgifter i livet som är naturliga för kvinnor respektive män. Men det är ofta från forskare massmedia får sitt material. Ibland är vetenskapligt bra material bara slarvigt använt och felaktigt refererat i våra massmedia, inte sällan är dock de vetenskapliga resultat och förklaringar som refereras i tidningar, radio och TV, dåliga redan i forskarnas ordbehandlare.

Somliga av de forskare jag kritiserar nedan skulle troligen försvara sig med att de själva aldrig hävdade de teser som jag säger att deras idéer eller förklaringar strider mot. Det är förstås förnämligt om varje enskild forskare är konsekvent vad gäller de egna föreställningarna eller förklaringssystemen. Om vi andra ska acceptera ett biologiskt perspektiv på människors beteenden och samhällsliga ageranden måste emellertid den ene forskarens förslag om vad vi är av naturen stämma med vad den andra forskaren säger om samma natur. Nu stämmer olika forskares påståenden om den saken inte med varandra. Då är det befogat att påvisa det. Att klargöra sådana inkonsekvenser och att visa att forskare ingalunda är överens vad gäller frågan om människans sanna och biologiskt bestämda natur, om vad som är kvinnligt och manligt, eller om hur vår evolutionshistoria ser ut, är kanske huvudsyftet med det jag skriver här.

En del biologer, som tyckt illa om samhällsvetares och beteendeforskarens kritik av trenden att förklara allt samhällsligt eller mänskligt utifrån biologin, har börjat tala om dessa kritiker av biologismen som ”sociologister”, varmed de menar tendensen att förklara mänskliga beteenden och samhällen utifrån – ja vadå? Utifrån sociologiska eller andra samhällsvetenskapliga teorier och modeller?

Logiken i begreppsbyggnaden haltar här. Den biologiske forskaren går utanför sitt eget forsknings- och kompetensområde. Han försöker förklara människors beteenden och samhällsliga skeenden utifrån kunskaper om djur eller om biomolekylära processer etc., medan sociologen förklarar dessa fenomen utifrån sin egen disciplins teorier och modeller. I konsekvens med användningen av begreppet ”biologism” borde en ”sociologist” då vara en person som försöker förklara biomolekylära processer utifrån sina samhälls- och beteendevetenskapliga teorier. Jag har

² Det är ingen slump att idéer framförda kring förra sekelskiftet åter är högsta intellektuella mode, som psykoanalytikern C G Jungs, filosofen Nietzsches och kompositören Wagners, som dessutom alla beundrades av nazisterna.

aldrig träffat någon sociolog som försökt göra detta.

Man kan välja att betrakta de sociologer som fortfarande framhåller i kritiken av biologismen, som revirhävande, om man ogillar dem. Men man kan också välja att hävda att varje fenomen kräver förklaringar på sin nivå. Lika litet som jag begriper hur en bilmotor fungerar om någon börjar förklara för mig hur metallernas i motorn molekyler ser ut, lika lite kan man förstå samhällsliga skeenden utifrån hur de biokemiska processerna i nervsystemet ser ut. Det är bara att välja!

Jag vill också betona att jag ingalunda är allmänt negativ till biologi, som mina kritiker också har hävdat, tvärtom, kunde jag börja om mitt liv skulle jag välja att utbilda mig till biolog. Min kritik gäller således inte biologin i allmänhet, utan missbruk och obefogad användning av disciplinen.

5/12 2002

Kerstin Berminge

1: EN KORT HISTORIK. BIOLOGISM - LIKHETSFEMINISM OCH SÄRARTSFEMINISM

Det torde vara de flesta bekant att man diskriminerat kvinnor och förtryckt dem under årtusenden.

1800-talets forskare använde gärna den biologiska vetenskapen för att "bevisa" att kvinnor är underlägsna män. De använde den för att "bevisa" att kvinnor är mindre intelligenta och mindre rationella än män och att kvinnor av det skälet inte kunde utbildas och naturligtvis inte kunde ges något inflytande över samhällsutvecklingen och politiken. Det var en inställning som var lika gammal som vår västerländska kultur.

Vetenskapliga argument för att hålla kvinnan kvar i en underordnad position har under de senaste hundrafemtio åren hämtats från än den ena än den andra av biologins discipliner. Vartefter argument hämtade från ett av dessa områden har visat sig ohållbara har man snabbt hittat argument för samma sak från någon annan av biologins domäner.

Efter andra världskriget blev biologismen omöjlig på grund av att Hitler drev den bortom allt förnuft. Under nära femtio år därefter var vi relativt förskonade från biologiska argument mot jämställdhet och kvinnofrigörelse. Men dagens nybiologism gör det åter populärt och fullt acceptabelt att tala om biologiska skillnader mellan kvinnor och män, skillnader som predestinerar könen för olika uppgifter i samhället. Kvinnor är objekt och sexleksaker, de ska föda och ta hand om barnen och de ska utföra de mindre kvalificerade och lägre betalda sysslorna. Män är handlande subjekt och ämnade att ta hand om de mer ansvarsfyllda och välavlönade uppgifterna i samhället.

Inom kvinnorörelsen har likhetsperspektivet och särartsperspektivet, avlöst varandra de senaste 200 åren.

Likhetsperspektivet innebär i sin extrema form att kvinnor och män i grunden är likadana, bortsett från fortplantningsfunktionerna. Särartsperspektivet säger motsatsen, att könen är kapitalt olika av naturen just på grund av att de fyller olika funktioner för fortplantningen.

I kvinnofrigörelsens begynnelse, från början av 1800-talet, handlade kampen om att göra upp med de fördomar som sade att kvinnors intelligens inte räckte till för högre utbildning och för att ta samhällsansvar eller ens ansvar för sig själva. När, mot mitten av 1800-talet, alltfler framstående män började anse att kvinnorna borde få högre utbildning och borde ges inflytande i samhället, som exempelvis den berömde samhällsfilosofen och liberalen John

Stuart Mill gjorde,³ började konservativa kvinnomotståndare lägga fram "vetenskapliga belägg" för kvinnors underlägsenhet. Sådana behövde man inte lägga fram förrän föreställningen hotades, vilket blev fallet när den ifrågasattes av alltfler och framför allt även av framstående män.

Här kom kraneometrin väl till pass, metoden att med hjälp av skullmätning påvisa olikheter i hjärnstorlek. På grundval av skullmätningar kunde konservativa hjärnforskare meddela den "vetenskapliga sanningen" att vita europeiska män var de mest intelligenta människorna. De hade nämligen de största hjärnorna, påstod man. Europeiska kvinnor och människor av "andra raser" var underlägsna därför att deras hjärnor var lättare.⁴

Kvinnoförtryck och rasism har gått hand i hand under hela vår västerländska moderna historia. Det var ofta samma personer som kämpade mot rasism och för kvinnornas frigörelse och tvärtom. Det kvinnoförkämpar och antirasister kallade förtryck och rasism ansåg motståndarna vara de klokares omsorg om de underlägsna och hjälplösa. Å huvudets vägnar mindre bemedlade individer, kvinnor och människor av underlägsna raser, skulle bara må dåligt och bli sjuka av utbildning och för mycket ansvar hävdade kvinnomotståndarna. Vi kan notera samma fenomen idag. Förtryck har i retoriken alltid utövats för de förtrycktas eget bästa!

Under senare delen av 1800-talet ökade biologins status, både på grund av att Darwin presenterade sin evolutionsteori (1859) och på grund av framsteg inom fysiologin. Många av de vetenskapligt orienterade motståndarna till kvinnofrigörelse och anti-rasism, insåg snart att de kunde använda sig av Darwins evolutionsteori för att argumentera för sin sak.

Evolutionsteorin gjorde människan till ett djur bland alla andra. Det ledde till att man kunde hänvisa till djuren för att legitimera könsrollerna. Det innebar också att teorin kunde användas för att legitimera en utslagning av de "svagare". Fattiga människor och människor av andra "raser" kunde betraktas som underlägsna därför att de inte hade nått samma intellektuella och teknologiska höjder som Västvärldens vita manliga över- och medelklass.

Darwin har länge varit biologisternas store idol och idag upphöjs han åter och brett till himmelska höjder. Även hans mindre lyckade åsikter betraktas numer som Gudsord. Hans kvinnosyn exempelvis, var ledsam och den tillhörde knappast hans mer lysande "insikter".

Så här uttryckte Darwin själv sin uppfattning om kvinnor och om "primitiva folk":

Den huvudsakliga skillnaden vad gäller intellektuell kapacitet mellan de båda könen visar sig däri att männen alltid når bättre resultat än kvinnor vad de än företar sig – vare

³ Se ex. Nya Doxas nyligen utgivna dubbelverk av J S Mills och Harriet Taylor Mills, "Förtrycket av kvinnorna & Kvinnornas befrielse". Ursprungligen kom det här verket ut som två verk, 1869 resp. 1851.

⁴ J S Gould har (1983), på ett utmärkt sätt redogjort för och gett exempel på kraneometrikernas resonemang.

sig det handlar om djupt tänkande, förnuft eller fantasi och även vad gäller användningen av sinnen eller händer. Om man gör upp två listor över de mest eminenta männen och kvinnorna inom områden som poesi, måleri, skulptur, musik – innefattande komponerande och utförande, historia, vetenskap och filosofi, och tar med ett halvt dussin namn under varje rubrik, så skulle de två listorna inte vara jämförbara.

Vi kan också dra slutsatsen, utifrån lagarna om avvikelser från genomsnittet, som så väl illustrerats av Mr. Galton i hans arbete "Medfödd genialitet" (Hereditary Genius) att om män överträffar kvinnor på så många områden så måste genomsnittskapaciteten hos män vara över genomsnittet för kvinnor. (min översättning; Darwin 1981 sid. 327)

Ett annat exempel:

Pojkar och flickor liknar varandra ganska mycket, precis som ungar inom andra arter där könen skiljer sig åt som vuxna: på samma sätt liknar barn den vuxna kvinnan mer än den vuxne mannen. Kvinnan, slutligen, uppvisar vissa karaktärsdrag och hennes skalle anses vara ett mellanting mellan barnets och mannens. (min översättning; Darwin 1981, sid. 317)

Omkring 1870, hade Darwin alltmer börjat luta åt tanken att förvärvade beteenden kunde ärvas biologiskt.⁵ Han tänkte sig därför att man skulle kunna höja kvinnornas intellektuella kapacitet. Om man började utbilda kvinnor och sedan såg till att välutbildade kvinnor fick många barn, som också gavs god utbildning, så skulle döttrarna, efter flera generationer, kunna bli intelligentare. Han var därmed något generösare än många av samtidens motståndare mot kvinnors frigörelse, även om han med detta inte längre var vad man idag menar med Darwinist utan snarare Lamarckist.⁶ Att Darwin senare i livet blev Lamarckist talar man oftast tyst om eftersom det inte stämmer med bilden av den geniale mannen som hade rätt i allt han sade eller skrev.

Somliga av dem som har diskuterat den här frågan har velat frånhända Darwin allt ansvar för de för kvinnosaken mindre smickrande åsikter som han förde fram. De hävdar istället att Darwin bara var ett (oskyldigt) barn av sin tid.⁷ Så förlåtande har man emellertid ingen anledning att vara eftersom det inte "bara ansågs självklart" på Darwins tid att kvinnor var underlägsna män i allt. Tvärtom var kvinnokampen synnerligen intensiv vid den här tiden och frågan om kvinnornas ställning i samhället, om deras intelligens och allmänna själsförmögenheter, var ytterst kontroversiell och diskuterades intensivt när Darwin uttryckte ovan citerade åsikter. Hans uppfattning i den här saken var därmed långt ifrån något så okomplicerat och oskyldigt som "den allmänt

⁵ Medan den andre som upptäckte evolutionsteorin, Alfred Wallace, aldrig accepterade tanken på nedärvning av förvärvade egenskaper. Se ex. Adrian/moore 1992.

⁶ Lamarck, som verkade före Darwin, trodde att förvärvade egenskaper ärvdes ner till avkomman.

⁷ Margareta Hallberg, 1992 sid.139–140.

accepterade åsikten", i varje fall inte i intellektuella kretsar, som är vad vi diskuterar här.

Darwin var i flera andra och högst kontroversiella frågor modig nog att efter eget noggrant övervägande ta ställning tvärt emot den allmänt accepterade åsikten dessutom. Tanken att vi människor härstammade från aporna, som han inte diskuterade i sin första bok om evolutionsteorin men som han diskuterade i senare böcker,⁸ var minst sagt upprörande för många av de mer framstående männen i hans tid. Sådana idéer hävdade man definitivt inte om man "bara var ett barn av sin tid".

Inte heller ifråga om religionen var Darwin en man som bara flöt med den intellektuella strömmen eftersom han med tiden erkände sig vara ateist. Sådana sågs inte med blida ögon på hans tid. Han tvekade visserligen länge att klart deklarerat sin uppfattning vad gällde alla dessa frågor, men slutligen gjorde han ändå så. I fallet med evolutionen och vårt mänskliga ursprung och i frågan om kvinnors intellektuella kapacitet tog han ställning ordentligt och mycket offentligt. I frågan om religionen var han mer diskret och avslöjade sin inställning endast inför dem som kände honom. Flera av hans vänner blev chockerade över hans sällningstagande i religionsfrågan. Att inta en ståndpunkt tvärt emot ens närmaste vänners, i en så stor och viktig fråga som religionen var på den tiden, kräver också en hel del mod.⁹

Darwin kan alltså inte betraktas som något oskyldigt offer för sin tids tänkande, varken i allmänhet eller om kvinnor. Istället kan vi nog ta för givet att han ganska noga tänkt igenom frågan om vilka egenskaper kvinnor hade innan han tog ställning, precis som han gjorde med allt han skrev. När han så tog ställning, då gjorde han det inte för att han viljelöst och obetänksamt bekände sig till sin tids allmänt accepterade föreställningar utan utifrån andra utgångspunkter. Man kan således inte ursäkta Darwin hans kvinnosyn med att han var en utpräglad och oreflekterad opportunist.

Darwin var förvisso genial och hans första evolutionsteori var säkert i huvudsak korrekt, men han hade fel i en hel del andra avseenden, vilket moderna biologer och evolutionister knappt låtsas om idag. I somliga fall hade han ordentligt fel, i andra fall visste han inte utan gissade bara. Där har senare forskare kunnat fylla i det som fattades och rätta till de gissningar som inte stämde. Dagens evolutionsteori är således en utveckling av Darwins egna tankar, även om de grundläggande dragen fortfarande är desamma, idéerna om variationerna inom arterna och om en selektion för bättre anpassning till den omgivande miljön. Det är alltså fel att tillskriva Darwin allt det som vi idag betraktar som innehållet i "evolutionsteorin", vilket inte alltid framgår när Darwin nu höjs till skyarna igen och anses kunna ge oss förklaringar till allt mänskligt.

Det var nu inte bara från kraneometrin och evolutionsteorin man hämtade argument mot feministerna. Från fysiologin, som gjorde

⁸ The Descent of Man, 1871.

⁹ Adrian/Moore, 1992

stora framsteg under andra halvan av 1800-talet, hämtade man argumentet att innehav av livmoder predestinerade för hysteri, som ju betraktas som en form av irrationalism, en åkomma som var typsikt kvinnlig eftersom den härstammade från livmodern. Ordet hysteri kommer av grekiskans "hystera" som betyder just livmoder. Därför kallas också bortopererande av livmodern "hysterektomi". Livmodern ansågs således speciellt skum på den tiden och antogs förorsaka diverse mentala problem för bärare av sådana.

Hjärnviktsargumentet blev omöjligt med tiden eftersom man kom underfund med att den genomsnittliga skillnaden mellan kvinnors och män hjärnor visserligen var till männens fördel, sett i absoluta tal, men att det ändå fanns många män med lättare hjärnor än många kvinnor.¹⁰ Dessutom upptäckte man så småningom att både valar och delfiner hade tyngre hjärnor än vita europeiska män. Man kunde nu inte gärna hävda att valar och delfiner var intelligentare än europeiska över- och borgarklassmän.¹¹ Somliga föreslog då att det handlade om hjärnans vikt i förhållande till kroppsvikten istället. Om så vore fallet hade ju männen tyngre hjärnor än både valar och delfiner. Snart fann man dock att kvinnor hade ett genomsnittligt förmånligare förhållande härvidlag eftersom kvinnors hjärnor genomsnittligt väger mer i förhållande till kvinnors genomsnittliga kroppsvikt. Så var även det argumentet omöjligt.

Frågan om hur man ska beräkna förhållandet mellan hjärnvikt och kroppsvikt är dessutom inte problemfri, som J S Gould har påpekat. Fetma skulle ge ett ofördelaktigare förhållande, medan en mager person får ett fördelaktigare sådant. Man kan inte gärna anta att magra människor är intelligentare än tjockare människor, eller att en kraftig viktökning eller viktninskning, förändrar en persons intelligens.¹² Man måste i det här fallet dessutom utgå ifrån en idealvikt, och hur bestämmer man en sådan? Vidare är det knepigt att väga hjärnor absolut rättvisande.¹³

Hjärnviktsargumentet borde alltså vara definitivt ute ur bilden men förvånande nog återkommer det med jämna mellanrum och hörs då och då ännu idag.

Kring sekelskiftet 1900, efter nära ett halvt århundrade av anti-feministisk och rasistisk-biologistisk propaganda och då Darwins teser verkade alltmer säkra på grund av senare vetenskapliga upptäckter, syntes de biologiska förklaringarna till alla tänkbara mänskliga beteenden så säkra och självklara att få ansåg det möjligt att förneka eller tillbakavisa dem, precis som fallet är idag.

I denna den första genomgripande biologistiska epoken uppstod en biologistiskt influerad särartsfeminism, även om den inte

¹⁰ Män med lättare hjärnor, ev. Gould

¹¹ Arbetare och bönder talade man överhuvudet taget inte om som människor på den tiden. Det är tveksamt om man ansåg att de som tillhörde de lägre samhällsklasserna vara riktiga människor. De betraktades snarare som boskap. Se e. Adrian/Moore 1992.

¹² Under senare tid verkar alltfler utgå ifrån att så är fallet men det finns knappast några vetenskapliga belägg för den här uppfattningen.

¹³ Gould J S 1987, sid. 129–135.

kallades så vid den tiden. Ellen Key, med sina resonemang om den naturliga moderligheten, kan ses som en representant för denna strömning.

När kvinnor i överklassen och övre medelklassen, som redan uppnått en viss självständighet, även om den var måttlig, mätt med dagens mått, upptäckte att den ohämmade ekonomiska ut-
sugningen av kvinnor i de lägre samhällsklasserna ledde till att dessa kvinnors barn lämnades åt sina öden och for mycket illa, började de hävda att man måste återupprätta den biologiskt naturliga moderligheten. Alla kvinnor, ansåg de, måste ges möjlighet att ta hand om sina barn och sina familjer i enlighet med kvinnans biologiska natur och predestination.¹⁴ Den här inställningen blev sedan den framväxande arbetarrörelsens ideal.¹⁵

Under första världskriget och medan männen stred vid fronterna, fick kvinnorna i stridande länder ta över och utföra många uppgifter som man tidigare ansett att endast män klarade av. Det gav kvinnorna både goda argument och goda belägg för kvinnors duglighet och därefter kunde de inte avfärdas lika lätt. Kvinnor fick således rösträtt i många av de europeiska länderna åren efter första världskriget.

Kvinnomotståndarna intensifierade nu sin kamp för att pressa tillbaka kvinnorna till "den lilla världen" igen. I spåren av de nedkörda ekonomierna och den nyliberala sparpolitiken efter kriget, och på grund av framsteg inom biologin, där biologer började anse att de var de verkliga experterna på mänskliga beteenden och samhällsfrågor, slog 1800-talets biologistiska idéer igenom med full kraft, och nu även i lagstiftningen.

Vid den här tiden hade forskare under flera årtionden oroat sig för mänskighetens degeneration.¹⁶ De ansåg att s.k. mindervärdiga människor fick för många barn och att hela människosläktet därmed skulle försämrans. Därför hade forskare länge ropat efter åtgärder mot försämringen av "folkmaterialet". Först efter börskraschen 1929 började politiker i Europa ta de här forskarnas oro på allvar.¹⁷ I USA däremot, hade man accepterat den här föreställningen redan i början av 1900-talet.

I diskussionen för några år sedan, som journalisten Maciej Zaremba initierade i DN, lades skulden för steriliseringarna på

¹⁴ I någon mening kan man kanske hävda att den här särartsfeminismen var radikal då den användes mot utsugningen och förtrycket och mot de lägre samhällsklassernas slit och elände, i synnerhet kvinnornas, till skillnad från dagens särartsfeminism som snarare är rent konservativ.

¹⁵ Från det hållet försökte man nu skapa sådana förhållanden även för vanligt folk att alla familjer kunde ha en hemarbetande mamma. Idealet ifråga kom i praktiken att dominera socialdemokratins och fackföreningarnas politik ända in på 1960-talet. Se Hirdman Y, 1998.

¹⁶ En av de första att uttrycka denna oro var Charles Darwins kusin Francis Galton, mannen som bl.a. introducerade statistiken inom beteendevetenskapen. Darwin anammade Galtons åsikter om risken för degeneration (domestikation kallades det då; Se Darwins bok *The Descent of Man*) och sammalunda gjorde många andra forskare, i synnerhet konservativa sådana. Adria/Moore, 1992.

¹⁷ I USA hade man tagit oron för degeneration på allvar betydligt tidigare och i och med att man började begränsa invandringen. Man ville undvika att få in sämre människomaterial i USA, varmed bland annat avsågs slaver och sydeuropeer. Gould, J S, 1983.

socialdemokraterna, på folkhemspolitiken och på den s.k. sociala ingenjörskonsten. I verkligheten var det alltså vetenskapsmännen, biologer och läkare, yrkeskårer som ingalunda utmärktes av socialdemokratiska eller socialistiska anfåktelser, som drev på och hade gjort så under nära femtio år vid den tidpunkten. Det var först i och med den ekonomiska kris som följde på börskraschen 1929, med åtföljande idéer om att spara sig ur kriser (idéer som återuppstått och praktiserats igen sedan slutet av 1900-talet), som läkare och biologer fick nästan alla politiker med sig. Politikerna böjde sig nu för vetenskaperna, den biologiska och den ekonomiska, och ansåg som företrädarna för dessa att samhället inte längre ha råd med mindervärdiga människor.¹⁸

Orsaken till steriliseringslagarna var alltså framför allt en oro för statens finanser, att ”dåligt människomaterial” kostade samhället för mycket, en oro som i stort sett alla delade, konservativa, bondeförbundare och liberaler såväl som socialdemokrater och även av en hel del kommunister. Det var helt enkelt den tidens absoluta, odiskutabla och vetenskapliga sanning.

Efter Hitlers maktövertagande (1933) skulle tyska läkare och psykiatriker, biologiska som de var, driva politiken dithän att avlivning av mindervärdiga människor ansågs fullt rimligt. I Hitlers Tyskland inriktades dessutom hela samhället på att fostra kvinnor respektive män för deras biologiskt naturliga samhällsfunktioner. Kvinnor skulle bli goda mödrar och vårdare, män goda krigare. Tendensen var densamma även utanför Tyskland, men det gick inte så långt i de demokratiska länderna, där trots allt kritiska röster kunde göra sig hörda. Även om demokrati och yttrandefrihet inte är några absoluta garantier mot politiska galenskap, vilket exempelvis Mc Carthyismen i USA visade, kan den ibland (med betoning på ”ibland”) fungera tillräckligt väl för att förhindra det rena kollektiva vanvettet.¹⁹

Under andra världskriget, som bröt ut 1939, bevisade kvinnorna i de krigförande länderna ännu en gång att de klarade av många typiskt manliga sysslor. Nu fick de åter börja arbeta i den industri som behövde deras arbetskraft när männen skickades ut som kanonmat. På grund av biologismens och rasismens totala kollaps på nazismens mentalsjukhus och i koncentrationslägren, kunde manliga motståndare mot kvinnostriden, efter detta krig, inte längre använda sig av biologin som argument mot kvinnorna, om de önskade bevara sin heder. Hitler och hans nazism hade gett

¹⁸ I en mening hade Zaremba rätt. Först det mer sekulariserade samhället kunde man fatta beslut om de steriliseringar som religionen hade satt stopp för tidigare. På det sättet var steriliseringarna ett resultat av ”det moderna projektet”, om man menar att detta i stort sett är det sekulariserade samhället. Man kunde alltså ha sagt att steriliseringarna var resultat av avkristnandet av samhället. Man kunde också ha sagt att de var en effekt av det kapitalistiska samhället där människor värderas endast i pengar. Men Zaremba valde att lägga skulden på socialdemokratin och på ”den sociala ingenjörskonsten”, vilket ger en skev bild av vad som hände.

¹⁹ Jämför exempelvis Hitlers nazism och diktatur med USA under Mac Carthy-eran, där USA ingalunda utgjorde något gott exempel på rättssäkerhet och individuell frihet, men där man ändå inte lyckades driva den sjuka saken så extremt långt som nazisterna drev sin sak i det diktatoriskt styrda Tyskland.

biologismen ett så utomordentligt dåligt rykte att ingen ville bli offentligt sammankopplad med honom och hans nazistiska och biologistiska idéer årtiondena efter 1945.

Nu återkom istället likhetsfeminismen och kvinnor fick en möjlighet att kämpa för kvinnosaken utan att en veritabel storm av biologistisk propaganda sattes in mot dem.

Inom vetenskapen ersattes det tidigare dominerande biologistiska perspektivet på människor nu av behaviorismen, Pavlovs och J B Watsons vetenskapsteoretiska skapelse.²⁰

Watson, som presenterade sin beteendeteori redan några år efter första världskriget, ansåg att miljön under uppväxten var viktigare än det biologiska arvet när det gällde att forma människorna. Därför gällde det att ta reda på hur miljön skulle se ut för att forma så goda människor som möjligt och för att utveckla människors inneboende kapaciteter så väl som möjligt.²¹

De här föreställningarna gav upphov till det som numer med en föraktfull term benämns "den sociala ingenjörskonsten", den som Maciej Zaremba påstod låg bakom och var huvudskälet till steriliseringskampanjerna. Den sociala ingenjörskonsten hade alltså sin intellektuella grund i åsikter rakt motsatta de biologistiska. Att steriliseringarna sedan fortsatte under flera årtionden efter andra världskriget berodde inte på att de var sprungna ur "den sociala ingenjörskonsten" utan på den allmänna eftersläpning och tröghet som de flesta samhällssystem är behäftade med och på att politiker i stort sett inte intresserade sig för vad läkare och socialarbetare sysslade med.

Efterkrigstidens politik, den sociala ingenjörskonsten, handlade alltså om en önskan att skapa ett gott samhälle för alla.

Eftersom människorna formades av sin miljö skulle man kunna förbättra människorna och samhället genom att skapa bättre levnadsförhållanden för alla människor. Därför skulle miljön läggas tillräta. Alla människor i samhället skulle få bättre bostäder, bättre möjligheter till god hygien och bättre utbildning, så att alla kunde få anständiga löner som det gick att leva drägligt på och så att samhället kunde utvecklas. Man ville också skapa bättre pensionssystem, sjukvård och förlossningsvård för alla.

Det faktum att företagen ropade efter arbetskraft efter andra världskriget var säkert huvudskälet emellertid till att kvinnornas krav på att få komma ut i förvärvslivet inte längre stötte på samma patrull som tidigare. Nu behövde företagen arbetskraft med god utbildning. Allt fler, och även allt fler kvinnor, de senare till och med med stöd från samhället, kunde i allt större utsträckning börja studera vid högre skolor och universitet från femtiotalet och framåt.

Behovet av arbetskraft var således huvudskälet till att de

²⁰ Behaviorismen hade utvecklats av Watson betydligt tidigare, men inte fått gehör då biologismen varit den förhärskande inriktningen inom beteendevetenskapen. Watson gav ut sin bok *Behaviorism* år 1924.

²¹ Miljön ansågs viktig även för trettiotalets biologister men på ett annat sätt. De förfasade sig ofta över industrialiseringen och föroreningen av miljön. Ett naturligt och sunt leverne betonades och fysisk fostran av folket ansågs också vara en väg för att skapa ett bättre människomaterial.

dominerande ekonomiska eliterna inte på allvar (endast i den politiska retoriken) motsatte sig uppbyggnaden av offentligt finansierad omsorg, sjukvård, åldrvård, daghem och förskolor.

Kvinnor behövde nu avlastas sina traditionella ansvarsområden för att kunna tas i anspråk som arbetskraft i de industrier som skrek efter arbetskraft. Det var då bättre att alla, även de mindre bemedlade människorna, var med och via skatten betalade för den barnomsorg och äldreomsorg som kvinnorna måste frigöras ifrån om de skulle kunna förvärvsarbeta utom hemmen. Tidigare hade företagen, som behövde kvinnlig arbetskraft, själva fått inrätta daghem och annan avlastning för sina kvinnliga anställda.

Nu växte vänsterradikala grupper fram, i huvudsak ungdomar, understödda, eldade och påhejade av äldre och mer erfarna kommunister och socialister. Dessa grupper kom att få ett avgörande inflytande på den offentliga debatten från mitten av 1960-talet och under första delen av sjuttio-talet.

De här grupperna var utpräglad antibehavioristiska samtidigt som de, helt i den tidens anda, var antibiologiska. De kritiserade behaviorismen för att den bara syftade till att utveckla metoder att kontrollera människorna.²² Genom att behärska och reglera allt i samhället försökte överheten göra medborgarna till snälla och lydiga slavar under stat och kapital, menade de. I hållningen gentemot biologismen var behaviorister och den unga samhällskritiska vänstern emellertid överens: Biologismen var falsk såtillvida som att mänskliga beteenden inte kunde förklaras utifrån biologin.²³

Den vetenskapliga inriktning som står bakom dagens nybiologism, sociobiologin, (som jag återkommer till) introduceras av E O Wilson i mitten av 1970-talet,²⁴ kritiserades häftigt när den presenterades men slog ändå igenom på bred front under 1990-talet, efter att den hade accepterats inom biologin under 1980-talet. Sociobiologin förändrade forskarnas syn på djuren i grunden. Djuren blev nu ännu mer lika oss och därmed antogs de kunna säga oss mer om oss människor och om våra beteenden.

Med sociobiologin blev djur och människor strategiskt planerande egoistiska individualister. I spel- och konfliktteori,²⁵ som är grunden för det sociobiologiska sättet att tänka, fick man en matematisk modell för att beskriva djurens beteenden, vilket man inte hade haft dessförinnan. Det gav djurbeteendestudierna en vetenskaplig status som de tidigare inte hade haft. Det som kan uttryckas med siffror, som kan matas in i och bearbetas i en dator, förefaller så mycket mer imponerande än vanliga verbala förklaringar.

De allra heligaste av myterna om människans sanna natur, omhuldade i vår kultur minst sedan 1700-talet, föreställningen att uraggressionen och den medfödda och oundvikliga egoismen styr

²² Se ex. Christiansson, Fahlén m.fl. 1969 *Konsten att dressera människor*.

²³ Sedan har behaviorister beskyllts för att vara avsevärt mycket mindre biologiskt orienterade än de i själva verket var, men det är en annan historia, dock väl värd att uppmärksammas

²⁴ Se Wilson E O, 1975.

²⁵ Som också spelar en väsentlig roll i ekonomisk teori.

alla levande varelsers beteenden eller driver utvecklingen framåt, förefaller med det nya perspektivet betydligt trovärdigare.

En del av det som sociobiologer säger om könen är lite bättre för kvinnornas del än tidigare biologiska idéer. I vissa avseenden sägs samma saker som tidigare men på ett nytt sätt. I flera väsentliga avseenden säger man för jämställdheten och kvinnosaken betydligt värre saker idag än någonsin tidigare i vår moderna västerländska kulturkrets (varmed jag här avser de senaste 500 åren).

Idag föreslår somliga exempelvis att kvinnomisshandel är evolutionsbiologiskt naturliga fenomen eftersom sådana beteenden ger männen fler avkommor. Den här föreställningen hade varit otänkbar under senare delen av 1800-talet. Då ansågs män visserligen starkare och intelligentare än kvinnor men man satte också den "ärbara" kvinnan/modern på piedestal och ansåg att män hade skyldigheter gentemot kvinnor och barn. Den tidens ideal förestavade en strikt gentlemannamässig manlighet. En riktig man, ansågs det då, slår inte en värnlös kvinna.²⁶

Samtidigt som sociobiologin började sitt intellektuella segertåg inom vetenskapen utvecklades den moderna nybiologiska särartsfeminismen.

Sociobiologin och den moderna och rumsrena särartsfeminismen hade dock sina rötter i skilda tanketraditioner. Trots detta kom de att smälta samman under 1990-talet.

Människan, säger sociobiologer, är inget annat än ett evolutionärt utvecklat djur och därför är det vi biologer som är bäst ägnade att förklara människans väsen. Kvinnor och män, säger de vidare, är naturligtvis olika på grund av vår evolutionshistoria. Kvinnorna har utvecklats att föda och ta hand om barnen och därför har de utrustats med andra egenskaper än männen, som utvecklats att strida och konkurrera om de begränsade resurserna.

Detta är patriarkatets gamla vanliga föreställning.

Dagens särartsfeminister för alltså fram samma åsikter som alltid har förfäktats av patriarkatet. Den moderna särartsfeminismens grunder anlades dock av en del av vänsterns kvinnokämpar, omedvetna som de var om vad som skulle komma ut av betonandet av biologiska skillnader mellan kvinnor och män.

Då kvinnorna under 1970-talet kom in vid universiteten i samma utsträckning som män, och fann att de inte avancerade där i den utsträckning som de (med rätta) ansåg att de borde göra, började de betona kvinnors annorlunda och socialt bestämda erfarenheter som argument för varför de behövdes i forskningen. De hävdade nu att kvinnors annorlunda erfarenheter också måste tillvaratas inom forskningen. Somliga gick längre och menade att kvinnor, på grund av att de födde barn, fick erfarenheter som män av nödvändighet aldrig kunde dela och förstå, vilket också gjorde det

²⁶ Vilket förstås inte innebar att ingen kvinnomisshandel förekom på den tiden utan endast att det offentliga samhället tog ställning för ett chevalereskt beteenden gentemot de goda kvinnorna, hustrurna och mödrarna.

nödvändigt med kvinnliga forskare.

Därmed beredde de landet för den moderna, biologiska särartsfeminismen, som säger att det är en radikal skillnad mellan könen på grund av deras olika biologiska förutsättningar och som hävdar att kvinnor måste få vara kvinnor.

Konservativa personer kom nu på att de kunde använda särartsfeminismen för sin egen konservativa propaganda.²⁷ Så småningom smalt därför vänsterkvinnornas särartsfeminism²⁸ gradvis, och till synes omärkligt, samman med sociobiologins syn på kvinnan som en biologisk varelse mer än som en samhällslig sådan.

”Äkta” feminism, säger de moderna konservativa särartsfeministerna, handlar inte om att göra om kvinnor till män (underförstått: som likhetsfeministerna vill göra) utan om att få det kvinnliga uppvärderat i samhället

Särartsfeministerna talar alltså om samma egenskaper som var högt värderade i 1800-talets borgerliga kretsar, men förstås även den gången bara i retoriken. Anständig lön för den kvinnliga mödan var kvinnorna inte värda och är de fortfarande inte värda. Kvinnor, anspråkslösa och vårdande som de är, ska bara sådär i allmänhet må bättre av att få vara sant kvinnliga och det antas förstås uppväga bristen på lön för de vårdande insatserna.

Särartsfeminismen har sedan effektivt utnyttjats i den konservativa och vilseledande antifeministiska propagandan,²⁹ eller ska vi kanske säga i propagandan mot jämställdhet mellan könen. Genom att säga sig vara feminister har man, som Petra Ullmanen har påpekat, stulit feminismen, oskadliggjort den genom att definiera om den. Följaktligen är nästan alla feminister idag, både de som vill skjutsa in kvinnorna i köket igen och de som anser att män och kvinnor ska ha samma samhällsansvar och samma möjligheter i samhället, halva makten och hela lönen som Agneta Starkt har uttryckt det.

Om alla är feminister, både de som vill skjutsa in kvinnorna i köket igen och de som anser att kvinnor ska ha samma rätt till

²⁷ Det har blivit populärt att kalla socialism för konservatism idag, med argumentet att det är gammalmodigt att försvara ”folkhemmet” exempelvis och med argumentet att ordet ”konservativ” avser ”bevarandet av det bestående”. Därför, får jag väl förtydliga att jag härmed avser den politiska ideologi som går tillbaka på mycket gamla föreställningar om det rättfärdiga och riktiga i ett ojämlikt samhälle, den ideologi som säger att somliga människor är mer värda än andra, den ideologi som säger att de flesta människor måste styras med fast hand och som säger att demokratiska system är förförliga och att de bara kommer att förorsaka elände för alla. Med konservatism avser jag den ideologi som i anser att styrande eliter är en bättre sorts människor, den sorten som man måste belöna för deras samhällsinstaser, medan resten av mänskligheten tillhör de kreatur som måste piskas att arbeta. Eftersom dessa idéer är många tusen år äldre än tanken om alla människors lika värde och om rätten för alla att leva drägliga liv och ha en viss levnadsstandard, anser jag fortfarande att begreppet ”konservatism” bör användas för att beteckna de åsikter jag i korthet och kanske aningen rätt refererar i denna fotnot. De som är konservativa, enligt den vokabulär som används här, är alltså inte de som vill försvara ett system som vuxit fram de senaste femtio åren, utan de som vill gå tillbaka till tiden för detta system och som vill återskapa 1800-talets kapitalistiska system.

²⁸ ”Livmodersmystiken” som jag då irriterat kallade den.

²⁹ Se Petra Ullmanen, 1998

ekonomiskt oberoende som männen, så blir begreppet "feminism" meningslöst, eftersom det därmed kan beteckna vilka åsikter som helst, även de som är rakt motsatta.

Moderna särartsfeminister,³⁰ dem som Nina Björk så förtjänstfullt diskuterade och kritiserade i sin bok *Under det rosa täcket* (1996), hänvisar nu, precis som föregångarna för hundra år sedan, till biologin för att tala om för oss kvinnor vad vi är av naturen. Kvinnor, säger de, är moderliga, känslomässiga och irrationella medan männen förstås är logiska och rationella.³¹ Detta är detsamma som att säga att vi kvinnor är mindre intelligenta än män. Dagens särartsfeminister sjunger alltså samma visa för oss kvinnor som makthavande konservativa män sjöng för de första feministiska kämparna för mer hundrafemtio år sedan.

Idag utnyttjas således särartsfeminister för att bedriva anti-feministisk propaganda och belönas rikligt av det antifeministiska manliga etablissemanget för sina insatser i välregisserade kampanjer mot jämställdhet och mot kvinnors krav på likabehandling. Män betalar kvinnor mycket höga löner för att föra fram argument mot och kämpa mot de jämställdhetskrävande likhetsfeministerna.

För det kvinnoförtryckande och förmodligen mer liberala reklamfolket innebär å andra sidan tesen att "kvinnor måste bejaka sin kvinnlighet" istället att kvinnor ska acceptera att vara rena sexobjekt. Kvinnor ska exponera sina kroppar, sina bröst och former och således vara mer av sexualvarelser än goda mödrar.

Mödrskapet, som av de rent konservativa krafterna åter har upphöjts till ideal, har dessvärre en tendens att förstöra den unga kvinnokroppen, den som utgör dagens ideal. Det gör brösten slappare, magen degigare och midjan mer omfattningsrik. Mödrskapet framstår i reklamfolkets föreställningsvärld och i massmedia, därmed inte lika eftersträvansvärt eller idealiskt som under tidigare biologiska epoker.

Vi ser här en motsättning mellan hur särartsfeminismen används i den vetenskaplig/konservativa kampen mot ekonomisk och politisk jämställdhet och hur den används i reklam och massmedia. Den förra vill sända oss kvinnor tillbaka till "den lilla världen", till den obetalda skötseln av hemmet och till det obetalda ansvaret för vård av barn, sjuka och gamla. Reklam-makarna vill göra pengar på vår kvinnlighet, alltså på sex. Somliga av dem gör sig förmögenheter på att sälja allt mellan himmel och jord med hjälp av nakna eller halvnakna kvinnokroppar. Andra blir rika på att med hjälp av silikon, fettsugning och kirurgiska lyft återställa kroppar som deformerats av moderskapet, eller som av en njugg natur inte getts sådana former som de reklamskapade och fullständigt onaturliga idealen förestavar.

Båda formerna av särartsfeministisk propaganda tjänar anti-

³⁰ Bland annat flera av de kvinnor som publicerar sina verk med pengar från Timbro, SAF:s kampanjorganisation, som fört en intensiv kampanj mot feminismen en längre tid.

³¹ Se Robèrt Rigmor/Uvnäs-Moberg 1994.

feminismens sak och verkar för att trycka tillbaka kvinnorna, objektifiera dem, passivera dem och göra dem maktlösa.

Men även männen är idag måltavlor för kommersialismens särartstänkande. Samma könsdiskriminerande kroppsfixering återfinns i dagens manliga kroppsbyggerideal. Den är ett återuppväckande av det biologistiska, nazistisk/fascistiska idealet, föreställningen om den store, starke och atletiske mannen, krigaren, hjälten, och den lilla, späda och hjälplösa kvinnan. Dagens kroppsideal, både det kvinnliga och det manliga, är närmast karikatyrer av arten Homo Sapiens, sådana att ingen enda människa klarar av att leva upp till dem utan konstlade hjälpmedel som silikon eller anabola steroider.

Redan de små barnen får nu lära sig hur en riktig man ser ut i förhållande till en kvinna. Disney, som hänger med sin tid, sprider de moderna myterna om könsskillnaderna i glada färger. Askungens Disneyprins, han som ritades i mitten av förra seklet, var en normal man. Han var något lite längre än Askungen och förvisso mer bredaxlad än hon men skillnaden mellan dem var måttlig och tämligen realistisk. Skönheten Belle, (i filmen "Skönheten och odjuret",) däremot, träffar män av en helt annan kaliber. Hennes beundrare liknar närmast anabolstinna kroppsbyggare och de får Belle att framstå som en mycket ynklig och mycket skör liten kvartsfigur, även om hon har begåvats med ett starkt psyke.

Ute är nu den så förhatliga "sociala ingenjörskonsten". Idag står vi istället inför den "biologiska ingenjörskonsten", en konst vi bara sett början på. Det är en konst som knappast kommer att bli mindre manipulativ eller mindre förtryckande än den "sociala ingenjörskonsten", snarare tvärtom. Den sköna nya värld som biologismen leder till kommer inte att bli ett dugg trevligare än Orwells, men den kommer inte att se ut som Orwells skräck- och kontrollsamhälle. Istället för kontroll av människor med hjälp av teknisk apparatur kommer man att kontrollera människors sinne, med hjälp av tankekontrollerande propaganda och utbildning och med hjälp av biokemiska substanser och genmanipulationer.

Den av kultureliten så förhatliga sociala ingenjörskonsten gav ett rent paradiset i jämförelse med vad vi står inför idag.

2: DAGENS ANTIFEMINISTISKA BIOLOGISM

Enligt den moderna särartsfeminismen och det senaste årtiondets antifeministiska propaganda³² skulle sjuttioårsfeministerna anse att alla människor är exakt likadana, kvinnor som män.

Jag, som betecknar mig som likhetsfeminist (eller gammelfeminist om man så vill,) har dock aldrig hyst denna uppfattning och jag betvivlar att någon medveten likhetsfeminist någonsin har gjort det. I varje fall har jag aldrig träffat någon sådan.

Det är självklart att det finns vissa grundläggande biologiskt bestämda skillnader mellan könen. Kvinnor är biologiskt konstruerade att föda och amma barn, män att befrukta. Vad gäller fortplantningen är vi så uppenbart skapta för olika funktioner att det vore löjligt att förneka det.³³ Det innebär inte att det måste vara någon större biologiskt bestämd skillnad mellan könen vad gäller andra egenskaper och karaktärsdrag, som intelligens, skaparförmåga, kreativitet eller förmåga att ta ansvar och planera för framtiden exempelvis.

Kvinnor är inte mer vårdande, mer känslomässiga och mer ömsinta eller mindre rationella än män bara för att de föder barn. Den moderlighet, som vi nog kan anta att kvinnor begåvats med, innebär ingenting annat än att kvinnor föder och ammar barn och att de flesta kvinnor har en biologiskt betingad benägenhet att hjälpa barnen att överleva. För övrigt finns det ingen i himlen inskriven definition av moderlighet som vi kvinnor har skapats att förverkliga. Vi kan vara moderliga och goda mödrar på många och olika sätt och vi är dessutom inte lika bra på att vara det, exakt vad modern evolutionsteori säger alltså.

Även bland djurmödrar ser vi stora skillnader när det gäller att ta hand om avkomman. Somliga är mer vårdande än andra, somliga månar mer om sin avkomma än andra. Somliga är mjukare och vänligare och mer toleranta, både mot sina egna och mot andras ungar. Somliga är toleranta mot egna ungar men inte mot andras. Somliga är mer fostrande och fordrande än andra. Somliga är aggressivare och mindre tålmodiga än andra och ungarna är dessutom tillräckligt olika för att reagera olika på samma behandling.

Om djurmödrar är så här olika i det här avseendet, vilket alla som har erfarenhet av djurmödrar vet att de är, vore det underligt om inte också kvinnor vore mycket olika, både som personligheter och som mödrar. Alla våra erfarenheter av andra människor, av kvinnor såväl som av män, tyder på att vi människor är minst lika olika inbördes som djuren är!

Att ta hand om egna barn är dessutom något helt annat än att ta hand om andras barn, eller att ta hand om och vårda sjuka och

³² Timbro har de senaste åren haft en väl genomarbetad kampanj mot feminismen.

³³ Dessutom ska vi inte glömma att det finns människor som rent biologiskt är varken kvinnor eller män, att verkligheten är avsevärt mycket mer komplicerad än vi oftast vill se eller inser.

gamla. En kvinna kan vara en utmärkt mor till sina egna barn utan att hon fördenskull är en född vårdare, barnpassare, förskollärare, sjuksköterska, upppassande sekreterare eller hemmafru. Någon allmän och alltomfattande vårdinstinkt torde vi kvinnor helt enkelt inte ha begåvats med av evolutionen. I synnerhet borde de som absolut vill jämföra oss med djuren avstå från att hävda något sådant eftersom hondjur bland däggdjuren mer sällan tar sig an och vårdar något annat än egen avkomma (elefanter lär utgöra undantaget här).

Min egen likhetsfeminism säger därför, och framför allt, att kvinnor och män är lika intelligenta eller ointelligenta, lika rationella eller irrationella genomsnittligt och att det mesta i våra könsroller är socialt betingat inte medfödda, biologiskt bestämda kvinnliga eller manliga egenskaper eller beteenden. Kvinnor och män ska därför ges samma möjligheter att leva i enlighet med sina egna förutsättningar och önskemål. Dessa krav innebär att rimliga möjligheter för självförverkligande bör vara tillgängliga för alla.

Kvinnor och män ska också ges lika lön för lika arbete. Kvinnor ska dessutom ha anständigt betalt för sina vårdande insatser, om de nu föredrar att ägna sig åt sådana. Dessa arbetsuppgifter är lika nödvändiga för ett välfungerande samhälle som produktion av bilar eller mobiltelefoner. Kvinnor ska inte behöva finna sig i att förbli slavar eller slagpåsar åt män, varken inom hemmets väggar, i förvärvslivet eller när det gäller politiken.

Man måste i det här sammanhanget dessutom skilja mellan begreppen "likhet" och "lika värde som människor. Alla människor kan vara lika mycket värda som människor, vilket jag anser att de är, utan att de fördenskull är exakt likadana vad gäller utseende eller personlighet.

Kraven gäller alltså jämställdhet mellan könen. Likhetsfeminismen, handlar varken om att göra om kvinnor till män, eller om att göra oss exakt likadana allihop, som vulgärpropagandan mot likhetsfeminismen hävdar.

Min feminism, i likhet med många andra likhetsfeministers, handlar om vilket samhälle vi bygger, om demokrati, om rättstrygghet och om de samhällliga möjligheter som enskilda kvinnor och män ges, oavsett kön, sexuell läggning eller etnisk tillhörighet.

Kvinnoförtryck däremot, handlar om att kvinnor ska göra livet bekvämare för männen. Därför har män ansett att kvinnor är mest lämpade för tjänande funktioner, olika sådana beroende på konjunkturerna och på samhällets eller arbetslivets krav. Vilka egenskaper män försett kvinnor med genom tiderna har således varierat. Kvinnor har alltid påstått ha exakt de egenskaper som gör dem mer lämpade än män för allt det som män inte vill betala anständiga löner för och som ledande män inte vill syssla med. Inkonsekvenser i argumentationen om kvinnornas natur har varit och är legio i de här sammanhangen.

Från 1800-talets början, och hundra år framåt, hävdade konservativa män att kvinnor inte var intelligenta nog att göra något annat än att föda och ta hand om barn och att de var psykiskt

och intellektuellt alldeles för svaga för att klara högre utbildning och att ta samhällsansvar. Så uttryckte man inte saken under slutet av 1900-talet. Arne Münzing, professor i genetik i Lund fann under 70-talet, att av en god forskare krävdes "uthållighet, entusiasm och trohet mot saken". Män, hävdade han, ägde dessa egenskaper i högre grad än kvinnor, därför blev kvinnor inte lika goda forskare som män.³⁴ Vid ungefär samma tidpunkt fick vi kvinnor ofta höra att vi var bättre på att utföra enahanda och långtråkiga arbetsuppgifter, alltså lågt avlönade tempoarbeten, därför att vi var "uthålligare och tålmodigare" än män. Det underförstods i båda fallen, och trots att fallen motsade varandra vad gällde innebörden i begreppen "uthållighet och tålmod", att vi inte hade samma rörliga intellekt som männen! Idag, när man rationaliserar bort alltför många människor inom arbetslivet och lägger på den kvarvarande arbetskraften alltför och alltmer krävande arbetsuppgifter, påstås kvinnor ha större simultankapacitet än män. Därmed kan man kräva av kvinnor att de sliter med många olika arbetsuppgifter på en gång, tar på sig flera personers uppgifter, för samma låga lön. Återigen har synen på könsens egenskaper anpassats efter "tidens krav", alltså efter vad som är bra för de ledande männen under dagens omständigheter.

Efterkrigstidens biologiska forskare och antifeminister säger således inte att kvinnor är mindre intelligenta än män. Det har inte varit officiellt accepterat att hävda detta de senaste femtio åren. Istället talar de alltid om andra skillnader mellan könen, skillnader vars konsekvenser blir ungefär desamma som om det skulle föreligga en märkbar intelligensskillnad mellan könen.

Hjärnforskare talar om för oss att män är mer rationella och förnuftiga och mer matematiskt begåvade medan kvinnor är verbala och känslomässiga. Det är, som vi alla vet, bättre att vara rationell och förnuftig än att vara känslomässig och irrationell. Skillnaden påstås bero på att könen använder olika hjärnhalvor, eller på att hjärnorna skiljer sig åt på andra sätt. Mestadels sitter de högt värderade egenskaperna i manliga hjärnor, eller i de hjärnhalvor män använder, medan alla de lägre värderade egenskaperna sitter i kvinnornas huvuden eller i de hjärnhalvor som kvinnor påstås använda. Det handlar återigen om att kvinnor är sämre lämpade än män att ta samhällsansvar och fatta viktiga beslut, om varför de av naturen är sämre forskare än män och om varför de inte är värda lika hög lön som männen.

Om nu kvinnor är så mycket mer verbalt begåvade än män kan man fråga sig hur det kommer sig att män ändå toppar listorna över stora författare och att kvinnliga författare så sällan får Nobelpriset i litteratur? Detta måste avspegla en högre uppskattning och en högre värdering av manliga författare. Hur kan de värderas högre när det är kvinnor som är mest verbalt begåvade? Är det måhända något allvarligt biologiskt eller genetiskt fel på medlemmarnas i Svenska Akademien förmåga att värdera litteratur? Borde vi kanske lägga över hela ansvaret för

³⁴ Münzing A, 1976.

utdelandet av Nobelpriset i litteratur på kvinnor, så att vi får en vetenskapligt mer korrekt värdering av litteraturen, får utvärderare av litteraturen med högre medfödd verbal kompetens?

Nyare undersökningar av skolelever tyder förstås på att flickor är genomsnittligt bättre än pojkar i det mesta, också i matematik. När man börjat ta in elever på betyg till gymnasierna på sina ställen, börjar man således få problem med att högstatusgymnasierna får in alltför många flickor. Kvotering av pojkar föreslås idag från vissa håll, för att råda bot på denna snedfördelning. Detsamma krävs vad gäller lärarutbildningarna eftersom läraryrket har kommit att bli alltmer kvinnodominerat i takt med att man sänkt lärarlönerna.³⁵

Var befinner sig nu de professorer som skrek i högan sky när det inrättades några tiotal professurer för underrepresenterat kön, alltså i praktiken för kvinnor. De oroade sig ju så oerhört för att detta skulle försämra kvaliteten på forskningen? Inte skriker de ut sin förtvivlan i våra massmedia som de gjorde när det gällde tillsättning av det lilla antalet kvinnliga professorer. Har de måhända mist både tal- och skrivförmåga i sin ängslan över den synnerligen allvarliga kvalitetssänkning vid de högre utbildningsanstalterna som kvotering av pojkar till högstatusgymnasierna eller lärarhögskolorna kommer att leda till?

Vi hör heller aldrig min generations män gråta över att de blev inkvoterade på realskolorna på 1950-talet, den skolform som var dåtidens första steg mot universiteten. När jag sökte in i realskolan som trettonåring, år 1957, blev jag mycket upprörd när jag fick veta att pojkarna kom in där på lägre betyg än vi flickor, att de alltså kvoterades in. Detta var en direkt och rak kvotering, inte den indirekta kvotering av män som består i att män väljer män och att de alltid lyckas trola bort könsdiskriminerande utslagning av kompetenta kvinnor!

Endokrinologer talar istället om för oss att män är aggressivare än kvinnor. Det beror på de manliga könshormonet testosteron, säger de. Denna större och biologiskt betingade aggression får nu förklara varför kvinnor diskrimineras inom snart sagt alla samhällets sektorer.

Aggressionen, och egoismen har sedan Darwins dagar påståtts vara huvudorsaken till vår arts utveckling från apa till människa och därmed till utvecklandet av den mänskliga intelligensen. Alltså: Männen har stått för utvecklingen av intelligensen i evolutionshistorien och därför är de förstås också mer intelligenta än kvinnor.

I min ungdom påstods männens framgångar och bristen på kvinnor på ansvarsfulla och välbetalda poster bero på att kvinnorna inte var lika kompetenta, inte lika välutbildade. Blev de bara det skulle skillnaderna försvinna sade man. Idag är kvinnor genomsnittligt högre utbildade än män men detta avspeglas inte i

³⁵Vilket beror på att man monterar ner den offentliga sektorn och att lärare därmed har halkat efter vad gäller löner liksom de degraderats avsevärt vad gäller social status de senaste tjugo åren.

samhället i stort eller i lönestatistiken. Nu påstås det istället att män är bättre än kvinnor på att ta för sig på grund av sin större aggressivitet.

Idag är det alltså testosteronet, aggressionen, förmågan att ta för sig och armbåga sig fram, inte könens snedfördelade kompetens som gör att män avancerar inom företagen och får mer betalt där än kvinnor. Därmed lägger man återigen över ansvaret för diskrimineringen av kvinnor på naturen, behändigt förstås.

Någon gång borde någon biolog ta reda på, eller berätta för oss vanliga dödliga, vilka honliga hormoner som kan göra djurhonor med ungar så ytterligt aggressiva. Det värsta man kan få se av aggressivitet och försvarsberedskap hos många djur uppvisas av hondjur med ungar. Alla djurkännare vet att man har mycket större anledning att vara rädd för en älgko med en spädkalv än för en älgdjur, för ett sto med ett litet föl än för en hingst, för en katta med ungar än för en hankatt.

Man kan med fog fråga sig varför denna honliga aggression aldrig gett upphov till några hypoteser om överlägsen honlig intelligens eller om honliga hormoner som gör honorna mer aggressiva och därmed överlägsna?

Idag ser vi dessutom något hända som vi inte sett tidigare, nämligen att också unga flickor börjar bete sig våldsamt och aggressivt. Det finns numer flickgäng som ägnar sig åt att helt provocerat attackera, råna och misshandla människor på stan, eller åt att bekämpa varandra med allt råare metoder, precis som vissa pojkgäng gjort i USA under decennier och som pojkgäng börjat göra även i Sverige de senaste åren. Tidigare har man sagt att denna typ av våld är typiskt manligt och att våldet beror på att män av naturen är aggressivare än kvinnor därför att män producerar mer testosteron. När nu flickor börjar bete sig på samma sätt som pojkar har man inget att säga.

Det här nya fenomenet visar att även denna typ av våld är mer miljöbetingat än biologiskt betingat. Ingen, utom de totalt okunniga, kan nämligen hävda att könen har förändrats genetiskt på bara en generation, än mindre kan man hänvisa till en avlägsen evolutionshistoria i det här fallet. De våldsbenägna flickgrupperna lämnar man istället bara därhän i diskussionerna om hurdana könen är av naturen, därför att de inte stämmer med teorin, alltså med det man vill bevisa.

Sedan kan det råare våldet också ha med droger att göra, men droger handlar också om miljö!

Man kan skapa genkopior och manipulera arter genom biologisk/genetisk ingenjörskonst och utan att blanda in samhällsvärderingar men alla förslag om hur mänskliga beteenden ska förstås och åtgärdas, eller om hur samhällen ska organiseras, grundar sig i personliga värderingar eller i politiska preferenser, inte i vetenskapligt belagda teorier om hurdana vi människor är av naturen. Hur forskare väljer att tolka och använda de senaste upptäckterna inom biologin beror nämligen på deras politiska ideologi eller

personliga värderingar inte på rena biologiska fakta.³⁶

Seriösa biologer drar inte halsbrytande slutsatser om oss människor och om samhället, eller om vår evolutionshistoria, utifrån någon av biologins discipliner. Om majoriteten av biologerna väljer att tiga eller om de inte hörs för att de inte ges plats i det offentliga samtalet vet jag inte. Klart är dock att en del biologer drar hårresande slutsatser om oss människor utifrån någon eller några av biologins discipliner och att dessa biologer ges ett mycket stort utrymme i dagens massmedia. Klart är också att deras resonemang inte hänger ihop och därför inte förtjänar den uppmärksamhet och den tilltro de får från alltfler.

Droppen urholkar stenen säger man, och upprepar man ett påstående tillräckligt ofta kommer alltfler så småningom att tro att det är sant – hur osant det än är. Detta är illavarslande.

³⁶I radioprogrammet *Vårt att veta* 11/11 1999, diskuterade man det faktum att många inom vänstern numer är ivriga förespråkare för en darwinistisk uttolkning av mänskliga beteenden.

3: BIOLOGISMEN OCH VAD VETENSKAPEN KAN SÄGA OSS?

År 1953 kunde Crick och Watsons avslöja DNA-molekylens struktur.³⁷ Sedan dess har nya rön inom genetik, biokemi och molekylärbiologi gjort biologin kommersiellt intressant på ett sätt som den inte varit tidigare. I förlängningen av denna upptäckt hägrar de stora ekonomiska vinsterna. Nu står vi inför den genetiska och biomolekylära manipuleringen eller kontrollen av människorna, den biologiska eugeniken. Den beräknas inbringa privata biokemiföretag enorma vinster.

Den "biologiska ingenjörskonsten", som vi redan sett en försiktig början av, kommer, trots att den aldrig kommer att kunna leverera det den ger i utsikt, inte att bli en fråga om individernas fria val, även om man kan få folk att tro det i början.

De hägrande miljarderna leder till att de biologiska disciplinerna drar till sig de stora satsningarna. Områden som drar till sig mycket pengar uppmärksammas och tillskrivs automatiskt hög status. Varje ny spektakulär vetenskaplig upptäckt, uppfinning eller teori, varje ny intellektuell trend, tenderar att generera en övertro på dess förträfflighet och förklaringsvärde. Just nu tycks man tro att nästan allt mänskligt går att förklara utifrån någon av biologins discipliner. Inom forskarsamhället har tendensen intensifierats, utanför forskarsamhället likaså. När biologins status höjs genererar den automatiskt biologism, tendensen att förklara alltmer av mänskliga beteenden utifrån biologin.

Eftersom framgångsrika discipliner tenderar att bli stilbildande inom vetenskapssamfundet lånar forskare inom andra discipliner gärna perspektiv och teorier från den framgångsrika disciplinen. Forskare som i sina ansökningar om forskningsmedel kan anknyta till en framgångsrik och statustyngd disciplin kan förvänta sig fetare forskningsanslag. Varje beteende- eller samhällsforskare som idag påstår sig grunda sin forskning i någon av Darwins idéer, eller på något sätt anknyter till denna teori, ökar sannolikt sina möjligheter att få forskningsanslag. Ju mer självklar biologismen blir desto svårare kommer det att bli att kritisera den eftersom den som kritiserar det "självklara" anses galen och inte värd uppmärksamhet.

Massmedia är inte sena att haka på och slå upp biologiska forskares resultat stort och ibland så förenklat att de går över gränsen till ren lögn. Snart följer kulturetablissemangen efter. Konstnärer och författare försöker gestalta "det nya, det biologiska, det evolutionära" i det här fallet, i konst och litteratur. Filmare börjar utgå från idéer genererade inom den nya modevetenskapen. En hel kader av biologister står just nu redo att ta över efter ekonomerna, som fyllt rollen som samhällsgurus de senaste tjugo åren.

³⁷ Se Watson J D, 1968.

Den tilltagande biologismen och evolutionismen har redan resulterat i att fascister och nynazister känner att de intellektuella vindarna äntligen blåser deras väg igen. Dessa ideologier grundas, som redan sagts, i en långt driven biologism.

Även jag anser förstås, trots min antibiologistiska hållning, att människan är en biologisk varelse och att hon är en djurart bland många andra. Även jag utgår ifrån att människan, precis som alla andra arter, har genomgått en biologisk evolution. Men bara för att vi är en biologisk art, som utvecklats genom evolutionens försorg, kan inte allt mänskligt förklaras enbart utifrån våra gener, utifrån våra hjärnstrukturer, utifrån våra hormoner eller utifrån det vi tror vara vår evolutionshistoria.

I en mycket banal mening har naturligtvis allt mänskligt sin grund i biologin. Utan gener, utan biologiskt fungerande kroppar funnes inga människor. Detta är en självklarhet och tämligen ointressant när det gäller att förstå de flesta av våra mänskliga beteenden eller när det gäller att planera ett samhälle som fungerar väl för så många människor som möjligt.

Inom filosofin brukar man skilja mellan *nödvändiga* och *tillräckliga förutsättningar*. Vår biologiska konstitution utgör en nödvändig förutsättning för allt vi gör men den är mycket sällan en tillräcklig förutsättning för det. Vi är inte bara isolerade genkonglomerat. Gener verkar alltid i en miljö. Därför kan biologin inte ge oss de relevanta förklaringarna till de flesta av våra beteenden.

Vi kan illustrera detta med en liknelse: Huset som brann ner hade visserligen inte börjat brinna, och inte brunnit ner, om det inte hade varit byggt i ett brännbart material. Detta är en i sammanhanget ointressant självklarhet. Vi anser inte att branden i huset orsakades av att det var byggt av det brännbara materialet trä. Alla trähus brinner ju inte ner som bekant, trots att alla sådana är brännbara. Vi anser istället att blixten som slog ner i huset, en eventuell kortslutning i elsystemet, gnistan som for ut ur den öppna spisen eller cigaretten som föll ner på täcket när sänggrökaren somnade, är den intressanta förklaringen till eldsvådan.

Att vårt nedbrunna hus var av trä var alltså en nödvändig förutsättning för att huset skulle börja brinna men inte en tillräcklig sådan. Det är den tillräckliga orsaken som är intressant när vi vill förklara varför ett hus börjar brinna, eller varför det brinner ner.

På samma sätt är det faktum att vi är biologiska varelser, med en evolutionär bakgrund, och att vi har gener som nödvändiga förutsättningar för våra beteenden, inte tillräckligt som förklaring till allt vi människor gör. Att påstå att våra mänskliga beteenden huvudsakligen orsakas av våra gener, av våra hormoner, av våra hjärnhalvor eller av vår evolutionshistoria, är ungefär som att påstå att den huvudsakliga orsaken till att ett hus började brinna är att det var byggt av ett brännbart material.

Ytterligare ett exempel: En människa äter därför att hon är en

biologisk varelse och sådana måste äta för att inte dö, av biologiska skäl. I vissa sammanhang kan det vara intressant att förklara varför biologiska varelser måste äta men i andra sammanhang är detta tämligen ointressant. Bara för att människan är en biologisk varelse som måste äta måste hon exempelvis inte äta gröt. Om hon äter gröt gör hon det av något annat skäl än att hennes gener tvingar henne att äta, som att hon tycker att gröt smakar gott för att hon vant sig vid att äta gröt, att hon är för fattig för att äta oxfilé eller därför att hon är för lat att laga kåldolmar. Det faktum att människan måste äta för att inte dö förklarar således inte varför hon äter just det hon äter och inte något annat.

Ett sista exempel: Den biologiskt medfödda förmågan att bli aggressiv är en nödvändig förutsättning för att en människa ska kunna bli aggressiv men den är inte en tillräcklig förutsättning för att hon ska bli det. Det måste till något mer än den biologiska förmågan att bli aggressiv för att hon ska bli sådan.

Påståendet att människor blir aggressiva för att evolutionen utrustade oss människor med förmågan att bli aggressiva, är därför inte speciellt intressant som förklaring till en speciell människas, eller många människors, aggressivitet i en bestämd situation. Det är nämligen självklart att ingen människa skulle bli aggressiv om människan inte hade den biologiskt betingade förmågan att bli aggressiv, på samma sätt som det är självklart att ett hus som brinner ner måste vara byggt i ett brännbart material.

Det självklara behöver man ingen vetenskap för att förstå eller förklara. Det är inte ens intressant till vardags. Den som således försöker hävda att Olle blev aggressiv igår kväll därför att människan under evolutionens gång utrustades med förmågan att bli aggressiv, förväxlar den nödvändiga, i det här sammanhanget helt ointressanta förutsättningen med den tillräckliga förutsättningen, nämligen med det som intresserar den som vill förstå Olles aggressivitet igår kväll. Om någon istället berättar för oss att Nisse förolämpade Olle igår, kanske vi anser att vi har fått en nöjaktig förklaring till Olles aggressiva beteende igår.

Härmed inte sagt att gener aldrig har något med Olles ilska att göra. Somliga av oss tenderar att bli aggressiva för mycket mindre än andra, eller att bli mycket aggressivare för det som andra bara blir lite aggressiva för. Några av oss blir mycket sällan aggressiva och somliga av oss reagerar inte med aggressivitet på samma saker som får andra att gå i taket. Trots de här delvis genetiskt bestämda skillnaderna är det inte meningsfullt att förklara Olles aggression som förorsakad av generna, eller av mänsklighetens evolutionshistoria. Intensiteten i Olles aggressioner, och hur lättutlöst hans aggression är, kan möjligen ha något med hans gener att göra, men även dessa faktorer beror på en kombination av hans gener och den miljö han har utsatts för under sin uppväxt.

Den optimala miljön kan ses som den miljö som kallar fram, eller utvecklar en viss egenskap upp till den nivå där generna sätter gränsen. Det som är en optimal miljö för en individ, enligt

den här definitionen, är inte en optimal miljö för en annan men det innebär inte att miljön inte är det mest intressanta när det gäller att förstå och förklara en individs, eller människors i allmänhet, aggressioner. Detta gäller alla beteenden.

Biologisk blir man alltså när man börjar betrakta vår biologiska konstitution, eller vår arts evolutionshistoria, som både den nödvändiga och den tillräckliga förutsättningen för mänskligt beteende, som den enda, den mest intressanta eller den viktigaste förklaringen till vad vi människor gör. Men biologism kan också bestå i att man förväxlar den nödvändiga orsaken med den tillräckliga. Skillnaden mellan dessa båda typer av felslut är hårfin dock.

Självva "orsak-verkanföreställningen", att allting har en kausal orsak, är dessutom problematisk i de här sammanhangen.

I verkligheten orsakas det vi gör sällan av en enda faktor. Vi har istället att göra med flera samverkande orsaker. Dessutom har vi att göra med långa kedjor av orsaker och effekter. I det enklaste fallet orsakar A B som orsakar C som orsakar D etc. För det mesta bidrar många faktorer till en viss effekt.

När vi förklarar något måste vi därför alltid förenkla. Endera får vi gallra bland orsaksfaktorerna eller så måste vi skära av sådana här orsakskedjor. Det måste vi göra eftersom det är opraktiskt att gå tillbaka till Big Bang, och utreda allt som skett sedan dess, för att förklara någonting som händer idag. Att gå tillbaka till vår evolutionshistoria för att förklara varför Olle blev aggressiv igår är således som att gå tillbaka till Big Bang för att förklara varför ett berg eroderar istället för att hänvisa till vind och vatten.

Den viktiga frågan är var vi ska skära av en orsakskedja för att få en acceptabel eller intressant förklaring. Ska vi skära av orsakskedjan vid den närmaste bakomliggande orsaken, eller vid det som orsakade orsaken, eller ska vi gå ännu längre bakåt i orsakskedjan om vi vill förstå varför ett visst fenomen uppträder? Blev Olle aggressiv igår och klippte till Nisse därför att han förolämpades (den närmast liggande orsaken). Eller blev han så aggressiv av förolämpningen för att han hade druckit alkohol och därför att han lätt blir aggressiv när han har gjort det, (nästa orsak bakåt i kedjan). Eller blev han kanske aggressiv för att hans pappa ofta drack och slog mamman när han var alkoholpåverkad så att Olle har fått lära sig att man ska slåss när man både har druckit alkohol och blir arg? Vilket alternativ vi än fastnar för här så kan det kan vara sant, om det stämmer med de verkliga förhållandena.

Vilken orsak av flera samverkande sådana, eller vilken av flera orsaker i en orsakskedja, den närmaste eller en längre bakåt i kedjan, som vi anser vara den lämpligaste att hänvisa till när vi förklarar något, beror ofta på syftet med förklaringen. Syftet kan i sin tur bero på våra personliga och subjektiva värderingar. Våra värderingar bestäms i sin tur av den kultur vi lever i, av våra uppväxtförhållanden och av vår tids politiska och intellektuella

trend.

Med det här säger jag emellertid inte det som har blivit så populärt att hävda idag, att det inte finns någon sanning alls utan att allting bara är sociala konstruktioner, subjektiva berättelser eller språkspel där den ena förklaringen är lika sann eller lika bra eller dålig som den andra, där världen inte är något annat än vår egen subjektiva uppfattning om den, eller våra egna personliga berättelser.

Att Stina anser att Olle blev arg igår därför att Olles pappa alltid blev aggressiv när han hade druckit och Olle därför lärde sig att reagera med aggressivitet när han blir arg, medan Greta anser att Olle blev arg för att Nisse förolämpade Olle, må vara deras personliga bedömningar eller subjektiva berättelser och den ena förklaringen är kanske lika sann som den andra. Men den är inte lika sann därför att den ena är sann för Stina och den andra är sann för Greta, eller därför att varje berättelse är sann för berättaren själv och därför att det bara finns enskilda, subjektiva sanningar. De båda påståendena om orsaken till Olles aggression är istället och eventuellt lika sanna därför att Stina och Greta skär av orsakskedjan på olika ställen.

Om Stina däremot säger att Olle blev arg på Nisse därför att han alltid blir arg för allting, medan Greta säger att Olle blev arg bara därför att han avskyr Nisse och hävdar att Olle normalt inte blir arg på dem som förolämpar honom, så kan endast en av dem ha rätt. Att båda tror att de har rätt, att de lever med varsin subjektiv ”sanning”, är sedan en annan sak. Det är ett psykologiskt inte ett empiriskt problem. Det är ett problem för en av de båda sageskvinnorna därför att hon troligen har fel vad gäller Olles personlighet, men tror att hon har rätt.

Jag är alltså övertygad om att det finns en objektiv sanning och det tror jag att de flesta människor är när det kommer till kritan.

Jag säger vidare att sanningen kan vara svår för oss att komma åt, kanske omöjlig ibland, dels därför att den är så komplex dels därför att vi i sträng vetenskapsfilosofisk mening inte kan bevisa någonting, dels därför att det alltid är subjektiva värderingar som avgör vilken av flera faktiska, sanna och samverkande orsaker som vi anser intressant, dels därför att språket ofta missleder oss.

Att säga av vi inte kan bevisa att något är sant är emellertid inte detsamma som att säga att det överhuvudtaget inte finns någon sanning. Att säga att värderingar bestämmer vilka orsaksfaktorer vi anser vara intressanta är inte detsamma som att säga att det inte finns någon absolut sanning. Att säga att språket kan missleda oss är inte att hävda att allt blott och bart är individuella berättelser och språkspel utan någon som helst förankring i något verkligt, i något som finns utanför oss själva.

Var och en som försökt flyga genom att flaxa med armarna vet att verkligheten ibland sätter P för våra önskedrömmar (eller för berättelser eller språkspel). De vet att somligt inte låter sig göras hur gärna vi än vill att det ska vara möjligt. Det innebär att hur mycket vi än försöker intala oss att allt i livet inte är något annat än subjektiva eller kulturellt bestämda berättelser eller kon-

struktioner, och att alla föreställningar är lika goda eller dåliga som alla andra, som ytliga postmodernister och konstruktivister³⁸ fått många att tro idag, så motsäger den objektiva verkligheten ofta våra ideal, önskedrömmar eller "berättelser". Därmed är det förnuftigt (om man vill överleva) att utgå ifrån att det finns en objektiv verklighet, en sanning utanför oss själva, och att vi åtminstone ibland kan få ett någotsånär riktig, förnuftig eller praktiskt användbar föreställning om denna utomsubjektiva verklighet.

Om vi förnekar att det alls finns några objektiva sanningar, sådana som är oberoende av oss själva och av våra önskemål, eller våra önskedrömmar, då gör vi sanningen totalt relativ och då sätter vi sanningen i svärdseggen. Jag tror inte att den sitter där även om fascister och nazister försökt hävda detta. Det hjälper nämligen inte om en diktator slår ihjäl mig därför att jag hävdar att han inte kan flyga genom att flaxa med armarna, och att min mördare därmed visar sig vara fysiskt starkare än jag, han kommer inte att kunna flyga genom att flaxa med armarna i alla fall. Det bästa diktatorn, kan uppnå med sitt agerande är att få andra att mot bättre vetande hålla med honom i hans tro på hans förmåga att kunna flyga. Det bästa som kan hända dem som säger sig tro på honom, är att han försöker demonstrera sin färdighet i det här avseendet – från ett flygplan till exempel och utan fallskärm! Dessvärre brukar diktatorer inte bry sig om att bevisa att de har rätt genom att göra empiriska test. De brukar istället hävda, direkt eller indirekt, att sanningen är relativ den som bestämmer och därför behövs inga belägg. Ibland hävdar eller anser de bara att empiriska test inte behövs eftersom ingenting ändå kan bevisas.

Så fort vi slutar att tillskriva empirin något värde hamnar vi alltså i ett moras av dumhet och irrationalism. Detta moras öppnar för vilka vansinnigheter och vilket godtycke som helst, något de flesta av oss förlorar på. Vinner gör bara den eller de som kan eller får svinga svärden.

Att något är relativt innebär dessutom att det är relativt något annat, inte att det är lite hipp som happ eller precis hur som helst, som somliga tycks tro idag, eller försöker inbilla andra. Relativt drömmen om att kunna flyga är det bättre att sätta sig i ett flygplan än att försöka hoppa från Eiffeltornet och flaxa med armarna. Relativt önskan att dö snabbt är det kanske bättre att göra det senare än att sätta sig i ett flygplan.

Trots detta: När vi försöker förklara mänskliga egenskaper och beteenden och när vi diskuterar hur vi ska inrätta våra samhällen, kommer våra värderingar att spela en avgörande roll för hur vi gör utsnitt ur i princip oändliga orsakskedjor och kedjor där kanske också slumpen spelar in. Dessa utsnitt kommer sedan att bestämma våra samhällseliga ageranden och därmed påverka många människors liv och möjligheter. Även om utsnitten inte alltid leder till det som vi vill, eller tror att de ska leda till, så är

³⁸ Konstruktivism: Föreställningen att alla teorier endast är subjektiva mänskliga konstruktioner och att det inte finns några sanningar.

vissa utsnitt sämre eller bättre för de flesta eller för att uppnå de mål man säger sig vilja nå, sämre eller bättre för att göra förutsägelser utifrån.

Det är alltså inte egalt hur vi skär av orsakskedjor, hur vi förklarar vår omvärld och hur vi tror att den ser ut och fungerar. Alla förklaringar är inte lika bra. Alla teorier är inte lika bra (och här är den gamla frågan om "bra för vem" synnerligen aktuell) även om ingen av dem kan bevisas vara absolut sann i strängt filosofisk eller vetenskapsteoretisk mening.

Vi kan med våra teorier och förklaringar vara närmare eller längre ifrån en objektiv och faktiskt existerande sanning. En föreställning eller en teori kan vara mer eller mindre sann och den kan vara relativ i den meningen att dess grad av sanning kan variera med sammanhanget. Det senare kan illustreras med den psykologiska inriktning som kallats behaviorism.

J. B. Watson som i början av 1900-talet introducerade behaviorismen, trodde att de flesta (dock inte alla som man gärna påstår idag) av våra beteenden styrs av miljön.³⁹ Han påstås ha sagt, att han kunde göra en läkare eller en advokat av vilket barn som helst bara han fick "betinga", alltså utveckla barnet från början. Han hyste sannolikt en överdriven tilltro till sin egen förmåga och till barns i allmänhet begåvning och förutsättningar i det fallet, men han hade ändå mer rätt än de samtida biologisterna. De senare föreställde sig nämligen att endast några få procent av befolkningen hade begåvats med en sådan intelligens av födseln, att de kunde klara av en utbildning högre än folkskolans. Senare tiders erfarenheter, med en skola som gett många fler människor möjlighet till högre utbildning, har visat att betydligt fler än biologisterna trodde i början av 1900-talet, hade kapacitet att klara en sådan. Utan Watsons, och andra antibiologisters, tro att så var fallet hade man inte försökt att utbilda alltfler människor. Då hade vi haft en befolkning som hade varit mycket sämre utbildad än den är idag. Då hade vi också haft en helt annan samhällsutveckling.

På Newtons tid ansågs Newtons teorier och hans infinitesimalkalkyl vara så svåra att endast världens skarpaste hjärnor kunde begripa dem. Idag lär sig och förstår mängder av ungdomar dessa teorier i gymnasieskolan. Somligt av det som förr ansågs otroligt svårt lär de sig redan i grundskolan. För bara några årtionden sedan ansågs barn med Downs syndrom vara i det närmaste obildbara. Idag spelar de teater och opera och klarar av arbetsuppgifter som ingen tidigare tilltrorde dem förmåga att klara av, även om deras operaföreställningar kanske inte är lika "njutbara" för de flesta operaälskare som professionella operasångares.

Förutsättningen för allt detta var tron att människor var mer bildbara än sekelskiftets konservativa biologister trodde. I sin tid hade alltså J B Watson mer rätt än motståndarna, även om han inte hade rätt i någon absolut mening.

Vad som är närmare sanningen än en annan förklaring i en

³⁹ Watson John B, 1970.

situation och därför är en bättre teori just då, kan alltså vara längre ifrån sanningen och en sämre teori senare och när en annan, bättre teori föreligger med andra ord. Detta är heller inte detsamma som att allt är relativt och hur relativt som helst.

Exemplen ovan visar att det inte är lätt att säga var gränserna för människors intellektuella kapacitet går. De visar också att tron att människor klarar mer än vi anar, samt att åsikten att alla människor är lika mycket värda, är nödvändiga för att vi ska utveckla ett samhälle som ger alla människor en chans att utveckla de möjligheter som deras gener faktiskt ger dem. Att en sådan utveckling är av godo för de flesta torde många av oss hålla med om. Det är ett av skälen till att det är viktigt att man betonar miljön när det gäller att förstå oss människor, våra beteenden och förmågor.

Så fort man fastnar i biologiska och genetiska förklaringar till människors beteenden tenderar man att stigmatisera människor och att pådyvla dem personliga egenskaper och begränsningar som de faktiskt inte har av födseln. Det är alltså inte bara dumt, felaktigt och inhumant utan också ett allvarligt slöseri med mänskliga resurser att fastna i biologismens föreställning att våra egenskaper och kapaciteter är ensidigt eller till största delen genetiskt bestämda, och att fastna i förutfattade åsikter om vilka gränser generna sätter upp för oss.

Genetiska gränser finns sannolikt men vi vet fortfarande inte var de går. Vi har ännu inte sett var den mänskliga hjärnans kapacitet slutar, varken de mer begåvades eller de mindre begåvades, och varken genetiken eller biologin kommer att tala om detta för oss eftersom det är först i konfrontationen med miljön som generna kan tala. Samma gener kommer alltså att säga olika saker till oss och om oss beroende på vilken miljö de utsätts för.

En sak vet vi redan, och med så stor säkerhet som man kan begära, att en god miljö är en förutsättning för att människor ska utveckla vad de har möjligheter att utveckla. Även om vi inte vet, och aldrig kommer att få veta vilken miljö som är den bästa tänkbara för varje individ, så vet vi att den optimala miljön inte uppkommer ur fattigdom, misär, misshandel, misstro och dålig skolutbildning.

Därför är frågan om vilken, eller vilka miljöer eller omvärldsfaktorer som ger människor de bästa förutsättningarna, fortfarande viktigare än frågan om vad deras gener säger. Den optimala miljön har vi inte sett ännu och den optimala miljön för alla kommer vi aldrig att få se men vi har sett sämre och bättre miljöer.

Just nu försämrar vi dessvärre miljön för alltfler människor eftersom alltfler blir fattigare och alltfler tvingas gå i sämre skolor än andra. När man börjar skylla effekterna av den (för somliga) försämrade miljön på generna, som man gör idag, exempelvis genom att sätta bokstavsbezeichnungar på alltfler barn, då legitimerar man försämringarna. Dessutom gör man individerna och deras gener ansvariga för miljöfaktorer som de inte kan rå för och som de inte har någon makt över.

Vi vet också, och av bitter erfarenhet, att biologismen är, eller lätt blir förödande och djupt inhuman. Vi vet att en god miljö för flesta möjliga inte skapas av lärare eller läkare som föreställer sig att människor styrs helt eller i huvudsak av sina gener. (Jag har sett alltför många lärare skylla sina pedagogiska misslyckanden på elevernas gener.) Vi vet redan att en god miljö inte ligger i omvärldens tro att endast några få har gener som ger dem möjlighet att bli ingenjörer eller forskare och andra inte.

Inte bara teorier utan även metoder grundar sig i någon av flera möjliga filosofier och verkar styrande vad gäller forskningsresultaten.

J. S. Gould, som är paleoantropolog och vetenskapshistoriker, tog sig för att kontrollmäta de skallar som 1800-talets mer namnkunnige hjärnforskare och kraneometriker hade mätt.⁴⁰ Paul Broca sorterade bort extremt små skallar som hade tillhört vita europeiska män, och extremt stora kvinnliga och afrikanska skallar ur sin statistik. Han fann så att europeiska vita män hade de största hjärnorna genomsnittligt. Därmed ansåg han det bevisat att dessa måste vara de mest intelligenta människorna. Han redovisade klart och tydligt vilka skallar han sorterade bort vid sina undersökningar. Att han redovisade hur han gick tillväga visar att han inte insåg att hans statistik och slutsatser var missvisande.⁴¹ Hans samtida forskarkolleger reagerade inte heller på dessa metodologiska missar. Idag ser vi däremot tydligt hur Broca systematiskt sorterade bort alla skallar som inte stämde med hans fördomar och att han i själva verket bara bevisade det som han ville bevisa.

Man kan undra hur det kom sig att dåtidens forskare inte såg och påpekade de misstag Broca gjorde. Förklaringen ligger dels i den tidens rasism och kvinnoförtryck, som sade att kvinnor och färgade människor var underlägsna varelser, dels i den tidens vetenskaps- och metodsyn.

Under 1800-talet och en bra bit in på 1900-talet var en viss tolkning av Platons idélära fortfarande styrande för det vetenskapliga tänkandet om världen. Man ansåg att det fanns "ideala typer" av varje art och att dessa idealtyper var de sanna företrädarna för arten. De bortsorterade kranierna stämde inte med idealtypen. De betraktades därför som ointressanta eftersom de inte var representativa för arten/rasen, inte speglade artens/rasens sanna väsen. Det var det typiska, det friska och ideala vetenskapen skulle kartlägga, inte det sjuka och avvikande. Alltså gjorde Broca, enligt den tidens vetenskapsfilosofi och metodologi, helt rätt när han sorterade bort stora hjärnor från icke-européer och från kvinnor och små hjärnor från vita europeiska män. Effekten blev förstås att han bevisade det han ville bevisa, men det låg flera fördomar och vanföreställningar i vägen för insikten om att det var detta han gjorde.

Idealtypuppfattningen innebar att man inte hade klart för sig

⁴⁰ Helldén Arne, 1994.

⁴¹ J S Gould, 1983.

hur stora variationerna faktiskt är inom en och samma art. Istället trodde man att varje art bestod av individer som var nästan exakt lika varandra. Man trodde därför att alla fossil och benrester som skilde sig märkbart från varandra härrörde från skilda arter, eller från olika underarter⁴² (Dagens paleontologer utgår inte ifrån det platonska idealtyptänkandet utan från Darwins idé om att variation inom arterna är det naturliga. De ser därför istället många av dessa benrester som naturliga variationer inom samma art.⁴³ Resultaten av forskning beror alltså i hög grad både på de förhandsantaganden om världens beskaffenhet som forskarna utgår ifrån och på den metodsyn de har.

Det är lätt att se misstag som begåtts av forskare i vetenskapshistorien och att tro att vår tids forskare är så mycket kunnigare att de inte gör den här typen av misstag. Det är en felsyn. Dagens forskare är inte mer fria från teoretiska och filosofiska skygglappar än gårdagens.⁴⁴ De är bara utrustade med andra skygglappar än tidigare forskare, med filosofier eller metodologier som de flesta idag anser så självklara och så säkra att man inte kommer på idén att ifrågasätta dem. I vissa avseenden begår de dessutom precis samma misstag som Broca gjorde.

Somliga av dagens biologer tror exempelvis att inga egenskaper eller beteenden kan ha utvecklats utan att de har fyllt en viktig funktion för arterna i evolutionshistorien. Varje beteende, djuriskt såväl som mänskligt, måste därför någon gång i evolutionshistorien ha fyllt en sådan väsentlig överlevnadsfunktion, gett fler överlevande avkommor, menar de, annars skulle ingen varelse uppvisa beteendet ifråga. J S Gould har kallat denna föreställning för Panglossjukan,⁴⁵ tron att allt är skapat till det bästa. Denna vår evolutionshistoria, som så många vill hänvisa till idag, vet vi i själva verket ytterst lite om, för att inte säga nästan ingenting.

Forskare vet förvisso mer idag än förr, om gener och om hur dessa kan manipuleras, men ändå gör forskare som drar vidlyftiga slutsatser om mänskliga beteenden utifrån vår evolutionshistoria precis lika allvarliga misstag som de kraneometrikerna gjorde för nära hundrafemtio år sedan. De låter, precis som 1800-talets forskare, teorin styra och bestämma vad som är intressant och vad de tror vara sanningen. På samma sätt som 1800-talets forskare bortsåg ifrån skallar som inte stämde med teorin, bortser

⁴² Det tog lång tid innan forskarvärlden och de bildade hade tillgodogjort sig Darwins tes om variationerna inom arterna, ja somliga hade inte tagit till sig det förrän in på 1960-talet. Följaktligen startade man vid den här tiden exempelvis djurutställningar där man i vetenskaplig anda skulle avla fram de ideala typerna, hundstandarder upprättades och endast hundar av rätt typ skulle gå i aveln. Den rätta typen beskrevs i standarder som skulle fungera som avelsmål. Den här föreställningen är fortfarande dominerande i hundvärlden och bland uppfödare. Inom hundvärlden har man alltså ännu inte tagit till sig tankarna i Darwins evolutionsteori utan agerar utifrån en urgammal vanföreställning om hur arterna ser ut och bör se ut för att hålla sig friska och sunda.

⁴³ Gould J S, 1983, sid. 88–90. Men även bland dagens antropologer föreligger en konflikt mellan dem som vill klumpa ihop mängder av fossil under en och samma art, och dem som vill separera fossilen mer.

⁴⁴ Gould J S, 1983, sid. 82–3.

⁴⁵ Kurtén Björn, 1975.

moderna sociobiologer från alla beteenden som inte stämmer med dagens accepterade sociobiologiska teori. Sådana beteenden anses vara så ovanliga och avvikande att de inte är intressanta medan andra, lika avvikande och lika sällsynta beteenden, men som kan fås att stämma med teorin, anses evolutionärt utvecklade och därför biologiskt naturliga. 1800-talets misstag i det här avseendet var egentligen mer förståeligt än dagens, eftersom man på den tiden inte hade den insikt om variationernas betydelse för evolutionen som man har idag.

Den nu så populära ”barnamordsteorin” är ett exempel på ett sådant modernt misstag. För något årtionde sedan ansåg man sig ha påvisat att det är vanligare att män dödar fosterbarn än sina egna biologiska barn, (något jag återkommer till och som inte stämmer enligt senare forskning). Då drog sociobiologer den ”självklara och vetenskapligt oantastliga” slutsatsen att sådana barnamord måste ha varit fördelaktiga för barnamördarna någon gång i vår evolutionshistoria. Hanar/män, påstår man alltså, som mördar andra hanars/mäns barn, får snabbare en möjlighet att para barnens mödrar och därmed förmerar de sina egna gener snabbare. Alltså har tendensen att mörda andra hanars/mäns barn en evolutionshistoriskt bakgrund.

Den här slutsatsen drar man trots att barnamördande är mycket ovanligt, statistiskt sett. Själv mord bland unga barnlösa människor, ett likaledes ganska ovanligt fenomen men betydligt vanligare än barnamord, betraktas däremot som ointressant eftersom det inte stämmer med teorins grundläggande förutsättning. Ingen har, vad jag vet, försökt förklara själv mord evolutionshistoriskt. Den sociobiologiska teorin stipulerar nämligen att varje levande organism vill förmera sina gener maximalt. Det vill man inte, och framför allt gör man det inte om man tar livet av sig innan man fått några barn. Själv mord bland unga människor borde alltså inte alls förekomma enligt sociobiologernas evolutionsteoretiska resonemang. Nu förekommer de emellertid, men eftersom de inte stämmer med den accepterade teorin tycks man inte ens notera existensen av dem.

Dagens grundläggande biologiska beteendeteori har alltså, precis som 1800-talets, allvarliga brister och leder på samma sätt till blinda fläckar i forskarnas tänkande.

Dessutom är det inte alls säkert, som väl framgått redan av ovanstående, att varje beteende som en levande varelse uppvisar någonsin har fyllt någon specifik evolutionär funktion. Under vissa omständigheter betar sig organismer, som själv mord i unga år är ett exempel på, så att de förgör sig själva istället för att öka möjligheterna att överleva. Valar som i stora stim simmar in på grunt vatten och kvävs verkar utgöra ett annat sådant exempel.

Vidare: Bara för att något skulle kunna ha varit fallet måste det inte ha varit det. En teori, eller en hypotes är inte sann bara för att den är logiskt möjlig. Att man kan tänka sig att hanars/mäns barnamord skulle kunna ha varit rationellt för att förmera deras gener i evolutionshistorien, gör inte förklaringen automatiskt sann.

Den verkliga evolutionshistorien, vår arts och andra arters,

känner vi inte, den spekulerar vi bara om. Somligt som man idag tror om denna historia kanske är riktigt, annat är det säkerligen inte.⁴⁶

En teori är dessutom inte sann bara för att många tror att den är sann. Den är inte ens automatiskt sann för att den fungerar eller tycks fungera.

En gång trodde människor att solen cirklade kring jorden. Så var inte fallet, trots att våra sinnen ger oss intrycket att så är fallet. Människor trodde länge att svalorna övervintrade på sjöbottnen. Det var inte sant trots att många trodde att det var så. Babylonernas stjärnskådande och idéer om himlakropparna visade sig användbara och fungerade bra för att hålla reda på årstider och klara av att reglera bevattningssystemen nöjaktigt, trots att deras åsikt att stjärnorna var gudar var felaktig.

Man skulle kunna skriva hela uppslagsverk om alla föreställningar som människor hyst genom årtusenden och som förefallit både plausibla och logiska utifrån den tidens utgångspunkter och kunskaper, och som har fungerat för olika syften för den tidens människor, trots att de inte var riktiga.

Men återigen, inget av detta innebär att det alls inte finns någon sanning, att allt är totalt relativt och att den ena föreställningen är lika god som den andra. Det är den nämligen inte.

⁴⁶ Jag återkommer till barnamorden i kapitel 12.

4: DET SOCIOBIOLOGISKA PERSPEKTIVET

Sociobiologin, som alltså är grunden till dagens biologism och grunden till alla påståenden man gör om våra biologiskt /evolutionärt betingade könsskillnader, kombinerar Darwins evolutionsteori med spelteorin.

Spelteorin är en matematisk modell som utvecklades av de tyska matematikerna von Neuman och Morgenstern under trettio- och fyrtiotalen.⁴⁷ I Sverige kallas teorin oftast spel- och konfliktteori. Den handlar om hur man ska agera i spel- eller konfliktsituationer för att maximera sin vinst med minsta möjliga risk för förlust. Utgångspunkten är ett antal personer, eller intressegrupper, som befinner sig i konflikt om en begränsad resurs. Olika strategier leder till olika stor vinst, att man får olika stor del av den begränsade resursen, eller i värsta fall till förlust. Det gäller alltså för organismer, för intresseorganisationer eller för nationer, att finna ut den bästa "spelstrategin", den som leder till största möjliga vinst med minsta möjliga risk för total förlust. I somliga fall ger samarbete bättre utdelning än konkurrens, men den verkliga målsättningen är alltid egoistisk. Det är egot som ska tjäna på beteendet och det är definitivt den sidan av teorin som betonas idag, inte det faktum att somligt inte kan vinnas utan samarbete, att teorin alltså också tillåter samverkan.

De första att acceptera den här teorin som något mer än en teori om spel var ekonomer och militärstrateger. De såg redan under 1950-talet att teorin kunde användas för att utarbeta ekonomiska och militära strategier.⁴⁸ I början av 1960-talet kom biologen B.S Haldane på att man kunde använda spelteorin för att räkna ut "vinst i form av antal gener som överförs till nästa generation".⁴⁹ Därmed lade han grunden till sociobiologin, inriktningen inom etologin som E.O Wilsom senare utvecklade och presenterade i sin bok *Sociobiology* 1975.

Snart började etologer analysera alla djurbeteenden utifrån spelteorin och utifrån grundantagandet att alla organismer vill förmera sina gener maximalt och därför alltid försöker roffa åt sig så mycket som möjligt av de begränsade resurserna. Mer resurser ger fler avkommor, alltså fler gener i nästan generation. Ju fler gener i nästa generation som ett beteende leder till, desto bättre. De "effektiva beteendena", de som ger många avkommor, antar man så, är evolutionärt utvecklade strategier, alltså nedlagda i generna.

När E O Wilson, publicerade boken *Sociobiology* presenterade han det som i vetenskapsteoretiska sammanhang brukar kallas för "ett nytt paradig". Etologerna fick här en helt ny och revolutionerande teori om djurs beteenden och en ny uppsättning

⁴⁷ Williams J.D. 1957, not sid. 23.

⁴⁸ Samuelson, Paul A / Nordhaus, William D, 1989, sid. 609, 629–633, se också Halperin M H, 1968.

⁴⁹ Smith J. Maynard, 1988, sid 187.

regler för hur djur skulle studeras och hur slutsatser om djurens beteenden skulle dras. Tidigare arbetade de utifrån Konrad Lorenz teori om djurs beteenden. Då ansåg man att forskaren skulle börja med att göra upp en fullständig förteckning över en arts beteenden, ett etogram, och med att klassificera djurens beteenden i medfödda sådana och inlärd. ⁵⁰

År 1978 publicerade Richard Dawkins boken *Den själviska genen* och drog sitt strå till den sociobiologiska stacken. Den här boken kom också att spela en väsentlig roll för utvecklandet av den moderna biologismens människosyn.

Dawkins hävdade, även om han också betonar att det finns en miljö med i sammanhanget, att det hela egentligen handlar om genernas överlevnad. Generna, som är själviska, sade han, har endast en målsättning, att kopiera sig själva. De vandrar ner genom generationerna genom att ständigt reproducera kopior av sig själva i varje ny generation. De enskilda individerna, människor såväl som djur, är i själva verket bara genernas transportmaskiner från en generation till nästa. ⁵¹ Livet handlar således om detta enda, om genförmering.

Även denna bok resulterade i häftiga motreaktioner. Dawkins perspektiv ansågs vara starkt reduktionistiskt. ⁵² Det är fel, menade kritikerna, att beteckna gener som själviska. Gener kan inte ha samma egenskaper som de organismer som de bygger upp. Människor kan vara egoistiska (själviska) och hela djur kan möjligen var det men inte biokemiska substanser eller gener, eftersom sådana varken kan tänka, känna eller agera självständigt. Dessutom är det inte så, menade kritikerna, att generna bestämmer alla våra beteenden eftersom beteenden alltid är resultat av både gener/ arv och miljö. Kritikerna hävdade också att beteenden bestäms mer av vår miljö än av våra gener. ⁵³

Den mycket hetsiga diskussionen om sociobiologin, som uppstod och som pågick under senare delen av sjuttioalet, ⁵⁴ avklingande så småningom och sociobiologin började alltmer anses som självklar och sann. Samtidigt började evolutionsperspektivet framstå som alltmer lockande för forskare inom många andra forskningsområden, inom filosofin, ⁵⁵ sociologin, ⁵⁶ psykologin och teknologin, ⁵⁷ för att bara nämna några.

Biologismen som hade varit omöjlig alltsedan fyrtioalet har alltså åter blivit högsta intellektuella mode. Idag tar alltfler be-

⁵⁰ ex. Lorenz K, 1969 fr. sid 224.

⁵¹ Dawkins, 1978, kap 4.

⁵² "Reduktionism": Det vetenskapsideal som säger att allt måste förklaras utifrån sina minsta beståndsdelar. Om sociobiologins reduktionism, se Wilson E O 1995, sid. 11–13.

⁵³ Rose/Lewontin/Kamin, 1990.

⁵⁴ Ruse M, 1982, även Heijne von G / Israel J, 1985.

⁵⁵ Radnitzky G / Bartley III W W, eds. 1987, Kantorovich A, 1993, Kornblith Hilary, 1987, Ruse M, 1995, Munz P, 1993.

⁵⁶ Schmid M/ Wuketits F M eds, 1987.

⁵⁷ Den 27/6 1996 sammanträdde ett antal forskare från olika forskningsområden på London School of Economics för att diskutera och lägga fram sin syn på hur evolutionsteorin kan användas för att analysera teknologins utveckling. Detta seminarium resulterade i forskning och seminarieverksamhet utifrån det evolutionistiska perspektivet.

teendevetare upp och forskar kring de idéer som Darwin presenterade i sina två böcker om människan och hennes ursprung, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, (1871) och *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, (1872). I dessa böcker återupptäcker forskare hypoteser om mänskliga beteenden, som inte varit på tapeten på hundra år, och försöker att testa och belägga idéerna med moderna vetenskapliga metoder och teorier.

Filosofer hävdar att insikter om den biologiska evolutionen kan lösa vetenskapsfilosofiska och kunskapsteoretiska problem som mänskligheten brottats med sedan urminnes tider. Dessutom menar somliga forskare och filosofer, i likhet med Darwin, att vi kan få svar på frågor om etik,/moral och estetik genom att gå till vår evolutionshistoria.⁵⁸

Det här är en biologism som är betydligt mer genomgripande än förra sekelskiftets biologism. Den förefaller så mycket mer imponerande som man utgår ifrån spelteorin, eftersom det som kan uttryckas med siffror, mätas, vägas och räknas, alltid verkar mycket säkrare och mer vetenskapligt än verbalt formulerade teorier. Eftersom perspektivet dessutom stämmer med ny-liberalismens ekonomiska modeller och grundantaganden, förefaller det så ännu mer trovärdigt.

Det är nu inte så konstigt att ekonomin och sociobiologin utgår från samma människosyn eftersom man använder sig av samma teori, nämligen av spel- och konfliktteorin.

Protesterna mot biologismen tystnade i stort sett under nittioalet och de som är negativa till den här trenden kommer endera inte fram i massmedia i samma utsträckning som biologisterna, eller så väljer de att tiga av rädsla för att bli utdömda som gammalmodiga eller okunniga. Steg för steg förs vi därmed allt längre in i en biologistiskt tolkad värld där vi alla så småningom börjar acceptera åsikten att vi i första hand är slavar under våra gener. Den biologiska ingenjörskonsten utvecklas och förfinas, något som somliga numer tycks betrakta som ett framsteg i förhållande till den sedan flera decennier så utskälda och avskydda "sociala ingenjörskonsten", som påstås ha begränsat vår frihet.

Sociobiologin förvandlade med spel- och konfliktteorin världen till en gigantisk spelplan, ett globalt monopolspel där alla spelar mot alla andra. Förlorarna slås obarmhärtigt ut i kampen om de otillräckliga resurserna medan vinnarna går vidare i spelet.

Det är ursprunget i spelteorin, som tillämpas både inom biologin och inom ekonomin, som är orsaken till att man i massmedia ständigt utnämner "vinnare" och "förlorare" i samhället så fort någon lag ändras, skatter sänks eller höjs eller då börskurser går upp eller ner.

Spelarna på den biologiska och på den ekonomiska planen är per definition aggressiva egoister som endast har ett mål för ögonen, att förmera sina egna gener, respektive sina pengar, så

⁵⁸ Evolutionsetik, estetik, se Ruse M 1995.

mycket som möjligt.

Så här uttrycker Staffan Ulfstrand saken i sin bok om den inriktning som han kallar *beteendekologi*, som är samma sak som sociobiologi.

Samtidigt som socialt beteende finns hos vartenda djur, från den bleka binnikemasken till den tärda människan, i vars innanmäte den framlever sitt liv, är evolutionsbiologins samlade visdom möjlig att sammanfatta i ett iskallt budskap: gynna dig själv och ditt hus men betrakta alla andra som potentiella resurser att exploatera till din egen och dina nära släktingars fördel. (Ulfstrand Staffan, 1996, sid. 35)

På grund av att resurserna är begränsade⁵⁹ lever alltså alla djur, och därmed också alla människor, i ett tillstånd av ständiga konflikter. Vi återfinner dessa konflikter på alla nivåer i samhället, mellan individer, mellan grupper, mellan könen och dessutom mellan föräldrar och barn, liksom förstås mellan syskon.

Könskonflikten handlar om att både fäder och mödrar vill lägga ner så lite resurser som möjligt på avkomman och att båda vill stjälpas över så mycket som möjligt av ansvaret för denna på den andra föräldern.

Konflikten mellan barn och föräldrar handlar om att föräldrarna har intresse av att lägga ner så litet arbete som möjligt (investera så lite som möjligt, som man uttrycker saken) på en avkomma för att få möjlighet att satsa på nästa avkomma. Avkomman däremot, har intresse av att pressa ut så mycket som möjligt ur sina föräldrar för att få en så god start i livet som möjligt.

Konflikten mellan syskon handlar om att snuva syskonen på så mycket man kan av föräldrarnas resurser.

Här kommer aggressionen återigen väl till pass. Den behövs om man ska kunna hävda sig i detta återupplivade "allas krig mot alla".⁶⁰

Sociobiologins grand old man, E O Wilson, tror således, precis som de tidiga socialdarwinisterna gjorde, att aggressionen har spelat en viktig roll som urvalsfaktor när människan utvecklades. Han trodde också, åtminstone under sjuttioalet, i likhet med de tidiga etologerna och antropologerna, att det var jakten, krigen och slagsmålen mellan människogrupper som orsakade hjärnans tillväxt.⁶¹ Så även i det sociobiologiska perspektivet har männen mer av denna underbara egenskap som kallas aggression.

Precis som etologen Desmond Morris föreslog i början av sjuttioalet, tror E O Wilson att kvinnorna lockade männen med sex för att få dem att komma hem och dela med sig av jaktbytet⁶²

Konrad Lorenz valde på sin tid att hävda att öppet våld och

⁵⁹ Något man i Malthusiansk anda bara bestämt sig för att de är.

⁶⁰ Thomas Hobbes, samhällsfilosof, som levde under 1700-talet, antog att människan i urtillståndet levde i ett allas krig mot alla och att detta till slut blev så otureligt för alla att de slöt sig samman i samhällen, utsåg en kung som skulle reglera samvaron genom lagar och som skulle skydda dem mot varandra så att livet blev uthärdligt. Se Hobbes T, 1982.

⁶¹ Ruse M, 1979.

⁶² Ruse M, 1979.

aggression knappast förekom i djurriket. Om individerna fick lära sig att underordna sig en stark ledare, och på grund av att ledarna var utrustade med medfödda aggressionshämningar, kunde man undvika den öppna aggression som, även enligt Lorenz, varit det normala någon gång i en obestämd urtid.⁶³ Sociobiologen E O Wilson påstår nu istället att aggression förekommer ganska ofta och betydligt oftare bland djur än bland oss människor. Det är mycket vanligt att djur dödar artfränder hävdar han.⁶⁴

Hur kan personer som studerat djur under många år komma till så diametralt olika åsikter om samma sak? Ja, vad som ska anses som lite eller mycket är förstås relativt. Det som kan förefalla vara lite om man förväntat sig mer, det förefaller vara mycket om man inte förväntat sig något alls av det. I det här fallet handlar det alltså om olika förväntningar, bland annat grundade i olika politiska preferenser.

Lorenz hade fullt klart för sig att det förekommer en hel del aggression mellan artfränder men han valde att bortse från det och att betrakta manifest aggression mellan artfränder som något onaturligt och våldsamma eller aggressiva individer som genetiskt defekta. Han styrdes av samma idealtypänkande som kraneometrikerna och han omfattade dessutom ett organismiskt samhällsideal. Ett samhälle var enligt honom att likna vid en biologisk organism, (en traditionellt konservativ⁶⁵ föreställning,) där människorna inte kan strida eller konkurrera med varandra utan måste samarbeta, på samma sätt som kroppsorganen i biologisk kropp. Alltså betraktade han öppen aggression som något sjukt, som cancerceller i en kropp.⁶⁶

Wilson hävdade istället att mord är mycket vanligare bland många ryggradsdjur än bland människor. "Det har slagit mig" skriver han, "hur ofta sådana beteenden uppenbaras först sedan en viss art observerats under mer än 1.000 timmar".⁶⁷ Ett mord per tusen timmar är en hög frekvens om vi har den bland människor, säger han vidare.

Jag lämnar frågan öppen om Wilson medvetet använde ordet "mord" i de här sammanhangen för att lura sina läsare eller om han också bedrog sig själv genom att använda det. De som talar om "mord" eller mordfrekvens" i de här sammanhangen menar

⁶³ Lorenz K, 1969.

⁶⁴ Wilson E O, 1995, kap. 5. Det ska också sägas att Wilson påpekar att djur, såväl som människor, blir aggressiva under speciella omständigheter, framför allt vid överbefolkning. Detta är dessvärre inte den av Wilsons åsikter som fått störst spridning inom forskarvärlden eller i massmedia.

⁶⁵ Här använder jag orden "konservativ" och "konservatism" för att beteckna den politiska ideologi som har sina rötter i Burkes och Hobbes tänkande, inte som ett rent adjektiv (med innebörden "bevarande"). Denna ideologi har en specifik innebörd, en egen uttalad människosyn och en bestämd uppfattning om hur samhällen bör organiseras och styras. Att den en gång fick beteckningen "konservatism" berodde på att då inriktningen uppstod, försvarade den ett samhällssystem som andra ville störta och ersätta med ett antiaristokratiskt, mer demokratiskt system.

⁶⁶ Lorenz, *Civilisationens åtta dödsynde*, 1973

⁶⁷ E O Wilson 1976, sid 246-7. Wilson använder här det engelska ordet "murder" som enligt *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*, betyder detsamma på engelska som ordet "mord" på svenska, nämligen att döda någon medvetet, planerat. Jag utgår från att ordet betyder detsamma i Wilsons mun.

nämligen inte samma sak som vi vanliga människor menar när vi talar om mord".⁶⁸ Till vardags använder vi ordet "mord" för att beteckna ett överlagt, planlagt dödande. Mord, i vår vanliga vardagliga mening, är djur således inte kapabla till. Därför kan man inte använda begreppet "mord" för att beteckna slagsmål eller aggressiva attacker mellan djur av samma art, inte ens om något av de stridande djuren dör, direkt eller senare och på grund av skador det ådragit sig under striden. I sådana fall borde man istället tala om "frekvensen av dödliga skador förorsakade av strider med artfränder", vilket är något annat än "mordfrekvens". När människor oavsiktligt råkar döda någon på grund av misshandel eller under ett slagsmål, eller tillfogar någon sådana skador att han eller hon senare dör av skadorna, talar vi svenskar om "vållande till annans död", möjligen om grovt vållande".

Djur i natur har inte tillgång till veterinärer så för dem kan även en ganska liten skada bli ödesdiger, resultera i infektioner i såren, blodförgiftning och död. Detta är skäl nog att anta att individer som är aggressiva av sig inte blir så långlivade varför evolutionen inte torde gynna individer med aggressivt beteende. Sociobiologerna har därför fel när de så ensidigt, som de gör, betonar aggressionen som en befrämjande kraft.

Hela djurriket, inklusive mänskligheten, har med sociobiologin också förvandlats till en jättelik ekonomisk marknad där insatserna är energi/arbete och könscellernas gener och där utdelningen är ännu fler gener i nästa generation, alltså avkommor. Ju fler gener man lyckas kopiera, alltså ju flera avkommor för insatserna, desto mer framgångsrik är man på evolutionens stora genmarknad.

Eftersom allt djur och människor gör går ut på att få så många avkommor som möjligt, har, antar sociobiologer, generna programmerat sina bärare "att förmera sig maximalt". Generna själva är egoistiska. De har bara detta enda mål, att få kopiera sig själva och sprida så många kopior som möjligt av sig själva.⁶⁹

Djurindivider utvecklar så olika *strategier* för att vinna i detta överlevnads- och fortplantningsspel, precis som i vilket annat spel som helst, som inom affärsvärlden och inom militären. Sociobiologer frågar sig således hur en biologisk organism ska bete sig under vissa givna omständigheter för att förmera sina gener maximalt.

Men, säger de också, varken djur eller människor går omkring och är aggressiva mot varandra ständigt och jämt. Alla levande organismer vill överleva och förmera sina gener och de "vet" att det kan vara ödesdigert att slåss i alla lägen och utan tanke på konsekvenserna. Istället för att alltid vara aggressiva har därför levande organismer en genetiskt utvecklad sannolikhetsberäknande dator i nervsystemet. Denna talar om att det gäller att inte vara aggressiv när man har att göra med någon som är större och starkare än man själv, eller när de förväntade

⁶⁸ Infanticide = barnamord

⁶⁹ Ulfstrand Staffan, 1996, sid. 30–35.

förlusterna i en strid överstiger den förväntade utdelningen, vinsten, vid en eventuell seger. Man har inte råd att alltid förlora och man har heller inte råd att förlora mer än man har möjligheter att vinna. Därför väljer "djuren" mellan två möjliga strategier i konfrontationssituationer. De kan spela duvor eller de kan spela hökar. Spelar de duvor hotar de inte och ger sig inte in i strider. Spelar de hökar spelar de högt. Då är de beredda att strida för det de vill ha. De kan också ändra strategi mitt i en konflikt genom att exempelvis slå om till duvstrategin om högstrategin visar sig mer riskabel än de tänkt sig från början. Det är den om motparten inte skräms av hot, om det så småningom står klart att motståndaren både är beredd att slåss och möjligen är starkare än de själva. Djuren kan också bluffa, hota utan att samtidigt vara beredda att sätta hotet i verket. I så fall har de försökt använda pokeransiktstrategin. Den går ut på att spela tuffare än man i själva verket är och att få motståndaren att tro att man är beredd att gå in i en allvarlig strid för att få motståndaren att ge sig utan att en sådan kommer till stånd. Går det så går det!

Först säger alltså sociobiologer att en konflikt om de per definition ständigt begränsade resurserna alltid föreligger och att endast de som är starka nog att roffa åt sig dessa begränsade resurser kan förmera sina gener maximalt och därmed leda evolutionen vidare. Därefter säger de att ibland gäller motsatsen, att djuren kan föröka sig effektivare om de inte strider om resurserna utan går undan för dem som är stridisar. Slutligen snitsar man till det hela genom att säga att vare sig individen slåss eller inte slåss, hjälper eller inte hjälper andra, så är den egoistisk eftersom den gör det den gör för att den själv tjänar mest på det. Därmed har man den perfekta teorin, teorin som täcker allt och som det inte går att motbevisa eller falsifiera. Vad som än händer och vad man än iakttar i djurvärlden, och i den mänskliga världen, så kan man få det att stämma med teorin.

Karl Popper, den berömde vetenskapsfilosofen, som biologer ofta hänvisar till och ibland också har som idol, menade att sådana teorier som ingen tänkbar händelse kan falsifiera inte kan betraktas som vetenskapliga. Ja han menade till och med att de är riktigt dåliga teorier. Den teori som förklarar vad som helst, eller allting som tänkas kan, förklarar nämligen ingenting.⁷⁰

Sociobiologer har också presenterat den s.k. kin-selectionsteorin (teorin om släktskapsselektion). Den säger att ett konglomerat av gener (en biologisk varelse) kan tjäna på att hjälpa andra sådana konglomerat, individer, som de är nära släkt med och som de därför delar många gener med. Genom att släktingarna också får fler avkommor kommer de egna generna att förökas upp mer. Evolutionen har alltså gynnat de individer som har hjälpt sina släktingar, enligt den här teorin, som Ulfstrand anspelade på i citatet tidigare. Nepotism, tendensen att hjälpa släktingar, är således något biologiskt naturligt enligt sociobiologerna.

⁷⁰ Popper 1963, 1988.

Tendensen att hjälpa genfränder kan emellertid också leda till att man hjälper andra individer, säger somliga sociobiologer, och protesterar häftigt när man kritiserar dem för hävda att vi alla är egoister. "Vi säger istället att altruismen är en del av vår natur", säger de och hänvisar till kin-selectionsteorin, som jag återkommer till senare.

Sociobiologin är, som jag hoppas kunna visa här, dålig när det gäller att förstå oss människor men allt är inte dåligt med den.

Med det sociobiologiska paradigmet började djurbeteendeforskare se sådant som etologer inte hade sett förut eftersom de tidigare utgångspunkterna hade hindrat dem att se det. Med det nya perspektivet ser de att varje djurindivid inte beter sig exakt likadant som alla andra individer av samma art under samma omständigheter, vilket den tidigare dominerande Lorenziska etologiska teorin förutsatte. De ser också att samma individ kan bete sig olika från gång till gång för att nå ett och samma mål, allt beroende på omständigheterna. Miljön och variationerna har därmed kommit med i bilden när det gäller djur, fast många sociobiologer inte tycks ha förstått den saken eftersom man sällan diskuterar miljön.

De tidiga etologerna, Konrad Lorenz och hans lärjungar, negligerade de individuella skillnaderna eftersom de utgick från att det fanns ett idealbeteende för varje situation och en uppsättning arttypiska idealbeteenden för varje art. Enligt den Lorenziska beteendeteorin handlade djuren bara stelt och mekaniskt instinktmässigt. En och samma situation utlöste alltid samma medfödda instinktiva beteende.⁷¹ De som reagerade annorlunda än artidealet var sjuka, defekta eller degenererade individer som man inte hade någon anledning att intressera sig för, en tämligen rigid och förenklad inställning med andra ord.

Med det sociobiologiska perspektivet blev djuren alltså avsevärt mycket mer lika oss, dels genom att de blev mer varierade i sina beteenden, dels genom att de blev rationella, även om deras rationalitet inte tänks bero på tankeverksamhet utan antas finnas inbyggd i generna. Å andra sidan tänks också många av våra mänskliga beslut och beteendestrategier vara genetiskt bestämda, eller i ganska hög grad vara direkt bestämda av våra gener. Därmed får vårt förnuft mindre betydelse. Allt detta närmar naturligtvis djuren till människorna eller tvärtom, vilket i vissa avseenden leder till en felsyn vad gäller oss människor men sannolikt ger en bättre förståelse av djurens beteenden.

Trots de fördelar sociobiologin har vad gäller förståelsen av djurens beteenden, ger teorin inte den slutgiltiga sanningen, varken om djurs eller människors beteenden. Djuren utvecklar inte olika beteendestrategier. Det föreligger inte konflikter överallt. Alla varelser försöker inte endast förmera sina gener ständigt och jämt. Istället handlar det om att man ser djurens beteenden *som om* de hade strategier, *som om* det föreligger konflikter överallt, *som om* de inte gör annat än försöker förmera

⁷¹ Berminge K, 1988, sid. 61–67.

sina gener maximalt.

Nu är språkbruket förledande här. Det är en stor skillnad mellan att säga att allt djuren gör, gör de "för att" överleva och "för att" reproducera sig maximalt och att säga att vad djurens gör leder ofta till att de överlever och förmerar sina gener maximalt. I det första fallet implicerar man en medveten målsättning, endera från djuren själva, eller från någon övernaturlig makt som styr universum eller djurs och människors beteenden. I det andra fallet konstaterar man bara att evolutionen har råkat utveckla varelser som beter sig så att de ofta överlever och förmerar sina gener maximalt. De som inte betett sig så har helt sonika dött ut. Här antyder man inte någon skapande kreatör eller styrande makt.

Det kan tyckas vara en strid om påvens skägg att diskutera vikten av denna skillnad men den är avgörande för hur man ser på levande varelser och deras beteenden och vad man anser vara orsak och verkan. I det första fallet är man teleologisk, förlägger verkan/effekten före orsaken, något som inte låter sig göras. Somliga biologer har föreslagit att det handlar om en skillnad mellan före arten och före individen, att för individen är det ett teleologiskt skeende, medan för arten är det inte så. Evolutionen har utvecklat arterna till att bete sig individuellt teleologiskt alltså. Men det hjälper föga eftersom detta lilla "för att" i så fall förutsätter att individerna är medvetna om varför de gör det ena eller det andra, och det är i vissa fall endast människan som äger ett så välutvecklat medvetande att hon vet varför hon gör något. Människan vet exempelvis varför hon använder preventivmedel. Djur använder inga sådana eftersom de inte ens vet att det råder ett samband mellan parning och avkomma. Detta gör i stort sett hela skillnaden och en mycket viktig skillnad mellan oss och alla andra djur, vilket jag ska återkomma till. Ett individuellt djur parar sig inte "för att" förmera sina gener. Det parar sig för att det har en inbyggd drift att göra så, och har ingen aning om varken vilka konsekvenserna blir eller varför konsekvenserna blir som de blir. Det bara tycks gilla att para sig. Det är alltså lika fel, i somliga sammanhang, att säga att djuren gör något "för att" uppnå vissa syften som att arten gör det.

I andra sammanhang kan djuren säkert vara medvetna om varför de gör något och vara starkt målinriktade, men deras mål handlar aldrig om de där sakerna som sociobiologer talar om och påstår att allting görs "för att". Istället handlar de då om att nedlägga den där härliga steken som betar där borta, "för att" det skulle vara gott att äta just nu, "för att stilla en hunger" just nu, eller om att lägga sig i skuggan och dåsa en stund för att det skulle vara skönt att vila just nu etc. Djuret har ingen aning om att det gör allt detta "för att" förmera sina gener maximalt. Det är bara en målsättning som filosofiskt lagda forskare tillskriver djuren. Att de råkar bete sig så att de förmerar sig och för släktet vidare är en rent slumpartad historia och den har ingenting med målinriktning att göra.

Resonemang av det sociobiologiska slaget kan vara fruktbara för vissa syften och när det gäller djuren har de alltså lett till insikter som man inte kunde få med de tidigare mekanistiska, idealistiska utgångspunkterna. Men de avslöjar inte naturens innersta väsen, eller den eviga sanningen om livets mening, och man bör förstå att val av perspektiv, när det gäller att förklara mänskliga beteenden, påverkar samhällsutvecklingen och därmed många människors livsvillkor.

De nyliberala ekonomer som dominerat politiken i hela västvärlden de senaste årtiondena, använder sig, som redan nämnts, av samma matematiska modell som sociobiologerna, av spel- och konfliktteorin. Således stämmer de ekonomiska och biologisk-etologiska perspektiven exakt med varandra. Det ekonomiska begreppet pengar, (eller värdepapper,) blir för sociobiologerna gener, förräntning/vinst blir genförmerande,⁷² intelligens och rationalitet blir genetiskt inbyggd strategivaldsdator (medfödda egenskaper), marknadskonkurrens blir konflikt.

Både sociobiologer och ekonomer anser alltså att människan är en i grunden aggressiv, rationellt kalkylerande och vinstmaximerande egoist som försöker roffa åt sig så mycket som möjligt för egen del och med en så liten insats av energi och så få risker som möjligt. De anser dessutom och att män är bättre på det här än kvinnor för att män av naturen är aggressivare än kvinnor.

De senaste årtiondena har det i huvudsak varit ekonomismen som förestavat de nya samhällsidealen och den förändrade människosyn vi noterat men politiken har också legitimerats av biologismen och nu tar biologismen över alltmer av förklaringsprivilegiet från ekonomerna, samtidigt som de fortsätter att legitimerar ekonomernas nyliberala teser.

Sociobiologer brukar bli mycket upprörda när man påpekar överensstämmelsen mellan deras teorier och de senaste tjugo årens extrema nyliberalism och ekonomism och att biologism och liberalism gått hand i hand sedan mitten av 1800-talet, samt att sociobiologin är utmärkt för att legitimera just denna politik. Det borde de inte bli eftersom det förhåller sig på det sättet. Det är inte speciellt förnuftigt att förneka det uppenbara och logiskt ofrånkomliga. Om de sedan själva syftar till något annat är det en annan sak, men denna andra sak kan inte trola bort det faktum att liberalismens konkurrens- och utslagningsideal stämmer exakt överens med sociobiologins teser och människoupfattning.

Överensstämmelserna mellan sociobiologin och extrem liberalism garanterar naturligtvis inte att sociobiologin är falsk, lika litet som de garanterar att den är sann, men de utgör skäl att ställa sig tveksam och att kritiskt granska teorin för att se om den har så gott fog för sig som sociobiologer gör gällande.

En biologisk teori som tillåts genomsyra samhället, vilket är vad E.O. Wilson förespråkar att sociobiologin ska göra,⁷³ är

⁷² Wilson E O, 1995, sid. 244.

⁷³ Wilson 1995.

nämligen ett allvarligt hot - både mot människors frihet och mot demokratin (det som ännu finns kvar av den) och den är avgjort ett stort hot mot kvinnornas frigörelseprocess.

5: GENER, GENKOPIOR OCH PROCENTSATSER

Flera av sociobiologins mest grundläggande antaganden motsägs effektivt av verkligheten, det vill säga av det sätt på vilket människor faktiskt beter sig.⁷⁴

Underförstått antas alltså att naturen, biologin, livet, går ut på att förmera gener och ingenting annat.

Den första invändningen mot detta antagande har redan berörts, nämligen att naturen inte alls har något syfte. Den struntar i varenda art som finns på jorden. Den bryr sig inte om huruvida arterna eller individerna fortplantar sig eller inte, existerar eller inte. De arter som förmår anpassa sig överlever, andra dör ut, och många arter har dött ut under tidens gång, så dystert enkelt är det.

Den andra och allvarligare invändningen är att tesen ovan, som utgör sociobiologins grundläggande axiom, det som alla resonemang, alla tolkningar av beteenden och forskningsresultat vilar på, helt enkelt inte gäller, varken för djur eller människor - men av olika skäl.

Människor i allmänhet skaffar sig inte ett maximalt antal barn. Istället har mängder av människor i alla tider gjort allt man kan tänka sig för att undvika att få det ena barnet efter det andra. Det gamla Egyptens kvinnor påstås ha använt halva apelsinskal som pessar. Man har dödat nyfödda. Man har legat ihjäl oönskade spädbarn. Man har försökt förlita sig på säkra dagar, för att inte tala om alla aborter som görs, och som gjordes även tidigare, trots att de var förbjudna och trots att många kvinnor dog av dem. Man har använt sig av avbrutna samlag för att undvika graviditet och de senaste åren har de flesta av oss lärt oss ytterligare en metod, nämligen analsamlaget (som förmodligen praktiserats i alla tider även om moralen har hindrat att man talat öppet om det). Man har använt urkokta djurtarmar som kondomer. Man har till och med använt sig av total avhållsamhet och under vårt århundrade har man lagt ner mängder av forskningsresurser för att forska fram effektiva, billiga och enkla preventivmedel. Det finns nämligen miljarder att tjäna för dem som producerar enkla, ofarliga sådana. Det skulle det inte finnas om vi alla ville och faktiskt agerade för att förmera våra gener maximalt, alltså skaffade oss maximalt antal barn.

Stora delar av mänskligheten har således, tvärtemot vad sociobiologin utgår ifrån, alltid varit inställda på att effektivt begränsa barnantalet, att begränsa kopieringen av de egna generna således.

Men, säger sociobiologer när man pekar på något problem med deras teori, vi har aldrig sagt att människan bara är än en biologisk robot. Hon har ett förnuft och hon har också en kultur som påverkar henne. Därför kan man inte använda sådana här argument mot våra hypoteser. De gäller ändå i princip och de-

⁷⁴ Boake Christine R.B. 1994, Cheverud James M. /Moore Allen J, sid. 67-100.

finitivt för resten av djurriket. I nästa andetag föreslår de än den ena än den andra förklaringen till mänskliga beteenden som vilar på och förutsätter det sociobiologiska axiomet, att alla organismer vill förmera sina gener maximalt.

Andra sociobiologer skulle hävda att preventivmedel, eller andra åtgärder för att undvika graviditeter, inte handlar om att minska antalet genkopieringar. Istället, skulle de säga, föredrar människor ibland att bara föda fram det antal som barn som de har möjlighet att försörja och föra fram till vuxna individer, och som sedan kan fortsätta att förmera deras gener.

När människor i fattiga länder skaffar sig fler barn än de kan försörja, säger man motsatsen, att dessa väljer att skaffa sig maximalt antal barn för att åtminstone några av dem ska överleva och bli vuxna och kunna förmera föräldrarnas gener!

När oerhört rika personer i västvärlden inte har hundratals eller tusentals barn, som de ju skulle kunna försörja, då finns ingen förklaring, så detta faktum diskuterar man inte alls.

Men, det är väl inte samma personer som säger de här motstridiga sakerna? Invänder kanske någon. Ibland är det dessvärre det, men även om det oftast inte är så, så är de här motsägelserna tillräckligt grava för att vi ska ha anledning att misstro dem som applicerar sociobiologins teser på oss människor. Hur vi än vänder resonemangen så stämmer inte tesen om maximalt genförmerande på oss människor. Den stämmer inte heller för djurens del. Inte därför att djur inte får maximalt antal avkommor, det får de säkerligen, utan för att deras genförmering inte har något med deras vilja eller strävan att förmera gener göra. Varken djurens vilja eller deras gener säger till dem att de ska förmera sina gener maximalt.

Gener går sällan rakt på sak. Generna har således inte försett djur, eller människor, med en "vilja" eller en "strävan" att förmera sina gener maximalt, som sociobiologer uttrycker saken, utan endast med en sexualdrift, driften att para sig så ofta som möjligt. Avkomman är sedan en för alla djurindivider, förutom människan, oförutsedd och icke förstådd konsekvens av parningsakten.

Det är alltså sex som individerna, både djuriska och mänskliga sådana, är genetiskt programmerade för och försöker få så mycket som möjligt av, inte avkommor.

Vi människor är den enda art som förstår sambandet mellan sex och avkomma. Att vi försöker undvika att få så många barn som möjligt visar klart att generna inte programmerar oss för att "vilja eller sträva efter att maximera våra gener maximalt". Hade de gjort det skulle vi alla försöka få så många barn som möjligt. Det gör nu bara ett mycket litet antal människor i Västvärlden trots att människor tycks vilja ha sex. Djuren "vill" också para sig, men till skillnad från oss begriper de aldrig att avkomman är en konsekvens av parningarna, alltså har inte heller djuren en "vilja att maximera sina gener, att föda fram maximalt antal avkommor", bara en vilja att para sig, kanske då så mycket som möjligt.

Men, säger sociobiologen, det här är inget annat än hårklyverier, sex är naturens sätt att se till att det blir avkommor, genförmering, så vi är ändå alla programmerade för att skapa så många genkopior som möjligt.

Fel ordval, säger jag, och ett ordval som leder till allvarliga felslut.

Det är nämligen här människan är helt unik därför att hon har ett medvetande och en kultur som påverkar henne och som gör att hon skiljer mellan sex och avkomma, vill ha mycket av det ena men definitivt mindre av det andra. Om man slarvar med ordvalet, om man slarvar när det gäller att förstå eller förklara vad våra gener faktiskt säger till oss, då hamnar man fel.

Det är en avsevärd skillnad mellan att "vilja ha, sträva efter sex" och att "vilja ha, sträva efter att få barn", även om de båda kan sammanfalla ibland.

Det är också en avsevärd skillnad mellan att "vilja något" och att "göra något". Djur parar sig så ofta de kan men det innebär inte att de "vill" para sig i samma mening som vi människor "vill" ha sex. Vem tror att dyngbaggen uppfattar sin parning på samma sätt som vi människor uppfattar våra sexliv? De flesta föreställer sig nog, och med gott fog, att vi upplever våra sexliv annorlunda än dyngbaggen, åtminstone i vissa avseenden.

Det tycks vara otroligt svårt för oss i vår kultur och med vårt sätt att tänka kausalt, att inse att evolutionen är totalt slumpmässig och att verkligen ta till oss vad det innebär.

Evolutionen har inget mål! Den tänker inte. Den råkar bara fungera på ett bestämt sätt, nämligen så att de organismer som beter sig på ett visst sätt fortplantar sig och lever vidare. De som inte gör det fortplantar sig inte, eller fortplantar sig i lägre utsträckning. Evolutionen hade ingen tanke med att konstruera organismer så att de skulle "vilja" ha sex för att det var ett bra sätt att föröka generna. Det bara blev så, i vissa arter, att de som "ville" para sig kom att reproducera sina gener och därmed kom detta beteende att stabiliseras i generna. Av slump kunde evolutionen ha tagit en annan väg, och har också gjort det i vissa fall. Somliga arter förökar sig könlöst, genom delning exempelvis. Det råkade också fungera och därför överlevde även arter som gjorde så.

Det är inte egalt hur man tänker här. Det spelar en roll för vilka slutsatser man drar. Man hamnar så lätt fel om man förklarar och tycker att det väl inte spelar någon roll att man uttrycker sig lite slarvigt eftersom effekten blir densamma.

Man hamnar exempelvis helt fel när man tillämpar sociobiologin på oss människor och man hamnar fel därför att den för sociobiologin grundläggande tesen inte stämmer för oss människor. Att den egentligen inte stämmer ens för djuren är kanske inte så viktigt (mer än ur vetenskaplig synpunkt), eftersom det i djurens fall ändå inte blir någon skillnad vad gäller resultatet, parning leder oftast till avkomma och ju fler parningar ju fler avkommor, vilket inte är fallet med oss människor.

Att man hamnar fel när det gäller oss människor är allvarligare

eftersom de föreställningar om oss själva som sociobiologin just nu sprider, och får många människor att tro på, påverkar hur vi organiserar våra samhällen och därmed påverkar många människors livsvillkor - mer sällan på ett positivt sätt.

När sociobiologins grundläggande axiom faktiskt inte gäller för oss människor, och endast indirekt gäller för djurens del, måste även resten av den sociobiologiska teorin ifrågasättas, i synnerhet när det gäller oss människor.

Kin-selectionteorin, föreställningen att gener i huvudsak hjälper sina egna genkopior, alltså släktingar, för att de vill förmera just de egna generna är en annan av sociobiologins centrala teser. Den förutsätter förstås tesen att alla vill förmera sina gener maximalt.

Det finns fler skäl än de ovan nämnda att ställa sig kritisk även till kin-selectionteorin.

Ett av dessa skäl är att enskilda gener inte känner igen sina kopior eftersom gener inte kan se eller tänka. Det kan bara hela organismer göra. Men inte heller hela organismer känner igen sina släktingar, alltså blåkopiorna av de egna generna, de gener som individerna fått från samma föräldrar eller far- eller morföräldrar.

Helsyskon som man skiljer på när de är små, och som enligt sociobiologin delar fler gener med varandra än de delar med andra människor, känner inte igen varandra om de råkar träffas många år senare i livet (om de inte är mycket lika varandra, som enäggstvillingar exempelvis). Syskon som tidigt skils åt kommer alltså inte automatiskt att hjälpa varandra, om de senare möts, därför att de är genetiskt närbesläktade.

När vi människor ingriper i djurens liv, visar det sig att inte heller djuren har gener som säger till dem vad sociobiologer påstår att deras gener säger till dem. Två hundar som är kullsyskon, och som skilts åt vid åtta veckors ålder, känner inte igen varandra som genetiskt närbesläktade individer, som bör hjälpas åt i genförmerande syfte, när de träffas som vuxna. Tikar kan acceptera kattungar som egna ungar och dia dem, trots att det genetiska släktskapet är mindre dem emellan än mellan alla oss människor, eftersom katter och hundar tillhör olika arter. Kattor kan adoptera och dia hundvalpar. Katter som föds upp tillsammans med möss tar ofta inte möss som vuxna. De lär sig "tro" att möss också är en slags katter. Därmed torde djurens gener inte ens känna igen sina egna artegens gener. Samma sak gäller de stackars småfåglar som sliter för att föda upp gökungar, som de uppenbarligen inte känner igen som artfrämmande varelser. Gässlingar kunde acceptera Konrad Lorenz som sin mamma, trots att han åtminstone utseendemässigt inte var speciellt lik en gås och trots att gässlingarna var genetiskt mer obesläktad med Lorenz än de var med andra gäss i deras omgivning. Uppenbarligen känner inte heller varghanar igen sina egna gener. Britta Rothausen, som fostrat upp flera vargar, berättar i boken *Vargen Simson* (1980) om hur vargen Simson tog hand om valpar som inte var hans egna, både hundvalpar och

främmande vargvalpar. De schimpanser i Gombe som dödades i det bekanta "schimpanskriget" (som jag återkommer till senare) bestod, enligt Goodalls berättelse, av en grupp individer som flyttat ifrån den grupp som de attackerade hanarna tillhörde. De attackerande och attackerade schimpanserna borde rimligen ha varit ganska nära släkt med andra ord. Därmed borde det, enligt släktskapsteorin, inte ha utbrutit något "krig" mellan de båda grupperna eftersom de borde ha hjälpt varandra med genförmeringen.

Så här kan vi hålla på, art för art, och räkna upp exempel som visar att djurindivider inte känner igen sina egna genkopior och därmed att inte heller deras gener gör det. Således måste vi konstatera att det inte finns något genetiskt bestämt igenkännande av "närbesläktade" gener. Det visar att levande organismer inte kan vara programmerade att i första hand hjälpa "sina egna gener" eller "sina egna genkopior", alltså vad vi kallar nära släktingar, åtminstone inte i den inskränkta mening som sociobiologer tycks hävda.

Absurditeten i det sociobiologiska resonemanget på det här området inses lätt när genetiker nu också förklarar för oss att vi har en hel del gener gemensamt med broccolin och med bananflugan.

Nej våra, eller andra sociala djurs gener sänder inte ut meddelandet till sina bärare om att de i huvudsak ska hjälpa sina egna genkopior – i meningen nära släktingar, syskon, kusiner etc. Möjligen innehåller generna ett helt annat budskap, nämligen att bäraren av generna "bör samverka med och hjälpa de individer som han eller hon lever nära tillsammans med", något som bara skulle vara ett resultat av vanlig enkel selektion för dem som hjälps åt, oavsett släktskap.

Detta budskap fungerar visserligen så att djur i högre utsträckning kommer att hjälpa nära släktingar, eftersom det under naturliga omständigheter är genetiskt närbesläktade individer som omger dem från födelsen och framåt. Det senare gäller i varje fall de högre stående flocklevande djuren. Det är ändå en viktig skillnad mellan ett genetiskt budskap som säger åt bäraren av dem att i första hand samarbeta med individer som har kopior av de egna generna och ett genetiskt budskap som säger att individer ska hjälpa de individer som de lever nära eller tillsammans med.

Ännu en gång: Genernas budskap är sällan så direkta och rakt på sak som sociobiologer vill försöka få oss att tro. De kan verka i vissa riktningar under vissa omständigheter men det är något helt annat.

När allt kommer omkring måste vi dessutom dela de flesta av våra gener med alla andra människor. Är vi till sådär en 98% genetiskt släkt med schimpanserna, som påstås numer, så måste vi ha ännu större procent gener gemensamma med varje annan individ av vår egen art, med varje annan människa vi möter, oavsett om människan är europé, kines eller afrikan.

Om vi delar de allra flesta av våra gener med alla andra

människor blir det närmast löjligt att hävda att våra gener bjuder oss att endast måna om det ynkligt lilla fåtal av våra gener som vi delar bara med våra närmaste släktingar och att strunta i alla de andra av våra gener, alltså majoriteten av dem, de gener som vi delar med nästan alla andra människor på jorden. Detta skulle nämligen vara fallet om vi var programmerade att i första hand hjälpa släktingar.

I verkligheten tycks alltså sociobiologer med sin kin-selectionsteori föreslå en av två helt olika teser:

Endera föreslår de att alla individer strävar efter att i första hand förmera den ynkligt lilla minoritet av de egna generna som de inte delar med nästan alla individer inom arten, de få som de bara delar med nära släktingar. Eller så föreslår de att individer är programmerade att i första hand hjälpa dem som deras egna gener är direkta blåkopior av, alltså inte de genkopior som andra individer fått från något annat håll. Bara i dessa fall skulle vi vara programmerade att endast, eller i första hand hjälpa våra nära släktingar.

Eftersom varken djurs eller människors gener automatiskt känner igen sina direkta blåkopior, alltså gener som kommer från samma förälder, så håller inte det här resonemanget.

Den första tesen är absurd även i att annat avseende. Den skulle innebära att majoriteten av våra gener, de gener som vi delar med alla, eller nästan alla andra människor, inte har något, eller ytterst lite att säga till om vad gäller hur vi beter oss mot våra artfränder i allmänhet. Det är en underlig tanke även utifrån det sociobiologiska perspektivet eftersom denna majoritet av våra gener rimligen också borde vilja förmera sig och göra kopior av sig själva och därför borde bjuda oss att hjälpa alla som bär på kopior av dem, alltså i stort sett alla andra människor på jorden. Om sociobiologins kin-selectionsteori vore riktigt skulle våra gener således programmera oss så att majoriteten av dem inte får samma chans som en liten minoritet av dem att förmera sig maximalt! Det skulle innebära att vi skulle ha ett speciellt genkomplex som alltid sätter majoriteten av våra gener ur spel i det här avseendet. Det låter inte troligt.

Ibland tycks våra gener till och med bjuda oss att hjälpa och riskera livet för individer av andra arter, som när människor utsätter sig för risker för att rädda en kär katt, hund eller häst, något som också tycks gälla för många andra arter. Hundar riskerar ibland livet för oss människor, katter som adopterat hundvalpar gör ibland samma sak etc.

Sociobiologins genteser förefaller därför tämligen omöjliga om man synar dem närmare.

Det är också något konstigt med procentsiffrorna här.

Skulle vi tro dem som gärna använder sig av de här släktskapssiffrorna, skulle vi vara närmare släkt med schimpanserna än med våra föräldrar. Vi sägs ju vara till 98% (somliga säger 97% andra 99%) släkt med schimpansen, men bara till 50% släkt med mamma respektive pappa och endast 25% släkt med mormor och

morfar. Man kan knappast mena att vi alla är mer släkt med schimpanserna än med våra föräldrar. Biologer uttrycker sig uppenbarligen slarvigt här och talar tydligen om olika saker – och vad exakt talar man om?

När man säger att vi endast är till 50% släkt med vår pappa så menar man helt klart att av alla gener i vår egen kropp är endast (nästan) 50% direkta blåkopior av pappas respektive mammas gener. Men vad avses med talet om att vi är till 98% släkt med schimpanserna?

Sociobiologer glömmar också gärna i att påpeka, eller tänker inte på, att de allra flesta av de gener vi fått från en förälder återfinns hos mängder av människor, även sådana som man är mycket avlägset släkt med, kanske så avlägset som från "Adam och Eva".

I verkligheten tycks vi människor bara skilja oss åt till någon promille av generna. Denna siffra är högst väsentlig för bedömningen av sociobiologernas teser och den tycks visa att sociobiologernas resonemang på det här området inte håller.

Vi talar här i själva verket om populariserade versioner av genetiska släktskapsförhållanden, men de är inte bara populariserade versioner i största allmänhet utan de är systematiskt missvisande och vilseledande genom att de leder våra tankar i en viss bestämd riktning och inte i en annan. Bland annat säger de oss att nepotism är biologiskt naturligt, att egoism är biologiskt naturligt, att rofferi och förtryck av andra människor är biologiskt naturligt etc. något som logiskt inte kan följa av de kunskaper och insikter vi har om våra gener. Det kan möjligen förhålla sig så av andra skäl, men inte av det här skälet.

Forskare bör alltså vara noggranna när de talar om för oss vilka budskap generna bär och sänder till sina innehavares nervsystem, i synnerhet som de idéer man har om det här området i hög utsträckning påverkar samhällets framtid och utveckling och därmed många människors liv.

Man kunde nämligen lika gärna hävda att gener måste samverka med varandra för att ha en chans att kopiera sig själva och att detta innebär att samverkan är den för livet bärande principen. Man kunde lika gärna välja att hävda att generna i första hand bjuder oss att hjälpa alla andra människor (vilket de troligen gör) och att de först i andra hand gör oss till egoister med en strävan att först och främst överleva själva, nämligen under de omständigheter då hoten mot överlevnaden är överhängande och då det gäller att endera du eller jag måste dö. Men det säger man inte, helt enkelt för att det inte stämmer med dagens idétrend. Idag ska vi alla vara ständigt egotrippade.

Vi människor tycks under alla omständigheter bete oss enligt principen att i första hand samverka och hjälpas åt och först i andra och sista hand att vara egoistiska. Till vardags och när vi inte känner oss allvarligt hotade är de allra flesta av oss hjälpsamma och generösa mot våra medmänniskor, även mot dem vi inte känner. Först i allvarliga hotsituationer stänger vi av andra

och koncentrerar oss på att överleva själva (åtminstone många av oss).

En av dem som överlevde Estoniakatastrofen illustrerade just detta. Han berättade hur han först försökte hjälpa sin fästmö och hennes föräldrar (eventuellt hans egna?) ut ur fartyget men när han insåg att de inte skulle klara det tillsammans, kom han till en punkt där hans egen vilja att överleva tog överhanden. I det ögonblicket lämnade han sina nära därnere i fartyget för att kunna klara sig själv. Han klarade sig därmed. Vi kan vara tämligen säkra på att det här blir ett allvarligt trauma för den här personen eftersom vår moral bjuder oss att hjälpa andra. När det överhängande hotet är avvärt kommer samvetskvalen. Han bör förvisso inte känna sådana i den här situationen eftersom den var extrem och eftersom ingenting hade blivit bättre av att de alla hade omkommit.

På samma sätt har andra människor fungerat. När överlevande från koncentrationsläger har förklarat att de lidit av dåligt samvete för att de själva överlevde medan andra gick under, är detta inte sällan en omskrivning för något de inte förmår tala om, kanske inte ens tänka på, att de var med och åsamkade medfångar skada för att klara det egna skinnet, stal andras bröd, eller i mer extrema fall, hjälpte till att slussa in medfångar i gaskamrarna.

Men de här situationerna är extrema och de flesta lever inte under sådana omständigheter åtminstone inte jämt, många av oss aldrig.

De här fallen, liksom så många andra, visar att vi inte är eller vill vara egoister i första hand, utan att egoismen inträder först när vi känner oss allvarligt hotade. Alltså finner jag det fullt rimligt att anta att generna i första hand bjuder oss att samarbeta med alla andra människor och att hjälpa varandra och först som sista utväg att vara egoistiska. Detsamma borde faktiskt sociobiologer anta om de ska ta sina egna föreställningar om genmaximering som varje individs första mål, på allvar.

Det är dessutom dags att biologer börjar uttrycka sig mer exakt, istället för att lägga ut dimridåer för oss.

Idag⁷⁵ får vi höra att människan har betydligt färre gener än man tidigare trott, 30.000 istället för 100.000. Ännu en gång visar sig gårdagens "kunskaper" vara felaktiga, till och med vad som betraktas som hårddata visar sig ibland vara felaktigt. Vad säger att dagens kunskaper är korrekta och för evigt sanna?

⁷⁵ Nyheterna SR program 1, 1/2 2001.

6: ETT DJUR BLAND ALLA ANDRA

Biologer anser ofta att humanister och samhällsvetare envisas med att betrakta människan som något unikt när hon egentligen "bara är ett djur bland alla andra djur".⁷⁶

Nu är emellertid alla djurarter unika – i den meningen att de alla har sina egna unika kombinationer av egenskaper. Ibland är arter dessutom utrustade med egenskaper som de är helt ensamma om i djurvärlden. Människan är därmed en unik art, om än bara en lika unik sådan som alla andra djurarter. Därför är påståendet att människan bara är ett djur bland alla andra lika felaktigt som påståendet att människan är Guds avbild. Därför kan vi bara i undantagsfall få bättre kunskaper om oss själva genom att studera eller hänvisa till djuren, som det åter är så populärt att göra.

När det gäller oss människor tycks biologister anse att de kan jämföra oss med nästan vilken annan art som helst och därmed få en bättre förståelse för hurdana vi människor är av naturen. Vi antas på något mystiskt sätt vara "precis som alla andra djur" på ett sätt som inga andra djurarter är.

Vi kan emellertid inte hitta den djurart som är och lever precis som vi människor, dels för att Homo Sapiens inte uppvisar ett enda och likartat levnadsmönster över hela världen, dels för att det inte finns några djurarter som ser ut och beter sig exakt likadant som vi. Varje jämförelse mellan oss och andra arter, eller mellan oss och en tänkt urtidsmänniska, blir därför en jämförelse utifrån speciella värderingar och förutfattade åsikter om hur människor bör vara och bör leva.

Vi människor har, som redan sagts, precis som alla andra arter, en kombination av egenskaper som skiljer oss från alla andra arter. Funnes det någon annan art som vore exakt likadan som vi så vore den inte en annan art utan då hörde den till samma art som vi. Vi har dessutom oomtvistligt egenskaper som ingen annan art besitter. Vi kan exempelvis tala och argumentera, som vetenskapsfilosofen Karl Popper påpekade.⁷⁷ Det kan inga andra djur göra. Vi har utvecklat kulturer och teknologier som är mycket mer komplicerade än något i den vägen som "andra djur" kunnat och kan utveckla. Även om somliga arter har utvecklat olika vanor och beteenden i olika områden och vissa har utvecklat en viss förmåga att använda enkla verktyg, som stenar för att krossa musslor, (som havsuttern gör,) kan skala löv av tunna pinnar för att fiska termiter eller använda grässtrån för ändamålet, (som schimpanserna gör,) kan släppa musslor från hög höjd för att krossa dem, (som vissa sjöfåglar gör,) så är vår teknologi och vår verktygsanvändning så överlägsen att den måste betraktas som kvalitativt annorlunda alla andra djurs teknik eller verktygsanvändning.

⁷⁶ Uddenberg Nils, 1993.

⁷⁷ Popper Karl, 1988, sid. 120.

Just för att människan är en lika unik art som alla andra arter måste vi alltså studera människor för att förstå människor. Just därför kan vi inte, utom i speciella fall, räkna med bättre kunskaper om våra mänskliga beteenden genom att studera djurens beteenden. Det hjälper inte att vi har många av våra gener gemensamma med andra djurarter. Vi har även en hel del gener gemensamma med växter, men i beteendehänseende kan vi knappast jämföra oss med broccolin och hävda att därför att vi har 30% (som jag har för mig att någon har hävdad) av våra gener gemensamma med denna grönsak måste vi ha beteenden gemensamma med broccolin och därför kan vi förklara en del av våra beteenden om vi studerar broccolins beteende.

Det vore dessutom mycket underligt om vi skulle vara tvungna att gå till djuren, eller till vår evolutionshistoria, för att lära känna och förstå oss själva. Ingen etolog beger sig ut i naturen och studerar kråkor för att han vill veta hur björnar betar sig, eller börjar studera skalbaggar för att han vill veta hur tigrar lever och betar sig. Etologer är helt på det klara med att de här arterna är så olika, trots att de delar många gener, att ska man ta reda på hur den ena arten lever och betar sig då studerar man den art man vill lära känna inte den andra arten. Forskare går dessutom normalt inte till tigrarnas eller skalbaggararnas evolutionshistoria för att försöka få reda på hur tigrar och skalbaggar är funtade idag och varför.

Forskare försöker förstås se övergripande mönster, mönster som går igen inom många arter men i de flesta sådana fall väljer de ut vissa faktorer, vissa arter, och väljer bort andra. Vilka de väljer bort beror på vilka mönster de vill se. Somliga av de mönster man ser är antagligen närmare en sanning om vad djurarter har gemensamt, andra är längre ifrån denna sanning.

Konrad Lorenz, som har kallats etologins fader och som fick Nobelpriset i fysiologi 1973 för att man ansåg att han genom sina djurstudier hade gett oss kunskaper som gjorde det möjligt att anpassa samhället bättre efter våra biologiska förutsättningar,⁷⁸ tyckte att gäss var utmärkta studieobjekt om man ville förstå oss människor bättre. Bland annat ansåg han att gässen var mycket lika oss därför att de är monogama.⁷⁹ Men det faktum att gäss tenderar att hålla samman med sina partners flera eller många år, säger förstås ingenting om vårt mänsklig familjesystem eller om andra mänskliga beteenden, som Lorenz trodde. Dagens sociobiologer tror dessutom inte att vi är monogama av naturen vilket jag återkommer till framöver.

Andra etologer i Konrad Lorenz generation ansåg att babianerna var speciellt lika oss därför att de ansågs leva i järnhårt hierarkiska grupper, med några få allsmäktigt regerande hanar. De menade därför att studier av babianer skulle ge oss bättre

⁷⁸ Lorenz K, 1974c.

⁷⁹ Konrad Lorenz trodde från början att alla gäss var monogama. Andra forskare har senare visat att de endast är det i viss utsträckning.

kunskaper om oss själva.⁸⁰ Sextio- och sjuttioalets mer vänsterinspirerade etologer, som inte trodde att konkurrens och utslagning var naturens huvudprincip och naturlag, satte sitt hopp till schimpanserna i det här avseendet. De ansågs på den tiden synnerligen fredliga (det anser man inte idag, vilket jag också återkommer till senare). Dagens sociobiologiskt inriktade djurbeteendeforskare tycker att de samhällslevande insekterna eller languren, en långsvansad indisk apart som påstås döda andra hanars ungar, hålla harem och aggressivt försvara sina honor, är utmärkta arter för att förstå våra mänskliga beteenden. Dessutom har babianen åter seglat upp som lämpligt studieobjekt om man vill förstå oss människor.

Med etologins eller beteendekologins hjälp kan man i praktiken bevisa vad man vill. Hade varje kultur haft sina egna etologer hade människor varit mest lika alla möjliga olika arter.

– Den bokstavstroende muslimske etologen kunde hävda att eftersom sjölejonhanar håller sig med stora harem måste det vara biologiskt naturligt för män håller sig med sådana.

– Den traditionelle grönländske etologen, som hade en relativt fri syn på sex och som inte tyckte att det var konstigt att kvinnor och män bytte sex som de bytte andra tjänster, kunde hänvisa till schimpanserna för att hävda att det är naturligt för båda könen att ha sex med vem man vill och när man vill.

– En afrikansk etolog från en kultur där kvinnor och barn lever för sig själva i kvinnohus och åtskilda från männen, kunde hänvisa till elefanterna och deras matriarkala flockar för att hävda detta system som det biologiskt naturliga.

– En etolog från den filippinska pärlodykarkultur (som jag läste om för länge sedan men inte kan garantera att den existerar) där kvinnorna dök efter pärlor och där männen hade hand om barnen när kvinnorna arbetade, kunde hävda att spiggen, eller stubbstjärtstuppen visar att detta system är det naturliga familjesystemet eftersom det i dessa arter är hanarna som bygger bon och som tar hand om ägg och avkomma.

Idag, som tidigare, innehåller diskussionen om vår utvecklingshistoria, och om oss människor som "ett djur bland alla andra" många motsägelser och tankekullerbyttor. Det är ett säkert tecken på att vi inte har någon trovärdig biologisk–vetenskaplig teori om vad vi människor är av naturen och att ingen av biologins discipliner hittills gett oss någon slutgiltigt sann bild av vår biologiska natur.

Så fort man går utöver de mycket grundläggande egenskaperna, som att det krävs två kön för att producera avkomma bland däggdjuren, att däggdjurshonor föder levande ungar och diar dem och att alla djur måste äta, dricka, vara aktiva, sova och ha sex för att överleva, som individer och som arter, har vi människor så speciella förutsättningar att vi inte förstår oss själva

⁸⁰ Det trodde man därför att man studerade babianer på (Londons) Zoo. Senare studier av dessa apor ger vid handen att vilda babianer inte beter sig likadant som fångna sådana. Se ex. Strum 1989.

bättre genom att studera djur. Endast direkta studier av människors faktiska beteenden kan ge oss bättre kunskaper om vår egen art. Dagens biologer bortser emellertid inte sällan från studier av människor när de, utifrån studier av någon djurart, hävdar att människan är på det ena eller det andra sättet av naturen.

Slutligen är det förvisso riktigt som många biologer hävdar, att humanister, samhälls- och beteendevetare ofta vet ganska, eller alldeles för lite om naturvetenskap, och framför allt om biologin. Men det är lika sant att biologer vet alldeles för litet om människor, om våra mänskliga kulturer och om vår mänskliga historia, varför deras förklaringar av våra mänskliga beteenden ofta är naiva och förvånansvärt okunnigt hopkokade.

Okunnigheten är således stor på båda sidor. Det är kanske inget att förundra sig över eftersom ingen kan behärska allt inom alla områden idag. Det dystra i sammanhanget är somliga akademikers tendens att nedvärdera varandras kompetenser och att tro att endast den egna akademiska kompetensen är värd att beakta, att andra akademikers kunskaper är snabbt och lätt inlästa och därför närmast värdelösa. Genom åren har jag haft många tillfällen att förundras över hur lättvindigt forskare ser på andra forskares kunskaper och hur lågt de värderar andra forskares kompetens i förhållande till den egna.

7: EVOLUTIONISMEN

Får vi tro de biologiska gurus som massmediafolk numer älskar att referera, ska alltså vår evolutionshistoria förklara för oss varför vi är som vi antas vara och hur kvinnor och män skiljer sig åt vad gäller beteenden och de mentala egenskaperna. Det kan den naturligtvis inte göra. Evolutionshistorien tjänar här endast syftet att legitimera vissa specifika värderingar och åsikter. Även om vi är övertygade om att vi är biologiska varelser som genomgått en evolution, kan vi nämligen inte gå tillbaka till denna vår evolutionshistoria för att få reda på hurdana vi är av naturen. Det finns flera skäl till detta.

För det första känner vi inte till vår evolutionshistoria. Den bild vi gör oss av denna historia, och som jag diskuterar mer ingående i nästa avsnitt, konstruerar vi upp utifrån dagens föreställningar om hurdan människan är av naturen, inte tvärtom som man försöker få oss att tro. Somliga av dessa föreställningar grundar sig i kunskaper och insikter som vi fått genom beteendeforskningen och därmed genom studier av nu levande människors beteenden. I andra fall grundas föreställningarna om vår evolutionshistoria i dagens fördomar och ideologiskt färgade åsikter om den saken. Att hänvisa till evolutionshistorien för att förklara hurdana vi är blir därför ett präktigt cirkelresonemang. Man utgår från det som ska bevisas och därmed bevisar man ingenting. Man gör här samma misstag som det Broca gjorde när han sorterade bort vissa hjärnskålar för att bevisa att vita europeiska män är det mest intelligenta människorna.

För det andra är det ännu inte slutgiltigt klarlagt om evolutionen sker långsamt och kontinuerligt och via små, små steg, eller om den sker språngvis genom att arterna förändras snabbt under vissa, och relativt sett kortare perioder för att stå stilla och förändras ganska lite under andra perioder, eller om båda skeendena förekommer.⁸¹

För det tredje handlar inte evolutionen om hur människor klarar sig i ett samhällssystem där spelreglerna har satts upp av somliga människor för att skydda dessa människors privilegier. Den biologiska evolutionen handlar inte om hur valuta- eller finansmarknaden, som biologister tycks utgå ifrån, idag som för hundra år sedan. Det finns heller ingenting som säger att evolutionen handlar om att bestjäla andra människor nödvändiga överlevnadsresurser genom regler om privat ägande som låter några få individer lägga beslag på all jord och alla naturresurser för den egna ohemult stora vinningens skull.

Det har förundrat mig hur ogärna biologister ser på evolutionen ur en rent biologisk synvinkel. För sociobiologer handlar det enbart om inomartslig konkurrens om begränsade resurser, vilket passar perfekt ihop med det moderna samhälleliga marknadstänkandet. I själva verket handlar evolutionen nog mycket oftare om hur individer klarar av andra påfrestningar i miljön,

⁸¹ Se Gould J S, 1990.

som parasiter, bakterier och virus och hur de kommer över miljöförändringar som klimatförändringar eller fluktuationer inom andra arter m.m.

Den som lämnar sociobiologin och biologismen därhän ser ett antal verkliga exempel på biologisk evolution i full verksamhet idag. I Sverige är rävsrabben ett bra sådant.

Efter att rävsrabben kom till landet, för några årtionden sedan, har rävsrabben decimerats avsevärt. Forskare menar att i somliga områden slogs 90% av stammen ut av rabben. Man talar om en snittutslagning på omkring 50%.

Det må vara att innan rabben kom så slogs kanske de rävar ut som var sämre jägare, om det rådde brist på jaktbara byten (om rävarna då levde med begränsade resurser som inte räckte till alla), men när rabbdjuren kom in i landet och slog till mot våra rävar hade jaktförmågan mindre betydelse än graden av känslighet för rabbb. Då blev det motståndskraften mot rävsrabben som avgjorde saken. De rävar som var känsliga dog. De som var immuna mot rabben överlevde.

Egenskapen att tåla rabbb hade varit helt irrelevant innan rabben kom till landet. Därför hade ingen selektion för immunitet mot denna parasit förekommit. När rabben så kom blev denna egenskap, som somliga individer av en ren slump troligen besitter, helt avgörande.

Även om parasiter och andra hot mot hälsan, som bakterier och virus, slår hårdare mot försvagade individer, alltså mot sämre jägare exempelvis, så torde många goda jägare bland rävarna också ha slagits ut därför att de inte hade något genetiskt betingat försvar mot rabbbangreppen.

Efter en tid kommer endast de rävar som kan härbärgera rabbbdjur utan att lida märkbart av dem, att finnas kvar i landet. Den svenska rävspopulationen har då utvecklats till en bättre anpassning till den nya miljön, den som innefattar rabbbdjur. Därmed har den svenska rävspopulationens genpool förändrats något lite, om inte på något annat sätt så vad gäller motståndskraft mot rävsrabbb. Om motståndskraften mot rabbb skulle råka vara genetiskt kopplad till någon annan egenskap skulle rävarna troligen förändras även vad gäller denna andra egenskap, förutsatt att egenskapen ifråga inte är negativ för överlevnaden.

Inte bara räven utan även rabbdjuren går igenom en evolution i processen. De aggressivaste rabbdjuren, de som dödar de flesta rävarna, dör ut så småningom därför att de inte kan spridas vidare när alla rävar som infekterats av dem har dött. Därefter kan endast de "snällare" rabbdjuren, de som tillåter en del av värddjuren att överleva, fortleva och gå vidare till andra rävindivider. Då kommer en mindre aggressiv variant av rabben att leva vidare och kanske leva i symbios med rävarna. Så tror man att det har gått med demodexrabben, som många hundar anses ha på huden. De flesta hundindividerna tål demodex och får inga sjukdomssymtom av denna parasit men några få hundindivider klarar fortfarande inte av demodexrabben utan

blir sjuka av den.⁸²

Även bland oss människor fungerar sjukdomar som naturliga selektionsfaktorer. Digerdöden, som drog fram över Europa under medeltiden dödade stora delar av befolkningen, och inte bara de fattiga. Den torde ha utgjort en enorm biologisk selektionsfaktor. Idag ser vi en liknande selektionsfaktor i full verksamhet bland oss, nämligen HIV-viruset, som slår ut de drabbade tämligen effektivt. Om man inte finner något botemedel mot sjukdomen kommer den troligen att med tiden gå runt hela mänskligheten, vilket kan ta flera hundra år, kanske tusentals år. Kvar finns sedan endast de människor som har en naturlig immunitet mot AID:s, som somliga troligen kommer att visa sig ha. Om inte, kan sjukdomen mycket väl komma att utrota hela mänskligheten så småningom. Men under hösten 2001 påstod man i ett TV-program att man hade hittat kvinnor i Afrika som var resistenta mot HIV-viruset, ett både hoppningivande och hotfullt faktum, om det är korrekt. (Att det finns immuna människor kan nämligen innebära att HIV blir omöjligt att utrota och därmed kommer viruset obönhörligen att spridas vidare tills alla icke-immuna dött ut (såvida vi inte hittar botemedel alltså).

De som nu eventuellt är immuna mot AIDs är inte automatiskt de som lyckats bäst i samhället, i berömdisvärlden, på aktiemarknaden eller i det ekonomiska eller politiska livet, vilket vi redan sett tydliga exempel på. I det verkliga evolutionsspelet, det som även innefattar AID:s, kommer alltså helt andra människor att överleva än de som nyliberaler tänker sig som biologiskt överlägsna, alltså de som lyckats roffa åt sig mer än andra av jordens resurser, de som betalas väl på grund av sin kändisstatus eller som sitter i alla tänkbara styrelser och korsvis ger varandra fantasilöner och fallskärmar som deras avkomma kan leva gott på i generationer, eller de som lyckats bäst med spekulationer på börsen.

Sociobiologer, moderna evolutionister, och biologistiskt orienterade beteendevetare väljer emellertid att inte ta sådana faktorer som bakterier, virus, parasiter, förändrade klimat- eller andra miljöfaktorer med i beräkningen när de diskuterar evolutionen. De utgår som en självklarhet från att evolutionen drivs och fortgår enbart genom att individer inom samma art konkurrerar ut varandra. De tar för givet att de aggressivaste och mest egoistiska individerna alltid får mer av de per definition begränsade resurserna och att dessa därför kan förmera sina överlägsna gener effektivare. De förutsätter sedan att de överlevande generna tvingar sina bärare att slå hårt mot medmänniskorna i den inomartsliga konkurrensen om de begränsade resurserna.

Så här kan det förstås förhålla sig vissa fall, som där en art har blivit för talrik i förhållande till tillgången på föda. Men det finns ingenting som säger att alla arter ständigt lever på marginalen på det sätt som den sociobiologiska teorin stipulerar. Sedan 50% av rävpopulationen i Sverige har slagits ut lever de kvarvarande

⁸² Bornstein Set, 1995.

rävarna definitivt inte på denna marginal, tvärtom. Rävar fortsätter emellertid att dö av skabb. Så kommer många av dem att göra ända tills inga gener för överdriven känslighet för skabb finns kvar i populationen längre, eller tills alla skabbdjuren blivit så oförargliga att de flesta rävarna kan överleva tillsammans med sina skabbparasiter. Till dess befinner sig rävpopulationen i en miljö där det överflödar av resurser. Rådjurstammen har vuxit till explosionsartat på grund av att rävpopulationen decimerats och det har sannolikt även sorkstammen gjort, (i synnerhet som de nya EU-trädorna förökar upp denna art ordentligt)⁸³. Just nu är det således inte resursbristen som utövar det kraftigaste selektionstrycket på räven utan rävskabben!

Teorin att det är kampen om begränsade resurser som slår ut individer i evolutionens eviga spel härstammar från Thomas Malthus (1766–1834). Han var mannen som inspirerade Darwin att formulera evolutionsteorin.

Malthus, som levde i en tid då allvarliga svältkatastrofer drabbade världen (i stor utsträckning på grund av kolonialiseringsringarna) föreslog att mänskligheten var dömd till evigt återkommande epidemi- och svältkatastrofer därför att människorna alltid skulle föröka sig upp till den nivå där det blev brist på föda. Därmed skulle fattigdom och elände alltid komma att slå ut mängder av människor i kampen om de otillräckliga resurserna. Barnbegränsning kunde möjligen förhindra detta men en sådan var otänkbar, föreställde han sig.⁸⁴

Idag vet vi att Malthus hade fel på den senare punkten eftersom vi numer har, och många av oss också använder effektiva preventivmedel. Dessutom har moderna jordbruksmetoder ökat produktionen av mat oerhört sedan Malthus levde. Vi vet också att åtskilliga andra arter begränsar sin fortplantning i dåliga tider, för att förmera sig mer när resurstillgången blir bättre. Hunddjur och kattdjur kan resorbera foster, individer blir sterila och får inte avkomma om de svälter, fåglar som inte får egna revir får inte en chans att fortplanta sig etc.

Det senare innebär ändå, kan man argumentera, att det är de svagare, de som inte lyckas sno åt sig tillräckligt av de begränsade resurserna, som drabbas och slås ut i dåliga tider, eftersom det är dessa som tvingas nedbringa antalet avkommor, och det är just detta som är evolutionens bärande princip. De som inte klarar sig i konkurrensen om de begränsade resurserna slås obönhörligt ut i det långa perspektivet, därför att de inte får en chans att förmera sina gener lika effektivt.

Det här låter plausibelt men det är ändå inte säkert att det i huvudsak är den typen av utslagning som leder till evolution, som fallet med rävskabben visar. Man kan också tänka sig att de som utvecklar någon typ av "barnbegränsningsstrategi" klarar sig

⁸³ De förbjuder nämligen jordbrukarna att harva upp och sköta trädorna så att skadedjur och ogräs inte förökas upp, något som de enligt svensk lag var skyldiga att göra innan vi gick med i EU. Det kan vara värt att nämna att detta också gynnat uppförökningen av fästingar vilket bidrar till att alltfler människor drabbas av de fästingburna sjukdomarna.

⁸⁴ Malthus T, 1979 (orig.1796)

bättre genom kriser av olika slag och därför blir de som finns kvar och som kan föda fram och föda upp fler överlevande avkommor då krisen väl är genomliden.

Att de som utvecklar effektivare födoutnyttjande, bättre matsmältning exempelvis, överlever i högre grad än de som kräver mer näringsrik kost, är islandshästen ett gott exempel på. Dessa hästar, som har levt på Island, isolerade från andra hästpopulationer, under 1000 år, har blivit extremt effektiva vad gäller att utnyttja den näringsfattiga föda de har tillgång till. Under vintern fick de tills helt nyligen försörja sig själva. Endast de som kunde överleva på mycket mager föda, på lavar, mossor och på rötter som de grävde fram under snön under vintern, överlevde. Denna hästras har istället blivit känslig för alltför näringsrikt foder, sådant som är ett måste för hästraser som levt och utvecklats i varmare områden med näringsrikare föda.

I tider med relativt gott om näringsrik föda, klarade sig kanske de islandshästar bäst som kunde dominera de andra och köra undan dem från "de bästa resurserna" men när katastroferna kom, som de gjorde på Island då och då, år av mycket hårda vintrar med väldigt lite och näringsfattig föda, slogs många individer ut. Då var det sannolikt de individer som kunde föda sig på väldigt lite som överlevde. Det kan mycket väl ha varit de djur som hade klarat sig på marginalerna tidigare, de som blev bortkörda från överflödet, eller som inte behövde bråka om de rikaste näringskällorna. Här kan man alltså tänka sig att de tidigare, till synes "svagare", undanskuffade individerna, utvecklade egenskaper som gjorde dem överlägsna de tidigare överlägsna men mer födokrävande individerna när födan blev ännu mer knapp.

Det finns alltså skäl att anta att evolutionen av arterna är så komplex att vi inte kan peka ut en enda och allenaordande utslagningsmekanism, som evolutionister försöker göra. Detta innebär förstås inte att evolutionsteorin är felaktig, bara att vi inte förstår den i alla dess detaljer.

Det finns helt enkelt ingenting som garanterar att det avgörande för arternas utveckling har varit individens förmåga att roffa åt sig från sina artfränder, att slå ut andra sådana i konkurrensen om begränsade resurser. Där miljön plötsligt förändras är det troligen helt andra faktorer som är avgörande, genetiskt betingad immunitet, effektiv matsmältning, extrem köldtålighet etc. Vad som kanske är en bra egenskap idag kan visa sig vara en värdelös sådan i morgon, och under förändrade förhållanden. Den framgångsrike börsmäklaren som drabbas av AID:s har inte så stor nytta av att han är en överdängare vad gäller att trycka på datortangenter eller att prata upp eller ner aktiekurserna och göra sig miljoner på optionsaffärer.

Idag skulle ingen människa behöva svälta om resurserna fördelades rättvist, om naturresurserna inte reserverades för ett litet fåtal människor att exploatera och leva i överflöd på medan de flesta frantagits sin "djuriska" rätt att försörja sig på vad jorden erbjuder av föda och förnödenheter. De flesta människor har

alltså ingen möjlighet idag att försörja sig på vad jorden ger. Det beror fortfarande inte på att jordens resurser inte räcker till alla utan på att stora delar av vår jord numer ägs av ett litet fåtal individer. Dessa individer äger ofantligt mycket mer än de behöver för sin egen omedelbara överlevnad och de använder jorden till produktion av lyx för ett fåtal rikare människor istället för till föda och nödenheter åt alla de människor som finns. Något sådant förekommer inte i djurvärlden!

Vore vi "bara en djurart bland alla andra" skulle ingen av oss anstränga sig för att roffa åt sig mer än den själv behöver för sin egen omedelbara överlevnad och effektiva fortplantning. Nu gör somliga människor just detta, ja de går över lik, över massor av lik, för att få kontroll över alla naturresurser. Det visar att vi inte bara är ett djur bland alla andra, utan ett alldeles unikt djur, ett som i flera och mycket väsentliga avseenden betar sig helt olikt alla andra djur.

8: MÄNSKLIGHETENS UTVECKLING - MANNENS UTVECKLING

Eftersom vi fortfarande är grottmänniskor innerst inne, säger många läkare och biologister till oss, kan vi inte anpassa oss till det moderna livets krav med dess komplexa teknologi och komplicerade samhällssystem.

Det här är inte någon ny föreställningen. Även tidigare har man trott att människan inte är skapt att klara av just sin tids nya betingelser och förändringar. När de första tågen tuffade fram i en hastighet av 30 km/timme trodde många, även välutbildade personer, att människans fysiologi inte skulle stoppa för denna svindlande hastighet.

Att vårt hormonsystem fungerar på samma sätt som för årtusenden, eller för årmiljoner sedan må vara sant, men kunskaper om stresshormoners fysiologiska utsöndring och vad de gör med kroppen då de utsöndras räcker inte för att förstå och förklara när, hur och varför människor blir stressade.

Samma levnadsförhållanden som muslimska kvinnor i arabstaterna kan leva tämligen harmoniskt med, stressar nära nog livet ur en modern västerländsk kvinna som varit van att leva på ett helt annat sätt, och tvärtom. Det är i många fall ändå miljön som är det intressanta när det gäller att förstå och förklara när och varför människor aktiverar sina stresshormoner alldeles oberoende av vilka omständigheter dessa hormoner utvecklades för att möta för årmiljoner sedan.

Det paradoxala är att när det nu blir allt vanligare att förklara snart sagt varje mänskligt beteende eller mänsklig känsla utifrån vår evolutionshistoria har vi inte någon av alla evolutionsforskare accepterad bild av hur denna historia ser ut. Forskare har troligen inte varit så oeniga om mänsklighetens ursprung och evolutionshistoria sedan Darwins dagar.

Vi vet helt enkelt inte vilket eller vilka selektionstryck som förvandlade våra förmodat mer aprika förfäder till människor. Vi vet ingenting om hur de första människorna betedde sig eller om hur de levde. Allt vi har från den tiden är fossiliserade ben och stenbitar som vi tror är tillyxade av människor. Beteenden kan endast undantagsvis avläsas ur fossil. Därför kan fossil inte berätta så mycket för oss om våra tidiga anfäders beteenden och personliga egenskaper och de säger absolut ingenting om varför eller hur vi blev människor.

Föreställningen att man måste gå till en avlägsen urtid, och ta reda på vad förfäderna gjorde då, för att förstå vad människan är för slags väsen, är lika mystisk som idén att andra djur kan säga oss det. Det förefaller som om de som hänvisar till djurs beteenden, eller till vår evolutionshistoria, för att förklara vad vi är av naturen, menar att vi alla går omkring och förställer oss varför människorna själva inte är några bra studieobjekt om man vill

förstå oss människor, en i sanning underlig föreställning.

Försöken att förstå oss själva utifrån djuren eller evolutionshistorien beror kanske på att den mångfald av mänskliga beteenden och normer som vi ser omkring oss gör det svårt att urskilja en enda och enhetlig människonatur. Eftersom vetenskapen fortfarande handlar om att dra generella slutsatser vill forskare konstruera en teori som talar om hurdana vi är allihop och innerst inne. De vill kunna skala av oss allt utom en tänkt kärna av mänsklig natur som vi alla skulle dela. Denna kärna antas vara genetiskt bestämd, opåverkad av kultur och avspeglar mänsklighetens "sanna biologiska väsen".

Det här är en felaktig utgångspunkt eftersom människan framför allt är en utpräglad kulturskapande varelse. Utan kultur, utan kulturskapande och kulturpåverkan, liksom utan miljö, är vi helt enkelt inte människor. Mänskliga beteenden kan därför inte förstås som enkla instinkter eller biologiska drifter. Just nu överflödar emellertid boklådorna av böcker som förklarar för oss vad vi är av naturen och hur biologin, generna och vår evolutionshistoria format oss till vad vi är idag. Populariseringar av dessa föreställningar sprids dagligen genom våra massmedia.⁸⁵

Eftersom dagens tidsanda är biologistisk⁸⁶ får sådana här idéer ett helt annat genomslag än exempelvis sextio- och sjuttioalens biologistiska förklaringar.⁸⁷ Hurdan ser nu den evolutionshistoria ut som idag påstås förklara allt vi människor gör eller inte gör och vad kan denna historia faktiskt säga oss?

Den evolutionshistoria som dominerade från Darwins dagar fram till för några årtionden sedan har de flesta hört någon gång.

Våra förfäder, sade man då, var apor som för sådär en 15 miljoner år sedan klev ner ur träden och promenerade ut på den öppna afrikanska savannen.⁸⁸ Därute på savannen tvingades de att börja äta kött och därmed att börja jaga för sin överlevnad. För att kunna jaga måste de använda jaktredskap eftersom de saknade de "naturliga mordredskap" som de andra rovdjuren har, vassa tänder exempelvis. För att kunna hålla i jaktredskapen utvecklade de griphanden med den motställda tummen. För att kunna hålla i redskapen, men också för att kunna se ut över savannens höga gräs, tvingades de att resa sig upp och stå och gå på två ben.

När de jagande männen, för det var förstas männen som jagade, rusade fram över savannen svettades de så fruktansvärt att de lade av sig pälsen. Eftersom de behövde kunna organisera jakten i förväg lade de sig till med större hjärnor och talförmåga.

⁸⁵ Wilson, 1976, Wright R, 1994, Ruses M, 1998, 1995. 1980.

⁸⁶ Nej, jag tror inte på någon opersonlig "tidsanda" som bestämmer över oss likt en opersonlig och oförsonlig högre makt. Tidsandan bestäms istället av människor oh inte sällan genom medvetet drivna kampanjer, eller är icke avsedda effekter av medvetna kampanjer för något annat. För trettiofem år sedan sade man inte att det var "tidsandan" som tvingade fram än det ena än det andra, utan då var det "utvecklingen" som ingen rådde på. Ingetdera är nöjaktiga förklaringar till varför människors föreställningar om världen förändras.

⁸⁷ Ex. Morris D, 1970, 1985, Lorenz K, 1967.

⁸⁸ Leakey R, 1995, sid. 21.

För att kunna organisera krigen mot andra stammar av människor utvecklade de hjärnan ännu mer. De mest lyckosamma jägarna och de som vann krigen mot de andra grupperna av människoapor, förökade sig mest och ärvde ner sina överlägsna egenskaper till sin avkomma. Steg för steg blev våra förfäder därmed alltmer intelligenta, och alltmer människolika. En variant av den här jägar/savannteorin,⁸⁹ föreslogs redan av Charles Darwin.

När molekylärbiologin för några årtionden sedan hade gjort stora framsteg och när forskare gjorde en del nya fossilfynd tvingades man till omtänkande på det här området. Till dess var saken emellertid klar. Människans utveckling berodde uteslutande på de av naturen aktivitetsinriktade och aggressiva männen. Det var de som behövde en griphand, som behövde gå på två ben, behövde lägga av sig pälsen och som behövde den stora hjärnan och förmågan att tala med varandra, allt för att kunna jaga och kriga. Kvinnorna hängde med i utvecklingen så gott de förmådde men deras ointressanta och oväsentliga verksamheter, som att föda och ta hand om avkomman, antogs inte ha påverkat artens evolution. Snarare gjorde utvecklingen livet mer obekvämt för våra anmödrar eftersom både de själva och deras barn blev allt sämre anpassade till det liv man levde och till miljön ute på savannen. De stora hjärnorna ledde nämligen, påstod och påstår man fortfarande, till att barnen blev svårare att föda fram och till att de blev beroende av passning under mycket längre tid än apungar. Kvinnorna fick därför börja gömma sig i någon grotta tillsammans med sina hopplöst missanpassade småbarn medan de väntade på att de allt intelligentare männen skulle komma hem med maten till dem.

Den här evolutionshistorien var inte bara manscentrerad och etnocentrisk, den är dessutom löjligt färgad av 1800-talets borgerliga värderingar och föreställningsvärld.⁹⁰

När Darwin diskuterade vår utveckling ingående, i sin bok människans ursprung (1871), skrev han att:

"Kvinnan uppvisar slutligen vissa specifika egenskaper och formen på hennes skalle anses vara ett mellanting mellan barnets och den vuxne mannens".⁹¹

I sitt tänkande visar Darwin också hur rasism och kvinnoförtryck var intimt förknippade redan då. Kvinnor, liksom "vildarna", var nämligen "mer djuriska":

Det är allmänt accepterat att sådana egenskaper som intuition, snabb varseblivning och kanske också imitationsförmåga är mer markerade hos kvinnan än hos mannen; men åtminstone några av dessa drag är också karakteristiska för de lägre stående raserna och är därför rester av ett tidigare stadium i civilisationens utveck-

⁸⁹ Enligt samma terminologi som användes av Elaine Morgan i hennes bok Kvinnans nedkomst, som kom ut på engelska 1972 och på svenska 1978.

⁹⁰ Vilken dessvärre är densamma som dagens tanketrend och intellektuella mode.

⁹¹ Darwin C, 1981 (orig.1871) sid. 317.

ling. (min översättning, Darwin 1982, sid. 327)

1976, hundra år senare, förklarar Lundagenetikern Arne Münzing hur det ligger till med intelligensen:

Jaktens teknik förbättrades så småningom, både i fråga om vapnens beskaffenhet och samarbetets kvalitet, och eftersom detta var värdefullt för gruppen eller stammen, så fick både god fysik och god intelligens hos männen ett positivt urvalsvärde. I det långa loppet bidrog detta till att öka intelligensen både hos män och kvinnor, vilket avspeglas i en väsentlig ökning av hjärnans storlek. (Münzing, 1976 sid. 138)

Och 1996, tjugo år därefter, skrev Staffan Ulfstrand, aktiv med att sprida dagens biologism och då professor i zoekologi vid Uppsala universitet, numer emeritus, så här om vår tänkta evolutionshistoria.

Huvuddelen av våra beteendemässiga och andra adaptationer har alltså utvecklats på savannen. Vi liknar savannens schimpans, inte regnskogens orangutang. (Ulfstrand S, 1996, sid. 116)

De här föreställningarna om vår evolutionshistoria borde egentligen ha varit idéhistoria senast för tjugofem år sedan. De som idag studerar denna evolutionshistoria vet nämligen att den här bilden av vår arts förflutna knappast kan vara riktig.

Under 1970-talet började forskare tala om att kvinnorna också bidrog lite till försörjningen, genom att samla ätliga rötter, bär och frukter. Även professor Ulfstrand nämner detta i ovan citerade bok. Den verksamheten krävde dock, som man lätt inser, inte någon radikal förändring av arten. Babianer, och andra apor som lever på slättland eller på savannen, klarar den uppgiften utmärkt med hjälp av sina små hjärnor, med sina aphänder och genom att gå på alla fyra. Schimpanser klarar dessutom av att skaffa sig en och annan fläskstek med samma fysiologiska utrustning. De dödar då och då vildsvinsungar, liksom ungar av andra mindre aparter, och äter upp dem.⁹² Men schimpanshanar har ännu inte lärt sig att systematiskt dela med sig av dessa läckerheter. Schimpanshonorna skulle alltså svälta ihjäl om de fick för sig att sätta sig i någon grotta och vänta på att bli försörjda av hanarna.⁹³

När Jane Goodall för flera årtionden sedan kunde rapportera att schimpanshanar dödar mindre djur och äter lite kött då och då,⁹⁴ var detta en mycket välkommen nyhet för alla dem som trodde på jägar/savannteorin. Det ansågs stödja denna teori och det antydde, menade man, att schimpanserna kanske var inne på samma utvecklingslinje som våra förfäder befann sig på en gång, eller att de stannade på ett tidigare stadium i denna utveckling medan våra förefäder gick vidare i utvecklingen.

Olika forskare har lagt tonvikten vid olika saker när de försökt

⁹² Dessa apor lever också på öppna slätter till skillnad från schimpanser och gorillor som lever i skogsområden.

⁹³ Goodall-Lawick J, 1975, sid. 143-150.

⁹⁴ Goodall-Lawick J, 1975, sid. 226.

visa hur det gick till när apan blev människa men de har ända tills nyligen varit överens om att det från början var hanarna/männen som försörjde honor/kvinnor och ungar genom sin jakt och att hanarna/männen tog över försörjningen av arten då förfäderna övergick från fruktätande till att bli köttätare. Genetikern Arne Münzing nöjde sig med att kort och gott konstatera att detta var fallet.⁹⁵ Etologen Desmond Morris föreslog att en stabil parbildning och bildandet av kärnfamiljer var en förutsättning för att hanarna skulle ta på sig ansvaret för försörjningen av honor och ungar. Något sådant förekommer ju inte bland våra närmaste släktingar schimpanser, gorillor eller orangutanger. Han menade därför att honorna/kvinnorna såg till att bli "tillgängliga", som det brukar heta i sådana här sammanhang, när som helst under året. Det blev de för att locka männen att komma hem med bytet och dela med sig av det. Kvinnorna köpte sig sin försörjning med sex med andra ord. Världens äldsta yrke fick här sin biologisk/vetenskapliga förklaring!

För att göra banden mellan kvinnor och män effektivare och fastare började våra anfäder utföra parningar framifrån istället för bakifrån, hävdade Morris vidare och föreslog att kvinnor har utstående och runda bröst för att hanarna/männen tidigare, då vi tillämpade parning bakifrån, hade varit vana vid att reagera sexuellt på ett par runda skinkor. Våra anmödrar lade sig alltså till med ett par skinkattrapper på framsidan för att locka männen till parning från det hållet istället.⁹⁶ I vissa avseenden var anfäderna tydligen otroligt dumma, trots deras expanderande hjärnor.

Idag vet man bättre. Orangutanghonor beteenden talar exempelvis emot Morris idé. Dessa är just "tillgängliga" när som helst, precis som kvinnor sägs vara, det vill säga de parar sig även när de inte har ägglossning. Orangutangen är emellertid inte ett flockdjur utan en solitära apa. Orangutanghonan har alltså inte lyckats köpa sig försörjning med sex⁹⁷ fast hon tydligen, till skillnad från de flesta av de andra stora aporna, har försökt - om vi ska tro på Desmond Morris hypotes.

Det har ibland hävdats att Bibelns skapelseberättelse skulle vara en i religiös form uttryckt berättelse om den mänskliga evolutionen. I själva verket förhåller det sig förstås precis tvärtom. Jägar/savannteorin var en modern version av Bibelns skapelseberättelse, samma skapelsemyt anpassad till det vetenskapliga tänkandet. I båda "teorierna" är det mannen som skapas först. I båda är kvinnan endast ett bihang till mannen och i båda tvingas männen svettas för brödfödan. I Bibeln sägs emellertid ingenting om att även kvinnan ska äta i mannens anletes svett även om det också i Bibeln är givet att kvinnan är underordnad mannen och att hon skapades för hans trevnad. Den senare går också igen i Morris tankar om varför vi kvinnor ser ut som vi gör, nämligen för att behaga männen!

Jägar/savannteorin var inte bara manscentrerad, den var också i

⁹⁵ Münzing A, 1976.

⁹⁶ Morris D, 1968, sid. 67-69.

⁹⁷ Schwartz J H, 1989.

högsta grad etnocentrisk. Det är redan några årtionden senare närmast genant tydligt att det är den västerländska, europeiska kulturen, ja den engelska "sextiotalskulturen", som stod modell för Morris "vetenskapliga" evolutionsberättelse. Att det funnits, och fortfarande finns många olika samhällssystem och familjebildningssystem runtom i världen syntes inte i hans och många andras evolutionsberättelse. Morris utgick bara, som en självklarhet, från att alla andra samhällsformer, familjetyper eller samlevnadsmönster var biologiskt och evolutionärt underlägsna vårt eget västerländska (engelska) system.

Man tog således för givet att det var männen som skulle försörja kvinnor och barn. Om detta var vad naturen avsåg då den utvecklade människorna då har den övervägande majoriteten av människorna i alla tider, och i alla samhällen levt rent naturvidrigt i det här avseendet eftersom det överallt på jorden varit vanligt att kvinnorna dragit det tyngsta lasset vad gäller försörjningen. Kvinnor har försörjt både sig själva, barnen och i somliga fall också männen. I en del kulturer är det fortfarande kvinnor som försörjer både män och barn. Man kan gott hävda att det överallt har varit vanligt att männen använt sig av kvinnor som slavarbetare medan de själva ägnat den mesta tiden åt lek, palavrande och styrkedemonstrationer.

Om något har lagt grunden till att det blev männen som "fick hand om politiken" så var det sannolikt kvinnornas slit, det som befriade männen från ansvar och från arbetet för att producera brödfödan.

1960 framförde den engelske marinbiologen Alister Hardy en alternativ och radikalt annorlunda teori om människans ursprung i den vetenskapliga tidskriften *The New Scientist*. Hans teori togs upp och utvecklades av journalisten Elaine Morgan. Hon diskuterade den utförligt i en bok med titeln *Kvinnans nedkomst* (1978). I den här boken drev hon hejdlöst med förespråkarna för jägar/savannteorin som hon kallade för *tarzangossarna*. Hennes argumentation har många poänger och hennes kritik av jägar/savannteorin är lysande i vissa stycken. Men hon skrev så satiriskt och så polemiskt att hon stötte bort varje manlig läsare och tänkare. Följden blev, eftersom det är männen som dominerar forskningen och det offentliga rummet, att teorin aldrig diskuterades så seriöst som den förtjänade och naturligtvis väckte den inte samma intresse som Desmond Morris mansförhållande böcker om samma ämne från slutet av 1960- och början av 70-talen. Vid de få tillfällen då Hardys teori diskuterades hade manliga forskare och journalister inte mycket annat än förlöjligande till övers för den.

Elaine Morgan försökte senare kompensera för sin fadäs, att vara satirisk gentemot jägar/savannteoretikerna (man får inte skoja med skapelsens krona), genom att behandla ämnet "mer seriöst" i boken *Vattenapan*, som kom ut på svenska 1983. Den här boken är försedd med ett förord av vattenteorins upphovsman professorn Alister Hardy. I slutet av boken återfinns vi

dessutom hela den artikel där Hardy först presenterade vattenteorin.

Nya och radikalt annorlunda teorier tas inte emot med entusiasm i den akademiska världen, i synnerhet inte om de tvingar till förändring av några av de mer grundläggande samhällsideologiska föreställningarna.⁹⁸

Idealet säger att forskare ska vara originella och kreativa och att de ska ta nya hypoteser på allvar och granska dem noga och vetenskapligt seriöst innan de förkastar eller accepterar dem. I verkligheten riskerar kreativa forskare, som föreslår nya lösningar på gamla problem, eller nya förklaringar som inte stämmer med ingrodade föreställningar, allvarliga sanktioner från forskarsamhället. De förhånas av kolleger, de svartmålas och nedvärderas och etablerade forskare inom facket gör allt för att stoppa eller tysta dem, i bästa fall tiger man bara ihjäl dem.⁹⁹ Vetenskapshistorien innehåller otaliga exempel på hur framstående forskare, som fått rätt av eftervärlden, drivits till sammanbrott, till och med till självmord, av sina samtida akademikerkolleger. Situationen är inte bättre idag än förr även om vi gärna vill tro att vi är mer demokratiska, mer vidsynta och mycket förnuftigare än gårdagens människor. Det här vet egentligen alla forskare även om de flesta, av ren självbevaringsdrift, bidrar till att sprida och upprätthålla myten om de sanningssälskande och vidsynta vetenskapsmännen.

Alister Hardy blev följdriktigt varnad av sina vänner och akademikerkolleger när han, i slutet av 1950-talet, började prata med dem om sin nya teori om mänsklighetens evolution. De menade att det skulle vara akademiskt självmord att föra fram vattenteorin offentligt. Trots detta publicerade han sin hypotes 1960. Han hade tur och råkade inte värre ut än att hans teori totalt negligeras och han kunde bli professor så småningom trots att han kastat fram en så "vansinnig" idé. Självdrev han inte tesen vidare. Det skulle istället bli Elaine Morgan, som fascinerades av hans teori, som gjorde teorin mer känd genom flera böcker om den.

Vad säger då Hardys teori om vår evolutionshistoria? Jo, Hardy/Morgan tänker sig att våra anfäder inte bara klev ner ut träden utan att de också tog steget ut i vattnet. De skulle ha påbörjat en utveckling som hade lett vår art tillbaka ut i havet om den hade fullbordats. Vi skulle alltså ha gått samma väg i så fall som en del andra djur gått efter en period som landlevande däggdjur, såsom valar, delfiner, sälar, sjölejon m.fl.

Morgan antar att våra förfäder blev isolerade inom något område i närheten av nordöstra Afrika, på grund av att vattnet steg och avskärmade dem från de övriga släktingarna. När detta skett började de som blev våra förfäder leva ett annorlunda liv

⁹⁸ Teorin presenterades i programmet NOVA i december 2001 som en ny och kontroversiell teori om människans evolution. Det är emellertid lite övermaga att kalla teorin ny när det är drygt 40 år sedan den först presenterades, alltså nära ett halvt århundrade. Snabbare än så slår alltså inte teorier igenom i den vetenskapliga världen, den värld vars innevånare berömmar sig av att vara så framsynta och så kreativa och nyskapande!

⁹⁹ Bernal Martin, 1997.

och påbörjade en annorlunda utveckling än den som släktingarna på fastlandet, de som blev våra dagars stora svanslösa apor, genomgick. När vattenmassorna så småningom drog sig tillbaka, blottades mer land och det skapades förbindelser till resten av den afrikanska kontinenten igen. Då började våra förfäder att kolonisera de landområden som åter blev tillgängliga. Därmed avbröts den utveckling som kunde ha förvandlat dem till rent havslevande varelser istället för till de landlevande varelser, människor, som de nu var.

När våra förfäder så började sprida sig och befolka de stora landytorna igen var de, enligt den här teorin, redan fullt utvecklade människor.

Man får alltså tänka sig att då en liten grupp av förmänniskoapor ursprungligen isolerades på små öar, eller kanske i ett träsklandskap, tvingades de att söka sig ut i vattnet för att få föda. I vattnet reste de sig och började gå på två ben.¹⁰⁰

Eftersom kroppen blir lättare i vatten underlättades övergången från fyrbenthet till tvåbenthet. På land hade det varit avsevärt mycket knepigare för våra aporfäder att börja gå på två ben. Om vi utvecklade tvåbentheten på de stora savannerna borde de nämligen ha haft en lång period när de var missanpassade till både fyrbenthet och tvåbenthet. Detta, menar Morgan, är inte någon sannolik utveckling. Evolutionen arbetar inte så att den först i teorin designar en förträfflig och väl fungerande produkt och sedan sätter den igång att långsamt och tålmodigt modellera fram denna idealprodukt i praktiken. Istället måste varje liten förändring, varje steg mot utvecklandet av en ny egenskap, vara bättre i relation till miljön än steget före i utvecklingen. Om så inte är fallet skulle steget inte tas enligt den evolutionsteori som säger att arterna har utvecklats genom ett antal mycket små förändringar, den evolutionsteori som de flesta biologer bekänner sig till och tror på. Savannteorin är därför osannolik, trots att nästan alla tror på den. Problemet med hur vi lyckades ta oss upp på två ben försvinner däremot om vi antar att våra förfäder utvecklade tvåbensgången i vatten.

Genom att ta sig ut i vattnet kunde förfädren lätt komma undan landlevande och hotande rovdjur, om det fanns sådana i det område de hade isolerats på. Eventuella vattenlevande rovdjur flydde de från genom att ta sig upp på land. Om det inte fanns några stora landlevande rovdjur i de områden där de hade isolerats underlättades förstås övergången från fyrbenthet till tvåbenthet ytterligare.

Även om förfäderna blev allt sämre på att förflytta sig effektivt på land under den period då de varken var utpräglade fyrbeningar eller tvåbeningar så blev de istället allt bättre på att förflytta sig i vatten, något som de gjorde alltmer. I vattnet blev pälsen opraktisk, i synnerhet som förfäderna levde i strandkanter och vistades både på land och i vatten. Istället för päls fick de ett

¹⁰⁰ Forskare i Japan har visat att makaker, som lockades ut i vattnet genom att man slängde ut mat till dem i vattnet, började resa sig och gå på bakbenen när de kom ut på djupare vatten, något man också har visat på TV-filmer.

lager underhudsfett som skydd mot kylan. Till skillnad från de andra aporna har vi människor ett lager fett som är bundet till underhuden. (Denna egenskap delar vi endast med andra vattenlevande däggdjur, som exempelvis sälar, valar och delfiner. De senare är ju dessutom päslösa.) Huvudhåret behölls däremot, därför att det var praktiskt för de späda barnen att klänga sig fast vid i vattnet.

Vattnet förändrade också våra händer. De blev mer skovellika, fingrarna blev kortare och handflatorna bredare (jämför med skeletten i de vattenlevande däggjurens fenor). Det gjorde handen effektivare som simredskap. Genom att förfäderna sökte mat på botten gynnades utvecklandet av en god motorik. Den rörligare och motställda tummen gjorde greppet effektivare. Dessa egenskaper var effektiva när man skulle fånga levande och snabba småkryp.

Här i vattnet utvecklade vi också våra synnerligen känsliga fingertoppar och för övrigt blev huden över hela kroppen känsligare för beröring, en känslighet som också valar och delfiner uppvisar.

I vattnet fungerade inte kroppssignaler lika effektivt som på land varför våra förfäder i allt högre grad började kommunicera med varandra medelst ljudsignaler. Ljud går också fram under vatten. Valar och delfiner har också utvecklat effektiva ljudsignalsystem.

Moderna fysiologer tror att en av förutsättningarna för vårt tal är den förändring som skedde i vår fysiologi i och med att vi rätade upp kroppen (en anpassning till simning och dykning enligt vattenteorin inte en anpassning för tvåbensgång på land) och fick en annan vinkel mellan ryggrad och huvud. Det ledde till, menar de, att struphuvudet fick en placering som möjliggör kontrollerade och mer varierade ljudyttringar.¹⁰¹ Sådana underlättas också, enligt vattenteorin, av att vi utvecklade förmågan att kontrollera andningen vilket är nödvändigt för ett vattenlevande däggdjur som andas med lungor. Vi kunde viljemässigt hålla andan när vi dök under vatten. Andningskontroll anses vara en av förutsättningarna för vårt tal. Valar har gått ett steg längre än vi och måste viljemässigt koppla på andningen när de ska hämta luft ovan vattenytan. Hos våra spädbarn stängs andningsvägarna till automatiskt när de kommer under vatten.

Förfäderna utvecklade också bradykardi, förmågan att sänka hjärtverksamheten vid dykning och näsan utvecklades så att den blev mer strömlinjeformad och fick nedåtriktade näsborrar som vattnet inte strömmar in i vid simning under vatten.

Den stora hjärnan, som vi för övrigt delar just med de andra däggdjuren som återvänt till ett havsliv efter en tid som landdjur,¹⁰² växte till i samband med den gradvisa anpassningen till vattenlivet. Hjärnan lagrades helt enkelt på när nervsystemet utvecklades vidare. Vi fick fler känselnerv, vi behövde kunna reglera andningen etc. Dessa och andra färdigheter krävde mer

¹⁰¹ Morgan Elaine, 1983, sid. 108–109.

¹⁰² Elefanten har också varit på väg ut vattnet men liksom vi aldrig tagit steget fullt ut.

hjärnkapacitet och därvid arbetade selektionen för en större hjärna.

Man har föreslagit alla möjliga förklaringar till varför vi fick en så stor hjärna, men samtliga lider av bristen att om de är riktiga borde även andra landlevande däggdjur ha utvecklat större hjärnor eftersom de utsattes för samma selektionstryck som dem som man föreslår har gett oss den stora hjärnan. Trots detta har andra djur inte utvecklat större hjärnor.

Hjärnan är en dyr historia. Vår hjärna lär använda omkring 20% av vårt energiintag. Det är mycket möjligt att landlevande däggdjur inte har råd med en sådan energikrävande hjärna, medan de djur som lever i vatten och som förflyttar sig lättare och med mindre insatser av energi, eller som har tillgång till speciellt näringsrik kost, kanske mer fosforrik sådan exempelvis, kan kosta på sig en så energikrävande hjärna. Den här gissningen är kanske felaktig, men det tycks under alla förhållanden förhålla sig så att vattenlivet gynnar utvecklandet av stora hjärnor, och på ett helt annat sätt än landlivet, vad den verkliga orsaken än må vara. Det är nämligen ett faktum att vattenlevande däggdjur, valar och delfiner exempelvis, eller däggdjur som varit på väg ut i vattnet, som elefanterna, har större hjärnor än däggdjur som alltid levit som landdjur.

Den nya nisch, vattnet, som våra förfäder måste ha tvingats ut i, gynnade alltså utvecklingen av helt andra egenskaper än dem som hade varit praktiska för landliv eller för ett liv i träden, alltså de egenskaper som de andra svanslösa aporna inte haft anledning att ändra på under evolutionens gång, eller i varje fall inte ändrat på i samma riktning som vi gjort.

Elaine Morgan har skrivit ytterligare ett par böcker om vattenteorin.¹⁰³ Trots hennes senare mycket seriösa och humor- och ironifria böcker om vattenteorin, har teorin negligerats i forskarvärlden under fyra årtionden. Under senare år har ändå några forskare och biologer börjat fundera på om vattenteorin inte kan ha fog för sig trots att den förefaller främmande vid ett första påseende. I Sverige har Karl-Erik Fichtelius skrivit en bok om vattenteorin, *Hur apan miste pälsen och kom upp på två ben* (1985).

Fichtelius var övertygad om att vattenteorin har mer fog för sig än den tidigare accepterade jägar/savannteorin. Han påpekade i sin bok att forskare har upptäckt en gensekvens, den s.k. *babianmarkören*. Denna markör var ursprungligen ett smittsamt virus men numer är den en integrerad del av apornas DNA och inte längre smittsam. Alla de afrikanska aporna, men inte människan, har denna babianmarkör. Det tyder på att människans anfäder var effektivt isolerade från de övriga afrikanska aporna under den tid då det här viruset kunde smitta, alltså ta sig in i och etablera sig som en permanent del av genuppsättningen hos alla de andra stora aporna på kontinenten.¹⁰⁴

¹⁰³ Morgan Elaine, 1990, 1983, 1994.

¹⁰⁴ Fichtelius K-E, 1985, sid. 41-43.

Idén om att vår art uppstod i isolering från de andra aporna är synnerligen trovärdig också av andra skäl. Modern evolutionsteori säger nämligen att nya arter uppstår när populationer isoleras från moderpopulationen.

När små grupper av individer, små populationer,¹⁰⁵ isoleras kommer de att ha en genpool¹⁰⁶ som avviker något från den större moderpopulationens. Dessutom kommer de att utsättas för nya och annorlunda selektionstryck. Därvid börjar de utvecklas i en annan riktning än moderpopulationen. En sådan utveckling kan gå förhållandevis snabbt. Får vi tro vad senare forskare säger i saken så skulle vi alla härstamma från ett ganska litet antal individer, vilket ytterligare stödjer föreställningen om isolering av en mindre grupp individer, de som blev våra förfäder.

Fortfarande vill de flesta forskare inte tala om vattenteorin, även om somliga börjar diskutera den, men man har ändå tvingats revidera den gamla invanda Darwinska jägar/savannteorin de senaste decennierna. Sedan 1969 har nämligen ett antal fossilfynd gjorts, av bl.a. Mary Leakey och Don Johanson,¹⁰⁷ som har revolutionerat antropologernas syn på vår evolutionshistoria.

1974 hittades Lucy, ett osedvanligt välbevarat, omkring 3,5 miljoner år gammalt skellettfossil. Det hittades i Rift Valley i nordöstra Afrika¹⁰⁸ och antas ha tillhört en varelse i vårt tidiga stamträd. Den här lilla damen var tvåbent men hade en lika liten hjärna som en apa. Om man har rätt i antagandet att Lucy är en av våra anmördrar tyder detta på att människans förfäder var småhjärnade tvåbeningar flera miljoner år innan de började tillverka och använda redskap. Jägar/savannteorin utgick emellertid ifrån att människan började gå på två ben just därför att de jagande hanarna behövde fria händer för att hantera jaktredskapen med. Teorin förutsatte också att organiserandet av jakten krävde stor hjärna varför tvåbentheten och den stora hjärnan skulle ha utvecklats samtidigt och av samma orsak. Den tvåbenta, småhjärnade varelse som man nu stod med stämde alltså inte alls med jägar/savannteorin. Lucy förstörde därmed drömmen om den sjudundrande manlige jägaren eftersom en tvåbent småhjärnad obehäpnad apa knappast kunde tänkas ha klarat av att jaga och lägga ner större byten.

Ungefär samtidigt som Lucy upptäcktes utvecklade molekylärbioologer biokemiska analysmetoder att med hjälp av blodproteiner släktskapsbestämna arter som ansågs avgöra den tid som förflutit sedan besläktade arter skilts från varandra under evolutionens gång.

Molekylärbioologerna Sarich och Wilson hävdade nu att deras biokemiska analyser visade att det endast var omkring 5 miljoner år sedan människan skildes från sina närmaste släktingar,

¹⁰⁵ Population: den grupp individer som parar sig inbördes.

¹⁰⁶ Genpool: De gener som finns hos hela den grupp av individer som parar sig inbördes

¹⁰⁷107 Se Johanson, D / Maitland E, 1981; Leakey R, 1981.

¹⁰⁸ Leakey R, 1994, sid. 42,45; Johanson D / Maitland E, 1983.

schimpanser och gorillor¹⁰⁹ (budet har varierat något sedan dess, ibland föreslås 7 – 8 miljoner år). Det var en chockerande kort tid med tanke på att man tidigare hade antagit att vi skildes från aporna för omkring 15 miljoner år sedan. Ovanpå detta hävdade Sarich och Wilson att deras analys visade att de genetiska skillnaderna mellan oss och de andra afrikanska stora aporna endast är c:a 3%. (Även här har budet senare varierat från 3% ner till mindre än 1%.)

Hur i all världen hade det då gått till när vi blev människor? Nu blev man tvungen att börja tänka om. Olika förslag kastades fram men omtänkandet gjordes så att man reviderade den gängse androcentriska, alltså manscentrerade, jägarteorin så litet som möjligt.

Owen Lovejoy föreslog 1981 att människan hade blivit tvåbent därför att hon bar föda långa sträckor. Och vem bar födan? Jo hanarna/förmännen förstås, som måste bära hem födan till väntande honor/förkvinor och barn! Eftersom man inte kunde bära något utan fria händer hade hanarna/förmännen beslutat sig för att börja gå på två ben.

Lovejoy föreslog, liksom Desmond Morris drygt tio år tidigare, att människan var monogam och att hembärandet av föda till honorna kunde öka antalet avkommor, varför den biologiska selektionen hade gynnat hanar som var monogama. De män som bar hem mycket mat till sina honor fick alltså många barn och människan blev därmed alltmer tvåbent.

Fortfarande var mannen orsak till vår evolution från apa till människa. Fortfarande var det den västerländska kärnfamiljen som antogs naturlig och biologiskt betingad. Fortfarande hade evolutionen gjort kvinnan beroende av mannen för sin försörjning och fortfarande betalade kvinnan för sin försörjning med sex. Men orsaken till detta beroende hade höljts i dunkel. Varför skulle honorna plötsligt ha börjat stanna hemma och vänta på maten? Vi var ju tvåbenta långt innan vi blev storhjärnade så framfödande av storhjärnade långsamväxande och mycket vårdkrävande babies kunde knappast ha varit orsaken till kvinnornas påkomna oförmåga att själva samla föda åt sig och deras barn och behov av män som försörjde dem. De fortfor ju att föda småhjärna babies ännu flera miljoner år efter att männen började gå på två ben för att bära hem maten till dem. Så varför stannade kvinnorna hemma och passade barnen, det gör ju inga aphonor och vad fick förmännen att börja slita för att försörja förkvinorna och deras barn?

Återstod också problemet med vår stora hjärna. Vad kom det sig att vi utvecklade en sådan? Jo, säger några, den utvecklades för att effektivisera det sociala livet, som kunde organiseras bättre om man var mer intelligent och kunde tala med varandra. Långt om länge började därmed kvinnorna få vara med på ett hörn även i evolutionshistorien och inte i vilket hörn som helst utan i det där hjärnan växte till. Kvinnor antogs nämligen prata med varandra, och mycket dessutom, för att barnen skulle lära sig

¹⁰⁹ Leakey R, 1994, sid. 21; Gribbin J / Cherfas J, 1982.

prata.

Trots denna för feminismen positiva förändring i teoretiseringen om vårt ursprung är den här förklaringen inte heller speciellt sannolik eftersom "de andra aporna" inte har funnit att de har behövt effektivisera sin sociala organisation med hjälp av en större hjärna och talförmåga trots att även de har ett tämligen komplicerat socialt system. Om ett avancerat socialt system automatiskt leder till förstoring av hjärnan borde även andra sociala djur ha förstorat sina hjärnor avsevärt mycket mer än de gjort, och i synnerhet borde de stora aporna ha gjort det, i samma takt som vi människor dessutom. Då borde det fortfarande inte vara någon skillnad mellan oss och de stora afrikanska aporna.

Ja om man tänker efter borde varenda djurart ha nytta av att ha en lika stor hjärna som vi. Om det faktum att något är bra att ha räcker för att evolutionen ska se till att förse arterna med det, borde alla arter ha försetts med samma imponerande hjärnor som våra. Dessutom borde vi alla kunna flyga också, för det vore väl bra! Men så här förhåller det sig nu inte. Evolutionen förser inte arter med vad vi människor anser vara de bästa tänkbara egenskaperna. I bästa fall selekteras sådana egenskaper fram som gör det lättare för arter att överleva. Alltså är det rimligt att föreställa sig något annat selektionstryck för utvecklandet av en större hjärna än det faktum att det är bra med en sådan, nämligen ett selektionstryck som de andra aporna och de andra småhjärnade däggdjuren inte utsattes för och andra aparter har också levt på savannen.

Här kom istället krigen väl till pass. Idag tror således många forskare att det enbart var krigen mellan grupper av människor som ledde till utvecklandet av större hjärnor. Dessa strider, tänker de sig, måste ha gynnat de mer intelligenta männen, som måste ha vunnit striderna och därmed fått tillgång till mer föda för överlevnaden och till fler kvinnor att förmera sina överlägsna gener tillsammans med.

Med denna modernare savanteori är människan inte längre monogam av naturen. Istället föreställer man sig nu att haremsystemet är det naturliga systemet för oss, eftersom männen enligt den här versionen, skaffade sig många kvinnor genom sitt krigande. Dessa kvinnor kunde de sedan använda för att förmera sina intelligenta gener tillsammans med. Ju fler kvinnor de kunde röva till sig i krigen, ju fler gener fortplantade de.

Den här idén kunde förstås föras fram först sedan man började anse att kvinnor bidrog till försörjningen genom att samla ätliga bär och rötter, något man började anse under sjuttioalet, (när kvinnor i allt högre grad kommit ut i förvärvslivet). Därmed behövde förmännen inte försörja alla kvinnor och barn som de höll sig med. Istället kunde de ägna sig åt krigandet och rövandet av kvinnor och åt sitt huvudintresse, genförmering. Richard Leakey föreslår således att våra anfäder sannolikt levde som babianer, i flockar med många honor och få hanar.

Numer är det alltså inte ens det i vår kultur allmänt accepterade normsystemet, tvåsamheten och kärnfamiljen, som är ledstjärnan

när man konstruerar upp bilden av vår evolutionshistoria utan vad som förefaller vara en manlig önskedröm. Männen stred om kvinnorna och våra anmödrar antas ha varit nöjda och belåtna med de män som vunnit striderna om dem. De lät sig stjälas och bytas som vilka själlösa föremål som helst!

Detta är en tillbakagång vad gäller synen på kvinnans betydelse för evolutionen och på hennes plats i det biologiska systemet. Med monogamin var hon i alla fall jämställd med mannen såtillvida som att hon, liksom han, hade en enda och en egen partner. Med haremstanken reduceras hon till ett rent objekt för mannens genförmering, vilket ligger helt i linje med sociobiologins antaganden, som vi senare ska se.

Det föreligger emellertid fler förslag på det här området just nu. Somliga menar att om en man inte kan ha många kvinnor på en gång så kan han ju i alla fall byta ut dem vartefter han ledsnar på dem och därför föreställer de sig att vi är *seriemonogama* av naturen, eller vad man ska kalla det system där vi hänger ihop med en partner en tid, sedan med en annan en tid, och så vidare.

Hur försörjde sig förfäderna på sina två ben då? Om de såg ut som Lucy var de inte smartare än de stora aporna och kunde alltså inte tänkas ha planerat och organiserat några mer lyckosamma jaktraider. Jo först föreslog man att anfäderna blev vanliga samlare som åt grönsaker och frukter. Senare började man föreställa sig att de var asätare som följde de jagande rovdjuren i spåren och åt rester efter deras jakt, en neslig syssla kan man tycka och en verksamhet som innebar en rejäl degradering av männen i evolutionshistorien. Men eftersom krigandets betydelse för vår evolution, och för utvecklandet av intelligensen kvarstår, håller männen fortfarande positionen som skapelsens krona och som den mänskliga evolutionens banérförare.

Richard Leakey anser att Lovejoys idé om att männen bar hem maten, och blev tvåbenta av det skälet, har fördelen att vara mer ensidigt biologisk än den gamla jägarteorin, vilket är svårt att hålla med honom om. Men trots detta, menar han, har teorin inte lika många anhängare idag som då den först lades fram i *Science* år 1981. Lovejoy hade nämligen utgått ifrån att tvåbentheten egentligen var en nackdel och att den därför måste ha utvecklats för att den gav arten någon annan fördel som var större än nackdelen. Lovejoy antog då att mer föda till kvinnorna ledde till högre fertilitet och fler överlevande avkommor och därmed till en effektivare fortplantning. Men, säger Leakey, nu menade andra forskare att man tidigare hade jämfört människans sätt att röra sig med hund- och kattdjur och inte med de andra människoaporna. I jämförelse med hunddjur och kattdjur är den tvåbenta människan dålig på att springa fort men i jämförelse med schimpanser och gorillor på alla fyra är hon snabb och energisnål på sina två ben. Somliga forskare tror därför att människan började gå på två ben för att det helt enkelt var energibesparande. De fria användbara armarna var då bara en icke avsedd men

användbar bieffekt av denna energibesparing.¹¹⁰

Nu skiftar emellertid uppgifterna om hur snabb människan är på två ben i förhållande till schimpansen på sina fyra. Ett TV-program om schimpanser informerade oss om att schimpanserna kommer upp i en hastighet av 35 km/tim på sina fyra ben vilket skulle vara ungefär samma hastighet som en mänsklig tvåbent löpare kan komma upp i.¹¹¹ Saken förefaller således inte avgjord ännu. Det spelar kanske ingen roll för hastigheten säger ändå ingenting om energiåtgången.

Energibesparingshypotesen är dock mer ensidigt biologisk och mindre manscentrerad än de flesta andra förslag som har presenterats eftersom även kvinnor måste ha haft nytta av att spara på energi. Men den här hypotesen förefaller inte heller sannolik eftersom den utgår från att evolutionen först har bestämt ett mål, nämligen att nu måste en del av aporna bli mer energisnåla, och sedan börjat omforma denna del av aporna, för att uppfylla detta mål.¹¹² Mellanformen, den då anfäderna varken var utpräglade tvåbeningar eller fyrbeningar, är fortfarande problematisk. Det måste ju till något som gjorde varje steg av mellanformerna fördelaktigt i förhållande till det tidigare steget. Det är svårt att tänka sig att det skulle ha varit energibesparande att under någon miljon år vara varken fyrbent eller tvåbent på savannen. Man kan också fråga sig varför de andra marklevande stora aporna inte har upptäckt att det är bra att spara på energin och börjat förflytta sig på två ben? De borde ju ha haft samma nytta av att spara energi som våra anfäder.

Så småningom kom man på att det inte fanns någon savann vid den tiden och på den plats, Afarområdet i Etiopien, där Lucy hittades och där människan därför antas ha utvecklats.¹¹³ Alltså var människans förfäder inte ens en savannvarelse längre. Istället, antar man, måste anfäderna ha levt i en varierad terräng med träd och buskar och öppna områden och dessutom i en starkt kuperad terräng utmed Rift Valley, som omges av branta skogsklädda stup ner mot dalens flata botten. Så nu har vi en savannhypotes utan savann skulle man kunna säga.

Man har också funnit fossil av andra apmänniskoliknande varelser som är större än Lucy och av varelser som man antar samtidigt var både tvåbeningar och trädklättrare då deras armar, av fossila armben att döma, bör ha varit ytterst starka och välmuskade. Alldeles nyligen har man dessutom funnit ett ännu äldre fossil än Lucy, som tycks ställa de teorier om vårt ursprung på ända som Lucy gav upphov till och som återigen förlägger den första människan längre tillbaka i tiden.

Området är således långtifrån färdigutforskat och inga gamla invanda åsikter stämmer längre. Just nu befinner vi oss i en tid då olika förslag om hur apan blev människa kastas fram slag i slag.

¹¹⁰ Leakey R, 1994, sid. 30–31.

¹¹¹ Sämt i TV 1 14/11 1999.

¹¹² Det är som om man tror att evolutionen också arbetar i enlighet med den inom politiken numer så populära målstyrningsprincipen.

¹¹³ Leakey R, 1994, sid. 29.

Ibland motsäger förslagen varandra och ibland motsäger de evolutionsteorin. De försök till förklaringar som gjorts, vid sidan av vattenhypotesen som fortfarande inte tas på allvar av så många, har inte varit övertygande.

Det senaste förslaget jag hört, säger att musikalitet var det typiskt mänskliga,. Det berättar om hur denna typiskt mänskliga egenskap hade utvecklats och gett oss den större hjärnan: Eftersom schimpanshanar som finner träd med ätbara frukter för oväsen, lockar de till sig honor som vill ha med av godiset. Hanar som kan föra rytmiskt oväsen hörs längst och kommer därför att få flest honor till sina träd. Därmed får de fler honor att para och fler avkommor och eftersom allt bättre rytmik kräver en större hjärna ledde hanarnas rytmiska locktoner till tillväxt av deras hjärnor.¹¹⁴ Ännu en gång föreslås hanar genom sin verksamhet vara orsak till det som anses vara typiskt mänskligt och som vi är så stolta över, vår imponerande hjärna och den imponerande intelligensen!

Vi kan konstatera att varken savanteoretikerna eller vattenteoretikerna har kunskaper om hela den utvecklingskedja som måste föreligga om vi har utvecklats från mera apliknande anfäder. De saknar alla det man förr brukade kalla för den felande länken, som förvisso inte är en enda länk, utan många länkar. Fichtelius föredrog därför att tala om det fossila gapet som han bedömde omfattar perioden från för 8-10 miljoner år sedan till för omkring 3,5 miljoner år sedan.¹¹⁵

Eftersom vi saknar fossil av mer kvalificerat slag från just den här perioden förefaller det rimligt att anta att det var just då något hände som gjorde att en gren av de stora apornas förfäder avskildes och utvecklades till människor.

Vattenteoretikerna vill gärna se det här gapet som ett av tecknen på att vattenteorin har fog för sig. Savanteoretikerna ser överhuvudtaget inte problemet med detta gap. De vet ju hur det var. För dem gäller det bara att få alla nyare data och upptäckter att passa in i den redan kända teorin.

Vattenteoretikerna å andra sidan brottas med ett svårlöst problem. Om vi under en period levde mer i vatten än på land, och kanske i områden som fortfarande är vattentäckta, måste det vara svårare att finna fossil från den kritiska perioden. Då kanske vi aldrig kommer att kunna kartlägga alla steg som ledde från apan till den fullt utvecklade människan. Men för att kontrollera hypotesen, ge den en chans, gäller det att börja leta efter lämningar där de skulle kunna finnas om vattenteorin är den riktiga, nämligen i områden som för mellan sju och tre miljoner år sedan var isolerade från resten av Afrika av vatten. Där söker emellertid ingen som inte tror att vattenteorin kan ha fog för sig eftersom de flesta forskare försöker bevisa det de vill bevisa, idag såväl som under 1800-talet.

¹¹⁴ Radioprogram: Värt att veta Augusti 1999.

¹¹⁵ Fichtelius K-E, 1985, kapitel 2.

Alla hypoteser om utvecklingen av de specifikt mänskliga egenskaperna antas förklara dessa egenskaper som resultat av selektionen. Jägarteoretikerna tänker sig att savannlivet tvingade fram förändringarna hos våra tidigare trädlevande apförfäder. De anser, som redan sagts ett antal gånger, att det i huvudsak var krig och våld mellan förmänniskorna som selekterade fram våra mest utmärkande mänskliga egenskaper medan Hardy/ Morgan föreslår vattnet som selektionsfaktor.

Vattnet var ett medium som ställde absoluta anpassningskrav. I vattnet var det inte bara en fördel att kunna röra sig säkert på två ben, utan en nödvändighet. De individer som inte förmådde att hålla sig upprätta i vattnet, som inte kunde kontrollera sin andning och som i övrigt klarade vattenlivet dåligt, dukade under tämligen snabbt. Kvar blev endast de som klarade den nya omgivningens annorlunda krav. Här gavs ingen pardon. Det gällde att klara sig eller dö och försvinna med den uppsättning gener man hade och ju snabbare utslagning en faktor ger, ju snabbare förändras en art, om den inte dör ut. Det inser alla som sysslat med husdjursavel eller uppfödning av hundar exempelvis.

Det finns även andra skäl till att forskare vägrat ta till sig vattenteorin. Våra närmaste släktingar, de afrikanska svanslösa aporna är rädda för vatten eftersom de inte kan simma.¹¹⁶ Det är därför de kan hållas instängda med hjälp av vattenfyllda vallgravar. Schimpanser som faller i djupt vatten drunknar om de inte räddas, enligt Jane Goodall.¹¹⁷ Det faktum att många människor inte kan simma talar därmed emot vattenhypotesen anser antagligen många av kritikerna av vattenteorin. De menar förmodligen att detta är ett gott skäl att inte fundera vidare på vattenteorin.

Än konstigare blir förstås vattenteorin för den som själv råkar vara rädd för vatten, och som därför inte har lärt sig simma, vilket gäller många människor utanför Sverige där simkunnigheten varit jämförelsevis god de senaste hundra åren. Den som både är rädd för vatten och som inte kan simma, och som tror att det mesta av våra egenskaper och färdigheter entydigt bestäms av våra gener, är naturligtvis fullständigt övertygad om att allt som är medfött måste manifesteras sig i våra beteenden under alla omständigheter. Eftersom alla människor inte kan simma kan vår art i så fall inte ha haft en period i vattnet under vår evolutionshistoria, resonerar de förmodligen.

Om man istället tror att vi föds med vagare predispositioner att under vissa omständigheter utveckla vissa beteenden eller egenskaper, och om man tror på vattenteorin, då antar man istället att alla människor skulle kunna simma om de fick en chans att lära sig det under en kritisk period i barndomen. Så är fallet med många andra mänskliga egenskaper, som med talet

¹¹⁶ Enligt Frans de Waal (personlig korrespondens), som studerat schimpanser och framför allt dvärgschimpanser under många år, så kan inte de andra svanslösa aporna simma medan däremot svansapor kan simma, något som är ytterligt underligt om inga egenskaper utvecklats med mindre än de är till någon nytta under evolutionen. Informationen komplicerar bilden ytterligare men jag går inte vidare in på detta här.

¹¹⁷ Goodall J, 1990, sid 179.

exempelvis.

Att kunna tala brukar vi betrakta som en typisk mänsklig egenskap och vi anses ha talförmågan medfödd. Om man kunde experimentera med människor skulle man med stor sannolikhet finna att ett barn som ingen talar med under dess första 12-14 levnadsår inte kommer att lära sig ett språk automatiskt, kanske inte alls. Att tala, och att tala ett visst språk, lär sig barnen nämligen genom interaktion med andra talande människor. Vi har alltså inte talet medfött utan vi föds med en förmåga att lära oss tala ett språk automatiskt under en viss period av våra liv, förutsatt att vissa specifika förutsättningar uppfylls: Det måste finnas någon, eller några i omgivningen att lära sig språket från.

Vi vet med säkerhet att vi inte har något speciellt språk medfött utan lär oss det språk som talas omkring oss då vi är små. Någonstans i 12– 14 års ålder förlorar de flesta av oss förmågan att lära oss nya språk med samma lyssna- och- härma- metod som barn använder då de lär sig sitt modersmål. På samma sätt är det troligen med simmandet. Under en viss sensitiv period i barndomen har vi lätt att utveckla den här förmågan. Vi kan göra det senare också men har svårare för att lära oss simma när vi blir äldre och har vi hunnit skaffa oss en rädsla för vatten först kanske vi aldrig kan lära oss det. Ett litet barn som vänjs vid vatten från början lär sig däremot simma helt automatiskt. Det vet alla de som har sysslat med babysim.

Men teorins allvarligaste brist är nog inte bristande simkunighet hos många människor utan att den är förnedrande icke-androcentrisk, generande icke-etnocentrisk och pinsamt icke-liberal. Vattenteorin hänvisar till yttre fullkomligt oheroiska selektionsfaktorer, inte till inomartsliga sådana, som manlig aggression, krig och egoistiskt roffande av begränsade resurser, just de faktorer som är så utmärkta när det gäller att legitimera det nyliberala samhälle man administrerar fram åt oss idag. Vattenteorin hänvisar till vatten och vilket samhällssystem kan det användas för att legitimera? Detta räcker säkert för att förklara varför teorin aldrig diskuterats seriöst i vidare kretsar.

Ändå har vattenteorin så mycket som talar för sig: Människan är alltså en god simmare och små barn lär sig simma automatiskt om de får vistas vid och i vatten från tidig ålder. Som nyfödda kan de simma under vatten eftersom de har en mekanism som stänger luftvägarna så att inget vatten kommer ner i lungorna. Människan är också en förhållandevis god dykare. Enligt Elaine Morgan ska människan kunna dyka djupare än både utter, bäver, vissa tumlare och delfinarter. Nyare forskning har visat att människan, med träning, kan dyka mycket djupare än man tidigare har trott. Liksom valarna, sänker människor hjärtverksamheten och minskar syreförbrukningen när hon dyker.¹¹⁸ Det vore underligt om vi utvecklade dessa förmågor under ett liv på savannen, eller i skogen, i synnerhet som ingen av de andra afrikanska stora aporna tycks ha lärt sig den konsten där.¹¹⁹ Det

¹¹⁸ Morgan E, 1983, sid. 79 – 87; Se också Morgan 1990 och 1994.

¹¹⁹ Dock kan näsaporna simma bra. Frågan är varför de andra aporna inte tycks kunna det.

tyder på att människan har en annan evolutionshistoria än de andra svanslösa aporna.

De som envisas med att anta att varje beteende, varje färdighet måste ha varit till fördel under vår evolution, som de flesta evolutionister påstår måste ha varit fallet, borde ha allvarliga problem med de mänskliga färdigheter som knappast kan ha varit till någon fördel ute på savannen. Sak samma om det skulle förhålla sig så att de andra aporna har samma färdigheter fast vi inte noterat det. Då falsifieras definitivt tesen att varje egenskap måste ha varit till fördel under arternas evolution, alltså en grundläggande tes inom dagens darwinism.¹²⁰

Här har dessutom forskare, och andra som varit intresserade av ämnet, ägnat nära hundrafemtio år åt att försöka förstå och förklara hur vår hjärna utvecklades men man har inte varit lika ivrig att lösa frågan om varför delfiner och valar också har stora hjärnor. Det är nämligen minst lika underligt att de har stora hjärnor som att vi har sådana. Sannolikt ser man inte saken på det sättet därför att de här djuren inte använder sina hjärnor på samma sätt som vi. De har inte konstruerat avancerad teknik och de antas inte ha samma komplicerade sociala organisation som vi människor har. Därför betraktar vi inte deras hjärnor som något märkligt, trots att dessa liknar våra hjärnor i många avseenden, om än inte totalt. De andra storhjärnade djuren, tycks man anse, är bara utrustade med en extra stor klump i ena änden av nervsystemet av en ointressant slump. Vi däremot anses vara utrustade med fantastiska hjärnor. Ändå är det kanske så att valar och delfiner hade kunnat utveckla samma imponerande teknologi och samma komplicerade samhällen som vi har utvecklat om de från början haft den andra viktiga förutsättningen, nämligen gripanden. Men valar och delfiner var fyrfota däggdjur utan händer när de begav sig ut i havet igen under sin evolution och när deras hjärnor växte till, medan våra förfäder var apor med redan välutvecklade händer, gripverktyg, och en viss förmåga att ta sig fram på två ben kortare sträckor. Det är kanske bara den unika kombinationen av händer och stor hjärna som är förklaringen till skillnaden mellan oss å ena sidan och valar och delfiner å den andra vad gäller förmågan att utveckla teknologi och teknik. Valar och delfiner är kanske, precis som våra mänskliga förfäder, utrustade med hjärnor som har en enorm potential men på grund av att de inte kan manipulera sin omvärld lika effektivt som våra förfäder kunde göra med hjälp av sina händer, kan de aldrig använda denna potential fullt ut. Därför har de heller aldrig kunnat utveckla den teknologi och de kulturer som vi har kunnat utveckla med likartade, men något mindre hjärnor.

Det tog mycket lång tid för mänskligheten att komma underfund med hur användbar den stora hjärnan är. Vår art har haft samma hjärna i minst 50 000 - 150 000 år, (kanske någon eller

¹²⁰ Såvida man inte antar att också de andra aporna haft en period i vatten under deras evolution, eller såvida man inte går tillbaka till det stadium då livet uppkom i haven, vilket verkar långsökt.

några miljoner år). Därmed tog det minst 40 - 45 000 år, troligen ännu längre tid, för dessa hjärnor att utveckla ett skriftspråk och att bygga mer komplicerade bostäder exempelvis. Under en mycket lång tid utnyttjades våra stora hjärnor således inte till mer än en bråkdel av vad de kunde utnyttjas till. Under kanske hundratusen år klarade inte våra förfäder av att använda sina hjärnor som vi använder dem idag, till att konstruera kärnkraftverk och datorer, till att skicka upp satelliter och till att bygga skyskrapor. Ännu har vi dessutom inte sett var gränsen för vår hjärnkapacitet går. Vi har alltså fortfarande ingen aning om vad ytterligare våra hjärnor kan åstadkomma i framtiden. Detta innebär oomtvistligt att evolutionen kan åstadkomma sekundäregenskaper, förmågor som inte har med den direkta överlevnaden att göra, något som många evolutionister förnekar. Vi kan nämligen inte ha utvecklat våra hjärnor för att göra precis det vi idag använder dem till.

Men hur kan det komma sig att man hittar fossil i så många olika delar av Afrika som alla, av allt att döma, måste ha med vår arts utveckling att göra om det nu var en isolerad grupp på en ö någonstans som blev våra förfäder? Svaret är att vi i så fall får anta att grupper av förmänniskor började sprida sig över större områden när deras geografiska isolering bröts men att endast de som stannade kvar i vattenmiljön en längre tid så småningom utvecklades till fullgångna människor, alltså till vad vi är idag. Migrerande grupper kan då ha dött ut av olika orsaker, exempelvis därför att de under övergångstiden var alltför handikappade av sin "mellanfysiologi", av att varken vara utpräglade trädklätrare, tvåbeningar eller fyrbeningar och av att de inte hade hunnit få en tillräckligt stor hjärna.

Det är inte orimligt att tänka sig att först den färdigutvecklade människan, med den stora och mycket användbara hjärnan och med den färdigutvecklade och effektiva tvåbentheten, hade förutsättningar att klara av att kolonisera hela jorden och att anpassa sig till alla tänkbara miljöer och levnadsvillkor. Detta skulle kunna förklara att den moderna människan tycks ha dykt upp från ingenstans för omkring 150 - 50 000 år sedan.

Det var naturligtvis inte någon tillfällighet att det var en marinbiolog som först lade fram teorin om att vi utvecklades i vatten. Man finner likheter där man söker dem och man ser likheter mellan faktorer som man har kunskap om. Marinbiologen Hardy lade helt enkelt märke till de egenskaper vi delar med många andra vattenlevande däggdjur därför att han hade en gedigen kännedom om vattenlevande djur.

De som tror på vattenteorin ser vår arts underhudsfettlager, vår bradykardi, förmågan att utsöndra salt via tårar, vår nedåtriktade näsa, vår förmåga att simma och dyka och förklarar dessa egenskaper med likheter med vattenlevande djur. För den som inte vet att människor, till skillnad från apor, har ett lager

underhudsfett,¹²¹ är det förstås inte naturligt att se likheten i detta avseende mellan oss och de havs- eller vattenlevande däggdjuren, som har sådant underhudsfett. Savanteoretikerna noterar inte dessa egenskaper. De ser enbart sådant som de anser att vi har gemensamt med de savannlevande aporna – och får problem med det vi inte delar med dessa.

Vad vi nu än tror vara viktigt och riktigt så torde det finnas en av våra föreställningar helt oberoende verklighet, den där våra förfäder faktiskt förvandlades till människor. Problemet är att vi inte känner denna evolutionshistoria utan att vi bara spekulerar om den, och gör det utifrån vad vi vet och kan idag om dagens människor, eller utifrån vad vi tror oss veta idag och då kommer forskare fram till olika slutsatser, dels för att de har olika kunskaper, dels för att de vill tro på olika evolutionshistorier.

Darwins evolutionsteori, den moderna tolkningen av den, kan inte betvivlas vad gäller det allmänna innehållet. Arterna har säkerligen utvecklats, frågan varför varje art ser ut exakt som den gör och inte på något annat sätt besvaras emellertid inte av Darwins evolutionsteori. Hur det gick till i varje speciellt fall vet vi ytterst lite om och här används evolutionsteorin ofta slarvigt och för att bevisa lite vad som helst.

Att Darwins evolutionsteori inte kan säga oss vilken av flera tänkbara utvecklingshistorier som är den rätta för vår del och att den kan fås att stämma med flera olika politiska ideologier eller utopier, visar att den inte är speciellt bra när det gäller att tala om för oss exakt varför vi blev som vi blev, eller hurdana vi nu är "av naturen". Teorin är därmed en ännu sämre guide när det gäller att bestämma hur våra samhällen bör organiseras för att passa denna natur, något många åter bringas att tro att den kan.

Även om evolutionsteorin inte säger oss exakt hur det måste ha gått till i varje enskilt fall så förbjuder den somligt. Den säger till exempel att en egenskap inte kan utvecklas om den är till nackdel för arten. Men även det som teorin faktiskt säger, alltså det den förbjuder, kan lätt förbises och förbises inte sällan. Det beror dels på att teorin är vag, att den tillåter väldigt mycket, dels på att forskare ofta missleds av sina invanda föreställningar eller förutfattade åsikter i sitt sökande efter svaret på frågan om hur våra anfäder blev människor.

Värre är att somligt som forskare tror om vårt ursprung, och om vår evolutionshistoria, inte stämmer med evolutionsteorin. Framför allt glömmar forskare då och då att leta efter det selektionstryck som måste ha gjort varje litet steg i vår utveckling fördelaktigt i relation till den omgivande miljön och de livsvillkor som denna gav. Trots att biologer vet att man inte får ange en framtida funktion (alltså hur en organism fungerar idag) som orsak till evolutionen, kastar forskare gång på gång fram hypoteser som förutsätter att evolutionen arbetar målinriktat, först bestämmer målet sedan börjar forma arten. Teorin om att det är mer energibesparande att gå på två ben än på fyra, som aporna

¹²¹ Kvinnor anses vara bättre långdistanssimmare än män och de tål det kalla vattnet bättre.

gör, är ett exempel på ett sådant förbiseende.

Om det verkligen vore så att energibesparingen var orsak till att våra förfäder började gå på två ben då skulle aporna inte omedelbart gå ner på alla fyra så fort de vill förflytta sig snabbt och effektivt, men det gör de. Det gör de därför att deras kropps-konstitution gör det effektivare för dem att springa på alla fyra. Om det verkligen är mer energibesparande att gå på två ben, (som vi men inte aporna gör,) då är detta en effekt som varit mer av en lyckträff när vi väl hade utvecklat tvåbentheten fullt ut, än orsak till tvåbentheten. Skälet för våra förfäder att börja gå på två ben måste alltså ha varit ett annat än att tvåbenthet var energibesparande. Vi måste helt enkelt ha tvingats upp på två ben av något yttre selektionstryck. När våra förfäder, efter någon miljon år eller så, hade förändrat kroppen så att de var fullt utvecklade tvåbeningar, då först kunde de förflytta sig smidigt, effektivt och möjligen mer energisnålt, om nu detta är fallet, på två ben på land.

I vattnet blir apan just alltmer anpassad ju bättre den blir på att gå på två ben, även om mellanstadiet är sämre på land, något som gör vattenteorin ännu mer sannolik. Här blir varje litet steg mot tvåbent, hur litet det än är, en fördel, och här kan apan steg för steg bli allt bättre anpassad till det nya medium det börjat leva alltmer i. Den situationen föreligger inte på land. Där blir mellanstadierna klart handikappande istället för fördelaktigare än det tidigare steget i utvecklingen.

Allt detta, och mycket annat som jag inte tar upp här, bidrar till att göra vattenteorin så mycket troligare än vilken annan teori som helst om hur vi reste oss och började gå på två ben på land

Varför talar jag så mycket om vattenteorin? Det spelar väl inte så stor roll egentligen om vi utvecklades på land eller i vatten? Jo det spelar en viktig roll, framför allt om man föreställer sig att man kan förstå dagens moderna människa bättre om man vet hur hon utvecklades till människa. Har man en felaktig föreställning om vår evolutionshistoria så kommer man förstås inte att förstå oss bättre på det sättet, snarare sämre.

Under 1800-talet förde man livliga diskussioner om huruvida de så kallade "vildarna" hade stannat i sin biologiska utveckling, om de hade gått en evolutionär kräftgång eller om de i själva verket tillhörde en annan art.¹²² De flesta bildade människor tillbakavisade den senare föreställningen och tänkte sig istället att "vildarna" bara hade stannat i utvecklingen, eller att de ha regreerat, till skillnad från oss européer. Därför studerade man under många år "vildar" eller "primitiva samhällen" och trodde att man genom dessa studier skulle få en mer ingående kunskap om mänsklighetens tidiga evolutionshistoria. Den rasistiska grunden för dessa studier framgick tydligt. Som vanligt blandade man ihop den biologiska utvecklingen med den kulturella.

Den här typen av studier blev inopportuna under antibiologismens och antirasismens sextio- och sjuttioal. Under åtmins-

¹²²Adrian D / Moore J, 1992,

tone ett par årtionden slapp vi således rasistiska eller kryptorasistiska jämförelser och diskussioner men 1996 hade läget förändrats. Då kunde redan nämnde professor emeritus Staffan Ulfstrand, förhoppningsvis aningslöst, uttrycka sig så här:

Huvuddelen av våra beteendemässiga och andra adaptationer har alltså utvecklats på savannen. Vi liknar savannens schimpans, inte regnskogens orangutang. (s. 116)

Savannfolken lever för det mesta i stammar eller klaner omfattande från några dussin till några hundratal individer (s.117)...

Kvinnorna tillbringar stor del av sin tid nära lägerplatsen och har närmare kontakt med barnen än männen, som å sin sida svarar för huvuddelen av jakten efter animalisk föda och därför har större aktionsradie. (s. 117)

Medan ett mer eller mindre fientligt sinnelag gentemot andra grupper kännetecknar de flesta av dessa "preteknologiska" folk... (s. 118)

Efter att sålunda ha berättat om hur han anser att savannfolken lever förklarar Staffan Ulfstrand för oss att:

Olika varelser levande i samma miljö tenderar att utveckla likartade adaptationer (konvergent evolution). Det är alltså inte förvånande att det finns åtskilliga likheter mellan de beteenden och sociala strukturer som förekommer hos savannlevande folk respektive savannlevande schimpanser. (sid. 119)

Hos såväl de savannfolk, som kunnat studeras innan deras traditionella levnadssätt luckrats upp av den nya tidens påverkan, som hos flocklevande primater (alltså apor: min anmärkning) på savannen kan ofta parningssystem beskrivas som polygynandrisk,¹²³ dvs påminnande om järnsparvens. (Ulfstrand S, 1996, sid 134)

Även om Ulfstrand, som naturligtvis inte är rasist och som anser att vi alla är modifierade apor, inte anser att han förolämpar någon genom att likna honom eller henne vid schimpanser, så väcker hans jämförelser ovan ändå obehagliga associationer hos alla oss som är insatta i biologismens och rasismens historia och som tar avstånd från den biologiskt grundade rasismen. Sådana här påstående är mums för de verkliga rasisterna, som i utsagor av den här typen, från professorer i biologi eller zoologi, finner belägg för sina åsikter att afrikaner i själva verket är mer lika schimpanser än vi mer civiliserade européer och att afrikaner därmed är en lägre stående människoras.

1800-talets och det tidiga 1900-talets rasistiska biologister tänkte sig att oförmågan hos "primitiva folk" att utvecklas, var inskriven i dessa folks arvsanlag, vilket gjorde dem just underutvecklade och underlägsna europeiska vita män och skulle göra att de förblev underutvecklade. De då förhållandevis sällsynta antirasisterna var mer optimistiska och föreslog att med rätt

¹²³ Att både honor och hanar har flera parningspartners.

utbildning skulle även afrikaner och andra "primitiva folk", liksom europeiska kvinnor, kunna lyftas kulturellt, åtminstone något.

I båda fallen rörde man hejdlöst ihop biologiska och kulturella orsaker vilket var förståeligt då, eftersom man inte kände till mekanismerna för biologisk nedärvning. Idag då man vet mer, även om man långtifrån vet allt, och dessutom borde ha god kännedom om biologismens avskräckande historia, borde man vara mer försiktig med att dra slutsatser av det slaget som Staffan Ulfstrand gör i citaten ovan, och man borde vara mer försiktig med hur man uttrycker sig, i synnerhet som man bara spekulerar och inte har några starkare belägg för sina påståenden.

Alltsedan den biologiskt legitimerade rasismen stod på sin höjdpunkt, har man alltså försökt inbilla oss att människans hjärna är ett resultat av vad förmännen gjorde, av en inomartslig konkurrens och utslagning, inte av yttre selektionstryck. Därmed legitimerade man med sin evolutionshistoria inte bara kvinnoförtrycket utan också slaveri och förtryck av vad man ansåg vara primitiva människor i andra världsdelar. Man applicerade, då som nu, sin tids levnadsmönster på evolutionshistorien, i den savanteori som fortfarande dominerar tänkandet på området. .

Om vattenteorin är korrekt befinner sig istället alla människor i världen tidsmässigt lika långt från det stadium då apan blev människa varför man inte kan gå till s.k. "primitivare människor" eller till, vad som, med ett bara ytligt sett aptitligare begrepp, numer kallas för "preteknologiska kulturer" för att förstå hur vi blev människor en gång, eller hur vi utvecklade vissa mänskliga beteenden eller egenskaper.

Vattenteorin tillhandahåller alltså en förklaring till hur människan utvecklades som är mer biologisk än någon av landteorierna, ja i det närmaste rent biologisk. Den förutsätter att alla människor och därmed båda könen, utsattes för identiskt lika yttre selektionstryck.¹²⁴ Teorin saknar därmed i sin nuvarande utformning varje spår av androcentrism och etnocentrism.

Förespråkarna för jägar/savanteorin anser att det faktum att män är genomsnittligt större och kraftigare än kvinnor utgör bevis för att männen har fungerat som försvarare (och därmed också som krigare). Vad som är en stor könsskillnad kan det dock råda delade meningar om.

Paleontologen Björn Kurtén menade i sin bok *Inte från aporna* (1971) att storleksskillnaden mellan könen är liten hos oss människor jämfört med samma skillnad mellan könen hos övriga primater. Hos de stora aporna är hanarna en halv gång till nästan dubbelt så stora som honorna men även jämfört med många andra däggdjur är skillnaderna i storlek mellan könen tämligen liten i vår art. Den är mer i paritet med de däggdjursarter där hanar inte har någon utpräglad försvarsfunktion. Även om det statistiskt sett är vanligare att män är lite större än kvinnor så

¹²⁴ Möjligen med ett hårdare selektionstryck mot kvinnorna som kanske måste tillbringa mer tid i vattnet för att samla föda till både sig och sin avkomma.

finns det många kvinnor som är längre än många män.

Vi vet också att längd inte är något som rätt och slätt ärvs ner genetiskt. Istället ärver vi en ram inom vilken vi kan utvecklas. Med god näringstillgång och om vi inte arbetar hårt under uppväxttiden kan vi bli avsevärt mycket längre än med dålig tillgång till näring och hårt slit under uppväxten. Samma sak gäller för muskelstyrka, som i hög grad bestäms av levnadsförhållandena.

Allt detta, menade Kurtén, tyder på att den biologiska könspecialiseringen inte var, och inte är lika långt driven bland oss människor som bland våra närmaste släktingar. Hanarna hos oss har därmed kanske inte varit lika viktiga som försvarare under vår evolutionshistoria som de är bland några av de andra stora aporna. Dagens sociobiologer däremot, har en helt annan föreställning om det.

Kurténs idé i det här avseendet stämmer ganska väl med vattenteorin men själva idén om att krig och försvar är orsak till storleksskillnader mellan könen har kanske inte så gott fog för sig som många forskare antar.

Honor hos husdjur som får vänta med att föda sin första unge, eller första kull, blir ofta litet större än de honor som blir dräktiga och får ungar så snart de kan efter könsmognaden. Det verkar alltså som om hondjur som blir tidigt dräktiga skickar näringen vidare till fostren istället för att använda den för den egna tillväxten ännu en tid. Eftersom hondjuren ofta blir dräktiga så fort de kan bli det i naturen, blir de troligen mindre som vuxna än de har medfödd predisposition att bli om de inte får avkomma redan vid första möjligheten. Att de får avkomma så snart de kan och därmed normalt inte blir så stora kan emellertid tänkas vara till nytta för dem då de därmed får en mindre energikrävande kroppshydda att försörja. Det kan tänkas vara bra då de också måste försörja växande foster och diande ungar. Under kristider med födobrist kan en liten kropp vara en fördel. Energikostnader, eller energitillgång kan alltså vara den enkla förklaringen till att honor är mindre än hanar i vissa arter. (Dock finns det arter där honorna är större än hanarna, som bland rovfåglarna, bland många insekter och bland hyenorna, även om detta är mycket sällsynt bland däggdjursarterna.)

I Västvärlden ser vi numer alltfler allt längre flickor och det är inte längre ovanligt med kvinnor som är längre än många, eller till och med de flesta män. Detta kan bero på att vi först nu börjat ge flickor samma goda näring under uppväxten som pojkar, liksom att kvinnor skjuter upp barnafödandet längre idag än för bara någon generation sedan. Det är annars välkänt att flickor överallt i världen ofta får sämre och mindre näringsrik kost när de växer upp därför att de inte värderas lika högt som sönerna och att kvinnor ofta får barn när de är mycket unga i många andra kulturer.

Men myten om de enorma könsskillnaderna sprids effektivt idag. Filmen om Skönheten och odjuret är ett bra exempel på hur man indoktrinerar redan de små barnen i en falsk föreställning om könsskillnaderna. Under denna föreställning ligger idén om stora

starka och försvarande män som håller många kvinnor och strider med andra män för ensamrätten att få ha sex med dessa kvinnor, och föreställningen om små hjälplösa kvinnor som inte har något annat val än att underordna sig de manliga giganterna.

Hanarna/männen hade alltså lett evolutionen enligt det traditionella synsättet. Honor/kvinnor hade däremot inget eller väldigt lite med vår evolution att göra. Men det fanns och finns ett undantag där evolutionen inte anses bara ha berott på hanlig aggression eller hanliga aktiviteter.

När man redan under Darwins tid hittade egenskaper hos vissa arters hanar, som man ansåg vara klart ofördelaktiga för hanarnas möjlighet att överleva, skylldes dessa egenskaper inte överraskande på honkön.

Påfågelhanens långa stjärtfjädrar ansågs vara en sådan ofördelaktig egenskap. Dessa måste ju vara till nackdel för hanarna resonerade man, eftersom de gjorde hanarna både lättare att upptäcka och mindre rörliga och därmed gjorde dem till lättare byten för rovdjur. Utveckling av negativa egenskaper fick nu inte förekomma enligt Darwins evolutionsteori, som sade att arterna bara utvecklade egenskaper som var fördelaktiga för dem och gav dem bättre möjligheter att klara sig. Här, menade Darwins kritiker, hade man alltså en art som inte stämde med evolutionsteorin?

Kritiken tvingade Darwin att tänka till för att hitta en förklaring som räddade evolutionsteorin, och han trodde sig ha funnit en sådan: Sådana här maladaptiva egenskaper berodde förstås på honorna. De hade inte bättre vett än att de valde de hanar som var begåvade med de längsta och vackraste stjärtfjädrarna och därmed fick bara hanar med långa praktfulla sådana fortplanta sig. Ju längre stjärtfjädrarna var, desto flera avkommor, varvid hanarnas stjärtfjädrar blev allt längre under evolutionens gång, tills de slutligen hade blivit rent maladaptiva, alltså negativa för hanarna.

Det "sexuella urvalet", som Darwin kallade honornas val av parningspartners, kunde alltså omintetgöra den naturliga selektionens urval för allt bättre anpassning.¹²⁵ Negativa egenskaper beror alltså på hondjurens tendens att välja det sköna före det funktionella. Så illa kan det gå när honor/kvinnor får bestämma! Arternas positiva egenskaper, som större hjärnor exempelvis, är däremot hanarna upphov till, via den välsignelsebringande hanliga aggressionen och konkurrensen.

Darwin sade inte rent ut att honor stod för utvecklandet av dåliga egenskaper medan hanar stod för utvecklandet av goda sådana, men det är konsekvensen av hans teori om den sexuella selektionen. Idén till denna typ av selektion tycks han huvudsakligen ha fått från sina förtjusta beundrare inom samhällsvetenskaperna.¹²⁶

Även idag talar zoologer gärna om den sexuella selektionen,

¹²⁵ Se ex. Adrian D /Moore J, 1992.

¹²⁶ Se Darwin C, 1981, även Adrian D & Moore J, 1992.

och hänvisar till påfågelhanens långa stjärtfjädrar för att visa vilket elände denna form av selektion kan åstadkomma.

Nu förärades jag en påfågelshane för ett par år sedan. För att få denna exklusiva fågel var jag tvungen att fånga den och den ville inte låta sig fångas. Mina tappra och under en god stund misslyckade försök att få tag i den, och den befann sig ändå i en inhägnad som bara var 4 x 3 x 3 meter, fick mig att fundera över om fågelns långa stjärtfjädrar verkligen är så opraktiska. Det visade sig nämligen att man frestades att grabba tag i fågeln alldeles för långt bak när den sprang undan, och den är mycket snabbare än man tror. Så stod man där med några imponerande vackra stjärtfjädrar i handen. Tänk om rovdjuren råkar ut för samma sak, att det långa kraftiga fjädersläpet baktill leder till att de missbedömer den bästa angreppspunkten? I så fall skulle de långa stjärtfjädrarna snarare verka förvillande på rovdjuren, fresta dem att försöka ta tag för långt bak, varvid fågeln bara blir av med några stjärtfjädrar istället för med livet. Om så är fallet är stjärtfjädrarna till fördel för fågeln, inte till men för den.

Tanken att påfågelhanens långa stjärtfjädrar är till fördel även i andra sammanhang än när det gäller att flirta till sig honor, inte till nackdel, förefaller under alla omständigheter stämma bättre med Darwins ursprungliga evolutionsteori, den som alla dagens biologer bekänner sig till i andra sammanhang, nämligen idén att ingen egenskap som är till nackdel för arten kan utvecklas.

Egentligen borde det inte vara möjligt ens för honor att selektera fram egenskaper som är till nackdel för hanarna, eftersom honor som gör det rimligen borde få färre överlevande avkommor än honor som väljer hanar som är bättre anpassade.

Den andra hörnstenen i Darwins evolutionsteori säger att det alltid finns en variation inom en art, och att det är denna variation som selektion har att arbeta med. Alltså borde det en gång, innan stjärtfjädrarna blev så imponerande långa, ha funnits en del påfågelshonor som föredrog, eller bara faktiskt parade sig med hanar med något kortare stjärtfjädrar. I annat fall måste man anta att alla påfågelshonor stod där samtidigt med en splitter ny gen som förmådde dem alla att plötsligt välja hanarna med de längsta stjärtfjädrarna så att ingen valde hanar med kortare sådana. Den tanken strider inte bara mot Darwins idé om variationen inom arten utan idag är det svårt att föreställa sig att en gen skulle kunna sprida sig så snabbt bland honorna att alla honor plötsligt bar sig exakt likadant åt.

Om det alltså också en gång fanns honor som valde hanar med kortare stjärtfjädrar, och om sådana fjädrar var fördelaktigare för överlevnaden, då borde dessa honor ha fått fler överlevande avkommor än de som valde hanar med mer opraktiskt långa stjärtfjädrar, sådana som gjorde hanarna sämre anpassade. Därmed borde tendensen att välja hanar med opraktiskt långa stjärtfjädrar aldrig ha selekterats fram hos honorna. Honorna borde alltså inte ha kunnat selektera fram en negativ egenskap hos hanarna.

Vid närmare eftertanke tycks teorin om den sexuella selek-

tionen och teorin om den naturliga selektionen alltså strida mot varandra och gör de det borde endast en av dem kunna vara korrekt, såvida inte båda är falska, och det tror få av oss.

Efter att under två år har studerat mina påfåglar (hanen fick nämligen en fru ett halvår efter att han kommit hem till oss), är jag inte alls säker på att det långa släpet ens är till för att flirta till sig honor. Istället tycker jag att mycket tyder på att hanen använder det mer för att hålla andra hanar borta, skrämna iväg sådana alltså. Tuppen har inte fullt utvecklade längd på stjärtfjädrarna förrän han är tre år och klart är att de yngre tupparna, de med ynkligt små släp, tvingas springa undan för gamlingen och att han ofta spänner upp sitt släp samtidigt som han hotar de yngre tupparna. Om mina iakttagelser är riktiga så skulle honor som väljer hanar med långa släp alltså i själva verket selektera hanar som visat sig överlevnadsdugliga nog att bli minst tre år gamla och som därmed har bevisat att de klarar av att undvika alla faror i omgivningen, liksom att de har ett immunförsvar starkt nog att hålla sjukdomar och parasiter stängna. Dessutom skulle deras stjärtfjädrar ännu inte ha antagit sådana proportioner att de är verkligt negativa för dem.

Jag säger inte att detta är den korrekta tolkningen av hur det förhåller sig med påfågeltupparnas stjärtfjädrar. Jag vill bara visa att tolkningsmöjligheterna är fler än den som vi serveras som en självklar sanning och att denna sanning i själva verket inte bara är osannolik utan att den i själva verket falsifierar Dawins generella evolutionsteorin, den om den naturliga selektionen.

Ju mer jag läser om evolutionen och ju mer jag funderar på hur den kan ha gått till, ju mer förundrad blir jag över somliga forskares diskussioner om området.

Det är illa när somliga biologer inte tycks förstå evolutionsteorin, vilket inte alla tycks göra. Ännu värre blir det när nu psykologer, filosofer och forskare inom alla upptänkliga områden, börjar utgå ifrån vad de tror vara Darwins evolutionsteori, eller då de läser Darwin i original och inte förstår att somligt av det han skrev då inte håller idag.

Ett exempel är den undersökning som presenterades i våra massmedia för inte så länge sedan, som påstods visa att små pojkars intresse för leksaksbilar ligger i deras gener. Vad menade de som hävdade detta (om artikeln var korrekt)? Att alla människor av mankön råkat ut för en mutation de senaste hundra åren, alltså under den tid som bilen har funnits? Eller försöker de påskina att evolutionen redan för en miljon år sedan eller så, försåg manskönet med gener för preferenser för bilar, alltså för något som inte skulle uppenbara sig på scenen förrän många hundra generationer senare? Det låter inte sannolikt.

Idag anses intresset för hästar vara en typiskt kvinnlig åkomma. Hästar, säger man då, vädjar till flickornas (genetiskt betingade) vårdinstinkter. Men för bara drygt hundra år sedan var hästarna männens område. Skulle män ha ägnat sig åt hästar och oxar under många tusen år för att det var det bästa de kunde göra

medan de väntade på att bilen, det som deras gener predestinerade dem att intressera sig för, skulle uppfinnas och var det därför kvinnor inte fått en chans att utöva sina modersinstinkter på hästar förrän nu? Knappast! Ingen enda förnuftig biolog skulle hävda något sådant.

Den som säger att intresse för bilar ligger i pojkarnas gener visar alltså att han eller hon inte förstår hur gener fungerar eller utvecklas, liksom att han/hon inte kan något ens om vår näraliggande mänskliga historia, nämligen de senaste hundrafemtio årens historia.

Eftersom det finns fler kontroverser när det gäller frågan om människans ursprung och evolution än dem jag diskuterat ovan, där jag bara berört ett litet hörn av området, verkar det föreligga ett allvarligt glapp i kommunikationerna mellan dem som försöker förklara människornas nuvarande beteenden utifrån vår evolutionshistoria och dem som försöker förstå och förklara hur denna vår evolution från apa till människa faktiskt har gått till, hur vår evolutionshistoria faktiskt såg ut.

När man nu har så många olika åsikter om varför arterna har utvecklats så som de faktiskt har utvecklats, och om hurdan vår egen evolutionshistoria ser ut, då kan man inte belägga några påståenden om den moderna människan och om våra nutida beteenden genom hänvisning till människans evolutionshistoria.

Det är deprimerande att så många, av alla dem som idag låter sig förföras av det evolutionistiska perspektivet på mänskliga beteenden och på vår samhällsutveckling, fortfarande hänvisar till den klassiska, numer vetenskapligt falsifierade jägar/sacvannhypotesen. Men är en vetenskaplig tes politiskt eller ideologiskt användbar tycks den inte gå att utrota med förnuftiga argument, hur felaktig den än är eller måste vara

9: HJÄLPLÖSHET OCH STORA HJÄRNOR

Jägar/savannteoretikerna tänkte sig alltså att den stora hjärna, som hanarna/männen försåg våra förfäder med under evolutionens gång, handikappade våra anmödrar så till den grad att hanarna tvingades ta över försörjningen av både kvinnor och barn.

Den stora och välsignelsebringande hjärnan antas således bara vara välsignelsebringande för männen, inte för kvinnorna. Dels fick anmödrarna/kvinnorna stora problem att föda fram avkomman eftersom barnen fick så stora huvuden på grund av deras stora hjärnor, dels blev barnen beroende av omvårdnad under så mycket längre tid än apungar eftersom de behövde mycket längre upplärningstid, påstår man. Dessutom handikappades kvinnorna vid födoinsamlandet av de små hjälplösa barnen. Evolutionen skulle alltså, enligt den här föreställningen, först ha gjort kvinnor och barn allt sämre anpassade till miljön sedan insåg hanarna/männen, intelligenta som de blev, evolutionens misstag härvidlag och ställde allt tillrätta igen genom att ta över ansvaret för försörjningen av både honor/kvinnor och ungar. Detta är inte någon sannolik evolutionshistoria!

Med den här förklaringen stärktes emellertid teorin om att det var mannen som utvecklades och att kvinnorna var mentalt underlägsna och sekundära i förhållande till männen under vår evolutionshistoria. Samtidigt förklarades det borgerliga samhällets familjesystem, den patriarkala kärnfamiljen, biologiskt naturlagsenligt. Evolutionen hade helt enkelt menat att kvinnor ska stanna hemma, serva männen och ta hand om barnen medan männen skulle stå för försörjningen. 1800-talets borgerliga samhälle var således helt naturlagsenligt!

Senare teorier om förhållandet mellan mödrar och deras avkomma är betydligt mer komplicerade, för att inte säga förvirrande, och det har blivit allt svårare att få bilden av vår evolutionshistoria att gå ihop med kvinnan- åter- till-hemmetideologin.

Richard Leakey ägnar ett helt kapitel i sin bok *Hur människan blev till* (1995) åt frågan om mödrar och barn under vår evolutionshistoria. Han förklarar, med hjälp av andra tänkare, hur det förhåller sig med våra problematiskt storhjärnade avkommor och vilka dystra konsekvenser dessa hjärnor fick för oss kvinnor:

Människobarn föds till världen för tidigt, som en konsekvens av vår stora hjärna och begränsningar i konstruktionen av bäckenet. Biologer har börjat inse att hjärnstorleken påverkar mer än bara intelligensen. Den är korrelerad med en rad egekaper som kallas livshistoriefaktorer, som ålder vid avänjningen, åldern för köns-mognaden, graviditetens längd och livslängden. Hos arter med stora hjärnor tenderar dessa faktorer att vara utsträckta: ungarna avvänjs senare än hos arter med små hjärnor, köns-mognaden inträder senare, graviditeten är längre och individerna lever längre. En enkel beräkning baserad på jämförelser med andra primater visar att Homo Sapiens, som har en hjärnstorlek på i

genomsnitt 1.350 kubikcentimeter, borde ha en graviditet på tjugo månader, inte de faktiska nio månaderna. Människobarnen har därför ett års tillväxt att ta igen när de föds och därför är de hjälplösa. (Leakey 1994, sid 55)

Om ungar med större hjärnor avvänjs senare, som Leakey föreslår, borde människomodern amma sina barn längre än 4-5 år, eftersom det är den tid de stora aporna, med ungar med avsevärt mycket mindre hjärnor, diar sina ungar. Ytterst få kvinnor världen över ammar längre än 4-5 år, även om det finns eller har funnits några få kulturer där kvinnor har ammat längre perioder, exempelvis eskimåerna. Amningsperioder på 4-5 år förekommer däremot bland många folk, (vilket emellertid inte utgör något belegg för någonting). Under alla omständigheter förefaller slutsatsen att amningsperioden skulle vara längre ju större hjärnor arterna har, vara långt ifrån självklar. Ändå är det dock rimligt att anta att vår tidiga urmoder, hon som levde under den tid då vi just hade blivit människor, ammade sin avkomma ungefär lika länge som schimpanshonorna.

Jag föreslår nu istället att det inte var den stora hjärnan som orsakade honornas/kvinnornas problem om den gängse föreställningen om vår evolution vore riktig, det problem som harna måste lösa. Det var istället förlusten av mammas päls, som ungen tidigare hade kunnat klänga sig fast i och som utgör skydd för huden, samt mammas övergång till tvåbenthet som måste ha ställt till en hel del trassel för vår anmoder och hennes unge om de levde på samma sätt som de savannlevande aporna.

Överallt i djurvärlden är däggdjursmödrar och deras avkomma väl anpassade till den miljö de lever i. Mödrar och avkommor har väl utvecklade samspel för att klara denna miljö och ungarna i andra arter är perfekt anpassade till den situation de föds till.

Hunddjurens valpar och kattjurens ungar är ännu mer utvecklade vid födelsen än människobarn, relativt sett (trots sina avsevärt mycket mindre hjärnor). Deras nervsystem är så ofärdigt när de föds att man snarare får betrakta deras första levnadsveckor som ett slags förlängt fosterstadium utanför livmodern. De är både blinda och döva och de kan absolut inte följa sina mödrar på jakt och födosök. Istället är de genetiskt programmerade att ligga tysta i boet och sova mellan måltiderna. Så gör de tills de är utvecklade nog att börja röra sig fritt, från omkring 5-6 veckors ålder. Ännu flera månader därefter har de en (sannolikt) genetiskt betingad tendens att rusa in och gömma sig och ligga blick stilla i lyan eller i boet om något oroande händer i omgivningen.

Gräsätande däggdjursungar däremot, följer sina mödrar på egna ben ganska direkt efter födelsen. De är litet ostadiga de första tio minuterna av livet men relativt stadiga på benen bara någon halvtimme efter födelsen. Redan efter några timmar är de riktigt bra på att springa. Deras hjärnor och nervsystem är välutvecklade redan vid födelseögonblicket och de har en inbyggd förmåga att lära sig känna igen sin egen mamma direkt efter födelsen så att de inte kommer bort ifrån henne. Mödrarna å

sin sida, lär sig känna igen sina egna ungar inom några minuter efter att de fött fram dem, en förmåga som hund- och kattmammor inte har lika utpräglad, helt enkelt därför att de inte behöver ha den. Sannolikheten för att en annan hona föder sina ungar i samma bo är nämligen nästan noll.

Varken apungar eller människobarn liknar någon av ovan nämnda arters ungar. Däremot liknar de varandra på ganska många, men inte på alla punkter.

Både apungar och människobarn tillhör den grupp däggdjursungar som inte kan gå själva då de föds och som behöver ha ständig kontakt med mamman en god tid efter födelsen. De skriker (människobarn i varje fall då och då) hjärtskärande om de kommer ifrån sina mödrar. Vi kan därför utgå ifrån att de inte är födda att ligga ensamma och tysta i boet och vänta på att mamma ska komma med maten, som kattungar, hundvalpar eller råttungar exempelvis. Istället är de skapta för att alltid vara i närheten av, eller hänga på mamman den första tiden efter födelsen.

I flera avseenden bör därför den första människomoderns situation ha varit mycket lik schimpanshonans om de levde under likartade förhållanden. Människomodern borde då ha ammat ungefär lika länge som schimpanshonorna, alltså fyra till fem år.¹²⁷ Hon torde liksom schimpanshonan ha fött en unge ungefär vart femte år, alltså blivit gravid ganska direkt efter att hon slutade amma.

Fram till dess barnen är fyra till fem månader gamla är det nästan ingen skillnad mellan människomoderns och apmammans situationer om de båda arterna lever likadant. De har ungefär lika hjälplösa ungar under den tiden. Båda måste använda en arm för att bära och stödja sina barn. Schimpansmamman har bara tre ben att gå på under den tiden, vilket gör henne litet hindrad vid snabba förflyttningar. Men hon kan klättra upp i träden för att undkomma somliga faror. Människomamman hindras nästan inte alls när hon går eftersom hon är tvåbent. Men hon måste vara mer noggrann vid bärandet av barnet eftersom hennes unge inte har någon päls att klamra sig fast vid, som apungen har. Dessutom får hon vissa problem att röra sig snabbt, men det behöver hon kanske inte göra så ofta, och hon blir lite hindrad vid födoinsamlandet eftersom hon bara har en hand fri, men detsamma gäller schimpansmamman.

I femmånadersåldern börjar schimpansungen sitta på mammas rygg och håller sig nu fast helt själv vid längre eller viktigare förflyttningar. Det fortsätter den med tills den är omkring 4 år gammal. Därmed får schimpansmamman alla extremiteterna fria för att gå, klättra och samla föda med. Vår anmoder däremot, rörde sig upprätt och hennes ryggläge var vertikalt istället för horisontellt så senast den dagen människomodern var både tvåbent och inte hade någon päls kvar att klänga fast i, blev hennes barn beroende av att bli buret, åtminstone periodvis, ända tills det kunde gå helt självt och gå ganska bra, vilket det gör

¹²⁷ Goodall J, 1972, fr. sid. 121; 1990, s.28.

senast i tvåårsåldern.

Ungefär samtidigt som schimpansungen börjar åka på ryggen börjar den ta sina första egna klumpiga steg. Vid omkring åtta månaders ålder börjar den att leka litet själv och vistas en bit från mamman under korta stunder. Vid ett års ålder är den tämligen bra på att gå och klättra själv. Nu kan den börja springa och leka mer självständigt med andra apungar eller med äldre syskon i närheten av mamman och under hennes överinseende. Människobarn däremot kan oftast inte börja ta sina första stapplande steg förrän i ettårsåldern, eller strax dessförinnan, alltså fem månader senare än apungen, och först framemot tvåårsåldern börjar de bli verkligt säkra på fötterna. Våra tvååringar är dock tämligen bra både på att gå och att springa, i synnerhet om de får en möjlighet att träna upp de här färdigheterna redan från början. Människobarnet behöver trots det troligen bäras ganska mycket, kanske ända upp i tre-fyraårsåldern. Det gör att människomodern hade en hand upptagen av ungen under ungens första levnadsår och därefter åtminstone ibland, eller ganska ofta, ytterligare något eller några år. Därför blev vår anmoder handikappad av bärandet under en längre tid än schimpansmamman, men mer på grund av päslösheten och den upprätta kroppsställningen än på grund av barnets stora hjärna.

Både människobarn och schimpansbarn är fysiskt ganska oberoende av mamma från fyra-femårsåldern. Psykiskt är de dock beroende av sina mammor betydligt längre. Även schimpansungar är psykiskt beroende av sina mödrar långt upp i åren. Jane Goodall berättar hur schimpanspojken Flint bara tynade bort och dog då hans gamla mamma dog när han var 8 år, en ålder då schimpanserna börjar komma in i sin pubertet.¹²⁸

De som fött upp schimpansungar i hemmet hävdar att människobarn utvecklas långsammare alldeles i början, men bortsett från trädklättrandet och viss motorisk färdighet, har människobarnet kommit ifatt och gått om schimpansungen redan vid nio månaders ålder och sedan drar människobarnet bara ifrån schimpansungen vad gäller tankeförmåga och förmågan att utveckla flexibla beteenden men även vad gäller finmotorik. Det gör att redan från tvåårsåldern är schimpansungen rejält handikappad i förhållande till människobarnet i intellektuellt avseende och vad gäller förmågan att manipulera sin omgivning.¹²⁹ Ett människobarn som får klättra i träd från låg ålder blir dessutom en överdängare i den konsten ganska snabbt. De som sett barn i Söderhavet, eller i Afrika, "rinna" uppför en palmstam på ett sätt som inte får schimpansen att verka speciellt överlägsen, förstår att våra moderna västerländska barn i själva verket blir snöpta vad gäller den fysiska utvecklingen.

En hjärna som är så effektiv som vår, och som redan vid tvåårsåldern överträffar den jämnåriga schimpansens vad gäller användbarhet, skulle knappast ha handikappat människobarnet i förhållande till apungen långt upp i åren på den tiden männis-

¹²⁸ Goodall J, 1990, sid. 165.

¹²⁹ Desmond A, 1979, sid. 53, 81–83.

korna levde ungefär som schimpanser, vilket många fortfarande föreställer sig att den gjorde. Rimligen borde situationen vara den motsatta.

Även om människomodern har det litet besvärligare något år längre än schimpansmamman så får människomodern, precis som schimpansmodern, hjälp av det äldre barnet då andra barnet kommer. Sexåringen kan utan problem gå omkring och leda den lilla stultande ettåringen i handen långa stunder, såsom man ofta ser att barn gör i andra länder.

Det är dessutom så att om barnen är totalberoende ett år eller två år spelar inte så stor roll. Det handlar istället om hur mödrarna klarar den period då barnen är mycket beroende. Klarar de denna period bra, då är det oväsentligt om perioden är ett eller tretton år lång. Klarar de den dåligt, då är det lika katastrofalt med fem månader som med fem år. I synnerhet som det ena beroende barnet i stort sett avlöser det andra.

Den stora hjärnan borde alltså inte ha handikappat mor och barn på det genomgripande sätt som antagits och fortfarande antas. Våra människobarn skulle inte ha varit beroende av sina föräldrar under så värst mycket längre tid än schimpansungarna om vi levde likadant idag som vi gjorde då vi blev människor, eller då vi just hade blivit det.

Om jag vore anhängare av någon landteori skulle jag utgå ifrån att människobarnens stora hjärnor var ett evolutionärt framsteg, vars fördelar började märkas redan något år efter födelsen, varför den större hjärnan kompenserade för de nackdelar som vår förändrade kropps-konstitution medförde för det späda barnet och dess mor. Men jag tror, som redan framgått, ändå inte på någon av landteorierna och det viktigaste skälet för mig att tro mer på vattenteorin är just spädbarnens utseende och förmågor.

Vi blev alltså tvåbeningar redan innan hjärnan växte till, om nu tillgängliga fossil handlar om vår evolutionshistoria. Även om vi behöll pälsen ända tills hjärnan vuxit ut, något vi inte vet emellertid eftersom fossiliserade ben inte säger något om den saken, så hade barnet alltså fått det besvärligare att rida på mammas rygg när mamma började gå upprätt. Det borde därför ha behövt stöd och behövt bli buret på bröstet en längre tid än schimpansungen även om modern hade kvar sin päls. En sådan utveckling hade inneburit en nackdel utan någon uppvägande fördel i början. Hjärnan var ju ännu inte större och kunde inte kompensera för förlusten av möjligheten att rida på ryggen. Det är som om man föreställer sig att då evolutionen tvingade upp förmänniskorna på två ben sade den till vår anmoder: "Lugn lilla förmänniskomoder, det här blir visserligen litet obekvämare för dig några miljoner år eller så men sedan ska din unge få en större hjärna som kompenserar för den här obekvämligheten. Då får du det lättare igen". Hade fader evolution sagt så till vår småhjärnade anmoder hade hon troligen bestämt sig för att strunta i hans stolta planer och stannat kvar i träden, eller om träden försvann, ändå behållit sin fyrbenthet och sin päls, precis som de andra stora

aporna har gjort.

Problemen är alltså varför vår anmoder började gå på två ben och varför hon lade av sig pälsen, som var så utomordentligt bra för ungen att hänga fast i. En sådan drastisk förändring sker inte bara för att den gör en art effektivare när förändringen väl är fullständigt genomförd, efter någon miljon år eller så. En sådan förändring av en hel art kommer inte till stånd med mindre än att något i miljön tvingar fram den. Återigen: Ingen sådan faktor har tvingat fram dylika förändringar hos de andra stora aporna som lever mycket på marken så hur såg den faktor ut som tvingade fram denna förändring hos en del av de savannlevande aporna, nämligen hos just våra anfäder?

Svaret har jag redan gett.

Om vi föreställer oss människan som en vattenvarelse, eller en amfibievarelse, inser vi att i vattnet är spädbarnen inte några hjälplösa klumpar och inte alls lika missanpassade som de är på land.

Alla som sett babysim vet att nyfödda babies är som fiskar i vatten. När man ser simmande spädbarn slås man av det faktum att de är perfekt anpassade till just vatten. I vattnet är till och med det alldeles nyfödda barnet en självständig liten individ med förmåga att simma omkring och röra sig fritt och med ett inbyggt skydd mot att drunkna, med förmågan att stänga till luftvägarna automatiskt när de vistas under vatten. Det har dessutom möjligheten att ta tag i mammas hår när det inte orkar simma längre.

I vatten är spädbarnet faktiskt rörligare och friare och bättre anpassat till sin miljö och till sin mamma än den nyfödda schimpansungen är på land tillsammans med sin mamma. En evolution under vilken spädbarnen och mödrarna blir bättre anpassade till sin miljö är avsevärt mycket mer trolig än en där både mödrar och barn går en evolutionär kräftgång, som de måste ha gjort på land, även om denna kräftgång inte kan ha varit fullt så dramatisk som många forskare har antagit.

Det kan dessutom, som redan påpekats, knappast vara en slump att spädbarn förefaller födda att vistas i vatten och faktiskt är specialutrustade för en sådan tillvaro, medan apungar inte tycks vara det.

I vattnet kunde våra förfäder, steg för steg, bli allt mindre aplika och alltmer mänskliga utan att det handikappade varken kvinnorna/honorna eller deras ungar under förändringens gång. Där var de mest handikappade i början, innan de hade börjat utveckla speciella egenskaper för vattenlivet, men blev allt mindre handikappade med tiden.

I vattnet kunde människornas kroppar rätas ut som anpassning till simning och dykning, vilket samtidigt gjorde dem tvåbenta på land, utan att detta ställde till problem under mellanperioden, som det måste ha gjort på land. Där började deras hjärnor växa till av samma skäl som delfiners och valars gjorde det, vilka dessa skäl nu än kan vara. I vattnet spelade det ingen roll för barnen att mamma förlorade den päls som apungar har så stor nytta av.

Sakta, sakta börjar vattenteorin vinna terräng och betraktas som rimlig av alltfler, även om man inte kan hävda att den har stora skaror av förespråkare.

Alister Hardy, som inte längre är i livet, berättade att till och med Desmond Morris, som skrev två mycket omtalade böcker om hur han trodde att mänskligheten utvecklats på savannen, senare sade till Hardy att han trodde att vattenteorin är den rimligare teorin.¹³⁰ I den filmserie Morris senare gjorde om våra mänskliga egenskaper och om vår evolutionshistoria, och som visades i TV under sommaren 1996, framgick emellertid att han anser att detta evolutionära dopp inte var av någon avgörande betydelse för vad vi är idag.¹³¹

Idag då den gamla jägar/savannteorin är så uppenbart falsifierad och då man inte längre är överens om varför vi utvecklade den ena och den andra mänskliga egenskapen och då vattenteorin har förelegat och måste ha varit allmänt känd bland zoologer och antropologer under 35 år, är det obegripligt att så få diskuterar vattenteorin som ett möjligt alternativ. Det är desto underligare som teorin både tillhandahåller en ensidigt biologisk förklaring till vår utveckling från apa till människan och enkla förklaringar till fysiologiska förändringar som annars förefaller mycket problematiska. Ja nästan alla de problem med vår evolutionshistoria som landteoretikerna brottas med försvinner om man antar att det var i vattnet vår art utvecklades från apa till människa.

En inte alltför vågad profetia om utvecklingen inom det här området säger att först den dagen då någon kommer på ett bra sätt att använda vattenteorin för att legitimera de gängse politiska och samhällsliga myterna och ideologierna, kommer teorin att kunna accepteras av alltfler forskare som sannolik, eller som den rätta versionen om vår mänskliga evolution.

Då man numer börjar anse att även valar och delfiner strider om makt och rang och om att få para honorna, kanske vi närmar oss den dagen då vattenteorin blir tagen på allvar av alltfler och med tiden de flesta. Därmed kan föreställningen att de stora hjärnorna är resultat av krig och aggressioner räddas.

¹³⁰ Morgan E, 1982, sid. 174.

¹³¹ Alldeles nyligen, (när jag skriver detta är det januari 2002) framträdde till och med den kände svenske etologen Sverre Sjölander i TV med argument för vattenteori, som att människor är de enda som kan äta skaldjur utan att bli sjuka exempelvis. Sedan tyckte han förstås att det där med att ungarna kunde grabba tag i mammas hår, som Elaine Morgan föreslog, var lite naivt. Han har kanske inte sett ungarna till de japanska makakmödrar som började ta sig ut i vattnet och där ungarna klättrade upp på huvudet på sina mödrar och höll sig fast i huvudhåren när mödrarna reste sig och började gå på två ben då de kom ut på djupare vatten, något som också visades i TV men för ganska många år sedan.

Men man får förstås fortsätta att brottas med problemet att förklara varför inte alla andra djur, som också anses konkurrera med varandra om otillräckliga resurser och som ständigt anses strida om revir och om honor, inte har utvecklat lika stora hjärnor som vi eller som valar och delfiner, trots att alla arter borde ha nytta av större hjärnor.

10: OM TVÅ KVINNLIGA FORSKARES ERFARENHETER

När kvinnliga etologer, några decennier efter andra världskriget, började rapportera om vilda djurs beteenden, fick vi för första gången mer ingående rapporter om vad hondjuren hade för sig och deras berättelser stämde inte med de etablerade forskarnas syn på djur och djurs beteenden.

Kvinnliga etologer fick förstås problem med sina manliga kolleger (de som var etablerade då) när de nu hävdade att det inte var handjurens aggressioner som bestämde allt i djurriket, som man tidigare alltid hävdade. Kvinnornas tolkningar var då alltid felaktiga, deras data var alltid otillförlitliga, deras uppfattning om de djur de studerade var alltid fördomsfull och de förmådde inte studera djuren lika objektivt som de manliga forskarna.

Jane Goodall beskrivning av vad som hände henne, när hon tog sina första steg på den akademiska banan, vilket hon gjorde först efter en tids studier av schimpanserna i Gombe, är talande.

Hon berättar hur ängslig hon var när hon i början skulle redogöra för sina iakttagelser på vetenskapliga konferenser, vilket man kan förstå eftersom hon nu skulle framträda inför människor med flera års akademiska studier bakom sig, något som hon själv saknade.

Om sitt första forskarseminarium, dit hon, trots sin nervositet, anlände med en positiv och förväntansfull inställning, skriver hon:

Så naiv jag var. Eftersom jag inte hade någon grundexamen (från universitetet: min anm.) förstod jag inte att djur inte skulle ha personligheter, inte skulle kunna tänka eller kunna uppleva smärta. Jag hade ingen aning om att det hade varit mer korrekt att numrera schimpanserna än att ge dem personliga namn... (min. översättning. Goodall 1990 sid 12)

Om seminariedeltagarnas reaktioner berättar hon:

Jag hade hoppats på ett utbyte av synpunkter på schimpansernas oomtvistliga intelligens. Istället möttes jag av en mur av kylig tystnad, efter vilken ordföranden hastigt bytte samtalsämne. Det behöver knappast sägas att efter ett sådant bemötande, blev jag för lång tid framöver mycket försiktig med att framföra några synpunkter. I efterhand misstänker jag att alla var intresserade men det var förstås inte tillåtet att presentera rena anekdoter som bevis för någonting.

De redaktionella kommentarerna på den första uppsatsen jag skrev för publicering, krävde att varje *han* skulle bytas ut mot *den* och varje *hans* mot *dess*. (min övers. Goodall 1990, sid 12)

Hon fick etologen och professorn i etologi, Robert Hinde som handledare och skriver om detta att:

Gradvis började han få mig att fatta åtminstone några av de fallor en forskare kan falla i. Trots att jag fortfor att ha min personliga åsikt så...

Snart insåg jag att dessa personliga övertygelser verkligen var svåra att bevisa. Det var bäst att vara försiktig – åtminstone tills jag hade lyckats uppnå ett visst (vetenskapligt) erkännande. Robert gav mig goda råd om hur jag på bästa sätt skulle kunna kombinera mina mer revolutionerande (oppositionella) idéer med vetenskapliga hypoteser. (Goodall 1990 sid. 13)

De här passagerna visar att Goodall tagit till sig en hel del av de konventionella vetenskapliga normerna, sådana som att detaljer och anekdoter inte kan tas som intäkt för någonting och att man egentligen inte kan bevisa någonting, normer man lär ut till studenter och som man sedan högaktningsfullt struntar i när det passar.

Den monolitiska karaktären hos de vetenskapliga samfunden gör att det bara finns plats för en teori i taget och ve dem som avviker, de körs oundvikligen ut i kylan vilket var vad som drabbade Goodall vid det här tillfället. Det verkliga felet med Goodalls slutsatser var förstas inte, som hon själv föreslår och andra sade till henne, att hon beskrev enskildheter och drog slutsatser utifrån enstaka observationer och anekdoter. Det säger visserligen normen men i praktiken följer man denna norm bara när det passar. Felet var istället att hennes slutsatser var oacceptabla för att de inte stämde med den accepterade teorin.

Tanken att schimpanserna var tänkande och kännande varelser var hädisk ända tills för några få år sedan. Att anta det ansågs vara antropomorfism, ett allvarligt och ovetenskapligt förmänskligande av djur. Djur skulle varken ha tankar eller känslor. De var instinktsstyrda robotar. Före 1990-talet fick man, enligt den gängse forskarmytologin, absolut inte betrakta eller tolka djuren som man tolkade människor. Det förbjöds av den då accepterade mekanistiska teorin och metodologin. För att undvika antropomorfism fick man, i teorin, således inte använda samma ord och begrepp när man beskrev djur som när man beskrev människor, sades det. Detta var också skälet till att man inte fick namnge de djur som man studerade utan de skulle ges opersonliga och objektiva nummerbeteckningar.

De vetenskapliga regler som man kritiserade Jane Goodall för att inte följa, var dock inte något annat än dimridåer som dolde vad man faktiskt gjorde, fortfarande gör och alltid har gjort i sådana här sammanhang. Att betrakta några enstaka eller några få observationer som belägg för generella naturlagar har nämligen alltid varit i sin ordning om slutsatserna stämt med de bland forskare allmänt accepterade föreställningarna. Det förutsätts att slutsatser ska stämma med den accepterade teorin, som i de här sammanhangen kan vara nog så svår att skilja från fördomar eller från politisk ideologi. När forskare rättar in sig i ledet i det här avseendet behöver de inte speciellt många observationer som underlag för mycket långtgående slutsatser.¹³² Konrad Lorenz fick Nobelpriset (1973) för slutsatser som ofta var dragna utifrån

¹³² Regeln att nya kunskaper ska stämma med gamla och etablerade sådana brukar kallas för "konsistensvillkoret".

mycket få, ibland bara en enda, och oftast helt osystematiska observationer. Till skillnad från Jane Goodalls iakttagelser "stämde" Lorenz observationer väl med de inom ledande kretsar etablerade åsikterna om djurens liv och beteenden, alltså med en klassisk konservativ och till och med med extremkonservativ eller fascistisk/nazistisk ideologi.

Förbudet mot användandet av samma ord om människor och djur, gällde dessutom inte alla ord och begrepp även om man gav sken av att förbudet gällde generellt. Sådana begrepp som "känner, plågas, upplever, är glad, är ledsen, längtar", eller ord som "tänker, vill, inser, tycker" fick inte användas. Andra ord och begrepp däremot, som också används om människor, gick och går alldeles utmärkt att använda om djurs beteenden eller tillstånd, såsom orden "egoism, aggression, konkurrens, slåss, tävlar, vinner, förlorar, vill maximera" (sina gener), strategi. Det är inte svårt att se att de senare är ord som används om människan som politisk, ekonomisk och social varelse och att de därmed är lika antropomorfistiska som den första gruppen av ord. Därför borde de senare orden/begreppen ha varit lika förbjudna inom etologin som de förra om man ville vara konsekvent. Men de senare orden/begreppen var inte bara tillåtna utan de måste användas eftersom det var, (och fortfarande är,) användandet av dessa ord om djuren som gör "kunskapen" om djurens liv och leverne användbar som politisk propaganda.

Den skräck för antropomorfism, som Goodall mötte, bestod alltså inte i rädslan för det ovetenskapliga, eller för det subjektiva, utan i en (sannolikt omedveten) skräck för att användandet av vissa ord om djuren skulle avslöja vad det i själva verket handlar om, nämligen om en överföring av idéer om oss själva på djuren istället för motsatsen.

I ett samhälle där det anses att djur inte är människor, eller att människor inte är djur, eller att människan i alla fall är ett mycket speciellt djur, måste man vara försiktigt när man försöker övertyga människor om att djur kan lära oss något om oss själva. Om man för det mesta, använder objektiva, icke-antropomorfistiska och mekanistiska termer¹³³ när man talar om djuren kan man lättare dölja de inbyggda ideologiska förutsättningarna. Om de flesta termer man använder om djuren är mekanistiska och sådana som inte används om människor, kan man sedan smyga in några få ord som också används om människor, utan att dessa ord förtar det allmänna intrycket av objektivitet och vetenskaplighet, i synnerhet om de ord man smyger in också är av vetenskaplig eller teknisk karaktär eller vad man ofta talar om som "svåra ord". Då kan man ge intrycket att man, vid applicerandet av resultat från djurstudier på mänskliga förhållanden, inordnar människan i ett överordnat vetenskapligt och helt objektivt biologiskt mönster som gäller alla levande varelser, att man kartlägger naturlagar för alla levande varelsers beteenden.

Det här håller emellertid på att ändras idag. Sociobiologerna började redan för flera årtionden sedan luckra upp kravet på

¹³³ Termer som får djuren att verka som mekaniska robotar eller som maskiner.

icke-antropomorfistiska begrepp. När det biologiska perspektivet nu har accepterats av nästan alla, anses det inte längre lika ovetenskapligt att beskriva människor och djur med samma ord och termer. Somliga forskare vill till och med kunna använda ord som betecknar känslor om djur, eftersom, som man numer anser att känslor i grunden är biokemiska processer och att de andra däggdjuren i många avseenden uppvisar samma biokemi och därmed antagligen upplever samma känslor som vi. Men för att denna sammansmältning av den etologiska och den psykologiska begreppsapparaten inte ska göra människor miss-tänksamma mot vetenskapen, måste de allra flesta människorna i samhället redan ha accepterat tanken att vi alla är djur och ingenting annat, så att ingen kommer på idén att protestera när man beskriver djur som om de vore människor.

Tidigare tvingades man alltså hänvisa till högre, abstrakta naturlagar för att få folk att tro att djurstudier kunde lära oss något om oss själva och då var en skenbart objektiv begreppsapparat viktig. Idag börjar vi komma dithän att ingen protesterar när man beskriver djur som om de vore människor och som om de tänker, känner, upplever och agerar precis som vi och av samma orsaker. Därmed behövs inte längre de vetenskapliga omskrivningarna och de skenbart objektiva begreppen som förmedlare av slutsatser om djur (gjorda utifrån åsikter om människor) som påstås gälla också för oss. Alltså kan forskare nu börja beskriva djur som om de vore människor och ändå få alltfler att tro att djurstudier ger oss bättre kunskaper om oss människor. Detta gör hänvisningarna till djurriket ännu effektivare än de varit tidigare.

Vad mera: Cirkelresonemanget försvinner när det inte finns någon skillnad mellan djur och människor. Då spelar det ingen roll om man drar slutsatser om beteenden från djuren eller från människorna. Slutsatserna gäller ju ändå för alla levande varelser. Då kan vi studera människor för att förstå djur och djur för att förstå människor.

Förutsättningen för den tilltagande antropomorfiseringen av etologins begrepp har alltså varit utvecklandet av den genombiologiserade världsbild och människosyn vi lever med idag. Men så här var det inte när Goodall debuterade som forskarstuderande för omkring tjugofem år sedan. Då påstods antropomorfism fortfarande vara absolut förbjuden i vetenskapliga sammanhang, en norm man hävdade men inte praktiserade.

Jane Goodalls erfarenheter från sina första vetenskapliga seminarier och konferenser kan jämföras med vad Shirley Strum utsattes för när hon kom fram till helt andra slutsatser om babianers beteenden än hennes manliga kolleger kommit fram till.

Shirley Strum, som började studera babianer i Afrika under sjuttio-talet, hade inte turen att, som Jane Goodall, börja studera en art som inte tidigare varit studerad. Hon började studera en art som manliga forskare hade studerat länge och som flera män studerade samtidigt med henne, en art som det således fanns

mängder med data och färdiga åsikter om. Dessutom hade slutsatser från babianstudier sedan länge spelat en viktig roll i den politisk-ideologiska diskussionen. Men till skillnad från Jane Goodall hade Shirley Strum en akademisk grundutbildning då hon kom ner till sin studieort i Afrika. Strums och Goodalls förutsättningar var således radikalt olika, och i nästan alla avseenden.

Strum berättar om hur stora svårigheter hon fick redan då hon insåg att de föreställningar om djurens beteenden, som hon hade skolats in i, inte stämde på de babianer hon studerade och då hennes iakttagelser och slutsatser inte överensstämde med resultat från tidigare studier av babianer. Hon berättar också om hur hon fick kämpa för att få sina observationer och tolkningarna av vad hon sett accepterade av det akademiska etablissemanget, ett manligt sådant förstås.

Om de traditionella uppfattningarna om babianer skriver hon således:

De böcker som fortsatt att utnyttja babianerna bar ett budskap: vårt mänskliga ursprung går tillbaka till ett mansdominerat samhälle med en klar uppdelning av sysslorna, ett där hannar har all makt och honorna uppnår status enbart genom sitt samröre med en "dominant" hane. I detta samhälle konkurrerar hannarna med varandra och använder våld för att nå dominant ställning och få vinnarens lön (sid. 101)...

Denna mansdominerade hierarki, som uppkommit som ett resultat av aggressiva strider och bibehölls genom hot och bluff, var det som gav gruppen dess sociala struktur.

Och vad ägnade sig honorna åt? Deras liv var menade att kretsa kring barn: föda dem, ge dem mat, uppfostra dem till ordentliga vuxna (sid. 102)...

Hur var det med babianerna? Den seglivade bilden av manlig dominans passade, medvetet eller omedvetet, väl ihop med den västerländska bilden av hur världen borde vara. (sid. 103, Strum S, 1989)

Hon konstaterar så att hennes babianer inte alls stämde med den här traditionella bilden.

Om vad som hände henne vid en etologisk konferens i slutet av 1970-talet skriver hon så här:

De värsta tio dagarna av mitt liv följde. Eftersom vi hade skickat runt alla föredrag i förväg var mina slutsatser redan kända. Medan jag förberedde mig för att tala upptäckte jag att jag hade fiender: en ärkerival satt i närheten och räknade all min statistik på miniräknare.

Vid slutet av min presentation var det tyst. Den artiga tystnaden bröts till slut av några lätt förtäckta anklagelser, jag hade fabricerat mina data, jag hade inte tillräckligt med information för att kunna dra de slutsatser jag nått fram till, det måste finnas en dominanshierarki bland Pumphushanarna. Jag hade bara lyckats missa den helt enkelt.

Min artikel följdes av en som pläderade för dominanshierarkier bland hanarna i tre babiantrupper. Beröm cirkulerade mellan bor-

den efteråt. Jag var förstummad. Här fanns ett arbete med en bråkdel av de data jag hade och det "bevis" alla accepterade var en *datorsimulering* (min kursivering) av den saknade informationen. Om jag hade för litet data, hur kunde mina kolleger acceptera en slutsats baserad på mycket mindre? (Strum 1989, sid. 197-98)

Citaten visar återigen att när slutsatser stämmer med de förutfattade åsikterna, med den accepterade teorin, då är det inte så noga med många observationer. Då duger till och med fejkade sådana, för man kan inte kalla datorsimulering för något annat än fejkade observationer i det här fallet.

Här illustreras också vad många kvinnliga forskare hävdar, att för att kvinnor ska bli tagna på allvar måste de för det första vara dubbelt så duktiga som männen, för det andra måste de ha avsevärt mycket starkare belegg för vad de säger än män behöver ha, om ens det hjälper. I praktiken måste de nog komma fram till samma slutsatser som männen annars får de gigantiska problem i forskarvärlden.

I sanningens namn måste också sägas att en man som hade lagt fram samma omstörtande resultat som Shirley Strum gjorde, att "hanarna inte hade någon dominanshierarki; att babianerna hade sociala strategier där finess vann över styrka; att social skicklighet och ömsesidighet var viktigare än aggression", sannolikt hade mött samma reaktion som Strum mötte. Inte ens för en manlig forskare är det möjligt att gå rakt mot strömmen, i synnerhet inte om han bidrar till att riva ner etablerade myter som gynnar manssamhället och som tjänar till att legitimera ett konservativt eller ett konservativliberalt samhälle, alltså det moderna marknadsanpassade samhället.

Shirley Strum var emellertid bekant med Bruno Latour, en välkänd och väl etablerad forskningsantropolog som stöttade henne vetenskapsteoretiskt. Det hjälpte henne säkert att framhärda i sina ståndpunkter. Det stödet förefaller inte Jane Goodall ha haft och ett sådant stöd är det få kvinnliga forskare förunnat att ha.

11: LANGURER, BARNAMORD OCH GENFÖRMERING

Under senare år har languren seglat upp som idealapa när det gäller att förstå oss människor och att förklara skillnaderna mellan könen utifrån studier av apor.

Languren är en långsvansad apart som lever i Indien. En grupp honor och deras avkommor påstås vara dominerade av en hane. Denne hane, hävdar man, måste ständigt slåss med de hanar i omgivningen som inte har någon egen honflock och som försöker ta över hans grupp av honor. Den hane som lyckas slå ut en ledarhane "övertar hans honor" och mördar "vid övertagandet" de små ungar som honorna i flocken har. Därvid börjar honorna snart brunsta igen och den nye hanen kan göra honorna dräktiga med egen avkomma. Det innebär att han kan förmera sina egna gener snabbare och effektivare, sägs det.

Den här idén kommer från Sarah Hrdy, en kvinnlig etolog som också skrivit en bok om hur manliga forskare snedvrider sina resultat för att passa den manliga ideologin.¹³⁴ Den här boken har manliga forskare sällan refererat till men den av hennes idéer som kunde exploateras för att underbygga teser om manlig dominans och aggression däremot, fick ett omedelbart genomslag, nämligen hypotesen om hanliga barnamord.

Dödandet av späda ungar skulle alltså vara en evolutionärt utvecklad hanlig strategi för att förmera de egna generna effektivare. Att ett sådant dödande skulle leda till att de dödande hanarna får ett evolutionärt försprång, förmerar sina gener mer effektivt, har man lyckats visa, säger man, dels med exempel från djurriket, dels genom datorsimulering.¹³⁵

Forskare hade även tidigare iakttagit att hanar någon gång varit aggressiva mot små ungar men förr ansågs sådan aggressivitet var undantag och utan större intresse. Den teori man då utgick ifrån sade att sådant beteende var onaturligt. När man under sjuttioalet började sätta in det här dödandet i det sociobiologiska perspektivet började man "förstå" orsaken och se ett mönster, menade sociobiologen Sarah Hrdy 1977.¹³⁶

Sedan dess har djurbeteendeforskare, sociobiologer och beteendekologer, "sett samma mönster" inom många andra arter, exempelvis bland lejon.¹³⁷

Påståendet att hanar mördar andra hanars avkommor för att förmera sina gener maximalt har sedan dess blivit en av sociobiologins stjärnteser. Den är högsta mode just nu och refereras och används flitigt i moderna djurfilmer som visas på TV. I dessa filmer visas hur hanar dominerar och bestämmer över honor och ungar och över arternas fortplantning.

Tesen anses också öka insikten om våra mänskliga beteenden.

¹³⁴ Hrdy Sarah, 1981

¹³⁵ Hrdy S, 1981, not 11 kap 5.

¹³⁶ Hrdy S, 1977.

¹³⁷ Hrdy S, 1981, sid. 9–11.

Även bland oss, säger sociobiologer och evolutionspsykologer, föreligger en tendens hos män att mörda andra mäns barn. Undersökningar har nämligen visat, har det hävdats, att barn oftare mördas av styvfäder än av biologiska fäder. I och med att detta barnadödande förekommer både i djurvärlden och bland oss människor måste det vara ett biologiskt nedärvt, alltså ett evolutionshistoriskt utvecklat hanligt beteende, påstår man vidare.

För att börja från början, alltså med ordet "barnamord" (infanticide på engelska, som enligt lexikon betyder "barnamord"), så är det naturligtvis inte så att djurhanar "mördar" honornas ungar eftersom "mord" innebär ett planerat dödande och sådant kan inte djur göra. I svenska TV-program om djur säger man ofta "dödar" istället för "mördar" men det förändrar egentligen inte saken.

Langurernas "barnamord" är nämligen inte alls några regelrätta dödanden och definitivt inte några mord. Istället handlar det om hur en hane, som påstås "ta över" en grupp honor, attackerar någon eller några av de diande ungarna i gruppen, sliter dem ifrån mödrarna och försöker bita dem, alltså om vad vi snarare borde kalla "trakasserier" av ungar och mödrar. Honorna rusar på den trakasserande hanen och försöker skydda och ta tillbaka ungarna, som skriker i högan sky. Ibland samarbetar de också mot hanen, säger Sarah Hrdy. Oftast klarar honorna att ta tillbaka sina ungar. Men man förstår av Hrdys berättelse att hanar kan trakassera och bita samma unge flera gånger och under flera dagar i sträck. Därvid dör ungen ofta så småningom av infektioner i de sår den får.

Om det hela handlade om människor skulle vi kalla det här beteendet för allvarlig mobbing, för grov misshandel eller för "vållande" eller "grovt vållande till annans död".

Ungarnas död leder sedan till att deras mödrar kommer i brunst mycket snart.

Nu dödar förstas hanarna inte ungarna "för att" honorna ska komma i brunst fortare "så att de ska kunna förmera sina gener snabbare" eftersom hanarna inte har en aning om att parning och avkomma har med vartannat att göra.

Teoretiskt skulle barnadödandet kunna ha utvecklats som ett genetiskt betingat beteende hos hanar under evolutionens gång just därför att det i början gav de hanar som tillämpade beteendet fortplantningsmässiga fördelar. Den hane som av en slump fick en gen som bjöd honom att döda honornas avkommor i samband med att han "tog över" en hongrupp, fick fler avkommor än den hane som väntade med att producera egen avkomma tills honornas ungar var så stora att mödrarna slutade dia dem och började brunsta igen. Eftersom hanar som dödade honornas ungar då fick fler avkommor, skulle deras gener ha kunnat komma att dominera så småningom och beteendet ifråga bli det normala, eller vanligt förekommande inom arten.

Att effekten av barnadödandet blir snabbare genförmering för de dödade hanarnas del är emellertid bara en bieffekt av dödandet, som måste ha orsakats av en slumpmässigt uppkom-

men mutation från början, en mutation som senare visade sig ge genförmeringsfördelar och därför blivit selekterad för.

Hanen kan således inte vara "programmerad "för att" döda ungar och "för att kunna para deras mödrar snabbare". Han kan på sin höjd vara "programmerad att döda ungar vid övertagandet av en hongrupp" och "för att para så många honor som möjligt", inte för att producera så många ungar som möjligt eller för att "förmera sina gener maximalt". När han parar sig råkar det bli avkomma som bär ett antal blåkopior av just hans gener men detta har han ingen aning om. Det säger hans gener ingenting om till honom för så kvalificerad information innehåller inga gener och så intelligent att han förstår detta är han inte.

Den här tänkta "hanliga strategin" kan sedan bara ge en evolutionär fördel så länge de flesta hanar inte gör likadant. När alla hanar så småningom gör på samma sätt då förlorar varje hane, statistiskt sett, lika mycket i slutet av sin karriär som befruktare som han vinner i början av den. Därmed är barnadödandet inte längre till någon fördel i det genetiska monopolspelet.¹³⁸ När detta stadium i evolutionen har uppnåtts måste varje barnadödande langurhane behålla makten över en grupp honor under längre tid än andra hanar för att metoden ska vara lönsam för honom. Hans avkommor måste hinna bli avvanda innan näste hane tar vid för att strategin ska fungera. De av hans avkommor som fortfarande diar blir annars dödade av efterföljaren. Han måste också vara far till de flesta av gruppens ungar, alltså honorna måste ha parat sig endast eller i huvudsak med honom under hans tid som flockledare. Langurhonor tycks emellertid inte hålla sig så strikt till den så kallade ledarhanen utan de tycks para sig lite då och då och med vem de vill.

Strategin att döda ungar är således inte någon bra strategi för hanarna på längre sikt. Men detta hindrar inte att beteendet skulle kunna ha utvecklats genom naturlig selektion eftersom evolutionen inte är framsynt utan fullkomligt irrationell sedd ur det längre perspektivet. Den bryr sig inte om ifall arter överlever eller dör ut.

Det skulle alltså, rent teoretiskt, kunna förhålla sig så som Sara Hrdy föreslog och som blivit så populärt att hävda, men är det faktiskt på det sättet? Att något skulle kunna vara fallet innebär inte att det faktiskt är så.

Först: Vilka empiriska belägg har man för barnamördandet vad gäller langurerna?

Sarah Hrdy rapporterar i sin bok om langurerna att omkring hälften av alla ungar dog eller försvann under studieperioden. Barnadödligheten var hög även när man inte hade byte av hanar i grupperna.¹³⁹ Detta är fullständigt normalt för djur i allmänhet

¹³⁸ Här passar "teorin om den röda drottningen", som säger att för att hålla jämna steg med omgivande organismers evolution, måste varje organism ständigt utvecklas och förändras. När alla hanar mördar ungar då de tar över, blir istället andra egenskaper viktigare i konkurrensen, som ex. förmågan att behålla en grupp så länge som möjligt. Teorin har fått sitt namn efter röda drottningen i Alice i Underlandet, hon som var tvungen att springa hela tiden för att stå kvar på samma plats. Ridley Matt, 1994.

¹³⁹ Hrdy S, 1977, sid. 68.

och i synnerhet för djur som lever i stressande miljöer, som dessa langurer gör.

Ungefär 40 av ungarna försvann samtidigt med hanars övertagande av hongrupper under en femårsperiod, berättar Hrdy vidare.¹⁴⁰ Dessa ungar antogs ha dödats av övertagande hanar trots att man inte hade belägg för "barnamord" från hanarnas sida mer än i en handfull antal fall. Flera av de "styrkta fallen" hade dessutom iakttagits av lokalbefolkningen, inte av forskarna själva.¹⁴¹ När man vet att människor ibland har en tendens att säga det man vill att de ska säga, måste man som forskare ta sådana vittnesmål med en nypa salt.

1981, fyra år efter att Sarah Hrdy rapporterade om sina langurstudier, skriver hon om den här frågan att:

Kontroversen eldas under av det faktum att barnamördande är svårobserverat inom alla arter då de inte är några vanligt förekommande eller förutsägbara händelser. Hanars övertagande följt av attacker på ungar, eller försvunna ungar, har bara rapporterats från 6 av 13 områden där langurer har studerats. Under de 20 000 timmar som langurer studerats, har 32 övertaganden rapporterats. I åtminstone 20 av dessa fall förekom misstänkta försvinnanden av ungar...

I bara en handfull antal fall har det faktiska dödandet observerats av professionella primatologer. (Min översättning. Hrdy S, 1981, sid. 83)

Hrdy berättar så om hur forskarna använde sig av datorsimuleringar för att beräkna den sannolika förekomsten av de beteenden de studerade.¹⁴²

Frågan är alltså om en "handfull antal fall" är så långa serier att man alls kan beräkna några förnuftiga sannolikheter utifrån dem?

Sannolikhetsberäkningar måste grunda sig på erfarenheter, på ett antal iakttagna fall, för att äga någon relevans. Ju färre sådana fall, ju osäkrare blir datorsimuleringarna och ju mer spekulativa blir sannolikhetsberäkningarna. För datorsimuleringar gäller som bekant devisen "shit in shit out". Om premisserna, de förutsättningar som stoppas in i datorprogrammet, inte är relevanta så kommer svaren, hur logiskt korrekta den än är, att bli empiriskt missvisande eller inkorrekta. Det vill säga de stämmer inte med verkligheten.

De data som ligger till grund för hypotesen om barnamördande, som en metod att förmera gener maximalt, är med andra ord inte fullt så imponerande och lättolkade som man kan tro när man läser vad forskare och populärskribenter har skrivit om barnamördande hanar. I verkligheten ligger det många "antagligen", "troligen", "möjligen", andrahandsrapporter och matematiska extrapoleringar av hur "det kan tänkas vara" bakom Sarah Hrdys och andra forskares spekulationer och slutsatser i det här avseendet.

Allt detta redogör Hrdy för klart och tydligt, precis som for-

¹⁴⁰ Hrdy S, 1977, sid. 271.

¹⁴¹ Hrdy S, 1977, sid. 247, 260, ex.

¹⁴² Hrdy S, 1977, sid. 58.

skare gjorde under 1800-talet när man uteslöt alla hjärnskålar som man ansåg inte vara representativa och som man ansåg skulle snedvrída resultatet om de togs med i beräkningarna av hjärnvikter.

Hypotesen om hanar som mördar andra hanars avkomma för att förmera de egna generna effektivare är naturligtvis mycket populär därför att den handlar om våld och aggressivitet, till och med mot de allra minsta och dessutom om hanligt våld. Budskapet som tesen förmedlar är återigen: "Se där, djuren är förfärliga, aggressiva och egoistiska. Då kan vi räkna med att vi människor, som egentligen inte är något annat än djur bland alla andra djur, är precis likadana, att det är naturligt även för oss människor att vara egoistiska, inhumana, brutala och att roffa åt oss så mycket vi kan av det som finns att roffa åt sig."

Men ännu en gång: Gener agerar inte bara, de verkar alltid i en miljö och som svar på en sådan.

De urbaniserade langurena i Indien, som Hrdy studerade, bor mitt i städer och byar eller vistas i stora grupper vid turistattraktioner. De anses heliga i Indien och får inte dödas och de matas ofta av människorna. De är därför mycket oförfärade och ställer till med en hel del förtret för människorna genom att de tar sig in bostäder och förstör heminredningar, springer i vägen i trafiken och rentav trakassera människor ibland. Det är inte ovanligt att de dör på grund av kontakter med farligheter i människornas miljö, som trafik, elledningar etc.¹⁴³ Dessutom attackeras och dödas ett antal av dem av hundar, allt enligt Hrdy.¹⁴⁴

De här langurena lever således under mycket stressande förhållanden och bland alla djur, såväl som bland oss människor, leder stress till ökad förekomst av aggression och våld mellan individer och till ökat antal olycksfall. Detta vet alla beteendeforskare och psykologer. Jane Goodall beskrev samma sak vad gällde hennes schimpanser, hur de hade förändrats då hon återvände till dem efter en tids bortovaro och hur annorlunda och mycket fredligare de var innan de vande sig vid bananutfodring vid den forskningsstation som hennes lilla läger utvecklades till.¹⁴⁵

Det av stress förorsakade våldet, eller den därav förorsakade sämre uppmärksamheten, drabbar sedan alltid de svagaste värst, de minsta, de sjuka och de av ålder försvagade individerna.

Även vid social oro, och sådan brukar bryta ut då individer byts ut i en djurflock eller i en djurgrupp - i synnerhet om någon central individ försvinner eller byts ut, ökar dessutom stressen, och därmed våldet. I sådana situationer råkar fler individer än vanligt ut för olyckor eller skador av olika slag. Langurungarna, i det här fallet, kommer i högre utsträckning ifrån sina mödrar och faller lättare offer för hundar eller trafik eller råkar lättare ut för andra olyckor. Många försvinnanden i samband med de omtalade

¹⁴³ Hrdy Sarah, 1977, sid. 58, 69.

¹⁴⁴ Hrdy Sarah, sid. 86

¹⁴⁵ Goodall 1975.

"övertagandena" av honor kan således ha orsakats av stressrelaterade olyckshändelser.

Hrdy påpekar också att tidigare studier av langurer, sådana som inte lever i städer och bland människor, inte innehåller rapporter om sådana här barnamord.¹⁴⁶ Hon antar att tidigare forskare inte varit objektiva, att de bara inte sett barnamorden därför att de inte har velat se dem, att de bara sett vad deras teori bjöd dem att se. De var troligen mindre intresserade än dagens sociobiologer av att notera allt som kunde tolkas som konflikt och aggression, menar hon, och sannolikt med rätta.

Sjuttioalets etologer utgick inte från att allt är konflikt, som nittonhundratjugotalets och dagens etologer och sociobiologer gör, så de såg säkert inte så mycket av sådant i djurvärlden, eller valde att bortse ifrån det de såg i den vägen. Men det kan inte uteslutas att de här barnamorden endera inte är lika vanliga bland de icke-urbaniserade langurerna, eller att de i praktiken knappast förekommer bland dessa. Det är till och med ganska troligt att de icke-urbaniserade langurernas sociala system är ganska olik de urbaniserade langurernas och att det faktiskt förekommer mindre våld bland de förra, precis som schimpanserna i Gombe var fredligare sinsemellan innan de blev "urbaniserade".

Fysiologen Robert M Sapolsky, som studerat nivån av stresshormoner hos vilda babianer i Afrika, berättar att han vid ett tillfälle fick vara med om "den ovanliga situationen" att en stor och aggressiv hane tog sig in i en grupp och slog sig fram till ledarposition på en vecka.¹⁴⁷ Därefter började hannen ifråga trakassera dräktiga honor så att två av tre av honorna

aboterade varefter han kunde para dem några veckor senare. Denne hane förblev ledarhane ett halvår sedan försvann han spårlöst.

Om detta fall rapporterar Sapolsky inte bara att hanen ifråga var ovanlig, (det vanliga är att unga babianhanar nästlar sig in i en flock lite försiktigt och via fjäsk för honorna och att de får vänta tills de blir äldre innan de kan ta över ledarfunktionen¹⁴⁸) utan han berättar också att den här aggressive hanen hade högre halt av stresshormoner i sitt blod än normalt, till och med högre halt än de honor han trakasserade. Det normala är annars att ledardjuren är mindre stressade än förtryckta individer längre ner i hierarkierna. Av detta drog Sapolsky slutsatsen att den aggressive hanen, som tog över ledarskapet med våld, var mycket stressad.

Sapolsky påpekar så att en riktigt aggressiv hane av det här slaget löper mycket större risk än övriga att dö av de skador han ådrar sig genom sitt aggressiva uppträdande, varför sådant beteende inte är vanligt eftersom det inte gynnas av evolutionen. Han har helt rätt. Evolutionen favoriserar helt enkelt inte inomartsligt aggressiva individer. Vilda djur har inte råd att ådra sig en massa blesyrer eftersom de inte har tillgång till veterinärer och detta gäller i synnerhet i mycket varma klimat där även

¹⁴⁶ Hrdy S, 1977, 7-8.

¹⁴⁷ Sapolsky 1988, s 64-67.

¹⁴⁸ Strum Shirley, 1989

småår lätt blir infekterade och snabbt kan bli livshotande. Evolutionen gynnar dessutom, vilket få biologister tycks inse, inte de som är extremt bra på något, utan medelmåttorna, de som är ganska bra på det mesta.

Endera var den ovan omtalade babianhanen sjuk, mentalt rubbad av något skäl, eller så var han stressad av något som forskarna inte kunde observera. Typisk för sin art var han i varje fall inte, men även otypiska individer föds då och då. De tidigare ledarhanarna i den flock som babianhanen slog sin in i, hade åtminstone i början dragit sig för att gå i närkamp med den här aggressive hanen, berättar Sapolsky. Det var säkert klokt av dem eftersom de troligen var kvar sedan den aggressive hade försvunnit och då kunde ta igen på gungorna vad de hade förlorat på karusellen.

En sak förefaller nämligen klar här, den här aggressive hanen fick med stor sannolikhet inte lika många avkommor som de fredligare och försiktigare hanarna som kunde stanna i flocken och befrukta honor under många år, både innan den här aggressive hanen dök upp och efter att han hade försvunnit.

Sapolskys iakttagelser, vad gällde den här babianen, kan mycket väl gälla även för Hrdys langurer, som alltså lever ett mycket stressigt liv. Man har därmed skäl att ställa sig skeptisk till slutsatsen att det är vanligt inom många arter att hanar dödar ungar för att förmera sina egna gener snabbare. Det tycks inte gälla för babianer, som lever i matriarkala flockar egentligen, till skillnad från vad som påstås vara fallet med langurerna, och vad gäller langurer har man mycket mindre fog för hypotesen än många tycks tro.

Men lejonen då? Här har vi ju sett flera TV-filmer de senaste åren som visar lejonhanar som dödar ungar. För några år sedan visade TV 3 en film där vi fick se en lejonhane som dödade ett par 8-10 veckor gamla lejonungar. Detta var, sade speakern, första gången man hade iakttagit och filmat det här beteendet "också hos lejon". Därmed, ansåg man, hade man belägg för att barnamördandet är ett naturligt och evolutionärt utvecklat beteende även bland lejon och att det utförs för att hanarna ska kunna föröka sig så effektivt som möjligt under den korta tid då de dominerar i en lejonflock. Lejoninnan i filmen påstods ha blivit brunstig inom några dagar efter att hon förlorat sina ungar och då kunde mördarhanen befrukta henne – med egna gener förstås.

Med tanke på att filmare kan göra allt möjligt för att få fram vad de vill ha, eller har i uppgift att illustrera (se vidare kapitel 20), så kan vi inte lita på att det här var en naturligt uppkommen situation. Även om den var det så innebär inte någon enstaka, eller några få sådana här observationer att man har att göra med ett rationellt och evolutionärt utvecklat arttypiskt beteende, som fallet med Sapolskys aggressive babianhane visar.

Dessvärre tycks många forskare anse att en enda iakttagelse, som stämmer med vad de vill tro, räcker för att deras föreställning ska anses bevisad. Kan de sedan stödja sin tes med resultat från en datorsimulering så är saken klar, i synnerhet om det

handlar om hanlig eller manlig aggression.¹⁴⁹

Om man studerar djur finner man emellertid att det förekommer alla möjliga beteenden även inom en och samma art. Vant hundfolk vet exempelvis att det är vanligare att tikar biter ihjäl andra tikars valpar än att hanhundar gör det, även om båda fallen är mycket sällsynta hos våra tamhundar. Brita Rothausen, som fostrade upp ett antal varghanar, berättade hur hennes varghanar gärna tog sig an, fostrade och spydde upp mat åt andras valpar, som de tog hem till vargarna, även till schäfervalpar.¹⁵⁰

Hur ska man förklara beteendet hos de tikar som biter ihjäl andras valpar? Får de egen avkomma snabbare med den metoden? Ja eftersom man kan få vad som helst att stämma med det sociobiologiska paradigmet, skulle man troligen hävda att det handlar om kampen om resurserna, om att tikar dödar andras valpar för att få mer av den tillgängliga maten för egen del och för försörjningen av de egna (eventuellt framtida) valparna.

På samma sätt kan man förstås förklara varför polarhundstikar, som ibland fick slita framför släden just när de skulle till att valpa, vände sig om och åt upp de valpar de tvingas föda fram under dragarbetet. Varför rävhonor i rävfarmar kan bita ihjäl sin avkomma om de stressas, exempelvis av lågtflygande plan, kan dock inte förklaras på samma sätt. I det fallet förefaller stress, (rädsla, chock) vara den enda möjliga förklaringen. I praktiken kan vi nog anta att den draghundstik som föder sina valpar springande framför släden, och med en piska vinande över huvudet, också upplever en stressituation!

Det finns många fall av dödande av ungar som inte stämmer in i bilden, fall som sociobiologerna inte ser för att deras teori inte stämmer med dessa fall.

Jane Goodall berättade om hur en av schimpanshonorna i hennes grupp, och dennas dotter, dödade en speciell honas späda ungar och åt upp dem, den ena efter den andra. Det kan inte heller ha berott på att de här honorna ville förmera sina egna gener effektivare genom att skaffa sig mer näringsrik kost för om så hade varit fallet borde de naturligtvis också ha gett sig på andra honors ungar men det gjorde de inte.

Jane Goodall beskriver också hur det går till bland hennes schimpanser när hanarna försöker imponera sig till rang, (om det nu är detta de gör). Hanen som påstås vilja "demonstrera sin styrka" börjar med att hetsa upp sig. Plötsligt gör han så en vild rusning rakt framåt, sliter till sig en stor gren, eller vad som kan finnas i hans väg, och slår våldsamt med den mot marken och träden i hans väg, samtidigt som han för ett förfärligt oväsen. När en hane påbörjar en sådan här uppvisning flyr honor och lägre rankade hanar eftersom hanen i det här tillståndet är helt otillräknelig. Goodall beskriver så hur en hane vid ett tillfälle grabbade tag i en liten schimpansunge som råkade komma i

¹⁴⁹ I princip kan man inte bevisa riktigheten hos en tes ens om man iakttagit samma sak många gånger, men den blir dock mer trolig i det senare fallet.

¹⁵⁰ Rothausen Britta, 1980

vägen för honom, istället för en gren, och började slå mot marken med ungen.¹⁵¹

De här utbrotten är således livsfarliga för alla som kommer i vägen. En hane, som är i det här sinnestillståndet, är därmed en stor fara även för sina egna genkopior, eftersom han torde vara mer eller mindre nära släkt med de flesta ungarna i sin flock. Men bara för att en hane en gång fick tag i en unge istället för en gren, eller lätt skadar en mindre schimpans under de här utbrotten, kan vi inte utgå ifrån att de är evolutionärt designade försök att skada andra schimpanser för att förmera de egna generna så snabbt som möjligt. Varje situation kan således inte tas som intäkt för att just det som händer var det avsedda, eller det som djurarten är genetiskt programmerad för att åstadkomma, att det är ett beteende som ger evolutionära fördelar.

Jane Goodall rapporterar först ingenting om barnamördande schimpanshanar i sina böcker. Vid något tillfälle såg hon hanar attackera honor från främmande grupper, varvid även ungarna skadades ibland. Hon poängterade då att hanarna inte verkade rikta in sig på ungen utan på att angripa honan.¹⁵² Efter att hypotesen om barnamördandet blivit känd har en av de yngre forskarna i Gombe förstås sett schimpanshanar döda och äta en främmande honas unge och efter genomgång av sina anteckningar, menar Jane Goodall nu att detta kan ha hänt tidigare fast hon inte lade märke till det.¹⁵³ Således anses det numer vara en sanning att även schimpanshanar dödar ungar "för att förmera sina gener" effektivare. Men därmed börjar det hela bli rent mystiskt.

Eftersom schimpanserna lever på ett helt annat sätt än langurer påstås leva, är metoden obegriplig för deras del och det är svårt att förstå hur den skulle kunna fungera genförmerande bland schimpanserna och således hur den skulle kunna ha blivit selekterad för. Schimpanshanarna, till skillnad från langurhanar, stannar nämligen i födelseflocken hela livet medan honorna kan byta flock, men det kan de göra endast under den tid då de är brunstiga. Under den perioden kan de också välja att para sig med hanar från någon främmande flock för att sedan ändå stanna kvar i sin egen hemmaflock. (Det har nyligen, och till forskarnas förvåning, visat sig att en hel del av ungarna i en schimpansflock har fäder från andra flockar).

Eftersom forskare kunnat konstatera att många schimpansungar har fäder från andra och främmande flockar så vet vi numer att schimpanshanar inte dödar främmande hanars ungar. Om de gjorde så skulle forskare nämligen inte hitta några ungar med fäder från andra flockar. Att de inte dödar andra hanars ungar beror förstås på att de inte vet något om sambandet mellan parning och avkomma. Eftersom schimpanshonor dessutom

¹⁵¹ Goodall-Lawick van J, 1975, sid. 127. Jane Goodall beskriver hur mamman i det här fallet blev fullkomligt utom sig, och hur hon, trots att det förelåg livsfara för henne själv, slängde sig mot hanen, som släppte ungen och istället gav sig på och misshandlade honan/mamman. Hon räddade dock sin unge på det här sättet.

¹⁵² Goodall J, 1990, sid. 83–86.

¹⁵³ Hrdy S, 1981, sid. 90–91.

oftast parar sig med många hanar var gång de är brunstiga, så har ingen hane någon rimlig möjlighet att bestämma faderskapet hos flockens ungar, inte ens indirekt och inte ens om han hade förstånd att inse att parning och avkomma har med vartannat att göra. Alltså kan schimpanshanar inte vinna något på att mörda ungar till den egna flockens honor. Därmed kan barnamördande inom den egna flocken i syfte att förmera de egna generna inte selekteras fram bland schimpanshanar.

Teoretiskt skulle langurhanar, som påstås leva i helt andra flockstrukturer än schimpanser, kunna ta till en grovsållningsmetod och utgå från att ungarna som honorna har när de kommer in i gruppen inte är deras, och pricka rätt i så många fall att metoden statistiskt sett ger dem fler avkommor än om de inte dödar ungar. Men schimpanshanen har ingen möjlighet att göra en statistiskt någorlunda tillförlitlig beräkning av det slaget, eller ens bete sig statistiskt någorlunda säkert, och få någon genetisk utdelning på grundval av sina beräkningar och ett mordiskt beteende. Skulle han döda de ungar i flocken, som skulle kunna vara någon annan hannes avkomma får han döda varenda unge i flocken. Den metoden har schimpanshanar inte utvecklat. Det kan vi säga med säkerhet, för då hade arten inte existerat längre eftersom varje schimpansflock har många hanar.

Schimpanshanar, säger nu somliga, dödar istället ungar till honor i andra flockar för att få dessa honor i brunst snabbare. Det är förstås lika svårt att förstå på vilket sätt ett sådant "mördande" skulle gynna den egna genförmeringen. Varför skulle just "mördarhanen" få förmera sina gener med den mördade ungens mamma när hon kommer i brunst om någon eller några dagar eller om några veckor? Hon kan förstås söka upp mördaren när hon närmar sig ägglossning men sannolikheten för det är inte så stor. Allt tyder istället på att schimpanshonor lär sig undvika aggressiva och otrevliga hanar. Hon stannar nog snarare hemma i sin egen flock om hon råkat ut för aggressiva hanar från grannflocken och låter någon av hemmahanarna bli far till nästa unge, eller vänder sig till en annan flock än "mördarens", för att få gener till nästa avkomma.

Sociobiologen som ändå vill rädda hypotesen om de generellt barnamördande hanarna, kan kanske föreslå att barnamördande bland schimpanserna är en rest från en tidigare tillvaro, från ett utvecklingsstadium då schimpanserna levde annorlunda än de gör idag, precis som fallet antas vara med barnamördande män. Kanske de skulle föreslå att även om honan undviker den mördande hanen när hon kommer i brunst nästa gång är chansen ändå stor att hon parar sig med någon av mördarens nära släktingar. På det sättet kommer barnamördande schimpanshanar ändå att bidra till att öka sina egna gener. Föreslår man något sådant börjar man dock laborera med osedvanligt dåliga ad hoc-hypoteser (räddande hypoteser).

Överhuvudtaget har man de senare åren funnit att honor inom många arter, exempelvis bland vissa fågelarter, parar sig även

med hanar som de inte har varaktiga relationer till, varför hanar inte sällan är med och försörjer och försvarar ungar som de inte själva är biologiska fäder till. Det finns förstås förklaringar även till detta inom den generösa sociobiologiska ramen, fast inget djur enligt grundtesen ska anstränga sig för att föda upp andra individers avkomma. Här är en sådan tänkbar förklaring: Hanarna tar alla chanser de får och parar även andra honor så även om de råkar bidra till att föda upp några ungar som andra hanar är fäder till, så får de i gengäld hjälp av andra hanar att föda upp egna avkommor! Och si, teorin stämmer i alla fall.

Det handlar i de sociobiologiska sammanhangen inte om frekvensen av de beteenden man iakttar, (som vi sett ovan så är det inte så många som sett sådana här hanliga mord på ungar). Det är som vanligt frågan om det iakttagna beteendet stämmer med teorin eller inte som är avgörande för hur man ser på det, eller om man alls ser det. Följaktligen ser sociobiologer och biologister inte sådant som måste förklaras med orsaker förlagda utanför individerna själva, i deras miljö eller hos de omständigheter djuren befinner sig i. Nu är det gener och evolutionsteori som gäller, inte miljö – punkt och slut. Så måste det vara när biologer vill förklara beteenden eftersom det är biologi de är experter på och inte kultur, psykologi, historia eller andra samhällsvetenskaper.

Alltmedan sociobiologer lägger fram den ena mer fantasifulla evolutionshistoriska förklaringen till mänskliga, eller omänskliga, beteenden efter den andra, betalar makthavare samhälls- och beteendevetare, som studerar hur människor faktiskt reagerar här och nu, för att få hjälp att påverka och styra människor med hjälp av rätt utformad propaganda eller ”information”.

Sociobiologer anser så, som redan nämnts, att slutsatsen om varför djurhanar dödar små ungar, nämligen för att förmera sina gener effektivare, också måste vara tillämplig på oss människor. Många är de som dragit stora växlar på föreställningen att barn oftare slås ihjäl av sina styvfäder än av sina biologiska fäder.

Den kanadensiska biologifilosofen Michael Ruse tar hypotesen om de barnamördande hanarna som exempel på hur lyckosam sociobiologin har varit. Han, liksom andra som hävdar att samma tendens till barnamord återfinns hos oss människor, hänvisar till en undersökning av evolutionspsykologerna Margo Wilson och Martin Daly, två forskare som jag skriver mer om i ett senare avsnitt.¹⁵⁴

När evolutionspsykologen Robert Wright beskriver de här ”barnamördande” hanarna låter det så här:

Om vi ser på alla primatarterna finner vi en grov korrelation mellan en hanes vänlighet gentemot ungar och chanserna att han är ungarnas far. Den dominanta gorillahanen, med sitt gudomliga sexuella format, (celestial sexual stature) kan vila tryggt i förvissning om att ungarna i hans flock är hans, och även om han inte är omtänksam i jämförelse med en mänsklig far, så har han

¹⁵⁴ Ruse M, 1995 sid. 281, Wilson och Daly ska ha visat detta i en undersökning som rapporterades 1988.

överseende med dem och avgjort beskyddande. I den andra änden av spektrat finner vi langurhanar som dödar ungar avlade av andra hanar som en slags sexuell isbrytning, ett förspel till en parning med den före detta modern. Vilket agerande är bättre för att snabbt framkalla ägglossning igen än att sätta en definitiv punkt för hennes diande.....

Den som frestas att fördöma langurenas moral bör komma ihåg att barnamord på grund av otrohet har ansetts acceptabla i somliga mänskliga samhällen. (Wright R, 1996, sid 68, min översättning)

För mer än trettio år sedan upptäckte etologen Schaller till sin stora förvåning att gorillahonor förförde hanar från andra flockar utan att "deras egen ledarhane" brydde sig.¹⁵⁵ Även gorillaungar kan alltså ha fäder från andra flockar än den egna, precis som schimpansungar. Detta vet evolutionspsykologen Wright uppenbarligen inte så sent som 1996.

Det är dystert när etologer tillämpar sociobiologins teser på oss människor. När nu även psykologer börjar göra det, med sina ofta mycket bristfälliga kunskaper om djur och djurs beteenden och ofta mycket dåliga insikter i evolutionsteorin, blir det närmast katastrofalt.

Wright utgår dessutom från att Hrdys hypotes om barnamördande langurhanar är belagd och därmed bevisad sann, vilket inte är fallet.

Vad orsaken till langurhanarnas trakasserier av honornas ungar än kan vara, så en sak är de inte: De är inte resultat av att honorna "bedragit" hanen, som Wright tycks anse. Därför kan langurhanars trakasserier av ungar och honor, som tycks kunna leda till att ungarna dör, inte jämföras med fall där män dödar barn därför att de misstänker att hustrun, eller modern, varit "otrogen". Ännu en gång fast det kan bli tjatigt: Langurerna har ingen aning om sambandet mellan parning och avkomma!

Efter att ha gett ett antal exempel på kulturer där män dödar kvinnors barn, barn som männen inte själva är fäder till, kommer Wright så fram till den imponerande slutsatsen att:

En gen som säger, eller åtminstone viskar, "Var snäll mot barn om du har haft en viss mängd sex med dess mor", skulle fungera effektivare än en gen som säger: "Stjäl mat från barn även om du har haft regelbundet sex med barnens mor månader före födelsen. (Min översättning. Wright R, 1996, sid 69)

Effektivare för att föra de egna generna vidare förstås. Som vi ska se senare så kan det ligga något i det här resonemanget, fast på ett annat sätt och i ett sammanhang som snarare motsäger hypotesen att hanar dödar för att förmera sina gener maximalt, varför Wrights resonemang ändå är kortsynt.

Margo Wilson och Martin Daly punkterade dessutom resonemanget om barnamördande styvfäder vid ett anförande på ett seminarium i Stockholm i november 1996. Margo Wilson förklarade då att hon inte trodde att barnamord bland människor

¹⁵⁵ Schaller G, 1965.

hade samma orsak som barnamord bland langurer, av det enkla skälet att det var lika många mödrar som dödade sina små barn som det var fäder, enligt den undersökning av mord inom familjer som de båda hade genomfört.¹⁵⁶ Mödrar kan, som lätt inses, inte vinna något ur genförmeringssynpunkt på att döda sina egna ungar.

Nyligen har dessutom den svenske zoologen och docenten Hans Temrin, och några av hans kollegor vid Stockholms universitet, visat att tesen om högre frekvens barnamördande bland styvfäder inte stämmer för Sveriges del. Bara i fem av 115 fall av barnamord under de senaste 15 åren av 1900-talet, låg en icke-biologisk förälder bakom dödandet. Det var alltså många fler män som dödade sina egna, biologiska barn.¹⁵⁷ Dessutom tog 40% av dem som dödat sina barn livet av sig själva efteråt. Ingetdera kan sägas bidra till att förmera de egna generna maximalt. Här har vi alltså ytterligare ett indicium på att barnadödande bland människor knappast kan anses fylla, eller under vår evolutionshistoria ha fyllt, någon evolutionärt utvecklad funktion för ökat genförmerande.

I en radiointervju om sin undersökning betonade Hans Temrin och forskarkollegan Magnus Enquist att man måste vara försiktig med de evolutionsteoretiska förklaringarna och att de i många fall inte tillför oss något vetande av värde. I fallet med barnamördandet, menade de, är det andra faktorer som är av intresse, som de psykiska eller mentala tillstånden hos mördarna, eventuella drogproblem etc. De poängterade också, glädjande nog, det jag återkommande påpekar här, att man inte kan ta fasta på sällsynta beteenden och påstå att de är evolutionärt utvecklade.¹⁵⁸

Så var då hypotesen om vår mänskliga och evolutionshistoriskt utvecklade tandens att slå ihjäl styvbarn effektivt falsifierad. Den kommer förstås inte att försvinna ur diskussionen trots detta. Sarah Hrdys forskning och Wilson/Dalys påstådda barnamordshypotes refereras i alla tänkbara sammanhang idag. Den ligger till grund för mycket forskning av det här slaget och andra forskare hänvisar flitigt till den. Därför kan vi förvänta oss att ett antal forskare under många år framöver kommer att hänvisa till Hrdy, Wilson och Daly för att hävda att manliga barnamord har samma evolutionära bakgrund som langurhanarnas barnamördande och att mäns mördande av andra mäns barn är en biologisk naturlig fortplantningsstrategi. När en användbar myt uppstått i forskarvärlden är den nämligen lika svårutrotad där som fördomar och myter i allmänhet. Forskare skiljer sig inte från andra människor i det här hänseendet och de är nästan aldrig

¹⁵⁶ Enligt kriminolog Mikael Rying vid Stockholms universitet, dödas ungefär 8 barn/år i vårt land. Hälften dödas av män och i hälften av fallen tar fäderna livet av sig själva efter mordet. I det senare fallet kan dödandet knappast ha att göra med vilja till genförmering. Mödrarnas dödande kan förstås inte heller ha något att göra med en sådan vilja. (Tendens, P1 4/1. 2000.)

¹⁵⁷ DN 17/5.200. Artikeln skulle enligt notisen i DN, publiceras i nästa nummer av tidskriften *Proceedings of the Royal Society*.

¹⁵⁸ P1 4/4 2000.

fullständigt informerade.

När en forskningsrapport väl lämnat forskarens ordbehandlare och publicerats, börjar resultaten leva ett eget liv. Först tolkas de av dem som läser originalrapporten, sedan återges de i andra rapporter och diskussioner i långa kedjor där man hänvisar till forskaren som läst forskaren som läst forskaren.... Då går det ofta som i viskningsleken, budskapet både förgrovas och förvanskas, ibland till oigenkännlighet. Forskare som läser referat av referat av referat av originalrapporten drar sedan allt längre gående och alltmer förenklade slutsatser, behandlar resultaten som säkrare än de är, och hypotetiserar vidare utifrån det de tror att den ursprungliga rapporten säger. En del forskare förefaller helt enkelt agera enligt en för dem avpassad förvrängning av journalistikens beryktade devis: Kolla inte ett bra forskningsresultat, det kan visa sig att det inte stämmer.

12: BARNAMORD OCH HEMLIGA ÄGGLOSSNINGAR

Tesen om barnamördandet är kopplad till Sarah Hrdy's andra tes, tesen om varför kvinnor har "hemliga" ägglossningar. Hur hänger nu dessa teser ihop?

Man har länge ansett att kvinnor, till skillnad från de flesta andra djurhonor, är "tillgängliga" när som helst under året. Detta har betraktats som en avvikelse från det biologiskt normala, som är att honor har korta och klart avgränsade brunstperioder. Därmed anses "hemliga ägglossningar" vara något som måste förklaras.

Tidigare forskare tänkte sig att kvinnor var "tillgängliga" när som helst för att locka hem männen med mat till sig och barnen. Desmond Morris föreslog att det här hade med monogamin att göra. Genom att paren hade regelbundet sex, knöts banden fastare mellan dem och det ökade männens motivation att släpa hem mat till kvinnor och barn.

Nu föreslog Sarah Hrdy för det första, att det var på tiden att man slopade idén om kvinnors genetiskt betingade monogami och för det andra, att det är kvinnornas "hemliga ägglossningar" som måste förklaras, inte den ständiga tillgängligheten.¹⁵⁹ Hrdy hade nämligen funnit att langurhonor också har "hemliga ägglossningar" och kommit på ett sätt att förklara dessa: De hemliga ägglossningarna är honornas strategi mot de barnamördande hanarna, alltså ett sätt att rädda ungarna, föreslog hon.

Så här tolkar Birgitta Sillén –Tullberg Hrdy's tes i tidskriften *Forskning och Framsteg*:

Risken att hanen dödar en unge är mindre om han kan vara far till ungen. Honans dolda ägglossning och hennes vilja att para sig när som helst bidrar till att öka hanens osäkerhet. (Sillén–Tullberg, FoF, 1/1990, s.35)

Somliga antar alltså att hemliga ägglossningar har utvecklats hos kvinnor av samma orsak som bland langurerna, nämligen för att lura männen om faderskapen och för att rädda barnen från att dödas av männen. Så kan det förstås inte förhålla sig.

Till att börja med: En motstrategi utvecklas genom att den förhindrar att en annan strategi lyckas och den kan inte utvecklas om den inte fungerar. Hade hemlig ägglossning fungerat som en sådan motstrategi hade man inte iakttagit några hanliga barnamord bland langurerna och då hade langurforskarna inte kläckt idén att hanarna mördar andras ungar bara för att förmera sina egna gener mer effektivt och inte heller idén att hemliga ägglossningar är till för att lura barnamördande hanar.

Men enligt Hrdys teori stod honorna där en dag med hanar som plötsligt blivit barnamördande bestar. Vad kunde de då göra för att förhindra detta barnamördande? Vilken motstrategi, vilket

¹⁵⁹ Sillén-Tullberg B, 1990, sid. 30-35.

beteende kunde detta tänkas selektera fram hos honorna, som ju ville rädda sina gener eftersom även de ville förmera sina gener maximalt?

Birgitta Sillén finner att den naturliga motstrategin mot barnamördande hanar är att honorna blir så stora att de framgångsrikt kan försvara sina ungar gentemot hanarna men den strategin har sina problem, säger hon. Honorna skulle nämligen förlora på att bli större eftersom större honor mognar senare och därmed skulle de få kortare fertil tid och färre avkommor.

Detta förslag förefaller inte så väl genomtänkt då den bibehållna litenheten och oförmågan att förhindra att hanar dödar ungarna inte tycks leda till fler överlevande avkommor utan till färre sådana eftersom honorna får en hel del av sina ungar dödade om barnamordsteorin stämmer. Därmed borde det ändå ha lönat sig för honorna att bli större, även om de hade fått vänta med den första ungen ytterligare något eller några år.

Detta spelar nu ingen roll. Honorna har inte valt strategin att bli större, vad orsaken än kan vara. Hanen är, enligt etologerna, fortfarande mycket tyngre än honan. Finns det då någon annan tänkbar strategi mot barnamördande hanar? Jo honorna skulle förstås kunna gadda ihop sig med den härskande hanen mot hanar som försöker "ta över" dem, och försvara sig tillsammans med honom så att bytena av "ledarhane" blev så få som möjligt. De kunde också gadda ihop sig med varandra och försvara ungarna mot hanarna tillsammans. I ingetdera av dessa fall behövde de bli större. Sarah Hrdy berättar att det förekommer att honor försöker göra just det senare.¹⁶⁰ De lyckas trots detta inte förhindra att ungarna dör för dem, menar hon.

Nu skulle emellertid den hemliga ägglossningen resultera i att den förvirrade hanen om vem som var far till ungen, enligt Sillén-Tullberg. Det gör den förstås inte. När vi talar om en hane som har metoder att avgöra faderskap då talar vi om människor som, trots sin medvetenhet om faderskapets innebörd, inte klarat av att avgöra faderskap med någon större säkerhet förrän under de senaste femtio åren. En sådan strategi kan alltså bara fungera på hanar som vet att parning och avkomma har med vartannat att göra. Inget enda djur stämmer med denna förutsättning.

Det spelar således ingen roll om hanen är far till ungarna eller inte, eller om honan parar sig med andra hanar än "ledarhanen", langurhanen skulle i alla fall fortsätta att döda de ungar honorna har när han "tar över", om han vore genetiskt programmerad att döda ungar vid just detta tillfälle och för att det får honorna i brunst så snabbt som möjligt, som man ju påstår är orsaken till mordandet.

Vi kan däremot tänka oss att om honorna har "hemliga" ägglossningar får hanen svårigheter att kontrollera honornas parningar. Han kan ju inte hänga alla honor i hälarerna samtidigt och hela tiden. Honorna kan då sneka iväg till andra hanar och para sig både när de har och inte har ägglossning.

Den "hemliga" ägglossningen skulle i så fall kunna vara en

¹⁶⁰ Hrdy Sarah, 1977.

"strategi" mot hanar som försöker hindra "sina honor" från att para sig med de hanar honorna själva vill para sig med, eller med flera hanar vid varje ägglossning, något som kanske skulle kunna gynna mångfalden, eller ge bättre garanti för stark avkomma. Detta är dock något annat än honors strategi mot hanar som mördar ungar då hanarna "tar över" och något annat än honors försök att förvillan hanar om faderskapet.

Honornas vänsterprassel skulle emellertid kunna ge ett indirekt skydd mot barnamördande hanar, men av en annan orsak än att hanarna blir osäkra om faderskapen, som de alltså inte kan bli. Sarah Hrdy antar nämligen att en hane som en gång parat sig med en hona inte "dödar" denna honas unge om han senare tar över gruppen som honan ifråga ingår i.¹⁶¹ Det är visserligen bara ett antagande men inte något omöjligt sådant. Om det är riktigt torde det bero på att en hona skapar sociala relationer till de hanar hon "vänsterprasslar" med. Om en av hennes "utomäktenskapliga älskare" senare detroniserar tyrannen i hennes hongrupp och tar över, kan hanen ifråga tänkas skona hennes unge därför att han redan är socialt accepterad av henne, inte därför att han tror att han kan vara pappa till hennes unge, för det kan han inte tro eftersom han inte förstår sambandet mellan parning och avkomma. "Barnamördande" hanars beteenden skulle då istället kunna bero på den frustration hanarna upplever då en hona, i den flock som de nu försöker dominera eller nästla sig in i, nonchalerar dem.

En hane som är ny i en grupp honor försöker sannolikt skapa en social relation till alla honorna i gruppen för att bli accepterad av dem. Honor som han redan har parat har han redan blivit socialt accepterad av, skapat en social relation till, så dem behöver han inte försöka vinna över på sin sida.¹⁶² De och deras ungar får därmed vara ifred, oavsett vem som är far till deras ungar. Det är värre med de honor i gruppen som han inte har parat någon gång tidigare och som därför inte redan har accepterat honom. Dem försöker han nu bli accepterad av. Några av de honor som har små och diande ungar är kanske ointresserade av honom. Är de vana vid våldsamheter från nya hanars sida kanske de försöker undvika eller nonchalera honom dessutom. Honornas avvisande och möjligen nervösa hållning då han trängt in i gruppen kan således stressa hanen vilket kan leda till en ond spiral: Den stressade och frustrerade hanen blir aggressiv, som många djur tenderar att bli när de är stressade. När somliga honor intresserar sig mer för sina ungar än för den nye hanen försöker han, i irritationen över att bli nonchalerad, dra ungarna ifrån dessa honor för att på det sättet få deras uppmärksamhet. Attacker på ungarna är då kanske hanens sätt, om än något asocialt, att få den totalt ointresserade eller undvikande honans uppmärksamhet och acceptering.

Med tanke på Shirley Strums berättelse om hur babianhanar nästlar sig in i en ny flock genom att fjäska för och bli accepte-

¹⁶¹ Se Hrdy S, 1977, sid 141.

¹⁶² Hrdy Sarah, 1977, sid. 244.

rade av först en hona, sedan av flera sådana,¹⁶³ förefaller detta inte vara en omöjlig hypotes. I så fall har man anledning att förvänta sig att barnamördandet inte förekommer, eller är mycket ovanligt bland langurer som inte lever urbant och som därmed inte är lika stressade och då kan de forskare som studerat icke-urbana langurer ha rätt när de säger att barnamord inte har observerats bland dessa djur,

Det här förslaget om orskarna till barnamorden och de hemliga ägglossningarna har förstås nackdelen, sett ur det sociobiologiska perspektivet, att det inte bara handlar om gener utan också om miljöfaktorer.

Eftersom langurhonorna parar sig även när de inte har ägglossning, enligt Hrdy, har de egentligen redan en möjlig motstrategi mot barnamördarna men skulle inte ha förstått det enligt teorin: Den hona som kommer på att direkt para sig med de "övertagande hanarna", eller med alla tänkbara kommande övertagare, trots att hon inte har ägglossning och trots att hon redan har en liten unge, skulle sannolikt klara sina ungar genom vartenda byte av terroriserande hane. Men återigen, inte för att hanen tror att han är far till hennes unge, utan för att hon då skapar en social relation till hanen ifråga och ett mer avslappnat förhållande till honom. Varför honorna inte redan kommit på detta, om de nu inte har gjort det, är en fråga som man borde grubbla över, för de honor som gjorde så skulle troligen snabbt få flera avkommor än andra honor och därmed komma att sprida sitt beteende (att para den nya hanen direkt då han tar över, eller alla "ungkarlshonar" i omgivningen,) till alla honor i arten. Detta har tydligen inte skett (eller så har det redan skett man forskarna har inte förstått det) vilket i så fall skulle tyda på att barnamördandet bland langurerna inte har någon lång evolutionshistoria. Det kan å andra sidan tyda på att de hemliga ägglossningarna har en annan orsak och förklaring än den Hrdy föreslagit.

Även andra apor påstås ha "hemliga ägglossningar", exempelvis orangutanghonor, som, liksom langurhonorna parar sig även när de inte har ägglossning, något som ju gäller också för oss människor?

Sannolikt är de eventuellt "hemliga ägglossningarna" kopplade till tendensen att para sig även mellan ägglossningarna, något som exempelvis varken babianhonor eller schimpanshonor gör. Inom båda dessa arter har honorna tydliga brunstperioder och hanarna är inte intresserade att para honorna mellan dessa perioder. Detsamma är fallet med andra däggdjursarter, kor, älgar, hundar, vargar etc. etc. Så frågan kvarstår, varför har somliga honor hemliga ägglossningar eller: varför parar sig somliga primathonor, inklusive människan, även när de inte har ägglossning?

I det sammanhanget blir också frågan om varför hanarna är intresserade trots att honorna inte har ägglossning intressant? Denna fråga har jag aldrig sett ställd, trots att hanarnas och människens beteende härvidlag är minst lika förbryllande som ho-

¹⁶³ Strum Shirley, 1989.

nornas eventuellt hemliga ägglossningar, eller deras tendens att para sig även när de inte har sådana.

Män tycks uppfatta manligt intresse för sex med kvinnor, oavsett var i menstruationscykeln dessa befinner sig, som fullt naturligt och funderar tydligen inte över den saken. Det borde de göra. Vore de varg- eller babianhanar skulle de definitivt förundra sig över att ett handjur vill ha sex med en hona som inte har ägglossning, en sådan, skulle de tänka, är ju inte ett dugg sexig eller tilldragande!

Det här icke-brunstperiodbundna parningsbeteendet tycks varken bero på att honorna lockar hem hanar med maten, att de knyter hanarna till sig i ett parförhållande eller på att de lurar hanarna om faderskapet eftersom ingetdera är fallet med andra primathonor som sägs para sig även när de inte har ägglossning.

Och dvärgschimpanser? Var passar de in i bilden? De tycks ägna sig åt sex så det står härliga till, när som helst, hur som helst, vid varje tänkbart tillfälle och även om de inte är det minsta brunstiga. För deras del har etologerna föreslagit sex som konfliktlösningsmetod, så vad är sex för oss människor?¹⁶⁴

Hur det i verkligheten förhåller sig med den "hemliga ägglossningen" och med honlig "tillgänglighet när som helst", vet vi alltså inte, för att inte tala om vår okunnighet vad gäller det sällan nämnda men minst lika underliga hanliga beteendet, att vara parningsberedd även när parningen är meningslös vad gäller genförmering och därför ett slöseri med både energi och resurser för hanarnas del, något som inga djur ska ägna sig åt om man får tro sociobiologins grundteser.

Det finns också skäl att fråga sig för vem ägglossningarna är hemliga, för både etologerna och aphanarna, eller bara för etologerna? En bonde kan ibland ha svårigheter att se om en ko är brunstig men tjuren har inga problem att avgöra den saken. Somliga tikan kan vara svåra att avgöra höglöpet på för hunduppfödaren eftersom en del tikan varken sväller eller blöder, som de flesta gör. En rutinerad hane prickar dock in höglöpet utan problem, på kilometers avstånd och veckor i förväg dessutom. Man kan därför tillåta sig att undra om langurhonorna verkligen har ägglossningar som är helt hemliga för hanarna.

Vad gäller oss människor har någon sagt att sex i högre grad sitter i huvudet än i genitalierna. Det är förmodligen riktigt, även om biologin naturligtvis också finns med i sammanhanget. Vad detta indikerar vad gäller vår evolutionshistoria är svårt att säga dock.

¹⁶⁴ De Waal, 2002.

13: SOCIOBIOLOGIN, FÖRÄLDRAR OCH BARN

Sociobiologer anser att könen har utvecklat olika fortplantningsstrategier. Eftersom spel- och konfliktteorin ligger till grund för allt sociobiologiskt och beteendekologiskt tänkande måste förstås även relationen mellan könen ha sin grund i en konflikt om resurser.

Det hela började, som sådana här historier brukar börja, någon gång i en obestämd urtid, med att individer eller organismer "valde" olika *livs - och fortplantningsstrategier*. Några individer lade sig till med en stor könscell. De fick därmed övertaget över de andra. Dessa tog då till en motstrategi nämligen att lägga sig till med många små könsceller för att överlista dem som hade stora könsceller.¹⁶⁵ Så fick honor sina ägg och hanar sina spermier och genom denna urkonflikt fick vi de två könen.

Det var, säger man, en fördel för hankönet att skicka fram små könsceller till honkönets stora könscell därför att äggcellen innehöll näring som de små könscellerna kunde utnyttja. Hanarna, med sin spermieproduktion var smarta nog att snylta på honornas energiförråd och därmed smarta nog att slippa investera lika mycket energi i avkomman som honorna tvingades göra, säger man, fast i något annorlunda ordalag.

Hur det faktiskt gick till när "den stora könscellen blev snuvad på sin näring av de små könscellerna" säger man inte så mycket om. Istället glider man snabbt och lätt förbi frågan om vad som kom först, "hönan eller ägget". Sedan kan man koncentrera sig på de strategier som utvecklades för att individerna skulle kunna utnyttja detta sakernas tillstånd till egen fördel.

Man kunde förstås lika gärna ha sagt att honkönet lurade till sig de små ynkliga spermier och utnyttjade på det sättet deras befruktande förmåga för egna egoistiska syften men så har sociobiologer inte valt att se saken. Istället är det som vanligt hanarna/männen som är de smarta, de som utnyttjar andra, nämligen honorna/ kvinnorna, som å andra sidan är så dumma att de låter sig utnyttjas!

Man kan naturligtvis också låta bli att betrakta befruktningen som en konflikt, eller som en kamp om näringstillgången och istället se den som en perfekt intressegemenskap där två individer tillsammans kan åstadkomma något som ingen av dem skulle klara av på egen hand, att skapa ett självständigt genkonglomerat där bådas gener företräds i nästan samma grad. Vem vill förneka sanningshalten i detta påstående? Men så här har man inte heller valt att se saken. Teorin stipulerar att det ska föreligga konflikter överallt, alltså tolkar man allt som om så är fallet och fördomarna säger att män är intelligenta och smarta medan kvinnor är dumma och lättlurade.

När så individerna hade valt sida vad gäller det här med ägg och spermier, kunde de välja mellan två olika fortplantnings-

¹⁶⁵ Ruse M. 1980,

strategier. De kunde välja att utveckla "domestik-blissstrategin" eller "he-manstrategin".

Domestic-blissstrategin går ut på att hanen tvingas investera så mycket energi i uppvaktningen av honan innan han kommer till parning, att han väljer att stanna kvar och ta del av skötseln av avkomman, eller ta hand om den helt själv istället för att skynda vidare till nästa hona. När honan håller hanen på halster länge innan han får komma till, "lönar det sig" för honom att se till att allt det arbete han redan har lagt ner inte förspills utan verkligen ger resultat, alltså överlevande avkommor.

Somliga fiskarter valde denna strategi, säger den sociobiologifrälste filosofen Michael Ruse.¹⁶⁶ Spigghanen är ett bra exempel. Han bygger ett bo och lockar sedan in en hona i boet för att lägga ägg där. Därefter befruktar han äggen och tar hand om både ägg och de yngel som senare kläcks ur dessa. Honan däremot försvinner från boet direkt efter att hon lagt sin rom och överlåter allt ansvar för avkomman till hanen.

De arter som valt he-manstrategin betar sig helt annorlunda. Bland dessa arter "hyser honan inget hopp" om att få hjälp med avkomman. "Det bästa hon kan hoppas på från hanen" är så goda gener som möjligt till sin avkomma,¹⁶⁷ något hon vill ha eftersom goda gener ökar avkommans möjlighet att överleva och därmed för att fler av hennes egna gener ska leva vidare i nästa generation. Här gäller det därför för hanen att visa sig så vacker och livskraftig som möjligt och att därmed imponera så starkt på honan att han får para henne. Här värderar honan bara hans överlevnadsförmåga, som antas vara kopplad till yttre skönhet. På vad sätt hanarnas i denna grupp beteenden skiljer sig från exempelvis spigghanens, som också får lov att visa upp sin duglighet, alltså att de har goda gener, förtäljer dock inte historien.

Varför, undrar man nu, valde inte alla honor att bli så fjära att hanarna tvingades ta hand om avkomman eller varför valde inte alla hanar att strunta i de honor som tvingade dem till alltför långvarigt arbete för att komma till parning? Sådana frågor sysslar inte sociobiologer med. De tycker att de har sett ett mönster och då måste världen vara konstruerad i enlighet med detta mönster.

Däggdjurshonor, och därmed också kvinnor, kan inte få fler avkommor än de själva kan bära fram och föda upp, säger sociobiologerna vidare. En däggdjurshane, en man, däremot kan föröka sig obegränsat om han har tillgång till ett obegränsat antal honor att para sig med. Det har han inte. Honorna utgör därför den "begränsande resursen" för hanarnas första strävan här i livet, att förmera sina gener maximalt.

Däggdjurshanar, och därmed också män, kan alltså aldrig få fler avkommor än de kan förföra och befrukta honor/kvinnor. Striderna om honorna, som går ut på att vara störst bäst och

¹⁶⁶ Ruse M, 1979, sid. 35–6.

¹⁶⁷ Ruse M, 1979, sid. 37.

vackrast, kan därför ses som en slags reklam för de egna suveräna generna och de blir en del i en "ekonomisk förhandling mellan köparen, honan, och säljaren, hanen", menar sociobiologins fader E O Wilson.¹⁶⁸

I Wilsons sociobiologiska perspektiv är det således inte honorna som är varan som kan köpas och säljas eller erövrats och ägas, som etologer vanligen ansett, utan det är sex och gener som säljs och det är honorna som är köparna. Likafullt är det hanarna som är dominanta, får vi veta även av sociobiologer!¹⁶⁹

Sociobiologer har också, hör och häpna, "hittat" en strategi som de kallar för "sneaky fucker-strategin" (ung. tjyv-parar-strategin). Den innebär att hanar parar honor för att sedan försvinna och låta någon annan hane ta hand om avkomman och slita för att föda upp den. Men någon "fuck me and piss off-strategi" (para mig och försvinn-strategi) från honornas sida har de inte observerat trots att det i djurriket finns en hel del exempel på honor som inte tål hanarna mer än vid parningarna och som med frenesi driver bort hanarna så fort parningsperioden är över. Så är fallet med de flesta kattedjuren exempelvis, för att inte tala om insekter där det i vissa arter till och med förekommer att honorna äter upp hanarna efter parningen.

I verkligheten är det naturligtvis inte så att arterna har "valt" strategier. Spigghanen har i praktiken inget val alls om han "vill ha" någon avkomma eftersom honan inte bryr sig om äggen och avkomman inte skulle överleva om han övergav dem. Men han vet intet av detta, inte hon heller. Han "vill" dessutom ingenting, han gör bara vad hans natur bjuder honom, liksom honan, och evolutionen hade inte någon rationell tanke då den utvecklade spigghanen att bete sig som han gör, eller spigghonan. Det hela utvecklades genom en kombination av slumpens försorg och den omgivande miljöns selektionstryck till att fungera precis som det gör och inte på något annat sätt och exakt vilka de selektionsfaktorer var som fick detta resultat vet vi inte.

Teorin om de olika könsstrategierna är ett sätt att klassificera olika typer av beteenden men knappast en förklaring till dessa beteenden. Den säger i själva verket inte något mer revolutionerande än att "allt är som det är för att det är som det är och när allt kommer omkring förefaller det ganska rationellt eftersom det fungerar. Det kunde lika gärna ha varit på något annat sätt och fungerat ändå och då hade det varit lika rationellt".

Om spigghanen befruktade äggen men inget av könen tog hand om avkomman, då skulle det anses vara det mest rationella för spiggens del. Gupprien är en sådan art. Den lever i Sydamerika och har också förädlats att passa våra akvarier. Hanen lägger ner ett avsevärt arbete på att förföra honan. Hon bär sedan de befruktade äggen inne i sin kropp tills de kläcks och kommer ut ur henne som levande små guppies som får klara sig bäst de kan, utan hjälp från vare sig mamma eller pappa. (Dessutom kan honan föda fram flera kullar på samma parning vilket hanarna

¹⁶⁸ Wilson E O, 1975, sid 320.

¹⁶⁹ Ruse M, 1979, sid. 61, 96-7.

inte tycks ha en aning om.) Guppyhonan "investerar" alltså ganska mycket i avkomman endast för att strunta i den så fort den kommit ur henne. Hanarna ägnar en stor del av livet åt att fjäska för honorna men inte heller de bryr sig sedan om allt det arbete de lagt ner på att åstadkomma en avkomma. Ingen av föräldrarna drar sig för att äta upp sin egen avkomma om den är oförsiktig nog att simma för nära någon av dem. Föräldrarna tycks alltså uppskatta avkomman lika mycket som föda som utdelning på insatt energi och genkapital. Någon insikt om att de borde försöka förmera sina gener maximalt genom att låta ungarna växa upp och föröka sig, tycks de inte ha. Mängder av insekter lägger också ner massor av energi för att ordna till det för äggen för att överge hela projektet när äggen väl är lagda.

De arter som struntar i avkomman, som exempelvis guppies, tycks fortplanta sig och överleva som arter trots att både hona och hane tycks ha misslyckats kapitalt med sina respektive strategier och trots att de inte matchar varandra alls om vi får tro sociobiologin. I den här arten har ingetdera könet "valt någon av de två strategier" som sociobiologer urskiljer.

Men alltihop kan säkert, på ett eller annat sätt, passas in i den i vissa avseenden generösa sociobiologiska ramen. En sociobiolog skulle troligen försvara guppyhonans kannibalism på sin egen avkomma med att hon använder en avkomma för att bygga upp sig för att få en ny och större sådan. Eller så skulle han säga att hon i det vilda livet, statistiskt sett, oftare torde äta upp andra honors avkomma än sin egen och därmed kämpar hon i själva verket för den egna avkomman.

Det finns som sagt inte något enda fenomen som inte kan förklaras, eller förklaras bort, med hjälp av sociobiologin.

Vilken strategi har nu arten människa valt?

Man tycker att domestic-blissteorin borde stämma bäst på oss och då borde vi vara monogama, eller möjligen serimonogama, och saken vore klar. Men så enkelt är det inte. När vi börjar diskutera människans "sanna natur" i det här avseendet blir det mycket komplicerat. Vilken strategi vår art valt, och frågan om vi är monogama eller polygama av naturen råder det nämligen mycket delade meningar om, även bland dem som söker svaret på dessa frågor inom någon av biologins domäner, vilket jag ska återkomma till senare.

Även om man tycker att arten människa borde tillhöra gruppen som tillämpar domestic-blisstrategin så hävdar istället sociobiologins grand old man, E O Wilson, att kvinnor är mer intresserade av att ta hand barnen än männen, även om också kvinnor helst lägger över så mycket som möjligt av ansvaret på männen. Vi må alla, män som kvinnor, vara lata och arbetsovilliga, kvinnor har ändå en genetisk egenskap som överflyglar denna lättja förstår man, nämligen vår medfödda tendens att se till att den större mängd energi vi har investerat för genförmeringen, de stora äggen, den långa graviditeten och den energikrävande amningsperioden, inte går till spillo, Därför är kvinnor alltid mer

beredda att ta hand om avkomman, barnen, än männen. (E O Wilson kanske inte vet något om guppies! Och vem har mätt vilken investering som är mest energikrävande, att bygga ett bo eller att ladda upp näring nog till en stor mängd ägg?)

Sedan föreligger det förstås också en konflikt mellan föräldrar och barn¹⁷⁰ eftersom avkomman vill ha ut så mycket som möjligt ur sina föräldrar medan dessa vill satsa ett minimum av energi på varje unge/barn.

Ett av bevisen för att denna konflikt föreligger ser forskarna däri att hondjur kan vara tämligen aggressiva mot sin avkomma när de avvänjer den. Ungarna vill fortsätta att dia medan modern vill sluta ge di för att bygga upp sig inför nästa dräktighet.¹⁷¹ Här ser vi således en öppen och tydlig konflikt menar man.

Det är naturligtvis lätt att tolka däggdjurens avvänjning som en konflikt eftersom däggdjurshonor, exempelvis tikar eller katthonor, kan vara ganska bryska mot sina ungar då de ska vänja dessa av med att dia. Frågan om denna ibland ganska hårdnosta avvänjning ska betraktas som en konflikt eller en intressegemenskap är emellertid en fråga om var man bryter en i princip oändlig orsakskedja och en fråga om vad man väljer att se som den verkliga orsaken eller effekten. Avskärning av orsakskedjor kan göras på många olika sätt och hur man gör sådana avskärningar bestäms av den teori man arbetar utifrån eller av syftet med förklaringen.

Om man gör andra avskärningar i orsakskedjan än sociobiologins, finner man andra samband, exempelvis detta: Tikens avvänjning av valparna är förknippad med valparnas inläring av lydriad och observans på modern och på de övriga vuxna individerna i flocken. När tiken börjar huta åt valparna då de vill dia henne lär sig valparna att alltid ha ett öga på modern och att på hennes kroppsspråk se vad som är bra och vad som inte är det i deras egna beteenden. Denna observans måste valpar lära sig.¹⁷² Det är nämligen genom att alltid vara observanta på de äldre i flocken som valpar lär sig vad som är farligt och inte farligt i livet och hur de rent allmänt ska bete sig för öka sina möjligheter att överleva. Det är viktigt att de vet det när de ska börja klara sig själva. Om de inte lär sig att alltid vara observanta på de äldre i flocken blir de lätta offer för olyckor eller för farliga fiender och kan lätt förstöra jakten för föräldrarna. Dessutom leder denna nära nog ständiga uppmärksamhet på de äldre, i huvudsak på föräldrarna, till att valparna lär sig annat som de måste kunna för att överleva och som de inte har medfödd kunskap om, som att jaga exempelvis.¹⁷³ Därför kan man lika gärna hävda att det ligger

¹⁷⁰ För en ganska klar genomgång av konflikten mellan föräldrar och barn, se Ulfstrand S, 1996 sid. 67–79.

¹⁷¹ Wright Robert, 1994b, sid. 166–167.

¹⁷² Wilsson E, 1984/85, 101–112.

¹⁷³ Etologer påstår ofta att hunddjur inte kan härma andra hundar, inte kan lära sig något genom att iakttä andra hundar. De har fel. Hundar kan lära sig mycket komplicerade beteenden genom att iakttä en äldre och ranghögre hund i sin egen flock. Det torde för övrigt vara genom att se på sina föräldrar som de lär sig jaga effektivt.

i både valparnas och tikens (eller i båda föräldrarnas) intresse att valparna avvänjs just på det sätt som sker och vid just denna tidpunkt i livet. Det sociobiologer betraktar som en intressekonflikt, och som kan se ut som en sådan, kan därmed lika gärna ses som en total intressegemenskap.

Genernas budskap är, som också redan nämnts, nästan aldrig så raka som sociobiologer tycks anta, utan de fungerar indirekt och så att de via genvägar av olika slag bidrar till att individer överlever och förmerar sina gener. Vad gäller förmerandet av gener går generna "genvägen" över sexdriften, vad gäller inläring av sådant som inte är medfött, som hur man jagar effektivt i hunddjurens och kattdjurens fall, går de bland annat via inläring av ständig observans på föräldrarna och förmåga att lära och härma de äldre individerna, som oftast är föräldrarna när det gäller de flocklevande djuren.

Mot konfliktperspektivet kan man också invända att det måste ligga lika mycket i föräldrarnas intresse som i avkommans att avkomman överlever och får egen avkomma. I synnerhet om både föräldrar och avkomma vill förmera sina gener maximalt. Utan överlevande avkomma, och avkomma till avkomman etc., kommer honans/hanens gener att dö ut. Evolutionärt sett kan således varken hona eller hane ha något "intresse av" att deras avkomma dör vartefter de satsar på ny sådan. En valp har då inte heller något verkligt intresse av att få dia i evighet eftersom det kan tänkas leda till att den inte utvecklas normalt och därmed inte blir kapabel att klara sig själv någon gång och då får den inte någon chans att förmera sina egna gener.

Frågan är därför också vad som är ett "intresse" och om kortsiktiga och långsiktiga intressen kan vara motstridiga. Det förefaller underligt, att hävda det senare.

Lika litet som vi utgår från att våra små barn har bättre begrepp än föräldrarna om sina verkliga långsiktiga intressen lika litet kan vi utgå ifrån att valpar har det. Även om Pelle kan ha ett kortsiktigt och omoget intresse av att bara äta glass och bråkar med sin mamma om den saken så är hans långsiktiga, och biologiska intresse samma som hans mammas, nämligen att han äter riktig mat också, så att han inte blir sjuk och dör av näringsbrist istället för att växa upp, bli könsmogen och kunna förmera sina och därmed också föräldrarnas gener.

Varje däggdjursindivid är alltså inte rationell av födseln. Den vet inte automatiskt vad som är det bästa för den själv i det långa loppet. Däremot torde de flesta högre stående varelser, ha en förmåga med sig in i livet att lära sig det de behöver kunna för att klara sig – vilket är en helt annan sak. Därmed blir det mer intressant att ta reda på under vilka omständigheter högre stående djur, och människor, lär sig det ena eller det andra.

Evolutionpsykologerna Margo Wilson och Martin Daly, diskuterade föräldra–barnkonflikten utifrån en helt annan utgångspunkt på ett seminarium i Stockholm 1996.

De hade studerat frekvensen av barnamord i Detroit och fann

att det var vanligare att föräldrar slog ihjäl små barn än att de slog ihjäl större (äldre) barn.¹⁷⁴

De båda forskarna kunde nu ge oss i auditoriet en sociobiologisk/evolutionsteoretisk förklaring till varför det är på det här sättet.

Det kan inte vara så, menade Margo Wilson, att de små barnen är mer påfrestande än de större. Så besvärliga kan inga små barn vara att vuxna slår ihjäl dem. Där kunde orsaken således inte ligga. Nej det här fenomenet beror istället på att de mindre barnen har längre tid kvar innan de blir fertila och kan bidra till att förmera sina och därmed föräldrarnas gener, medan de äldre barnen kan förväntas förmera dessa gemensamma gener snabbare. Dessutom har föräldrar investerat mer i de äldre barnen. Därför är de äldre barnen mer värda (på den investeringsmarknad där allt handlar om genförmering). Därför slår föräldrar i mindre utsträckning ihjäl de äldre barnen.

Resonemanget är uppenbart absurt! Det låter som om man talar om föräldrar som noga överväger vilket av sina barn de ska slå ihjäl därför att de måste slå ihjäl något av dem och då finner att eftersom de investerat mer i de äldre så är det mest rationellt att de slår ihjäl de yngre. En sådan situation står de flesta moderna västerländska föräldrar aldrig i och de få som faktiskt slår ihjäl sina barn torde inte göra det utifrån ett rationellt kalkylerande av det här slaget, eller på grund av någon genetisk programmering att slå ihjäl de minst lönsamma av sina barn, dem de investerat minst i. Det finns många andra och betydligt mer sannolika skäl till varför föräldrar "oftare" slår ihjäl mindre barn än större barn, om nu detta är fallet.

För det första är det besvärligare att slå ihjäl större människor. Sådana tål mer misshandel, kan försvara sig effektivare och dessutom föra mer oväsen medan man slår ihjäl dem! Ett litet barn däremot, som inte kan försvara sig, kan dödas ganska enkelt och till och med av misstag. För det andra är det lättare att göra sig av med en liten kropp.

Men inget av detta torde spela någon roll i de här sammanhangen. Istället torde de flesta barnamord ske i hastigt mod eller på grund av drogmissbruk, alkoholförtäring, tillfälliga sinnesförvirringar eller annan långvarig och allvarlig psykisk sjukdom. Kanske orsakas dödandet av barn av stress och i de ytterst få fall där de sker efter moget övervägande har morden säkert helt andra orsaker än att föräldrarna anser det vara rationellt att slå ihjäl de mindre barnen därför att det kommer att ta för lång tid för dessa att förmera föräldrarnas gener.

Dessutom är det trots allt sällsynt att föräldrar slår ihjäl sina barn, vilket även Wilson och Daly poängterade, så frågan är om sådana händelser alls kan läggas till grund för slutsatser om evolutionära och därmed genetiskt nedlagda beteendetendenser. Mord på egna små barn är snarare, om de alls ska tolkas som evolutionära, mer exempel på evolutionära sidospår, avvikelser,

¹⁷⁴ Seminarium organiserat av Institutet för Framtidsstudier i samarbete med HSRF och Uppsala universitet i Stockholm 28–29 nov. 1996.

eller evolutionärt misslyckade strategier, än på en generell evolutionär tendens att värna mer om den avkomma man investerat mest i och som kan komma att förmera ens egna gener inom en kortare tid.

Föga överraskande har modern biologisk forskning, den som oftast refereras i våra massmedia, "visat" att just vår tids amerikanska levnadsmönster, just vår tids manliga beteenden, önskedrömmar och behov är biologiskt naturliga och därmed naturlagsenliga.

Den sociobiologiska idén, att inte ens kvinnor egentligen vill ta hand om barnen utan att de gör det endast av egoistiska syften, för att inte sumpas av investeringarna de redan gjort, hade knappast varit möjlig att presentera för femtio år sedan, då det rådande konservativa och konservativliberala idealet höjde moderligheten till skyarna och förestavade en hemmafru som skötte hemmet och tog hand om barnen. Då antog biologer att kvinnor var mer vårdande och mer ömsinta än män därför att de av biologiska skäl var ägnade att ta hand om barnen. Idag, då situationen har förändrats passar sociobiologernas förslag om konflikten mellan könen perfekt för att legitimera just moderna medelklassamerikaners levnadsmönster.

Numer är det även i USA öppet accepterat att kvinnor lämnar över barnpassningen till andra medan de själva arbetar utom hemmet, eller försöker göra karriär i yrkeslivet. (Att kvinnor lämnar över ansvaret för sina barn till andra är i och för sig inte nytt i historien eftersom kvinnor i överklassen alltid föredragit att låta andra ta hand om deras barn och till och med att amma dem.)

Idag önskar sig dessutom inte längre manliga medelklassamerikaner utbildade och ekonomiskt beroende hemmafruar. Istället vill de ha välutbildade förvärvsarbetande fruar som hjälper till att dra in pengar till hushållet (man kan hålla sig med större hus och flera bilar på det sättet).¹⁷⁵ Dessutom blir det billigare att skilja sig ifrån frun om hon har en god egen inkomst eftersom en välavlönade f.d. fru inte behöver något underhåll, som en äkta hälft i USA fortfarande måste betala om den frånskilda parten inte kan försörja sig själv.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Konservativa (i klassisk idéhistorisk mening) män som fortfarande anser att kvinnor ska stanna hemma och helt ägna sig åt barn och familj finner inte stöd för sina åsikter i Wilsons teori emellertid. De får använda sig av de äldre teorierna om kvinnors plats och uppgift i världen.

¹⁷⁶ Svenska kvinnors situation är en helt annan i det här avseendet och en som i värsta fall kan bli alldeles ohygglig. OECD tillkännagav för några år sedan att man ansåg att Sveriges jämställdhetspolitik och vår ekonomiska lagstiftning, vad gäller relationen mellan könen, var ett föredöme för resten av världen. I själva verket kan denna lagstiftning bli en kvinnofälla av allra värsta slag. När den offentliga sektorn monteras ner och många kvinnor avskedade, kan svenska kvinnor i värsta fall bli totalt ekonomiskt beroende av sina män och männens godtycke. Om de kastas ut av mannen efter några eller många års äktenskap och till en arbetsmarknad som inte vill ha dem, har de i praktiken bara kvar skyldigheten att försörja sig själva! Svenska män, till skillnad från män i de flesta andra länder, har nämligen inga skyldigheter kvar gentemot kvinnorna. Jämställdhet liksom demokratiska rättigheter, har en tendens att urholkas till meningslöshet i tider av hög arbetslöshet. Många kvinnor kan i framtiden tvingas välja mellan att leva vidare med män som de kanske

Moderna beteendeforskare står emellertid som åsnor mellan två höttappar här, det rationella alternativet å ena sidan och önskedrömmen å den andra. Samhällssystemet gör vissa beteenden eller ageranden förnuftiga, som att frun också arbetar. Somliga sociobiologer låter detta avspeglas i deras biologistiska teser om mänskliga beteenden. Önskedrömmen i vårt översexualiserade samhälle säger däremot att det vore fina fisken med ett helt harem hemma, varför andra, som vi snart ska se, lägger fram förslag som legitimerar dagens manliga önskedröm snarare än dagens sociala och juridiska verklighet

inte vill eller borde leva tillsammans med (och dessutom att göra allt för att dessa män inte ska slänga ut dem,) eller att leva ett liv som socialbidragstagare, där socialbidragen är så låga att det i praktiken inte kommer att gå att leva anständigt på dem – vilket just är meningen med att skära ner dem. Inte ens 1800-talets värsta manschauvinister kom på idén att legitimera en politik som gjorde kvinnorna fullkomligt rätts- och chanslösa, vilket är vad kvinnor i Sverige blir när de inte kan få arbeten. Arbetslöshetens, åldersdiskrimineringens och den nakna girighetens samhälle som vi nu administrerar och lagstiftar fram, kräver helt andra åtgärder för att vi ska få jämställdhet än det gamla välfärdssamhället gjorde.

14: PARFÖRHÅLLANDE ELLER HAREMSYSTEM?

Från Darwins dagar till en bit in på 1970-talet var det självklart för alla biologister att människor var monogama och av naturen ämnade att leva i kärnfamiljer.

De tidiga etologerna utgick från att det fanns en naturlag som bestämde hur och varför kärnfamiljesystemen uppstått under evolutionens gång och att samma naturlag omfattade alla arter som var monogama. Man studerade olika arter för att förstå hur en naturlig familj skulle fungera.

Konrad Lorenz menade att vi kunde lära oss något om oss människor genom att studera gässen. De var, menade han, lika oss bland annat däri att de var monogama.

Professorn i humanetologi, Irenaeus Eibl-Eibesfeldt, Konrad Lorenz elev och traditionsbärare, hänvisade till vargar.¹⁷⁷ Vargar såväl som människor, resonerade han, är rovdjur som lever på jakt. Jagande vargar samarbetar för att få mat, precis som människor gjorde en gång, därför har det varit rationellt, både för vargar och människor att leva monogamt.

Nu är vargar inte monogama därför att de måste samarbeta vid jakten. De lever som de gör därför att evolutionen har selekterat fram dem och skapat dem såsom de ser ut och fungerar och här, som vad gäller nästan varje levande art, vet vi inte vilka tillfälligheter eller omständigheter som en gång gjorde att vargar utvecklades som de gjorde och inte på något annat sätt. Vi vet dock att rovdjursjakt i sig inte kräver något kärnfamiljesystem. Det finns rovdjur som är utmärkta jägare utan att samarbeta eller vara monogama. De flesta kattdjuren, lejon undantagna, liksom en del andra hunddjur, jagar ensamma. Även vargar jagar ibland ensamma. Dessutom antog man aldrig att det bland oss människor var ett "äkta par" som samarbetade om jakten, som fallet är bland vargar utan att det var männen som samarbetade om jakten. Slutsatsen att eftersom jakten kräver samarbete har både vargar och människor utvecklat monogami håller därför inte. Det har emellertid inte hindrat att de etologer som lagt fram hypotesen ifråga har rönt stor uppskattning för den.

Så sent som under 1970-talet förfäktade lundagenetikern Arne Münzing att vi var monogama av naturen:

Ett väsentligt framsteg i relationerna mellan könen var att monogamin dvs. stadigvarande förbindelser mellan man och kvinna blev vanligare. På olika sätt visade sig detta värdefullt för hela samhället. Det blev mindre bråk mellan rivaler vilket bidrog till ökat lugn och bättre samarbete mellan könen och inom hela gruppen. Monogamin var av särskilt stor betydelse för barnens omhändertagande och uppfostran. När kvinnan blev alltmer säker på bistånd från mannen, kunde hon också mer helhjärtat ägna sig åt sina moderliga omsorger i synnerhet som barnens utveckling var

¹⁷⁷ Eibl-Eibesfeldt, i *Djur och beteende* i Mellan Himmel och jord-serien.

långsam och arbetskrävande.

Allt detta möjliggjordes i väsentlig grad genom biologiska förändringar av människomaterialet och berodde bara delvis på kulturtradition. En sådan slutsats är självklar för biologer som har haft tillfälle att hos växter och djur iaktta ärftliga förändringar som följt naturens eget urval, eller av människans urval i samband med växtförädling och djuravel. (Münzing, 1976, sid.139)

Ett decennium tidigare hade Desmond Morris beskrivit situationen på följande sätt:

Till att börja med måste hanarna vara säkra på att deras honor skulle vara trogna mot dem när de lämnade dem ensamma för att gå ut på jakt. Därför måste *honorna* utveckla en tendens att bilda par. Om man skulle räkna med att de svagare hanarna skulle samarbeta under jakten, så måste de ges flera sexuella rättigheter. *Honorna måste fördelas*, den sexuella organisationen måste bli mera demokratisk, mindre tyrannisk. Varje hanne skulle också behöva en stark tendens mot att bilda par. Dessutom var hanarna nu utrustade med dödliga vapen och sexuell rivalitet skulle bli en mycket farlig företeelse: ännu ett gott skäl till att varje hanne skulle nöja sig med en hona. Till detta kom de allt större kraven på föräldravård som ställdes av de långsamt växande ungarna. Ett föräldrabeteende måste utvecklas och föräldraplikterna måste delas mellan modern och fadern: ännu ett starkt skäl för en varaktig parbildning. (Mina kursiveringar) (Morris 1967/1985 sid 57–8)

Monogamin tänktes alltså bero på att hanarna kunde förvänta sig sex som belöning för en lyckad jakt och för hemdragandet av mat.

Morris föreslog dock att vår tendens att vara monogama inte var absolut eftersom det ibland kunde vara rationellt att en man höll sig med flera hustrur, nämligen om det blev brist på män. Han ansåg ändå att monogamin var det normala och därmed det naturliga systemet för oss människor. Om de polygyna¹⁷⁸ (en man flera fruar) kulturer som fanns skrev han i suverän insiktslöshet om det etnocentriska i sina påståenden:

Det är ett intressant faktum att även om polygami fortfarande förekommer inom ett antal mindre kulturer i dag, så är alla större samhällen (vilket betyder den stora majoriteten av världsbefolkningen) monogama. (Obs. Morris använder här begreppet "polygami" för systemet där en man har flera fruar, det som idag benämns "polygyni", min anmärkn.)

Vi kan i varje fall hävda att den stora massan individer tillhörande vår art, oberoende av hur några få obetydliga, efterblivna stamenheter än lever idag, ger uttryck åt artens parbildande egenskaper i dess mest extrema form: genom långvariga

¹⁷⁸ Systemet med en man som hade flera fruar kallas för polygyni, systemet med en kvinna som har flera män kallas polyandri. Polygami = att ha flera eller många sexpartner, om båda könen.

monogama förbindelser. (Morris, 1967/1985, sid 75)¹⁷⁹

Sjuttioalsetologen Desmond Morris levde i en tid och i ett land, England, där skilsmässor ännu inte ansågs acceptabla. Sociobiologen E O Wilson och evolutionspsykologen Robert Wright däremot, lever i länder och i en tid då skilsmässor är helt accepterade, som de blivit i större delen av Västvärlden. De förespråkar därför inte monogamin som det naturliga mänskliga systemet. Istället hävdar de, liksom många andra sociobiologer, att männen (helst) är polygama medan kvinnorna (helst) är monogama. Män vill alltså ha många kvinnor medan kvinnor vill fånga varsin man att bli försörjda av! Häri ligger, anar man, ytterligare en konflikt mellan könen.

Därmed hävdar biologister för första gången att det inte är biologiskt naturligt för män att ha och ta ansvar för en enda fru och hennes barn utan att män är polygama och promiskuösa av naturen. Männens natur står alltså i klar konflikt med kulturen, enligt det här synsättet, eftersom vår västerländska kultur inte tillåter manligt månggifte, .

De flesta manliga forskare som diskuterar den här saken tycks inte vilja föreställa sig att det skulle kunna vara lika naturligt för kvinnor som för män att vara polygama eller promiskuösa, vilket var precis vad Sarah Hrdy protesterade mot när hon föreslog att även kvinnor är polygama av naturen och när hon använde langurhonornas hemliga ägglossningar för att försöka övertyga om det rimliga i denna idé. Istället för att ta fasta på Hrdy's förslag att langurhonor och kvinnor inte alls är monogama av naturen, har manliga forskare föredragit att utveckla Hrdys barnamordshypotes, som förstås stämmer bättre både med de manliga önskedrömmarna och med den manliga aggressionsteorin och teorin om mäns överlägsenhet, och att strunta i att gå närmare in på Hrdy's förslag om att även kvinnor skulle vara polygama.

Trots att schimpanser sägs vara våra närmaste släktingar bland aporna har dessa aldrig varit riktigt populära när det gäller att jämföra oss med djuren. Tidigare var de inte lämpliga som jämförelseobjekt för att de inte var monogama. Idag verkar arten fortfarande vara satt på undantag men inte för att den inte är monogam utan snarare för att schimpanshonorna är lika promiskuösa som hanarna. Istället har alltså languren seglat upp som storfavorit. Langurhanar håller sig nämligen med harem, sägs det, och slåss med andra hanar för att vakta sina honor (men man förtiger och glömmer då oftast att honorna också tycks para sig med andra hanar än ledarhanen och även om de inte har ägglossning, att de således är just det som Hrdy påpekade, promiskuösa på samma sätt som hanarna).

Män antas alltså numer vilja para sig med så många honor som möjligt eftersom deras gener bjuder dem att förmera generna så

¹⁷⁹ Volker Sommer säger istället att 83% av alla stater i världen tillåter månggifte, så polygyni, en man flera hustrur, är enligt honom det vanligaste och därmed det naturliga systemet.

effektivt som möjligt. Kvinnor däremot vill framför allt bli försörjda, säger man, utan att inse att detta skulle vara något som definitivt skiljer oss från alla andra aparter, eftersom inga andra primathonor blir försörjda av hanar, och utan att inse att man hela tiden använder djurstudier för att legitimera vad man vill legitimera, rätt och slätt.

På den tidigare nämnda konferensen i Stockholm 1996 presenterade sociobiologen Volker Sommer en annan teori om handjurens natur, som visserligen inte är ny men som ännu inte nått fram till massmedia, nämligen hypotesen om spermakonkurrens.¹⁸⁰ En sådan föreligger, sade han, när hanarnas spermier måste konkurrera med andra hanars spermier, det vill säga där honorna parar många hanar vid varje brunstperiod, såsom schimpanshonor och katter gör exempelvis.

Hanar som är utsatta för spermakonkurrens har fått stora testiklar. Därav följer att hanar med stora testiklar har varit, eller är utsatta för spermakonkurrens. Måste hanen slåss för att få para honorna blir han också kroppsligt mycket större än honorna. Hanar som inte konkurrerar om honor utan som lever i monogama förhållanden däremot, är inte mycket större än honorna och de har små testiklar eftersom de inte måste producera så mycket sperma.¹⁸¹

Schimpanshanen har stora testiklar, jättestora sådana. Bland schimpanser parar sig nämligen honorna med många, ofta alla hanarna i området, när de är mottagliga, (något som Jane Goodalls också berättar om). Då gäller det för hanen att han producerar så många och snabba spermier att just hans spermier kommer fram till ägget före alla andra hanars spermier. Därför har han mycket stora testiklar. Schimpanshanen är däremot inte så mycket större än honorna påstod Volker Sommer. Det behöver han inte vara eftersom han inte försvarar honorna mot andra hanar och inte håller sig med harem.¹⁸²

Langurhanar däremot, förklarade Sommer vidare, håller sig med harem. Det finns alltid grupper av ungarshanar i periferin som väntar på att "ta över" grupperna av honor från de hanar som dominerar och bestämmer över dem. Haremshanen måste därför ständigt vakta sina honor mot hotande hanar. Därför är han mycket större än honorna. Dessutom har han stora testiklar. Det visar att han är utsatt för spermakonkurrens!!!

Det senare innebär förstås just det som Sarah Hrdy påpekade, att honorna inte bara parar sig med "ledarhanen" eftersom spermakonkurrens måste innebära att honor parar många hanar när de är mottagliga, eller i allmänhet. Denna konsekvens av

¹⁸⁰ Föredrag på seminarium anordnat av Institutet för Framtidsstudier i samarbete med HSFR och Uppsala Universitet i Stockholm 28-29 nov. 1996.

¹⁸¹ Hankatter tycks inte ha imponerande stora testiklar och de är inte heller imponerande mycket större än honkatter, ändå är det både utsatta för spermakonkurrens och slåss med varandra om honkatterna.

¹⁸² Vad som är "större" är emellertid också relativt. De flesta skulle nog hävda att schimpanshanen är rejält mycket större än honan. Han påstås väga omkring 30% mer än hon och män 20% mer än kvinnor genomsnittligt.

teorin gick dock inte Sommer närmare in på – av någon anledning! Istället presenterade han oss åhörare ett antal bilder på olika aparters testiklar och kranier av båda könen och alla bilder visade att han hade rätt. (Det är något sympatiskt med en värld som så beredvilligt anpassar sig till forskarnas teorier och som lika beredvilligt ändrar sig att passa helt andra teorier allt efter hur de allmänna åsiktstrenderna avlöser varandra.)

Hela det stora auditorium, som denna fängslande historia berättades för, satt bara och väntade på det spännande slutet: Hurdana testiklar har nu männen i jämförelse? Vad är vi människor av naturen, monogama eller polygama? Jo, män, fick vi så äntligen veta, har mellanstora testiklar och är mellanmycket större än kvinnor genomsnittligt. Alltså, sade Sommer, är ett system med en man och många kvinnor det biologiskt naturliga för oss människor – en icke överraskande men givetvis totalt ologisk slutsats!

Om männen nu är litet sådär mitt emellan borde de kunna passa lika bra i det ena lägret som i det andra, tycker man, och då borde det vara svårt att säga vad vi är av naturen utifrån teorin om spermakonkurrens, testikelstorlek och kroppsstorlek. Varför väljer då Sommer att säga att vi som art är polygyna (anpassade till systemet med en man flera kvinnor) och inte monogama eller polyandrisk (en kvinna flera män)? Jo, säger han, ungefär 83% av världens kulturer tillåter män att ha flera hustrur medan det motsatta systemet, att en kvinna har flera män, är mycket ovanligt!

Sociobiologin och situationen bland aporna kunde alltså inte lösa problemet med vad vi människor är av naturen i det här avseendet. I slutänden måste Sommer låta vad han tror vara kunskaper om oss människor avgöra saken och den avgörs så att den stämmer med den manliga önskedrömmen.

Problemet med etologen Sommers slutsats, bortsett från att den inte handlar om att dra slutsatser om människor utifrån djurens beteenden, eller utifrån en biologisk utgångspunkt som han själv antagligen tror, är om man ska räkna antalet stater, antalet kulturer eller antalet människor som följer det ena eller det andra familjemönstret. Om man ser på hur många människor som tillämpar de båda systemen, monogami respektive polygyni, torde slutsatsen inte vara självklar. Vilken beräkningsmetod man föredrar beror naturligtvis på vad man vill tro i det här fallet. Desmond Morris ansåg, som vi sett, motsatsen på sin tid.

Robert Hinde, professor i etologi i Cambridge, som diskuterade spermakonkurrensteorin redan 1982,¹⁸³ menade att mäns testiklar är relativt små i jämförelse och att män därmed stämmer bäst med arter utan spermakonkurrens. Allting tyder på, säger han först, att vi skapades för parförhållanden, alltså för monogama förhållanden, eller seriemonogama sådana. En halv sida senare avslutar han ändå sitt resonemang med att föreslå att människan sannolikt var polygyn i begynnelsen, att en man hade flera kvinnor, eller att hon var seriemonogam.

¹⁸³ Hinde, 1982, sid. 249.

Volker Sommer förklarade vidare, och med en humoristisk glimt i ögat, att svenska män råkar ha de största testiklarna och penisarna bland dem man mätt upp (!) och dessutom fanns det fler utomäktenskapliga barn i Sverige än i något av de andra länder där man gjort sådana här mätningar. Han överlät, sade han underfundigt småleende, åt åhörarna att dra sina egna slutsatser utifrån detta faktum.¹⁸⁴

Han poängterade dessutom, vilket kanske var det mest intressanta han hade att säga under sin föreläsning, att många arter av apor lever i olika typer av familje- eller flocksystem, dels inom olika områden, dels beroende på omständigheterna, varför det inte finns något absolut enhetligt system ens inom varje enskild art.

Så var det alltså med den saken!

Till och med aporna anpassar sig mer till omständigheterna än lever i enlighet med en bestämd och totalt determinerande biologisk natur. Man undrar då förstås också om hanar av samma art, som lever i olika system, också har olika stora testiklar? Sommers påpekanden om svenska mäns större testiklar tyder på att han är inne på en sådan linje, eller så insåg han bara inte hur diskutabelt hans resonemang var. Men trots de tolknings-svårigheter han borde ha insett, fann han alltså generella principer. En av dessa principer sade, indirekt, att män är polygama för att de inte stämmer riktigt med någon annan apart!

Varför tillåter vi då bara monogami i Västvärlden, frågade Sommer vidare? Jo, svarade han, och övergick åter till en samhällig/politisk förklaring, det beror på att kärnfamiljer är lättare för staten att kontrollera! Staten vill kunna kontrollera oss effektivt genom att härska genom söndring, alltså genom att tvinga oss att leva i små enskilda tvåsamhetsenklaver! Om män tillåts ha flera hustrur så bildas klaner och sådana kan lättare sätta sig upp emot samhällets styrande elit, påstod han.¹⁸⁵

I verkligheten är det förstås lika lätt att bilda klaner i monogama samhällen. Skottarna har varit kristna och monogama och de har inte tillåtits ha flera hustrur under det senaste årtusendet, men de bildade ändå klaner in i sen tid – klaner som mycket riktigt var svårkontrollerade av regeringarna på den brittiska ön! Maffian i Syditalien har också bildat klaner som varit svårkontrollerade, liksom maffian i USA, men varken Italien eller det västerländska USA har tillåtit månggifte det senaste årtusendet. Det är alltså svårt att inse varför polygyni skulle leda till ett politiskt mer svårkontrollerat klansystem än ett system med

¹⁸⁴ Det förklarar varför resten av EU:s länder har mindre kondomer som standard än Sverige. Ett tips till vår regering om EU kräver en standardiserande förminskning av svenska kondomer för att passa EU:s idéer om att alla ska tillverka exakt likadana varor för att priserna ska bli jämförbara: "Vetenskapen har bevisat", kan vår regering säga, "att svenska män behöver större kondomer". Sedan kan man bara hoppas att EU inte istället kräver en EU-anpassning av de svenska männen!

¹⁸⁵ Volker Sommer, *Human Behaviour and Evolutionary Biology*. Seminarium om evolutionsbiologin betydelse för humanvetenskaperna, anordnat av Institutet för Framtidsstudier i samarbete med HSFR och Uppsala Universitet i Stockholm, 28–29 nov. 1996.

monogami?

Skulle sedan spermakonkurrensteorin gälla för oss människor, vilket Sommer inte höll för helt osannolikt vad det verkade, skulle förstås även den kvinnliga delen av arten av naturen para sig med många män och då borde det vara naturligt för oss människor att leva i storfamiljer, med många individer av båda könen, där män och kvinnor har sex med alla av det motsatta könet som de önskar har sex med, att vi alltså levde ungefär som schimpanserna lever. Något sådant har emellertid ingen sociobiolog föreslagit som biologiskt naturligt för oss människor, vad jag kunnat notera. Man kan återigen fråga sig varför!

För att komma ifrån den pinsamma slutsatsen att både män och kvinnor skulle vara biologiskt utvecklade att ha sex med vem de vill och när de vill, brukar biologister istället hävda att kvinnor i huvudsak vill bli försörjda och därför föredrar kvinnor, på grund av sina gener, att fånga in en enda, och företrädesvis en rik man – och så har man åter lämnat biologin och rör sig inom samhällsvetenskapen, ett område som de flesta sociobiologer inte behärskar.

Den kanadensiske biologifilosofen och entusiastiske sociobiologiföreläsaren Michael Ruse, föreslår å sin sida att vi är seriemonogama, alltså att vi föredrar att leva i ett parförhållande i taget och byta partner vartefter vi ledsnar på varandra. Även denna tes förefaller sprungen ur det moderna västerländska levnadssättet och vi gissar inte fel om vi antar att Ruse själv, som är i sextioårsåldern vid det här laget, har hunnit med flera fruar under sitt liv och att den senaste är avsevärt mycket yngre än han själv!

Den för somliga män, kanske för de flesta – vad vet jag, angenäma tanken att männen är polygama av naturen, medan kvinnor däremot är monogama och att män därför borde tillåtas att hålla sig med flera hustrur har framförts av flera forskare.

När evolutionspsykologen Robert Wright tar hand om den här hypotesen förklarar han, liksom Volker Sommer, att systemet med en man – många kvinnor är det vanligaste, och därmed det biologiskt naturliga systemet. 980 samhällen av 1,154 undersökta existerande och tidigare existerande samhällen har, eller hade detta system, påstår han.

Under sjuttioalet, säger Wright, förklarade Desmond Morris att de icke-monogama kulturerna inte hade varit lika framgångsrika som de monogama, västerländska samhällena, så dem behövde vi i praktiken inte räkna med. Det, menar Wright, var ju, ett behändigt sätt att göra sig av med obekväma data.¹⁸⁶

Wright själv utesluter naturligtvis också en mängd data, i huvudsak dem som inte stämmer med hans egna hypoteser och önskedrömmar. Detta är förvånande eftersom Wright påpekar att Desmond Morris nog inte kan lastas för sina åsikter, eftersom Morris var ett offer för sin tid. Det borde, tycker man, få Wright att vara försiktig så att han själv inte blir samma offer, men för sin

¹⁸⁶ Wright Robert, 1994b, sid. 90–91

egen tid, alltså för nutidens trend.

Nu är det dock nästan säkert, om vi får tro biologisterna, att män är polygama av naturen. Kvinnor är däremot fortfarande varelser som av naturen skapats att vilja bli försörjda och som av naturen är underordna de män som de råkar komma att tillhöra. Nu ska vi kvinnor dessutom tydligen lära oss inse att vi måste dela våra män och försörjare med andra kvinnor därför att naturen har skapat männen att vilja ha många kvinnor. Vi kvinnor må vara vad vi vill, polygama eller monogama, det är ändå männen som bestämmer och männens preferenser som naturen gynnar. Männen har ju alltid varit evolutionens, och tidigare Guds, favoritkön, skapelsens krona.

Om vi undviker att gå omvägen över djuren eller vår tänkta evolutionshistoria och tittar på oss människor, samt är inortodoxa nog att hävda att förhållandet bland oss skulle kunna säga något om hurdana vi människor är av naturen i det här avseendet, så tycks det faktiskt finnas män, liksom kvinnor, av alla kategorier. Det finns människor, och kulturer, som är promiskuösa och sådana som är seriemonogama, sådana som är monogama, polygyna och polyandriska (en kvinna flera män), det finns individer som växlar partners som andra byter skjortor och de finns de som håller sig till en och samma partner hela livet. Det finns dessutom både kvinnor och män som inte alls är intresserade av det motsatte könet. Därmed förefaller det klart att varken kvinnor eller män är monogama eller polygama av naturen eller av biologiska skäl.

När nu även beteendeforskare har blivit evolutionistiska/biologistiska serveras vi de mest absurda förklaringar till vad som anses vara mänskliga beteenden och deras orsaker.

I en artikel där nyss nämnda evolutionspsykolog, Robert Wright, försöker förklara våra beteendens evolutionära ursprung bekänner han sig först till den bekanta sociobiologiska tesen att honor är mer petiga när de väljer sexpartner därför att de ju investerar så mycket i avkomman och då måste vara noga med att få bra gener för sin avkomma. Sedan fortsätter han med att berätta om en undersökning som gjorts om vilka intelligenskrav kvinnor och män ställer på en partner för en träff respektive för att ha sex med denne. Både kvinnor och män ville att den de stämmer träff med ska vara "medelintelligent" skriver han. Så fortsätter han:

Och hur intelligent skulle partnern vara innan de var beredda att ha sex med densamme? Svar från kvinnorna: Oh, i det fallet rejält (markedly) över genomsnittet. Svar från männen: Oh, i det fallet, rejält (markedly) under genomsnittet. (Min översättning. Robert Wright, Time International, Aug. 15, 94 nr. 33)

Wright anser att han med denna undersökning fått belägg för tesen om den evolutionärt uppkomna könsskillnad som består i att män inte är så noga med vem de förför därför att de inves-

terar så litet i avkomman i jämförelse med kvinnorna, medan kvinnorna söker goda gener till sin avkomma, att människan alltså tillhör arter som valt he-manstrategin.

Det är något evolutionsteoretiskt oroande med svaren på den av Wright refererade undersökningen eftersom den inte säger att män gärna har sex med vem som helst som ställer upp, utan att de föredrar att ha sex med (alltså avla avkomma med, ur biologisk/evolutionsteoretisk synpunkt) kvinnor med en intelligens under genomsnittet. Det borde innebära att varje generation män, statistiskt sett, borde ha fått söner och döttrar som är något mindre intelligenta än de själva och därmed borde människan vid det här laget ha arbetat sig ner till en intelligensnivå i närheten av hönsens.

Om man tänker efter förefaller den här idén förstas inte sannolik. Istället borde de män som konsekvent valde kvinnor som var mindre intelligenta än genomsnittet rimligen ha fått färre överlevande avkommor än de män som valde att ha sex med mer intelligenta kvinnor. Därmed borde beteendet att välja att ha sex med intelligentare kvinnor ha spritt sig till de flesta männen under evolutionens gång. I så fall borde män som väljer ointelligenta kvinnor inte vara speciellt vanligt förekommande idag. Det återstår alltså att förklara vilket ökat överlevnadsvärde det har haft för männen en gång i vår evolutionshistoria att para sig med de mindre intelligenta kvinnorna, på vad sätt en sådan strategi gett dem fler överlevande avkommor?

Konsekvensen av Wrights idé är annars ganska skojig, nämligen att män har utrustats med gener som gjort att de har motarbetat evolutionen av den mänskliga intelligensen så gott de har kunnat. Det är onekligen en ny och spännande tanke som går stick i stäv med den gamla vanliga idén om att det var männen som slet för att utrusta arten med allt större hjärnor och alltmer intelligens.

Wright kan inte heller rädda sin tes genom att hävda att eftersom män alltid har varit mer intelligenta än kvinnor så har naturen utrustat dem med gener som gör att de väljer mindre intelligenta kvinnor eftersom de inte har haft något annat val. Det var ju inte kvinnor som var mindre intelligenta än männen det handlade om utan om kvinnor som var intelligenta under genomsnittet (för kvinnorna får vi väl anta)!

För övrigt talar Wright entusiastiskt och på fullt allvar för att män även i vår kultur borde få hålla sig med flera hustrur (i enlighet med deras natur förstår man). Om så vore fallet skulle männen må mycket bättre förklarar han för oss. Då skulle de nämligen inte behöva överge sin fru för att de förälskar sig i en annan kvinna. Men egentligen, resonerar han vidare, är det kvinnorna som skulle tjäna mest på att män fick hålla sig med harem medan männen som grupp egentligen har mest att vinna på monogamin! Fattiga män skulle nämligen inte ha en chans att få en fru om rika män fick hålla sig med flera fruar för då skulle alla kvinnor föredra rika män, och då gärna dela sina rika män med andra kvinnor förstår vi. När allt kommer omkring, säger

Wright vidare, så är polygynin ändå det naturliga för männen! Säg vad man vill om mormonerna, fortsätter han, men barnen i deras samhällen slipper i alla fall att bli illa utsatta för elaka styvföräldrar! Sådana är nämligen alltid elaka och det är de av biologiska skäl antar Wright och vi vet varifrån han fått den idén och hur tillförlitlig den är.¹⁸⁷

Nu behövs inte alla dessa konstiga och slingriga teorier för att förklara vad vi är av naturen i det här avseendet. Det faktum att det förekommer många olika familjesystem världen över, även polyandrisk sådana (en kvinna flera män, som eskimåer tillämpade tidvis exempelvis), säger oss nämligen att våra gener inte har någon bestämd åsikt i den här frågan utan att de tillåter oss människor att inrätta våra liv på många olika sätt, att leva med vilket familjesystem som helst.

Där generna har absolut determinerande effekter, där har vi nämligen inga val. Där betar vi oss bara enligt genernas påbud och där varierar vi ganska lite eller inte alls från kultur till kultur. Vi kan exempelvis inte välja att låta bli att äta eller dricka för då dör vi. Generna har nämligen konstruerat oss alla så att vi måste ha kontinuerlig tillgång till energi i form av föda. Vi kan inte låta bli att sova, då dör vi. Generna har nämligen konstruerat oss alla så att vi måste sova ibland för att överleva. Vi kan inte kräla fram som ormar eller flyga som örnar därför att våra gener inte har konstruerat oss att förflytta oss på det sättet. Vi har gener som ger den överväldigande majoriteten av människorna två ben, därför går företrädare för vår art vanligen på två ben när de vill förflytta sig (kortare sträckor idag, alltid en gång i tiden).

I alla dessa fall är generna definitivt determinerande. Vi har inga val att bete oss tvärtemot vad generna bjuder här, alltså gör alla människor på samma sätt i de här avseendena, oavsett vilken kultur de lever i. Men vi har olika familjesystem och därmed har vi inte några gener som bestämmer hurdana familjesystem vi ska ha. Så enkelt är det. Här är det miljö och kultur som avgör i slutänden, inte gener.

Denna slutsats motsägs inte heller av männens medelstora testiklar eller av det faktum att skillnaderna mellan könen vad gäller kroppsstorlek är ganska liten hos oss människor om vi jämför oss med de stora aporna.

Den sociobiologiska idén om kvinnan som en begränsad resurs är också värd en kritisk granskning.

Susan Faludis slutsatser för något tiotal år sedan antyder det motsatta förhållandet.¹⁸⁸ I USA, menade hon, gick propagandan ut på att det var de giftasvilliga och giftaslediga männen som var bristvaran. Propagandan gick alltså stick i stäv mot sociobiologerna åsikt och de som propagerade i den här saken hade förmodligen mer rätt än sociobiologerna.

I ett modernt västerländskt samhälle där många kvinnor är

¹⁸⁷ Wright Robert, 1994a, Se också 1994b, sid 96–99.

¹⁸⁸ Faludi S, 1992.

arbetslösa, eller tjänar så litet pengar att de inte kan försörja sig, och där också många män går arbetslösa eller tjänar för litet pengar för att kunna försörja ens sig själva, där man, på grund av den privata äganderätten, inte som djuren, får ta för sig av vad naturen ger, måste försörjningsdugliga och försörjningsvilliga män bli en bristvara. I ett sådant samhälle kommer naturligtvis många av kvinnorna att försöka hitta män som kan försörja dem och de barn de kanske vill ha, (oavsett vad naturen en gång ämnade dem till). I ett sådant samhälle blir det kvinnorna som får konkurrera om de försörjningsdugliga männen. Om männen dessutom försöker slippa ta försörjningsansvar, som sociobiologerna föreslår att de helst gör, ja då blir det förstås kvinnorna som får anstränga sig för och behaga männen dithän att männen ändå väljer att försörja dem.

De faktiska samhällsförhållandena på det här området kan därför inte sägas stämma med den biologistiska föreställningen om kvinnorna som bristvaran. Nu använder sig sociobiologer förstås bara av exempel från samhället när dessa stämmer med så här som i alla andra fall finns det naturligtvis också möjligheter för sociobiologerna att vända på resonemanget så att det ändå stämmer med de sociobiologiska förutsättningarna. Man kan till exempel påstå att männen konkurrerar om de välbetalda arbetena just för att få tillgång till den begränsade resursen starka, fortplantningsdugliga kvinnor, och precis som bland djuren får de män som imponerar mest på honorna/kvinnorna (alltså de som är rikast), tillgång till flest fortplantningsmöjligheter så i grunden är det fortfarande de biologiska lagarna som styr, även om de tar omvägen över kulturen.

I verkligheten, den som inte får så stor plats inom den sociobiologiska ramen, blir inga primathonor försörjda av hanarna men detta biologiska faktum väger förstås lätt eftersom det inte handlar om att dra slutsatser om oss människor utifrån vad man vet och lär sig om djurriket, även om man påstår det.

Annars brukar evolutionister och biologister ofta ta till ovan antydda teknik när de blir trängda och när deras kritiker påpekar att det finns exempel som motsäger deras teser vad gäller oss människor, nämligen den att förklara att de alls inte säger att människorna är totalt biologiskt determinerade. Därför, säger de, är det inte så att allting i samhället stämmer med vår evolutionshistoria, eller med våra medfödda beteendetendenser. Det faktum att vi har en biologisk natur, förklarar de, säger inte att vi måste inrätta världen på ett visst sätt (underförstått: men nog blir den bättre om den passar vår natur). Vårt monogama (eller serimonogama) familjesystem, kan de säga, är ett tydligt exempel på hur vi inte har inrättat våra samhällen i överensstämmelse med vår biologiska natur, som är anpassad till ett polygynt system, alltså en man/många fruar, och trots detta faktum förefaller de flesta av oss inte vilja ändra på systemet.

Som sagt, med hjälp av sociobiologin kan man bevisa vad som helst! Mest verkar man vilja bevisa att somliga mäns önskedrömmar avspeglar naturlagarna.

Sociobiologer och evolutionspsykologer förespråkar alltså i praktiken, och nu alltmer öppet, att även män i Västvärlden bör få hålla flera lagliga hustrur, av evolutionshistoriska och biologiska skäl. Detta förefaller vara den vetenskapliga legitimeringen av just det samhälle man nu håller på att organisera fram.

När nu somliga forskare på fullt allvar föreslår manligt månggifte som det naturliga systemet för oss människor och hävdar att det är det humanaste systemet, i synnerhet för kvinnor och barn, handlar det inte längre om att kasta oss tillbaka till 1800-talet, utan till Europeisk förkristen tid.

I detta framtida "biologiskt naturliga" fria och oreglerade konkurrenssamhälle kommer allt färre män att tjäna tillräckligt för att försörja fler än sig själva medan en liten grupp män skulle kunna försörja 100 fruar, eller fler om de så skulle önska. Vad blir då naturligare, i detta framtida nyliberala och individualistiska lyckorike, än att hävda att månggifte är ett bra och acceptabelt system. Det skulle, kunde fler män hävda, precis som både Sommer och Wright föreslår, dels stämna bättre med vår biologiska natur dels ge möjligheter för fler kvinnor att leva anständigt och slippa svälta. I ett samhälle med individuell "frihet" vore det dessutom odemokratiskt att reglera antalet tillåtna fruar. Man finner det ju inte rimligt att reglera antalet ägda bilar.

Vi har redan sett offentliga försöksballonger i den här vägen. I Aftonbladet föreslog en man för några år sedan att man skulle tillåta månggifte i Sverige för att ge "människor" friheten att leva som de vill!¹⁸⁹

I populärkulturen illustrerades önskedrömmen effektivt i TV:s dramaserie (hösten år 2000). I *Soldater i Månsken*, författad av Klas Östergren, står en nöjd och leende byggmästare i slutscenen mitt bland sina tre lyckliga kvinnor, som älskade honom så utsägligt att de hellre delade honom med varandra än miste honom, medan alla hans små genkopior kryllade runt dem. Det skulle förvåna mig om Östergren inte hade påverkats av just de evolutionspsykologer som hävdar att det här systemet är det bästa tänkbara och i grunden det biologiskt naturliga systemet.

Det ska bli intressant att se hur länge det dröjer innan fler röster i massmedia höjs för denna lösning på problemet med de för samhället och socialvården alltför kostnadskrävande arbetslösa eller lågavlönade kvinnorna och ensamstående mödrarna. Här kunde samma argument användas som i pigdebatten: De rikare männen håller sig ändå med ett antal "svarta fruar", nämligen älskarinnor, så varför inte låta dem ha fler "vita hustrur" istället och låta dem ta det fulla ekonomiska ansvaret för alla sina kvinnor! Då skulle männen slippa kasta ut fru och barn vartefter de ledsnar på dem och fortsätta att försörja dem på ett acceptabelt sätt. Man kunde kanske till och med subventionera innehavet av flera fruar. Det skulle bli billigare för samhället än att helt försörja ensamstående och övergivna kvinnor och barn via skatten eller socialtjänsten!

¹⁸⁹ Aftonbladet, i mars 1997.

Även om Wright slingrar sig undan ansvar för vad han skriver genom att förklara för läsaren att allt han säger endast gäller i stort och aldrig för enskilda individer, och även om han förklarar att det naturligtvis finns variationer, att vi är olika, så innehåller hans bok¹⁹⁰ ändå ett antal budskap som är mycket obehagliga, framför allt för oss kvinnor.

Kvinnor har, säger han nämligen också, att välja mellan att bli madonnor eller horor och männen har en biologiskt medfödd förmåga/tendens att skilja mellan dessa kategorier av kvinnor. Väljer vi, eller placeras vi av männen i kategorin horor får vi skylla oss själva, förstår vi. Då vill ingen man ha oss mer än för stunden. Hamnar vi däremot i gruppen madonnor kan vi räkna med att bli försörjda och i ett biologiskt anpassat samhälle bör vi alltså vänja oss vid att dela våra försörjare med flera kvinnor.

Dessutom måste vi kvinnor nog också acceptera att bli vaknade, för det är helt naturligt för män att vakta sina kvinnor så att dessa inte får en chans att träffa någon annan att bli gravid med, säger han – langurerna igen!

Det finns förstås andra röster också i den evolutionistiska kören, fast de inte kommer fram lika ofta.

Somliga forskare föreslår fortfarande att vi är monogama av naturen. Det visar sig, säger några av dem, att de arter av apor som är polygama har betydligt starkare immunförsvar än de som är monogama, vilket visar sig däri att de har mer vita blodkroppar än monogama apor. De som är polygama parar sig med många partners och måste därför ha ett starkare immunförsvar för att inte bli infekterade av alla sina sexpartners. Människan liknar härvidlag mer de monogama arterna än de polygama, alltså är vi troligen monogama av naturen, menar dessa.¹⁹¹

Återigen: Det gäller bara att välja ut rätt data så kan man belägga, eller troliggöra vilket samhällssystem man vill eller tala för vilken mänsklig natur man vill som det biologiskt eller evolutionshistoriskt naturliga. Vill man att män ska vara polygama av naturen och att polygyni är det naturliga för oss, så väljer man ut vissa faktorer som indikatorer på att så är fallet. Vill man att vi ska vara monogama av naturen väljer man ut andra.

Nej, det är inte vetenskapen det är fel på! Det är de forskare som inte tänker innan de drar sina slutsatser, eller som saknar de kunskaper som de borde ha innan de uttalade sig, som det är fel på. Wright är bara en av alla dessa biologister som inte förstår att de drar alldeles för långtgående slutsatser utifrån alltför bristfälliga kunskaper.

Till min stora sorg finner jag att till och med en så framstående och annars förnuftig person som P C Jersild rekommenderar Wrights bok som en god introduktion i evolutionspsykologi (i boken *Darwins ofullbordade*, 1997) och att han tycks anse att

¹⁹⁰ Wright Robert, 1994

¹⁹¹ FOCUS NR 46 13 nov. 2000, en tysk tidskrift, där man troligen har större intresse av att förespråka monogamin än man har i USA idag.

denna inriktning har fog för sig. Han skriver:

Rent allmänt anser jag att det är bättre att ta chansen och kritiskt bejaka det nya, antingen det gäller litteratur eller vetenskap, än att surt ta avstånd från allt som kan rubba ens invanda cirklar. Jag hyllar den gamla sentensen att det är bättre att spänna bågen än att aldrig riskera att hoppa i galen tunna.

Så låt oss för en stund förföras av evolutionspsykologin. Inte för att den är någon yttersta sanning utan för att den formulerar vissa möjliga förklaringar av mänskliga beteenden.

En utmärkt introduktör är Robert Wrights *The Moral Animal*. ... (Jersild PC, 1997, Sid 69–70)

Praktiskt taget alla våra inneboende egenskaper har varit till gagn för vår överlevnad, utom ett mindre antal som kan ses som neutrala. (Jersild PC, 1997, sid 71)

Min inställning är den motsatta mot Jersilds: När det nu inte är de slutgiltiga sanningarna om oss människor som evolutionister och biologister serverar oss har vi ingen anledning att acceptera deras förslag till förklaringar till våra mänskliga beteenden som de mest intressanta, i synnerhet som ett sådant accepterande kan få förfärande konsekvenser för många människor. Vi vet redan att alltför många hoppade i en alltför galen, för att inte säga vidrig tunna förra gången man bejakade biologismen.

De intressanta förklaringarna handlar fortfarande om erfarenheter och miljö och vad vi kan göra åt den senare för att skapa de bästa förutsättningarna för de flesta människorna. Hur evolutionen utvecklade våra förmågor att bli glada, trötta, rädda, aggressiva, vilja ha sex och samverka med andra etc. kan förvisso vara intressant att spekulera om men för organiserandet av våra mänskliga samhällen är sådana spekulationer som dem evolutionspsykologer som Wilson och Daly eller Robert Wright och som många sociobiologer för fram, snarare fasaväckande än intressanta.

Allt tal om, och all kritik av "den sociala ingenjörskonsten" har tydligen fått alltför i vår mycket lilla och totalt dominerande kulturelit att istället börja förespråka och sätta sitt hopp till den biologiska ingenjörskonsten som vi ännu bara sett början på.

Om vi accepterar biologisternas utgångspunkter så får vi med den biologiska ingenjörskonsten ett samhälle där biologer får stor makt över oss. Biologer, forskare och läkare, får makten att bestämma vilka barn som är önskvärda och inte, vilka egenskaper som bör selekteras fram eller bort redan i fosterstadiet och hur vi ska styras med hjälp av rätt hormontillskott eller andra biokemiska substanser.

Hur stor frihet och demokratiskt inflytande får varje individ om den designas för ett visst samhälle och vems samhälle kommer det att handla om? Det är svårt att förstå hur människor i detta framtida mänskliga myrsamhälle blir mindre styrda av överheten än de var när man tillämpade den idag så utskällda och förhatliga "sociala ingenjörskonstens" vars syfte var att ge alla en rimlig

möjlighet att förverkliga de möjligheter deras naturligt erhållna gener gav dem. Även om man förvisso inte lyckades så väl som många hade önskat och en gång hoppades, så kan man idag med fog hävda att 1900-talets inrikes- och sociala politik i Västvärlden, demokratiexperimentet och den sociala ingenjörskonsten, var världshistoriens bästa kompromiss. Aldrig har så många fått så mycket med av kakan och aldrig har så många varit så fria som åren mellan 1945 och 1990.

15: EVOLUTIONISM OCH KVINNOMISSHANDEL

För några år sedan gav två forskare, Randy Thornhill och Craig Palmer, ut en bok, *A Natural History of Rape*, som med utgångspunkt i evolutionsteorin hävdar att våldtäkt är en evolutionärt utvecklad strategi för män att förmera sina gener och därmed ett biologiskt naturligt beteende.

När en av de båda författarna intervjuades i TV-programmet Svart eller vitt (4/4 2000), framgick det närmast genant tydligt att hans teser var en del av den sedan länge pågående amerikanska antifeministiska propagandan, den kampanj som dåvarande SAF:s propagandaorgan Timbro också bedrivit här hemma i Sverige under ett antal år.¹⁹²

Den intervjuade författaren lyckades gång på gång hävda att hans och medförfattarens våldtäktstes visade hur fel feministerna hade. Feministerna menade att kvinnor kunde se ut som de ville och att de skulle kunna klä sig hur lätt och utmanande som helst. Detta, hävdade han, ledde automatiskt till våldtäkter eftersom lättklädda kvinnor utlöser männens "naturliga drift" att förmera sina gener.

Det är troligen inte alltför vågat att föreslå att den här forskningen är ett beställningsverk från den amerikanska (kristna) högern.

Thornhill och Palmer är förstas inte ensamma om att föra fram åsikter av det här slaget. Det har på senare år blivit populärt bland sociobiologer att hävda att eftersom våldtäkter även förekommer bland djur, så är sådana naturliga också för männen.

Återigen handlar det om val av ord, ett tendentiöst sådant. Begreppet "våldtäkt" kan nämligen inte tillämpas på djur, exempelvis på ånder, en art där hanar påstås begå våldtäkter.

För det första undrar man hur betäckning mot andhonans vilja alls är möjlig eftersom honan måste vända upp baken för att det ska kunna bli någon parning och hanen inte har några händer att hålla fast henne med. Möjligen kan man tala om påtvingade parningar när det gäller djur, att hanar på något sätt dominerar honor till underkastelse, men inte ens i det fallet kan man tala om "våldtäkt" eftersom det är en stor skillnad mellan djur och människor i det här hänseendet.

"Våldtäkt" i den meningen vi använder ordet om människor, förekommer helt enkelt inte i djurriket därför att djur inte har några kulturella tabun vad gäller sexualiteten, inte omger denna med samma regler, normer och psykiska känslor som vi människor. Bland djur förekommer ingen sexmoral i vår mening och utan en sådan kan våldtäkt, i vår mening, inte äga rum. Utan sexmoral blir en tilltvingad parning inte annorlunda än annat tvång, som att en fågel tvingar en annan att flytta sig från en sittpinne eller som när ett djur tvingar ett annat att släppa ifrån sig en godbit. För oss kvinnor är det emellertid en avsevärd skillnad

¹⁹² Se Ullmanen Petra, 1989

mellan att bli tvingad till ett samlag och att bli tvingad att diska, tvingas avstå den större tårbiten eller lämna den sköna stolen till någon annan. Det är möjligt att andhonan som "känner sig" tvingad att ställa upp inte är speciellt lycklig över den saken men det är högst osannolikt att en påtvingad parning, om eller där sådana förekommer, leder till allvarliga, i värsta fall livslånga trauman för andhona, som fallet är med kvinnor som blir våldtagna.

Kvinnomisshandel, som dessvärre förekommer i alltför hög utsträckning, har man förstås också en sociobiologisk/evolutionshistorisk förklaring till.

Det är väl känt att den farligaste platsen för en gift, samboende eller frånskild kvinna är det egna hemmet. Det är där hon löper störst risk att bli misshandlad eller ihjälslagen. I Sverige slås en kvinna ihjäl ungefär var tionde dag, av den man som hon lever eller har levt tillsammans med.

Med tanke på att sociobiologer hävdar att honor, alltså även kvinnor, utgör en begränsad resurs för hanar/män, vad gäller hanars/mäns möjlighet att förmera sina gener, och att de hävdar att genförmering är vad våra liv går ut på, undrar man hur det kommer sig att så många av denna begränsade resurs slås ihjäl av män. Man brukar normalt inte förstöra resurser som det är ont om, i synnerhet inte om de är livsviktiga. Istället brukar man vårda sig om dem och vara rädd om dem. Om sociobiologerna hade rätt borde män alltså inte misshandla och slå ihjäl kvinnor utan göra allt för att förföra dem och sedan måna om både dem och om de barn de alstrar tillsammans, tycker man.

Evolutionpsykologerna Margo Wilson och Martin Daly, som studerade ett antal mordfall inom familjen i Detroit under ett år¹⁹³ fann att de flesta kvinnor som dödades av sina män, eller av samboende fästmän, var unga kvinnor och att frekvensen ihjälslagna kvinnor minskade successivt så att ju äldre kvinnorna blev ju färre av dem slogs ihjäl. Kvinnor som nått femtioårsåldern var totalt fredade. För dem var risken att bli ihjälslagna av sina manliga partners noll, menade de.

Detta borde man inte ha förväntat sig med utgångspunkt i de sociobiologiska axiomen. Enligt dessa värderas ju alla organismer utifrån deras framtida fortplantningsmöjligheter. Alltså borde unga kvinnor, som hade många fertila år framför sig och som därför kunde förväntas föda fram många barn och förmera männens gener effektivt framöver, vara mer värdefulla för männen än de kvinnor som redan har sin fertila period bakom sig. De barn som snart kunde tänkas börja producera avkomma, var ju mer värda ur genförmeringsperspektivet enligt Margo Wilson, varför de mördades i lägre utsträckning än de som hade längre tid kvar innan de kunde börja producera avkomma. I logikens namn borde man då förvänta sig att äldre kvinnor slogs ihjäl i massor när männen, som ju i vissa fall kan vara fertila längre upp i åren,

¹⁹³ Seminarium organiserat av Institutet för Framtidsstudier i samarbete med HSFR och Uppsala universitet i Stockholm 28–29 nov. 1996.

vill ersätta sina ur genförmeringssynpunkt odugliga äldre fruar med yngre fertila kvinnor. Att de äldre kvinnorna är mindre värda av det skälet än de yngre är också vad evolutionspsykologen Robert Wright föreslår. Istället förhöll det sig alltså precis tvärtom enligt Daly och Wilson!

Resultaten av mordundersökningen borde ha fått de båda forskarna Wilson och Daly att fråga sig om det kanske kan vara något fel på de sociobiologiska utgångspunkterna, åtminstone vad gäller människor. Men det gjorde de inte utan eftersom sociobiologin kan användas lite hur som helst förklarade de istället att eftersom de yngre kvinnorna är mycket värdefullare än de äldre så vaktar män yngre kvinnor mycket mer svartsjukt och mycket hårdare än de vaktar äldre kvinnor. Då och då slår detta fullständigt naturliga, evolutionärt utvecklade och genetiskt betingade vaktande av fertila kvinnor över och resulterar i misshandel som ibland utmynnar i dråp eller mord.

De båda forskarna hävdade att de hade kontrollerat alla tänkbara sociala faktorer och att det inte fanns någon faktor som kunde förklara de här kvinnomorden, utom hypotesen om det svartsjuka vaktandet, som skulle grunda sig en önskan att förmera generna.

Misshandel och kvinnomord är således, enligt detta synsätt, inget annat än en slags överdrift av en naturlig vaktinstinkt. Alla män vaktar yngre kvinnor mer än de vaktar äldre därför att de yngre är värdefullare än de äldre, men bara några få män råkar ut för överslag i denna biologiskt naturliga drift att vakta sina genförmeringsinstrument.

Det är möjligt att kvinnomisshandel och kvinnomord i Detroit inte har något med social och ekonomisk utslagning, droger som narkotika och alkohol, mentala problem eller annan stress hos männen att göra men i Sverige anses det fortfarande att man har skäl att utgå ifrån att sådana samband existerar även om kvinnomisshandel förekommer i alla samhällsskikt.

Vidare kan vi nog ta för givet att om Wilson och Daly hade funnit att det var de äldre kvinnorna som dödades i större utsträckning än de yngre så hade de hävdat att detta var exakt vad man kunde förvänta sig utifrån det sociobiologiska/evolutionistiska perspektivet. Då hade de sagt att fler mord på äldre kvinnor förefaller helt logiskt med tanke på att dessa är värdelösa för att förmera gener tillsammans med och att männen förstås vill bli av med de äldre, ur genförmeringssynpunkt värdelösa kvinnorna för att kunna skaffa sig yngre fertila kvinnor istället.

Wilson och Dalys resonemang när det gäller kvinnomisshandel och kvinnomord är ytterligare ett bra exempel på hur det alltid är möjligt att med hjälp av snitsiga sofismer få empiriska resultat att stämma med sociobiologins evolutionära perspektiv. Oavsett vad som händer kan man få resultaten att stämma med teorin.

Wilson och Daly, liksom de flesta beteendevolutionister, utgår ifrån att alla beteenden som man överhuvudtaget noterar måste ha varit adaptiva en gång, det vill säga de måste ha utvecklats

därför att det gett en evolutionär fördel, (fler avkommor) för dem som uppvisat beteendet ifråga. Eftersom livet är ett gigantiskt monopolspel om begränsade resurser intresserar man sig främst för konflikter, aggressioner och våld. Kvinnomisshandel är våld. Förekommer kvinnomisshandel och kvinnomord så måste kvinnomisshandel vara ett adaptivt beteende, eller ha sin grund i ett beteende som någon gång i vår evolutionshistoria har varit till fördel för förövarna, gett dem fler överlevande avkommor, antar man.

Det finns emellertid inga belägg för att de män i vår evolutionshistoria som svartsjukt vaktade sina kvinnor fick fler avkommor? Alltför svartsjukt vaktande kan lika gärna resultera i så hög stress bland kvinnor och barn att barnadödligheten ökar, statistiskt sett. Stress över en viss nivå brukar dessutom sänka nativiteten. Det borde alltså vara rimligare, utifrån ett evolutionistiskt synsätt, att anta att det naturliga urvalet gallrar bort vaktande män eller kvinnomördande män och det är skälet till att det idag är så relativt sällsynt med män som misshandlar eller dödar sina kvinnor, vilket det trots allt är. Hade det inte varit för ett kulturellt betingat behov att kunna legitimera aggressiviteten, och därmed hanarnas/männens överlägsenhet, hade man sett saken just på det viset.

Föreställningen att varje egenskap som är negativ för bäraren måste ha gallrats ut för länge sedan, och att man därför måste anta att alla existerande egenskaper och beteenden måste ha varit fördelaktiga någon gång under vår evolutionshistoria, är dessutom felaktig. Idag vet man att gener som i vissa kombinationer kan resultera i negativa egenskaper kan vara fördelaktiga i andra kombinationer, varför generna ifråga inte gallras bort utan lever vidare i genpoolen.¹⁹⁴ Misslyckade genkombinationer kan därför uppstå gång på gång för att slå ut gång på gång. Dåliga eller maladaptiva genetiskt betingade egenskaper försvinner alltså inte nödvändigtvis under evolutionens gång. Evolutionen lär nämligen inte av sina misstag. Om man tror att alla beteenden styrs av våra gener, då är det alltså förnuftigare att anta att somliga av de beteendemönster som förekommer relativt sällan är maladaptiva, som kvinnomisshandel rimligen borde vara även utifrån det sociobiologiska perspektivet, inte att de är adaptiva och fördelaktiga, eller har varit det en gång.

Dessutom är svartsjuka sannolikt en mer kulturellt än genetiskt/biologiskt betingad egenskap. Männen på Grönland exempelvis, verkade inte ha några anlag för allvarlig svartsjuka vad gällde sex, då de ansåg det naturligt att deras fruar hade samlag med andra män. För dem var sex inte konstigare än att äta. Vi har därför anledning att utgå ifrån att det inte finnas några urgamla gener för vaktande av kvinnor, i synnerhet som det inte är oomtvistligt belagt att våra närmaste släktingar, schimpanser och dvärgschimpanser, skulle vara utrustade med sådana gener.

¹⁹⁴ Som sickle-cell-genen som i enkel uppsättning ger bäraren av genen ifråga en bättre motståndskraft mot malaria, men som är dödlig i dubbel uppsättning.

Men även evolutionspsykologen Robert Wright hävdar att svartsjuka är naturlig för männen och, menar han, den är inte lika utpräglad hos kvinnor.

Män, säger han, blir av naturen förfärligt svartsjuka om deras fruar har sexuella äventyr med andra män medan kvinnor visserligen inte uppskattar att deras män bedrar dem men inte anser det så förfärligt. Istället tycker kvinnor sämre om att männen bedrar dem känslomässigt, hävdar han.

Alltså: "Ligg med så många du vill, bara du älskar bara mig", är den biologiskt naturliga kvinnliga reaktionsnormen visavi mannen, enligt Wrights synsätt. Det låter märkligt bekant och som den gamla vanliga manliga önskedrömmen. Många västerländska män har genom tiderna tvingats konstatera att den inte stämmer.

Hur får nu Wright den här föreställningen att gå ihop med rekommendationen om manligt månggifte och påståendet att ett sådant system vore bättre för kvinnorna? Hur ska männen bete sig gentemot sina fruar för att göra dem alla glada och lyckliga? Inbilla var och en av dem att han visserligen tycker om att ha sex även med de andra fruarna, men att han älskar och är känslomässigt bunden vid bara just henne?!!

Vi får väl som vanligt anta att evolutionen bara rätt och slätt diskriminerar kvinnorna och månar om sin favoritskapelse, mannen, och att männen knappast kan göra något åt denna för kvinnorna så sorgliga naturlag.

Svartsjukan fungerar biologiskt så att den skyddar männen från onödigt investering i fel gener, säger Wright vidare. Något sådant riskerar ingen kvinna att råka ut för. Hon vet ju alltid att hon är mor till sitt barn därför behöver hon inte vara lika svartsjuk. Detta, liksom det faktum att män av naturen uppfattar skillnaden mellan madonnan och horan, menar Wright, har man inte fått tala om tidigare, eller så har man inte förstått det. Men nu, sedan man börjat ta Darwin på allvar igen, kan man äntligen tala öppet om det här och se hur det verkligen förhåller sig!!!

I själva verket är det förstås mycket mer sannolikt att våra, och många andra kulturers begränsande normer kring sex och samlevnad, som nästan alltid säger att båda makarna, man som kvinna, (eller i samhällen med månggifte: man som fruar,) ska vara varandra trogna, har uppkommit ur insikter om könssjukdomarnas farlighet och spridning. Könssjukdomar fanns inte på Grönland, där både kvinnor och män hade sex med många partners och, som sagt, såg sex som något lika naturligt och okontroversiellt som att äta. Just på grund av deras fria syn på sex blev dessvärre smittspridningen av könssjukdomarna fruktansvärd och snabb då västerländska män invaderade Grönland.

En annan möjlighet är att trohetsnormer uppkommit bara som en följd av att man började få klart för sig att det förelåg ett samband mellan sex och avkomma, och att männen, då de insåg att de också hade en del i barnen, började bli intresserade av att veta exakt vilka barn som var just deras, en intellektuell/kulturell orsak i det fallet, inte en rent biologisk/genetisk sådan. Men de

verkliga orsakerna känner vi inte. Dem spekulerar vi bara kring.

Frågan om vad som är kultur och var som är natur blir inte lättare att besvara bara för att man går tillbaka till Darwins böcker från slutet av 1800-talet och borstar av somliga av hans förslag på det här området. Darwin sade allt möjligt som vi idag vet var helt fel. Bland annat trodde han alltså mot slutet av sin levnad att förvärvade egenskaper kunde ärvas ner.¹⁹⁵

Det handlar således inte om att äntligen få ta Darwin på allvar, utan om vår tids speciella tolkning och förståelse av Darwins teser och om vår tids urval av vad Darwin sade. Darwin ger därför inte, som Wright och andra biologister tycks tro, den slutgiltiga och eviga sanningen om allt levande.

Vad gäller frågan om varför yngre kvinnor mördas i högre utsträckning än äldre, finns också andra möjliga förklaringar. Här är några sådana:

När ett par, eller människor i allmänhet, nått en ålder av femtio år, då är de ganska stabila och har sina karaktärer fast utvecklade. Har männen i den åldern inte slagit ihjäl sin fru tidigare, då är de helt enkelt inte män med sådant temperament eller med sådana missbruksproblem att de hemfaller åt kvinnomisshandel. Män som har tendenser att utveckla den här typen av våldsamma beteenden utvecklar dem sannolikt mycket tidigt i livet därför slås många fler yngre kvinnor ihjäl än äldre sådana. Dessutom tenderar de flesta män att lugna ner sig med åren. Dessa konstateranden räcker för att förklara varför det är mest yngre kvinnor som misshandlas till döds av sina män.

Men, säger biologisten, med det här förslaget går man runt problemet. Det är klart att något framkallar aggressionerna och våldet, men frågan är inte vad som framkallar det idag, utan varför vi människor en gång i vår evolutionshistoria kom att svara med våld i sådana situationer. Det är den frågan evolutionspsykologer och andra evolutionister försöker besvara. Kan de besvara den så förstår vi bättre varför människor beter sig som de gör idag. Förstår vi det, så kan vi lättare åtgärda beteenden som vi betraktar som problematiska.

Svaret på denna eventuella invändning blir återigen att det är självklart att allt någon människa är kapabel att göra, tänka eller känna, måste denna människa vara kapabel till på grund av hennes, eller artens evolutionshistoria men generna utan en omgivning ger inga beteenden. Därmed måste vi fråga oss om det är fruktbart att försöka förklara varför Olle slog ihjäl sin fru genom att hänvisa till en tänkt urtid då mäns vaktande av kvinnor skulle ha gett en fördel i deras genförmerande? Är det inte mer intressant att fundera över varför Olle, men inte Ali, Kalle, Pablo, Mustapha, Petter, Aron, Zoltan, Jakob och alla de andra männen, ja majoriteten av alla män, inte slår ihjäl sina fruar? Vad gjorde deras anfäder i denna samma evolutionshistoria? Hur kunde de få överlevande avkommor, vilket de bevisligen fick och uppenbarligen i högre utsträckning än de kvinnomördande männen,

¹⁹⁵ Adrian D / Moore J, 1992.

eftersom kvinnomördarna trots allt är i minoritet, om vi ska tro att generna bestämmer det här?

Idag ska vi emellertid inte söka efter de miljöfaktorer som påverkar eller stressar människor utan efter de gener som bestämmer hur människor reagerar. Företag som tänker sig att göra stora vinster på genteknologin, har ett starkt ekonomiskt intresse av att vi alla föreställer oss att "genvägen" är den rätta eller den enda möjliga vägen om vi vill förhindra oönskade beteenden, sådana som kvinnomisshandel, våldtäkter och barnamord? Det medicinindustriella komplexet har också alla skäl i världen att sprida föreställningar om att allting har biologiska orsaker. Dess företrädare hoppas naturligtvis på biokemiska lösningar på problemen, mer försålda serotoninhämmare eller andra biokemiska substanser som påstås påverka vår biokemi i fördelaktig riktning.

Steven Rose, neurofysiolog i London, berättade i radions program *Vetandets värld*,¹⁹⁶ hur det nu börjar bli befogat att fråga vilka ekonomiska intressen de forskare försvarar som påstår sig ha funnit vägar att med hjälp av genteknologi eller molekylärbiologi åstadkomma den ena eller den andra förbättringen för eller av människorna. Numer är det inte ovanligt att forskare har aktier i de bolag som patenterar deras upptäckter. Stephen Rose berättade bland annat om en forskare som kungjorde en ny upptäckt, rörande en speciell molekyl som framställdes av ett företag där samme forskare hade ett avsevärt antal aktier, och hur tillkännagivandet av denna upptäckt ledde till att aktierna i företaget ifråga steg direkt och rejält.

Det föreligger således ett klart och direkt ekonomiskt intresse av en tilltagande biologism, av att man förklarar alltmer av det som sker i samhället som resultat av våra gener, av vår biologi. Med en genteknologi som blir alltmer förfinad, tänker man sig, ska man kunna bygga om människan så att hon blir precis vad hon borde vara för att passa – men passa vem?

Det finns så stora pengar i genteknologin och i biomolekylär forskning att det vore konstigt om verksamheten inte avkastade en egen ideologi. Det vore lika konstigt om företrädarna för denna ideologi inte hade makten att föra ut den effektivt och därmed att få andra att omfatta den. Där pengarna finns, dit dras människorna och åsikter som betalar sig finner lätt bärare och agitatorer även inom vetenskapen ty även forskare dras dit där pengarna finns. De vill också äta och bo, och gärna gott.

Slutligen kan vi bara konstatera att i praktiken har män, men inte kvinnor, alltid ansetts ha rätt att vara promiskuösa, vara otrogna, begå våldtäkter, misshandla och till och med att döda sin kvinnliga partner. Man har bara inte gett denna rätt en så klar och tydlig biologisk legitimering tidigare. Istället har män alltid, så där litet vid sidan om de "vetenskapliga sanningarna" och den accepterade moralkoden, mumlat om män som offer för sin starka könsdrift, och anpassat lagstiftningen, eller tolkningen av

¹⁹⁶ 12/12 1997.

lagarna därefter. Därmed har de som åkt dit för kvinnomisshandel eller våldtäkter inte råkat alltför illa ut och inte blivit alltför hårt dömda. Nu behöver man inte mumla längre. Nu kan män i glädjestrålade triumf ropa ut männens oskuld vad de än företar sig mot kvinnor. Den egna kolossala könsdriften, den som bjuder dem att förmera sina gener maximalt, de egna biologiskt bestämda beteendetendenserna, och allt vad dessa kan ställa till med, är ju bara en effekt av en evolution som männen inte kan rå för. Män är helt enkelt skapta att befrukta så många kvinnor som möjligt och tydligen också till att ta till vilka medel som helst, även våld, för att uppnå det syftet och om kvinnor klär sig utmanande så kan män knappast rå för vad de tar sig för, då får kvinnorna stå sitt kast! Vi känner igen argumenten från många äldre, liksom från några nyligen utfärdade våldtäktsdomar i vårt land?

16: EVOLUTIONSPSYKOLOGIN OCH GUBBSJUKAN

Eftersom varje biologisk varelse vill förmera sina gener så mycket som möjligt är det biologiskt naturligt för män i alla åldrar att föredra yngre kvinnor, säger sociobiologer och evolutionspsykologer. Det gör de därför att yngre kvinnor är mer fertila än äldre och därför att de har en längre fertil tid framför sig. Kvinnor å andra sidan, föredrar av samma biologisk/evolutionshistoriska skäl äldre män eftersom dessa har bättre ekonomi och kan bidra med mer resurser till kvinnorna och de genkopior dessa vill producera, alltså deras barn.

Evolutionspsykologen Robert Wright, skriver sålunda om saken:

Är frun verkligen tråkigare och tjugigare än hon var för 20 år sedan? Kanske, men det är kanske mannens tålmod med hennes tjat som minskat nu när hon är över 45 och inte längre har någon reproduktiv framtid. (Min översättning. Wright Robert Time Int. 15 aug. 94, nr 22.)

Jag återkommer nedan till kvinnan i sammanhanget, bara en kort kommentar om henne här och i direkt anslutning till citatet ovan: Tänk om den 45-åriga frun verkligen är tjugigare nu därför att hon har ledsnat på sin gamla och alltmer osexige make och skulle vilja byta ut honom mot en yngre, mer attraktiv, sexuellt mer aktiv och framför allt högfertil man? Hon har ju fortfarande en chans att genförmera sig, trots sin sannolikt ,mer eller mindre, nedsatta fertilitet, men tillsammans med den jämngamle maken, med hans likaledes nedsatta fertilitet, minskar chanserna högst avsevärt.

I boken *The Moral Animal, Why we are the way we are. The New Science of Evolutionary Psychology*, upprepar Wright samma sak och är ännu mer rakt på sak:

Precis som en kvinna har skäl att intressera sig för mannens förmåga att bidra med resurser, har män speciella skäl att fokusera på kvinnans förmåga att producera babies. Det innebär, bland annat, att bry sig en hel del om åldern på en eventuell partner eftersom fertiliteten minskar successivt fram till klimakteriet, då den upphör helt. Det sista en evolutionspsykolog förväntar sig att finna är att genomsnittsmannen attraheras av kvinnor som passerat övergångsåldern. Det finner de inte heller. (Enligt Bronislaw Malinowski,¹⁹⁷ ansåg trobrianderna att sex med en gammal kvinna var opassande och oestetiskt.) Även före klimakteriet spelar åldern en viktig roll, speciellt när det gäller en långtidspartner; Ju yngre kvinnan är, ju fler barn kan hon föda fram. (Min översättning. Wright 1996, sid 65)

¹⁹⁷ Malinowski var en antropolog som studerade människorna på Trobriandöarna i början av det här seklet. Man blir något förundrad över detta exempel och har anledning att fråga sig om det inte finns något mer aktuellt sådant?

Det här är en idé som tycks attrahera många män. I Aftonbladets söndagsbilaga fick vi exempelvis veta att skådespelaren Jack Nicholson anser att den här tesen förklarar varför hans aptit på unga kvinnor är så stor!¹⁹⁸ I spelfilmer förefaller det numer vara regel att medelålders och äldre män har historier med, eller är gifta med mycket unga kvinnor medan äldre kvinnor är mer eller mindre patetiska. I våra svenska TV-program är det regel att i de fall ett program har två programledare, där en är man och en är kvinna, så är kvinnan tjugo till trettio år yngre än mannen.

Sexologen Malena Ivarsson drog sitt strå till den här stacken i sin frågespalt i Aftonbladets söndagsbilaga för några år sedan.¹⁹⁹ En frågande undrade om det är sant att män föredrar mycket unga kvinnor, även sådana som ännu inte är fullt utvuxna. Malena svarade då att eftersom mycket unga kvinnor har en längre fertil period framför sig så är det helt naturligt för män att föredra mycket unga kvinnor. Därmed förstod man att det är naturligt för män att intressera sig även för flickor som ännu inte blivit könsmogna, eftersom det var detta frågaren ville veta.

Malenas svar är inte bara tveksamt och innebär en nedvärdering av alla kvinnor över fyrtio, det är dessvärre en utmärkt vetenskaplig/biologisk legitimering av pedofili. Varje vuxen man med pedofila böjelser kan känna sig stärkt i sin övertygelse att han är helt naturlig och inbilla sig att varje annan man egentligen hyser samma intresse som han för småflickor, även om de flesta inte vågar erkänna det. Här säger ju forskare att det är biologiskt naturligt för män att föredra mycket unga kvinnor, och vad är nio - tolvåriga flickor om inte mycket unga kvinnor, så vad är det för fel på honom? Inget! Han är ju bara biologiskt normal.

Är han det?

Om vi går tillbaka till den period då apan just hade blivit människa, då vi just hade fått våra nuvarande gener, finner vi sannolikt människor som ytterst sällan blev mer än femtio år gamla. Våra närmaste släktingar schimpanserna blir sannolikt trettiofem till fyrtiofem år i vilt tillstånd, även om de påstås kunna bli 60 år. När de är trettiofem har de för länge sedan sina glansdagar bakom sig. Vilda schimpanshonor är fertila livet ut, liksom de flesta andra däggdjurshonor.²⁰⁰ Detta gällde troligen också för våra mänskliga anmödrar som sannolikt inte heller blev så mycket äldre än 45 år. Det är alltså inte troligt att våra tidigaste förfäder någonsin mötte kvinnor som hade kommit över klimakteriet. Alla könsmogna kvinnor de mötte under sina liv var istället lika fertila, eller hade en av ålder lika avtagande fertilitet som de äldre männen hade.

Nu vet vi inte hur våra tidigaste förfäder levde, men om de

¹⁹⁸ 29/9 1996.

¹⁹⁹ 21/1 1199.

²⁰⁰ Aftonbladet Kvinna, 3/2 2001, där Jane Goodall refereras och där det påstås att schimpanser kan bli 60 år gamla. Frågan om honor som blir så gamla fortfarande är fertila? Det är dessutom högst osannolikt att de blir så gamla i det vilda. Fångna schimpanshonor däremot, som tydligen kan bli äldre än vilda sådana, kan, enligt vad som påstås, upphöra att vara fertila.

levde ungefär som schimpanser vid den här tiden, alltså nomadiserade och åt vad naturen erbjöd, skulle kvinnorna ha haft sex med många män, det har nämligen schimpanshonorna, (men bara var gång de är brunstiga och även med hanar från andra flockar,) och hanarna parade glatt varje hona som ställde upp oavsett hennes ålder.

Jane Goodall berättar hur den gamla, av livet märkta och ganska skamfilade schimpanshonan Flo, som så småningom dog av ålderdomssvaghet, var den mest attraktiva av schimpanshonorna i den flock hon började studera, och hur hanarna flockades kring Flo när hon brunstade. De tycktes inte ha det minsta emot hennes ålder eller det faktum att hon, i Goodalls ögon, såg luggsliten ut i jämförelse med de yngre honorna och att hon bevisligen inte hade lång tid kvar av sin fertila period, alltså av sitt liv.

Detsamma tycks gälla för schimpanser i fångenskap. För några år sedan nedkom den 37-åriga schimpanshonan Marina på Kolmårdens djurpark med en baby – till allas förvåning. Hon hade visat diverse ålderdomssymtom, som tandlossning och ledgångsbesvär, och man hade betraktat henne som infertil. Men när man släppte in en ny hane till henne – en 13-åring (!), alltså en hane som inte var mycket mer än köns mogen, fattade de båda tycke för varandra med den lyckliga nedkomsten som resultat. Den unge schimpanshanen avskräcktes alltså inte av Marinas höga ålder och hon tycks inte heller haft något emot honom trots att han inte hade några resurser – utöver livskraftiga spermier. Mamma Marina tog, enligt tidningarna, väl hand om sin baby.

Om de tidigaste männen hade den drift att förmera sina gener maximalt som alla djur påstås ha, borde de, liksom schimpanshanarna, ha gener som bjöd dem att försöka förföra varje kvinna som ställde upp eftersom varje kvinna de mötte, på den tiden då vi fick våra mänskliga gener, sannolikt var fertil. De kan knappast redan då ha fått gener för en preferens som blivit aktuell först sådär en 100 000 år senare eller mer, alltså först i våra dagar då människor blir avsevärt mycket äldre än femtio år.

Men, invänder sociobiologen och evolutionspsykologen, Marina var uppenbarligen fertil, vilket kvinnor inte är från 45–55 årsåldern (variationerna mellan olika kvinnor är stor). Därför kan man inte jämföra människor med fallet Marina och hävda att åldern inte spelar någon roll. Vad Wright säger är att ingen man faller för en kvinna som är över sin fertila period, det var inte Marina, och detta påstående kan ju gälla oss idag även om männens förfäder aldrig träffade någon infertil kvinna. Har de gener som säger till dem att förföra kvinnor för att förmera sina gener så reagerar de förstås bara inte på kvinnor som inte uppfyller de kriterier som alla kvinnor uppfyllde en gång i vår evolutionshistoria, tecken på att vara fertila.

Invändningen här är att män sällan har något emot att förföra och ha sex även med kvinnor som inte har ägglossning och som alltså inte är fertila just för tillfället. Inte ens yngre kvinnor är fertila mellan sina ägglossningar. Det är alltså inte fertiliteten i sig

som avgör mäns sexuella intresse. Därmed är det inte troligt att män en gång fick gener som uppmanar dem att endast bry sig om kvinnor med en lång fertil period framför sig. Schimpanshanar, och alla andra icke-monogama apor slösar inte tid eller energi på att tänka på honornas ålder och de säger inte nej till en hona därför att hon inte har någon längre fertil period framför sig. Detta gäller även hanar av de aparter där honorna inte har klart avgränsade brunstperioder och där honor parar sig även om de inte har ägglossning, vilket honor inom somliga arter alltså gör.

Om nu män verkligen säger nej till kvinnor som är någonstans mellan 45 och 55 år och som fortfarande kan tänkas få barn trots att de inte längre är purunga, kan männen inte vara genetiskt programmerade att förmera sina gener maximalt, som sociobiologer hävdar att de är. Agerar män för att maximera sin genreproduktion skulle de definitivt inte ha något emot en kvinna bara för att hon kanske endast kan tänkas föda fram en enda avkomma till i sitt liv. Så fort de avstår från sex med en kvinna som ställer upp, och i synnerhet om hon fortfarande menstruerar, saknar de den föreslagna genetiska programmeringen.²⁰¹

Tänk efter nu, protesterar sociobiologen, det må vara att män inte har något emot sex med unga kvinnor som befinner sig mellan sina ägglossningar och som därför råkar vara infertila just för tillfället, men det måste i alla fall föreligga en viss chans att insatsen ger utdelning. Det gör det inte om kvinnan har kommit igenom klimakteriet, som inträffar någonstans i åldern 45 till 55 år. De män som ägnar en massa energi åt kvinnor som kommit över sin fertila ålder, eller ligger nära densamma kommer inte att fortplanta sig lika effektivt som de som koncentrerar sig på unga högfertila kvinnor, därför har naturen selekterat fram män som föredrar att ha sex med yngre kvinnor.

Nu tycks inte män vara så noga med att ekonomisera med sina insatser på det här området att de inte kan tänka sig att slösa en enda spermasats om chansen att det blir barn är liten eller ingen alls. Våldigt många män, ja majoriteten av dem vågar jag påstå, tycks återkommande och gärna applicera sin sperma på alla möjliga ställen där chansen att den resulterar i avkomma är lika med noll, (även om det kan variera från man till man var de placerar den). Tanken att det i alla fall måste föreligga en viss chans att det blir barn för att männen ska iddas slösa med energi och med sin sperma håller således inte.

Somliga sociobiologer och evolutionspsykologer invänder troligen att vi inte levde som schimpanserna vid den tiden vi blev människor eller just hade blivit det, utan i polyandrisk system, alltså som langurerna. Det faktum att män är polygama och att kvinnor, precis som langurhonor, har hemliga ägglossningar, till skillnad från schimpanshonor, antyder att så var fallet, kanske de kan säga. Det gör emellertid inte favorittesen om mäns naturliga evolutionshistoriskt utvecklade lust endast för mycket unga kvinnor mer trolig.

²⁰¹ Det andra skälet är förstås att få män verkligen vill ha maximalt antal barn.

I det fallet skulle en man nämligen ha dominerat många kvinnor bara under några få år av sitt liv, sedan slogs han, i likhet med langurhanen, ut av någon yngre och fysiskt starkare konkurrent och när den yngre mannen "övertog" kvinnorna parade han sig högst sannolikt med alla kvinnorna i gruppen, oavsett deras ålder. Han ratade nog inte de äldre kvinnorna i gruppen för att de hade en kortare fertil tid framför sig, exempelvis därför att de bara kunde tänkas föda ett barn till i livet. I det fallet gällde det istället för honom att ta alla chanser, små som större, så länge han hade dem, eftersom han inte hade många år på sig att förmera sina gener, precis som fallet är med langurhanen. Inte heller i det här fallet torde männen ha träffat på några icke-fertila kvinnor dessutom.

Det är förstås möjligt att det finns apor med system där harna systematiskt gallrar bort äldre honor, de med kortare fertilitetsperioder framför sig, när de tar över en grupp honor, och vägrar att para sig med dessa, men jag har inte kunnat finna några forskningsrapporter om den typen av parningssystem i någon apart. Föreligger denna preferens bland män av evolutionshistoriska skäl så utgör vi troligen en unik art även i det här hänseendet och har en helt unik evolutionshistoria härvidlag och unika ska vi ju inte vara enligt sociobiologin. Dessutom torde en sådan unik evolutionshistoria vara svår att belägga genom hänvisning till apornas leverne och då blir det svårt att dra slutsatser om oss människor utifrån de andra aporna i det här avseendet.

Men, kan biologisten, sociobiologen eller evolutionspsykologen säga, kvinnan är mer fertil när hon är yngre och dessutom är hennes ägg av bättre kvalitet då, därför föredrar männen i alla fall yngre kvinnor och den preferensen kan ju vara något som har utvecklats först under de senaste 150 000 åren.

Visst, så skulle det kunna vara, men alla ägg är inte dåliga när kvinnan blir lite äldre och hur var det nu? Jo män är polygama och de är intresserade av maximalt antal avkommor, maximal genförmering, medan kvinnorna är ute efter så goda gener som möjligt. Alltså ska män, enligt denna tes, inte vara speciellt kräsna och de borde ta alla chanser de får, man vet ju inte, det kan ju bli en bra avkomma även om kvinnan inte är purung.

Ännu ett men, säger biologisten, det har med lukten att göra. En kvinna som är över klimakteriet producerar mindre östrogen, och det känner män på lukten. Därmed blir hon mindre attraktiv eftersom män är programmerade att reagera på östrogenlukten, som signalerar fertilitet.

Det kan så vara, men å ena sidan slutar kvinnor inte totalt att producera östrogen i övergångsåldern, produktionen avtar successivt och långsammare för somliga än för andra. För det andra tar många kvinnor östrogen i form av piller eller salvor idag, så bristen på östrogen borde inte hindra män från att vilja ha sex med äldre kvinnor av det skälet.

Vänta, vänta, protesterar biologisten ännu en gång, män vet ju att utseendet avslöjar åldern och det spelar också in här. Vi har

aldrig sagt att det bara handlar om biologi! Männens förnuft säger helt enkelt till dem att det är de unga kvinnorna, alltså det som utseendet avslöjar, som är mest fertila, alltså föredrar de unga kvinnor.

På detta svarar man med motfrågan: Vilka män vill att varje samlag ska resultera i ett barn och vilka betar sig alltid så att chansen för det ska vara så stor som möjligt??? Därefter påminner man om 37-åriga schimpansen Marina och hennes 14-åriga älskare, eller om gamla luggslitna Flo och alla de hanar som flockades kring henne. Alla dessa exempel tyder snarare på att inte heller män har någon biologiskt betingad tendens att bedöma fertilitet eller föredra honor med en lång fertil period framför sig, utan att de bara vill ha sex och att när de föredrar unga eller mycket unga kvinnor så har de andra skäl till det, rent kulturella sådana.

I slutändan är det inte genförmering vi är programmerade för utan att vilja ha sex!

För att gå vidare: Tesen att kvinnor av evolutionsbiologiska skäl föredrar äldre män, för att dessa har mer resurser förutsätter att männen försörjde kvinnorna redan i vår urtid. Alltså föreställer sig biologisterna tydligen ändå att det är naturligt för män att försörja kvinnor och barn, (trots E O Wilsons påstående om att de helst vill slippa ta ansvar för avkomman).

När försörjningsteser presenterades, för mer än hundra år sedan, var tesen kopplad till den då självklara föreställningen att människan var monogam av naturen, alltså båda könen. Nu hävdar emellertid de flesta sociobiologer att män inte är monogama av naturen utan att de är polygama och att ett system med en man och flera kvinnor var det naturliga i vår evolutionshistoria! Tesen om manligt försörjningsansvar blir därmed allvarligt problematisk. Det finns, mig veterligt, ingen däggdjursart där polygama hanar försörjer en hel grupp honor och deras ungar. I de fall där en hane "håller sig" med ett harem försörjer honorna alltid både sig själva och sina ungar. I de fall bland däggdjuren där hanen bidrar till försörjningen av hona och ungar handlar det om hanar som "håller sig" med en enda hona, som alltså är i princip monogama, som fallet är bland vargar exempelvis.

Vi människor kan ju vara en helt unik art även i det här avseendet förstås, men det torde inte ha varit lätt för de första männen i evolutionshistorien att försörja en hel hop av kvinnor och barn. Därför måste man nog välja här, endera blev männen försörjare när de började jaga, och då är de monogama av naturen, eller så var männen polygama och då försörjde kvinnorna både sig själva och sina barn och i så fall har kvinnor ingen biologisk evolutionshistorisk/genetisk preferens för äldre män på grund av att dessa har mer resurser.

För övrigt: Varför skulle männen vara intresserade av kvinnornas framtida fertilitetsperiod om de inte är monogama?

Ännu en tänkbar invändning från biologisten: Wright säger ju inte att det inte finns en enda man som intresserar sig för kvinnor över klimakteriet, han säger bara att man inte förväntar sig att

genomsnittsmannen gör det och det torde han ha rätt i. Svaret är att det förstås inte finns någon anledning att betvivla att de flesta män hellre betittar och förför unga kvinnor än äldre sådana men det är långt ifrån säkert att detta har sin grund i vår evolutionshistoria som Wright och andra menar att det har.

Slutsatserna så här långt är alltså, att det faktum att många män föredrar unga kvinnor sannolikt har mer med kultur att göra än med natur och att mycket tyder på att det inte har någonting med vår evolutionshistoria att göra.

Därmed över till faktorer som sociobiologer inte diskuterar men som också är av intresse i det här sammanhanget.

De sociobiologiska teser vi diskuterar här ger intrycket att män är fertila hela livet. Man underförstår att män är högpotenta och högfertila och har prima kvalitet på sina spermier tills de är över hundra. Potensmedlet Viagra avslöjade att denna föreställning inte har så mycket fog för sig som man tidigare försökte få oss kvinnor att tro. Det skulle till ett starkt kommersiellt intresse, förhoppningen om hög profit på försäljning av Viagra, för att mäns potensproblem skulle vädras offentligt. När nu diskussionen kom igång nyanseras bilden avsevärt.

Det är visserligen sant att somliga män är fertila långt upp i åren men det är också så, får vi veta på grund av rusningen efter Viagra, att en hel del män börjar få potensproblem redan i 45-årsåldern, eller ännu tidigare, och därmed problem med genförmeringen. Dessutom vet vi att män inte sällan drabbas av prostataproblem redan från femtioårsåldern, och många män något, men inte mycket senare i livet, vilket ställer till problem med sexlivet. En behandling mot cancer i prostata, som inte så få män drabbas av så småningom, innebär en regelrätt kastration och ljumskbräck, som inte är ovanligt att män drabbas av, kan också ställa till problem med sexlivet.

Det här har det dock inte talats så mycket om. Varför kan vi bara gissa oss till men vi kan konstatera att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att åstadkomma genförmering på naturlig väg om förmeringsapparaten inte fungerar och att långtifrån alla män är de sexatleter långt upp i åren som de sociobiologiska teserna antyder eller underförstår.

Förmågan att genomföra ett samlag har dessutom ingenting med fertilitet att göra, varken hos män eller hos kvinnor.

Enligt Aftonbladet säger Lars Hamberger, professor vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, att det inte finns så många högfertila män över 55 års ålder och att högst 5 % av männen är fertila vid 84 år ålder. Han påpekar vidare att männens spermier får sämre kvalitet när de blir äldre och att deras spermakvalitet är som högst i tjugooårsåldern.²⁰²

Jag föreslår alltså att i den mån äldre män föredrar unga kvinnor, och vill byta ut sin gamla fru mot en yngre sådan, så beror det snarare på att potensen börjar svikta eller avta hos många män när de börjar närma sig femtioårsåldern. Somliga

²⁰²I intervju i Aftonbladet/Kvinna, 20/1 2000.

män hoppas då att en yngre kvinna ska ge dem tillbaka deras flyende ungdom, den tid då orken och potensen var som bäst. Det troliga är att de här männen lider av ångest inför det åldrande som inget djur förstår innebörden av och därför troligen inte sörjer. Möjligen är de medelålders och äldre männen också skräckslaget rädda för de jämnåriga kvinnorna, de som är lika kompetenta som de själva och som dessutom är sexuellt kapabla högt upp i åldrarna även om de inte längre förmår föda barn, och vars åldersrelaterade problem på det här området är löjligt lättavhjälpta, även utan östrogenpreparat, i förhållande till männens.

Visst är det sant att alla kvinnor som får leva tillräckligt länge får uppleva den tid då inga män vänder sig om eller visslar efter dem längre och visst kan det kännas trist när man vet att det betyder att man börjar bli gammal. Detta gäller dock även männen, fast de tycks vara alltför för inbilska för att vilja inse det. Jag kan inte erinra mig att jag någonsin i mitt liv vänt mig om, eller tittat extra på en lönnfet, spolformad, gråhårig eller flintskallig man i medelåldern och däröver för att han varit så sexuellt attraktiv och lockande och det torde gälla för de flesta kvinnor. Istället för att erkänna detta sorgliga faktum uppfinner män biologiska förklaringar som säger att det motsatta gäller, att de blir attraktivare för kvinnor, även för mycket unga sådana, när de närmar sig femtioårsåldern, för att kvinnor har en evolutionshistorisk tendens att vilja ha materiella resurser.

Därmed är vi framme vid kvinnorna och deras preferenser.

Kvinnor till skillnad från män, påstår man alltså, vill av naturen ha äldre eller medelålders män för att de i första hand vill få sin avkomma försörjd. Men vilka slutsatser kommer vi till om vi tillämpar samma evolutionshistoriska förutsättningar på kvinnorna som manliga evolutionspsykologer och sociobiologer tillämpar när det gäller männen? Jag har antytt svaret på frågan ovan, bland annat i kommentaren till det första citatet av Wright.

Jo kvinnor vill då förstås, precis som männen, förmera sina gener maximalt. Eftersom kvinnor endast förmår föda fram ett begränsat antal avkommor vill de ha så goda gener som möjligt till sin avkomma, allt enligt sociobiologin. Eftersom nu äldre mäns spermier har sämre kvalitet än yngre mäns föredrar kvinnor av evolutionshistoriska skäl naturligtvis unga män. Dels ökar sannolikheten för att de ska bli gravida om parningspartnern är ung och således har högkvalitativ sperma, dels ökar sannolikheten för att de ska få friska och sunda barn.

Kvinnor borde alltså av naturen vara intresserade av att ha sex med unga män, och det åtminstone under hela den fertila perioden, och de borde vara avsevärt mycket mer måna om unga sexpartners än män, om sociobiologins tes om att kvinnor är ute efter kvalitet, (medan män är ute efter kvantitet,) gäller. Professor Lars Hambergers förslag att män borde frysa sperma när de är i tjugooårsåldern, för framtida bruk, just för att deras spermier har

högsta kvaliteten i den åldern,²⁰³ utgör ett gott stöd för det här resonemanget.

Eftersom kvinnor vill ha bästa möjliga gener till sin avkomma försöker de förstås också utsätta männen för den spermakonkurrens som diskuterats tidigare och som manliga etologer och evolutionister helst glider förbi konsekvenserna av vad gäller kvinnors sexualitet.

Kort sagt: Kvinnor, oavsett ålder, föredrar av evolutionsbiologiska skäl att ha sex med många män i åldrarna 19–25 år.

Den här slutsatsen är förstås inte trevlig för medelålders manliga forskare eller för åldrande filmhjältar. Istället för att använda samma evolutionsteoretiska och sociobiologiska resonemang när det gäller kvinnor som man använder när det gäller män, hävdar sociobiologer och evolutionspsykologer att unga kvinnor föredrar äldre män, sådana i fyrtiofem till femtioårsåldern och däröver får vi anta, för att de vill bli försörjda.²⁰⁴ Därmed lämnar de biologin och övergår till att diskutera kulturella faktorer som påverkar människors beteenden.

Eftersom varken schimpanser, langurer eller andra primater, samlar rikedomar på hög för att förföra unga honor, eller för att ha något att locka unga honor med när de blir äldre, kan vi knappast anta att våra tidigaste förfäder gjorde så heller. Därmed är tesen att kvinnor av evolutionshistoriska skäl föredrar äldre män för att bli försörjda högst osannolik.

Stopp, säger biologisten kanske, männen försörjde kvinnor och barn genom sitt jagande, matsamlade eller genom sitt kadaversamlade redan för någon miljon år sedan, för att de långsamväxande och storhjärnade barnen blev så vårdkrävande, alltså har kvinnor, till skillnad från schimpanshonor och andra primater, urgamla gener för att vilja bli försörjda, i det avseendet må vi vara unika.

Dessbättre talar även detta argument för att kvinnor i alla åldrar, men i synnerhet fertila kvinnor, av evolutionshistoriska skäl bör välja män mellan 19 och 25 år. I den åldern har män inte bara bästa spermakvaliteten, det är också då de är fysiskt starkast. Därför borde män i den åldern ha varit bättre jägare än äldre och fysiskt svagare män och/eller orkat med att bära hem mycket mer mat, och bära den betydligt längre sträckor än äldre män klarar av att göra. Framför allt borde de unga männen ha varit överlägsna gubbar från 35-årsåldern och uppåt. Alltså borde kvinnor även i det fallet de vill bli försörjda föredra yngre män, av evolutionshistoriska skäl.

Oh nej då, säger troligen biologisten, de äldre männen kunde kompensera för sin av ålder något försvagade fysik med sin erfarenhet, planera jakten bättre, bygga effektivare fällor och så.

Så komplicerade, svarar man då, var nog inte fällorna för 100 000 till någon miljon år sedan att det tog trettio till fyrtio år för de storhjärnade pojkarna att lära sig tillverka dem. De fällor man då kunde tillverka lärde sig en ung pojke tillverka på något eller

²⁰³ I intervju i Aftonbladet/Kvinna, 20/1 2000.

²⁰⁴ Wright Richard, 1996, sid 60.

några år och han var säkert fullfjädrad i det avseendet senast i femtonårsåldern, troligen tidigare.

Jane Goodalls studier av schimpanser tyder på att schimpanspojkar lyckas kämpa sig fram till "ledarpositionen" i flocken i åldern 16–18 år, ibland upp till 20 år, och att de genomsnittligt behåller sin topposition två till tre år, några få under fem till sex år. De är alltså ofta slut som "rangettor" redan i eller strax över tjugofemårsåldern därför att de redan då börjar försvagas fysiskt. Det innebär att om teorin att alfahanen får flest avkommor stämmer, så skulle schimpanshanar vara slut som förstebefruktare redan i tjugofemårsåldern. Då har de 15, kanske 20 år kvar att leva i bästa fall, det vill säga nästan halva livet. Detta stämmer ganska väl med förslaget att män i åldrarna mellan 19 och 25²⁰⁵ vore de bästa valen för kvinnor som vill försäkra sig om så goda gener som möjligt för sin avkomma eftersom människan har några år längre tillväxt- och mognadsperiod än schimpanser. Att både män och kvinnor sedan lever avsevärt mycket längre idag tycks inte ha förändrat detta sakernas tillstånd. Vi får bara en mycket längre utförsbacke i livet, och en som, om vi får leva tillräckligt länge, ofta resulterar i ren hjälplöshet till slut, något inget djur råkar ut för eftersom djur dör långt innan de blir så gamla.

Återigen alltså: Kvinnor borde av evolutionshistoriska skäl föredra män mellan 19–25 år, för att inte tala om att de definitivt borde rata de verkligt åldriga och i sammanhanget fullständigt hopplösa gubbarna över 40!

Jamen", säger medelålders manliga biologister som inte vill ge sig, försörjningen, resurserna som ska möjliggöra för kvinnornas ungar att växa upp, dem har ju ändå vi, det är ett faktum. Därför måste kvinnorna föredra oss. Kvinnorna måste ju också se till att deras gener får en chans att överleva!"

Visst, men nu talar vi om biologi och om vår evolutionshistoria och inte om kulturen.

Om vi började med att leva som andra primater så försörjde honor sig själva och sina barn, eller, om vi var monogama, vilket sociobiologer inte vill tro men som somliga apor faktiskt är, så hjälpte hanarna till med försörjningen, men ombesörjde den inte ensamma. Som det nu är, är emellertid de flesta kvinnor beroende av män för försörjningen, direkt eller indirekt, därför att det är männen som har makten i samhället. Endera är de beroende av äkta män som försörjer dem, eller av arbetsgivare eller politiker som behagar ge dem arbete med lön som de och deras barn kan leva på. Men detta är resultat av kvinnoförtryck, alltså av kultur och samhällssystem, inte av vår evolutionshistoria.

Ingen schimpanshan förbjuder en hona att ta för sig av det som växer runtomkring henne. Han kan möjligen köra bort henne från någon godbit, eller från en gren med många fina frukter som han själv vill ha, till och med från ett träd som han vill vara ensam om, men han kan inte hävda att han äger hela skogen och att hon inte får äta något av det som växer där med

²⁰⁵ Vilket väl kan antas vara den mänskliga motsvarigheten till 15–16 årsåldern för schimpanshanar.

mindre än hon betalar för det – på något sätt, vilket det nu skulle vara!!!

Följde vi kvinnor vår påstådda evolutionärt utvecklade känsla för sunda gener och därmed för unga män, samtidigt som vi anpassade oss till det kulturellt bestämda och fullkomligt oevolutionära system som styrande män har skapat åt oss, där några få män kan hindra andra från att försörja sig på vad jorden ger, skulle vi låta män mellan 40 och 70 försörja oss men föredra att ha sex med, och se till att skaffa oss barn med män mellan 19 och 25. Är det inte till och med så det är i många fall där unga kvinnor gifter sig med män som är avsevärt mycket äldre än de själva?

Robert Wright föreslår faktiskt att det kan förhålla sig så, uppenbarligen utan att inse hur inkonsekvent hans resonemang därmed blir. Kvinnor, säger han nämligen, vill ha bra gener men också god försörjning och därför kan det vara bra för dem att de kan dölja sin ägglossning så att det inte går att avgöra vem som är far till deras barn. Då kan de skaffa goda gener på ett håll och försörjningen på ett annat. Belägg för denna teori finns, säger han. Två forskare har nämligen upptäckt att sannolikheten att kvinnor bedrar sina män är större kring ägglossningen.²⁰⁶ (Det låter bestickande ända tills man får klart för sig att andra undersökningar säger att sannolikheten för att kvinnor ska ha sex överhuvudtaget är större just kring denna period.)

Här blandar emellertid Wright samman biologiska och kulturella förklaringar: Vi kan knappast ha fått dessa s.k. "hemliga ägglossningar" för just det syfte han föreslår. Eller menar Wright på allvar att evolutionen producerat polygama hanar/män (han påstår ju att männen av naturen är polygama) som en gång i tiden, och på sin ålders höst, rusade som skottspolar med maten mellan jaktmarkerna och grottorna, där gruppen av haremskvinnor satt och väntade på maten till sig och till de barn de avlat med andra och yngre män? Jag betvivlar att någon i evolutionsbiologi mer bevandrad person skulle föreslå något sådant. Det kan knappast gynna åldringens egna gener att han sliter sig fördärvad för andra hanars gener. Därmed borde ett sådant beteende aldrig selekteras fram. Även sociobiologer brukar betona att det bara är sådant som gynnar de egna genernas fortlevnad som kan selekteras fram av evolutionen.

Men eftersom sociobiologin tillåter hur våldsamma spekulationer som helst när det gäller att få teori och önskedröm att passa empirin finns förstås andra möjliga förklaringar: De här äldre männen försörjde kanske sönerns barn, sig själv ovetande, och då arbetade de i alla fall för sina egna gener!

Man kan också börja hänvisa till fåglarna, där det inte lär vara ovanligt att honor vänstrar med andra hanar, varför många fågelhanar sliter för uppfödningen av andra hanars ungar, och att detta inte spelar någon roll eftersom dessa hanar i sin tur får hjälp av främmande hanar att föda upp de genkopior de själva producerat genom att vänsterprassla sig med andra hanars honor.

²⁰⁶ Wright R, 1994.

Detta faktum gör det emellertid svårt att påstå att ingen gör något som inte direkt gynnar de egna generna, vilket alltså ytterligare försvagar det sociobiologiska perspektivet.

I fallet med fågelhonorna har vi dessutom att göra med monogama arter, eller sådana som är monogama genom parnings- och uppfödningssäsongen, inte med hanar som försörjer många honor på en gång, varför hanar i dessa arter inte kan jämföras med de polygama männen som skulle ha slitit för att försörja andra mäns avkommor. Dessutom påstår ju sociobiologens grand old man E. O. Wilson att de flesta män egentligen vill slippa ansvaret för avkomman!

Tittar vi på empirin, den verklighet som omger oss, vilket inte är så dumt när det gäller vetenskap och kunskapsproduktion, så är det trots allt så att de flesta unga kvinnor, i kulturer där kvinnorna får göra sina egna val av sexpartners eller av äkta män, inte väljer äldre män utan jämnåriga sådana. De flesta av dessa kvinnor väljer alltså att slå sig samman med och gifta sig med män i deras egen ålder, eller med män som bara är några få år äldre än de själva. Sedan finns det naturligtvis också unga kvinnor som faktiskt förälskar sig i äldre män eller som gifter sig med äldre rika sådana även utan att de är förälskade.

Pengar kan köpa ganska mycket. Men även om rikedom kan köpa en äldre man en ung och vacker fru så kan han inte få vilken ung kvinna som helst. Letar han så finner han alltid någon eller några kvinnor som är beredda att gifta sig med honom för hans pengar. Har han tur kanske han till och med hittar någon ung kvinna som förälskar sig i honom. Om han tror att han bara kan gå ut och skaffa sig vilken ung kvinna som helst, för att alla kvinnor står på kö för att få en äldre man av evolutionshistoriska skäl, så bedrar han sig emellertid.

Också rika äldre kvinnor kan köpa sig unga och vackra älskare, eller unga äkta män, även om de flesta unga män, i likhet med flesta unga kvinnor, inte är beredda att låta sig köpas för pengar så är alltid några det. Det finns likaså unga män som faktiskt föredrar och förälskar sig i äldre kvinnor.

Idag anses det inte passande för kvinnor att ha yngre män men vi behöver inte gå så många hundra år tillbaka i historien för att finna äktenskap mellan äldre eller gamla kvinnor och unga män. Yngre präster, "konserverade änkan", som man sade på den tiden, gifte sig med änkan till den prästman vars ämbete de därmed fick överta. Unga hantverkare gifte sig med änkan till mästaren, som inte alltid var helt ung, för att få tillgång till den döde mästarens utkomstmöjligheter. Winston Churchills mamma, som inte levde för så länge sedan, gifte sig två gånger efter att hon blivit änka efter Winstons far, och båda gångerna med män som var 20 år yngre än hon själv!

Om förhållanden där kvinnan är avsevärt äldre än mannen ansågs socialt acceptabla skulle vi se många fler sådana förhållanden. Som det nu är föredrar kvinnor som tar sig yngre älskare oftast att hålla sina förhållanden hemliga därför att omgivningen

inte skulle acceptera dem. Under de senaste åren har dock den ena kända kvinnan efter den andra trätt fram och berättat att hon föredrar att ha, har eller någon gång har haft förhållanden med yngre män.

Schimpanserna och andra apor har ingen kultur som förestavar dem vilka sexuella relationer som är acceptabla och vilka som inte är det. Herr och fru Schimpans har därför inga som helst hämningar mot åldersmässigt omaka allianser i någondera riktningen. Ingen av dem kan ens se vitsen med att hålla sig till en enda partner och ingen av dem skulle komma på idén att skvallra upprört om vem som parar sig med vem.

Hypoteserna om mäns förkärlek för unga kvinnor och kvinnors förkärlek för äldre män avslöjar ovanligt klart vad det handlar om här, nämligen om försök att biologiskt legitimera vad som i vårt samhälle, och bland unga flickor och kvinnor, brukar gå under benämningen gubbsjuka.

Om manliga forskare gjorde sig besväret att fråga flickor i tonåren vad dessa anser om män över trettio skulle de kanske få klart för sig att många av de unga tonåriga flickorna, ja troligen de allra flesta, avskyr de 30-åriga och äldre män som lägger sig ut för dem. Jag har inga svårigheter att minnas de rysningar av obehag och äckel som dessa "gubbar" ingav mig när de stötte på mig när jag var i tonåren, ja redan 25-åringarna föreföll mig fränstötande gammal. Jag har heller inga svårigheter att minnas vad mina jämnåriga väninnor hade för åsikter i saken, nämligen samma som jag. Vid tjugofem tyckte jag att sexgalna 35 till 50-åringar var synnerligen fränstötande. En snabb rundfrågning bland unga flickor i min nuvarande omgivning tyder på att tiderna inte har förändrats speciellt mycket vad gäller denna sak.

Mina erfarenheter kan dock inte accepteras som vetenskapliga. Jag uppmanar istället sociobiologer att gå ut och testa sin hypotes om vilka män unga och mycket unga kvinnor föredrar.

Fråga också gärna femtio - sextioåriga kvinnor vilka män de föredrar att vila ögonen på, välbyggda tjugofemåringar i badbyxor eller storbukiga och flintskalliga femtioåringar?

Kvinnor tänder på makt, säger man också från sociobiologiskt håll och det beror på att män med makt är dominanta och därmed har visat att de är biologiskt överlägsna, dessutom har de ju resurserna.

Nu finns det förstås också kvinnor som tänder på helt andra kvaliteter, som på kriminalitet och fängelseinterner. Interner torde inte ha så mycket makt eller resurser, så hur förklarar man de här kvinnornas sexuella preferenser evolutionshistoriskt? Det finns också kvinnor som tänder på män som är mindre dominanta än de själva och som sagt, de flesta unga kvinnor tänder på unga män som vanligtvis inte har så mycket makt.

Som vanligt struntar man i alla data som inte stämmer med teorin och bortförklarar dem med att de inte är statistiskt vanliga! Statistiskt ovanliga beteenden som stämmer med teorin, är däremot högst relevanta för dragande av generella slutsatser.

17: HOROR OCH MADONNOR

Robert Wright vet, som redan nämnts, att berätta att män har en genetisk tendens att skilja mellan "horan" och "madonnan". De föredrar madonnan eftersom hon kan förväntas ta hand om deras avkomma mycket bättre men framför allt eftersom hon är trogen!!!! Så här skriver han:

Vilka känslomässiga mekanismer – vilket komplex av attraktioner och aversioner – skulle den naturliga selektionen använda för att få män att omedvetet följa denna logik? Som Donald Symons har lagt märke till, så är den bekanta madonna-horan-dikotomin en kandidat, mäns tendens att tänka på kvinnor som tillhörande en av två kategorier, den kategorin de respekterar och den de bara ligger med. (Min översättning. Wright 1996, sid 72)

Män som föredrar madonnor kan vara säkra på att de är far till de barn deras kvinnor föder och som de försörjer. De riskerar därmed inte att slösa resurser och energi på någon annans avkomma, säger han vidare. Att göra det ger inte någon utdelning i form av förmerande av de egna generna, och sånt som inte bidrar till genförmerandet har hanar/män en genetisk tendens att undvika.

De kvinnor som låter sig förföras alltför snabbt vid en uppvaktning är alltså horor och dem ska männen inte investera i säger deras gener till dem. De kvinnor som är svårflirtade och som inte låter sig förföras i första taget, dem ska de däremot satsa resurserna på – säger samma gener till dem.²⁰⁷

På det kan man bara invända att för tusen år sedan, före de effektiva preventivmedlens tid, för att inte tala om för 100 000 år sedan, eller då männen fick de gener de fortfarande dras med, hade männen i många fall redan investerat i hororna vid själva testet, (den enda investering de troligen gjorde på den tiden eftersom de nog aldrig har försörjt kvinnorna i vår tidiga evolutionshistoria,) alltså gjort dem gravida vid detta tillfälle. Men Wright talar kanske inte om investeringen av sperma, utan om investering av andra resurser, vilket, som vi sett förutsätter monogama hanar, något som Wright hävdar att män inte är och aldrig varit? Sociobiologer gör inte alltid någon klar åtskillnad mellan biologisk investering, alltså investering av sperma och ägg och investering i form av andra resurser som presenter, mat och husrum etc. därför blir deras resonemang i de här avseendena inte så sammanhängande som de borde vara.

Vidare kan man fråga sig hur Wrights diskussion om horan/madonnan stämmer med tesen om att kvinnor har hemliga ägglossningar för att kunna bedra de män som försörjer dem? Vore madonnan madonna om hon bedrog sin man??? Till vad nytta försöker männen skilja madonnan från horan om alla

²⁰⁷ Sedan ägnar Wright ett avsnitt åt att tala om hur det är med generna. Beteenden ligger inte direkt i generna utan det handlar om en slags statistisk genomsnittsbild av hur arten betar sig och om vilka olika beteendestrategier arten har till sitt förfogande. Sid. 79–83.

kvinnor har hemliga ägglossningar för att bedra männen, alltså är biologiskt utvecklade för att göra just det som han själv föreslår att kvinnor gör, och att således vara vad han kallar horor, fast i löndom?

Det här, säger sociobiologen sannolikt, är en del i konflikten mellan könen. Män uppfann en strategi för att kontrollera att de endast satsade på egen avkomma, då kom kvinnorna på en motstrategi, hemliga ägglossningar som möjliggjorde för dem att skaffa sig gener till sina barn där de själva ville och försörjningen på ett annat. Då började män sätta på kvinnor kyskhetsbälten får vi förmoda, eller slå dem sönder och samman när de var otrogna, eller när männen misstänkte att de var det!

Min generations kvinnor föddes just upp med idén att kvinnor, eller unga flickor, var endera lösaktiga (som man sade på den tiden om det som Wright med en modernare och betydligt råare vokabulär kallar "horor") eller "fina flickor" (vad Wright kallar "madonnor"). Vi matades ständigt med moralisternas käpphäst: "Håll på dig. Tänk på att pojkar föraktar flickor som de inte har några svårigheter att förföra". Det är alltså inte någon nyhet Wright serverar oss här. Han reintroducerar bara vanliga konservativa åsikter under vetenskapens täckmantel och påstår att de är biologiskt betingade och nedlagda i männens gener.

Det torde emellertid inte vara möjligt för Wright att finna någon art av apor där hanar gör denna åtskillnad och vill mannen verkligen förmera sina gener maximalt borde han, som redan påpekats ett antal gånger, förföra varenda kvinna han kan förföra, och helst med resultatet avkomma, ju mindre ansträngning före själva sexakten, ju bättre borde det vara enligt den sociobiologiska tesen om att människor är egoister och föredrar att anstränga sig så litet som möjligt för att nå sina mål, genförmering i det här fallet.

Biologister kunde möjligen ha en poäng om de hävdade att de mer lättillgängliga kvinnorna kan tänkas föra med sig smittsamma könssjukdomar, som dels kan smitta männen och göra dem infertila, dels inte sällan gör den kvinnliga bäraren av sjukdomen steril, därför har män som haft sex med mer lättförförda kvinnor förmerat sina gener i lägre grad än de som föredragit mindre lättfotade kvinnor. Men detta är inte vad man hävdar. Troligen beror det på att det inte finns några selekterande bakterier eller virus i sociobiologernas föreställningsvärld.

Manliga jurister tycks ju dessutom anse motsatsen, att det naturligt att män blir speciellt upphetsade av "horor", eller av kvinnor som ser ut att vara sådana (är alltför utmanande klädda!). Mellan raderna i många våldtäktsdomar kan man läsa att den "stackars" våldtäktsmannen inte kunnat hjälpa att han betett sig som han gjort därför att män inte har genetiska förutsättningar att behärska sin sexualitet. Han är, förstår man då, programmerad att förmera sina gener maximalt, inte för att avstå från att investera spermier i horor, så när han väl satts igång kan han inte hejda sig.

Men genförmering var ju just vad männen inte ville ha tillsammans med hororna, enligt Wright, så hur skulle män egent-

ligen vara evolutionshistoriskt programmerade om den här ekvationen ska gå ihop? Ha sex med så många som möjligt och bli extra upphetsad av hororna och av dem som är mindre intelligenta (män föredrog ju att ha sex med mindre intelligenta kvinnor, enligt Wright), dem du inte vill ha barn med, men försörj bara de svårförförda kvinnorna, dem som du inte tänder lika lätt på, de som föredrar äldre män!

Låter det som en trolig hypotes? Knappast.

Nej, skälen till att pojkar, eller unga män, varnats för lättförförda kvinnor och vi kvinnor för att "ge oss för tidigt" är nog inte av biologisk/genetisk/evolutionshistorisk art utan varningen har rent kulturella och/eller förnuftsmässiga orsaker. Barn har man behövt för försörjningen på ålderdomen och promiskuitet ledde lätt till könssjukdomar och infertilitet, det har människor troligen vetat ganska många årtusenden.

18: KVINNLIGA PERIODER & MANLIGA HORMONSTORMAR

Biologistiskt orienterade personer har länge hävdad att kvinnor är näst intill otillräkneliga flera dagar varje månad, eller i varje fall inte alls så skärpta som man måste vara för att fungera rationellt. Denna mentala oskärpa sägs bero på den hormoncykel som reglerar ägglossning och menstruationer. Experiment har visat, säger man, att kvinnor är sämre på att lösa problem, har sämre förmåga att koncentrera sig och att de är ojämna i humöret dagarna kring menstruationerna. Detta antyds innebära att kvinnor lämpar sig sämre för vissa krävande arbeten eller uppgifter i samhället (Hysterin igen!).

Resultaten av dessa undersökningar är kanske korrekta men de bevisar inte att effekterna är resultat enbart av biologin och inte av kulturen, lika litet som ökad testosteronhalt hos ranghöga apor säger att rangen är en effekt av medfödd hög produktion av dessa hormoner.²⁰⁸ Försök har nämligen visat att hög testosteronhalt hos hanar beror mer på miljöfaktorer än på en medfödd produktionsnivå.

Det är alltså inte alls omöjligt att eventuella beteendeförändringar i samband med menstruationer har lika mycket att göra med vår kulturs syn på kvinnors perioder som med vår biologi. Det var trots allt inte så länge sedan de månatliga blödningarna ansågs smutsiga och nära nog skamliga. Med ett sådant kulturarv är det inte orimligt att tänka sig att somliga av de besvär som en del kvinnor får i samband med menstruationer är åtminstone delvis kulturellt betingade.

Det märkliga är emellertid att medan de här månatliga kvinnliga "mentala problemen", som kanske trots allt beror på biologiska faktorer, helt eller delvis, har använts för att hävda att kvinnor inte lämpar sig för mer avancerade arbetsuppgifter eller för att ta samhällsansvar eller ansvar i industrin så har man aldrig hävdad att de mycket omtalade och obetvingliga manliga hormonstormarna skulle kunna ha en liknande effekt på förnuftet så att män inte är lämpade att ta något ansvar.

Ändå påstår manliga sociobiologer och evolutionspsykologer att mäns sexualdrift är så enormt mycket starkare än kvinnors. Lagstiftare och domstolar har under århundraden haft full förståelse för att denna drift rusar åstad med det manliga förnuftet och sätter den manliga förmågan att behärska sig och koncentrera sig ur spel.

Om nu mäns sexualdrift är så här stark därför att män endast har ett enda mål här i livet, att förmera sina gener maximalt, då borde män vara inkapabla att koncentrera sig, och därmed otillräkneliga, varje dag hela månaden och varenda månad året om från deras 13:e levnadsår tills de ligger i den sista koman.

Tanken svindlar!

Är det kanske i själva verket på grund av denna oförmåga att

²⁰⁸ Sapolsky R M 1998, fr. sid. 127

koncentrera sig så fort det finns en kvinna i rummet som män inte vill ha kvinnor sittande mitt emot sig i styrelserummen? Är män måhända livrädda för att de då skulle förlora all förmåga att tänka och handla rationellt? Eller ännu värre, är de livrädda att kvinnorna ska komma underfund med att de nästan aldrig tänker en klar tanke, bara på sex?

Jag har förstås inte märkt att män i allmänhet är helt oförmögna att koncentrera sig, på exempelvis seminarier, föreläsningar eller på konferenser, därför att det finns kvinnor närvarande, och detta trots att männen i de församlingar jag talar om ofta är i åldrarna 19–25, alltså just i den ålder då sex och kvinnor upptar en mycket stor del av männens mentala kapacitet. I konsekvensens namn borde dessa unga män inte klara av att tänka en enda förnuftig tanke om deras hormoner och sexualdrift fungerade så som sociobiologer och biologister hävdar att de gör. Om de dessutom har så mycket sämre simultankapacitet än kvinnor, som påstås idag (när man vill att kvinnor ska göra allt på en gång och utan att man betalar dem extra för det), borde de inte kunna tänka på två saker på en gång, alltså både på sex och på intellektuella eller andra viktiga frågor.

Hur det än är med mäns mentala kapaciteter så kan vi vara övertygade om att kvinnors månatliga perioder inte resulterar i kontinuerlig eller återkommande total oförmåga att koncentrera sig och göra ett bra arbete. Även om det skulle vara så att en del, eller de flesta kvinnor kan vara litet ur balans i samband med sina perioder, så innebär inte detta att de därmed måste vara genomsnittligt sämre än män på att arbeta, ta ansvar och fatta beslut. Inte heller män förmår att vara på toppen av sin förmodade förmåga var dag, månad ut och månad in, inte ens om deras omgivning är kemiskt ren från kvinnor och inte ens om de förmår att då och då tänka på något annat än kvinnor och sex.

Om det vore så att världen styrdes av män som alltid är under av koncentration, kompetens och rationalitet och som aldrig begår några misstag, aldrig är irrationella och aldrig fattar överlagda eller illa underbyggda beslut, då kunde man möjligen föreställa sig att män är bättre att styra och besluta än kvinnor. Men världen är full av män som fattar dåliga och illa underbyggda beslut och som betar sig imponerande inkompetent och irrationellt, även på de högsta nivåerna, både inom affärsvärlden, inom vetenskapen och inom världspolitiken. Kvinnor kan knappast överträffa männen härvidlag på grund av sina eventuella månatliga besvär. Om, eller när de överträffar männen vad gäller inkompetens, torde det ha andra skäl än att de menstruerar.

Testar man några mäns koncentrationsförmåga och förmåga att lösa problem dag för dag, under låt oss säga några månader, skulle man snart finna att även männens förmåga varierar högst avsevärt från tillfälle till tillfälle, möjligen litet mer slumpmässigt än för kvinnor. Började man undersöka orsakerna till att de ibland har svårare att koncentrera sig, skulle man sannolikt finna att detta beror på allt möjligt, från bekymmer med barnen eller oro för gamla mamma till nervositet inför något förestående eldprov

och ibland kanske på någon viss kvinnas närvaro eller frånvaro.

I förhållande till alla sådana faktorer som påverkar både kvinnor och män i deras arbeten och beslutsfattande, torde de eventuella problemen med kvinnors perioder vara marginella.

Vad gäller de manliga hormonstormarna är jag inte rätt person att yttra mig, eftersom jag inte är man, men ska vi tro på männen själva så har de så enorma hormonsvallningar att de sällan kan koncentrera sig, eller kontrollera sina primitivare impulser. Hur i all världen vågar vi överlåta politiken åt männen under sådana omständigheter och hur i all världen törs männen själva ta ett ansvar som de, enligt sig själva, eller i varje fall enligt somliga manliga forskare, inte är kapabla att ta på grund av att de endast har en sak i huvudet, genförmerandet, alltså sex, sex och åter sex?

19: AGGRESSION, KRIG & FRED: EN FRÅGA OM ARV ELLER MILJÖ

Efter andra världskriget började man studera allt fler djurarter i deras naturliga miljöer.

Den kände antropologen Louis Leakey, som grävde efter föräldrarnas fossil i Afrika,²⁰⁹ började se sig om efter människor som kunde studera de stora afrikanska aporna. Hans idé var att studier av våra närmaste släktingar i djurvärlden skulle ge oss bättre kunskaper om hur vi människor utvecklades en gång och om det evolutionära ursprunget till våra mänskliga beteenden. Han trodde att kvinnor skulle vara bättre på att tolka och förstå djurens sociala samspel därför valde han ut och ombesörjde att Jane Goodall kom till Gombe på sextioalet för att studera vilda schimpanser. Det var också han som ordnade så att Dian Fossey kunde studera gorillor i Afrika²¹⁰ och att Biruté M F Galdikas så småningom började studera orangutanger på Borneo.²¹¹

Snart var även andra forskare, både män och kvinnor, igång med att studera olika arter av apor i olika delar av världen för att försöka förstå våra mänskliga beteenden och vår mänskliga evolutionshistoria.

Jane Goodall, som påbörjade sina studier av schimpanser i Gombereservatet i Tanzania redan år 1960, skulle komma att studera sina schimpanser, från och till, under flera decennier och hon har skrivit flera populärvetenskapliga böcker om sin forskning. Under den här tiden har mycket förändrats.

Den politiska scenen har förändrats radikalt, och flera gånger sedan början av 1900-talet. Då förde de första zoologerna och etologerna fram sina argument för förtryck både av underklassen, av kvinnor och av folk från "underlägsna kulturer" med hjälp av studier av babianer på Zoo och på grundval av jämförelser med andra djur.

Efter andra världskriget hade problemformuleringsprivilegiet och tolkningsföreträdet övergått från konservativa och liberaler till vänstern. Nu blev allt fler forskare ointresserade av att hitta argument för traditionell konservativ eller liberalkonservativ samhällspolitik i djurens värld.²¹² Nu ansågs det inte längre självklart att biologins lagar gjorde oss alla aggressiva, egoistiska och konkurrensinriktade. Nu ansågs ett hårt utslagningssamhälle

²⁰⁹ Darwin hade föreslagit att människan utvecklades i Afrika.

²¹⁰ Fossey Dian, 1984.

²¹¹ Galdikas Biruté, 1995.

²¹² Men även vänsterinriktade personer var ofta biologistiska under början av vårt sekel, till och med så att de stödde den liberala eller konservativa socialdarwinismen. Se Weingart m.fl. 1992. Dessutom hade vi socialistiska biologer, som försökte göra gällande att djuren och naturen följde de socialistiska lagarna med samverkan, Kropotkin exempelvis. Den beryktade Lysenko måste också sägas ha tillhört den senare biologistiska skolan och hans inflytande över sovjetisk biologi var enormt och förödande.

inte längre önskvärt.²¹³ Den rådande politisk/ideologiska trenden förestavade istället en jämlik fördelningspolitik och jämställdhet mellan könen och man poängterade dessutom alla människors lika värde och betonade den mänskliga samarbetsförmågan.

Efterkrigstidens etologer började således hävda att djuren var mycket fredliga och alls inte så aggressiva som man tidigare hade påstått. Även manliga etologer kom ut i verkligheten och förundrades över djurens inbördes fredlighet och vänlighet. Så här skulle det inte förhålla sig enligt de dittills accepterade etologiska teorierna, som nu utsattes för hård kritik. Under vänstervindarnas epok, från sextiotalet och fram emot slutet av sjuttioalet, hänvisades således sällan till djur i massmedia när det gällde att förklara våra mänskliga beteenden.

Konservativa och liberala biologer, som förvisso inte dog ut som grupp, protesterade och gjorde vad de kunde för att rädda de gamla invanda idéerna men under en tid då den ena rapporten efter den andra handlade om djurrikets harmoniska fredlighet och djurens ömsesidiga hänsynstagande och vänlighet, dränktes aggressionisterna i en kör av försäkringar om hur fridsamma djuren var. Under några korta år dominerade således en antibiologisk intellektuell trend men pendeln svängde snart tillbaka igen.

1974 hände något som kastade om bilden av aporna igen. Jane Goodalls tidigare så fredliga och vänliga schimpanser började attackera varandra. Det utbröt vad Jane Goodall beskriver som ett regelrätt krig bland dem. En utbrytargrupp, bestående av både hanar och honor, utrotades helt av huvudgruppens hanar. Aggressionisterna, jublade: Vad var det vi sade! Djur, och i synnerhet hanar, är i själva verket aggressiva bestar. Studerar man dem bara tillräckligt länge visar de sig vara precis så aggressiva och krigiska som vi alltid har hävdat.²¹⁴

Ordningen var återställd. I verkligheten gällde fortfarande djungelns lag därute i den natur som vi också är en del av. Vi människor var därmed åter underkastade den naturlag som tvingar oss att konkurrera, äta eller ätas, döda eller dödas, förtrycka eller förtryckas.

Samtidigt började de intellektuella vindarna återigen blåsa i konservativ och konservativliberal riktning och från 1980-talet hade ekonomerna tagit över tolkningsprivilegiet och blivit samhällets nya gurus, de som skulle tala om vad som bringade lycka åt oss alla, eller åt de flesta av oss (i praktiken åt de viktigaste av oss, ekonomerna själva) – så småningom.

Så var det då återigen konkurrens och egoism som gällde och biologismen hade återkommit med full kraft, som av en ren

²¹³ Liberaler har hämtat argument för den fria konkurrensen från biologin och från evolutionsteorin, medan traditionellt konservativa personer istället velat lägga tonvikten vid människors inneboende aggression, som måste hållas i schack av en överlägsen eller finare överklass.

²¹⁴ Wilson om att djuren är mordiska.

händelse. Biologismen och ekonomismen vilade, den här gången som i början av 1900-talet, på samma grundläggande antaganden, och får nu som då legitimeras vartannat. Idag har etologer och ekonomer nämligen en gemensam matematisk modell att utgå ifrån, spel- och konfliktteorin.

Även många tidigare vänsterinriktade kulturpersonligheter hade mot slutet av 1990-talet börjat svänga vad gäller frågan om hur mycket biologin kan säga oss om oss själva.

Därmed åter till Goodalls schimpanser och vad dessa egentligen säger oss:

Om vi ser närmare på Goodalls berättelser om Gombes schimpanser finner vi att den rapport om schimpansernas beteenden som är grundade på de första tio årens studier, i viktiga avseenden skiljer sig från den rapport hon ger oss nitton år senare. Vi finner dessutom att de båda rapporterna förändrats så att de närmaste exakt följt ovan diskuterade trendkantringar, från den vänstervridna vänlighets- och hjälpsamhetstrenden till den konservativ/liberala egoism och aggressionstrenden.

I sin första bok om schimpanserna, *I människans skugga*,²¹⁵ som kom ut på engelska 1971 (på svenska 1975), beskrev Jane Goodall således harmoniska, vänliga och icke-aggressiva schimpanser. Den första TV-filmen som visades från hennes Gombestudier gav samma intryck. Hon var helt enkelt hänförd över schimpansernas vänliga sätt och mjuka sociala samvaro.

Eftersom en hel del av det som diskuterats här handlar om parningsbeteenden och om huruvida människan är polygam eller monogam, och om hur vi jämförs med aporna härvidlag, kan vi exemplifiera med Goodalls tidiga och senare och helt olika redogörelser för schimpansernas kärleksliv.

Både enligt den första och den senare beskrivningen är schimpanshonor oförbättrligt promiskuösa. Något utpräglat haremssystem kan man inte påstå att schimpanserna har och varken hanar eller honor kan beskyllas för monogami.²¹⁶

I den första boken beskriver hon hur schimpanshonan Flo i snabb följd parade sig med alla hanar i närheten under sin brunstperiod, och så fort tillfälle gavs. Det var Flo som inbjöd till parning genom att springa fram till hanarna och vända baken till dem.²¹⁷ Man får intrycket att hanarna hade en bestämd parningsordning där de ranghögre hanarna parade sig först och därefter de ranglägre i tur och ordning, även om Goodall inte betonar den saken speciellt. Däremot betonade hon att parningarna skedde utan tecken på aggressioner mellan hanarna, att de alla tålmodigt väntade på sin tur!

Eftersom en hona är brunstig minst en vecka hann Flo, enligt de första rapporterna, para sig med de flesta hanarna i området,

²¹⁵ Originalalets titel: *In the Shadow of Man*.

²¹⁶ Goodall-Lawick J, 1975 fr. sid. 61.

²¹⁷ Georg Schaller som studerade gorillor berättar samma sak, att det var honorna som tog initiativen till parning och att de inte sällan parade sig med hanar från andra flockar. Se Schaller 1965

inte en utan flera gånger under denna period. Det är under sådana omständigheter inte lätt att avgöra vilken av flera hanar som blir far till de ungar honorna föder (så här förelåg verkligen spermakonkurrens). Nyligen har det dessutom kommit rapporter som säger att en förvånande stor andel av ungarna i en schimpansflock inte är avkommor till hanar i den egna flocken.²¹⁸

Det fanns alltså, enligt Goodalls första beskrivning, ingenting som tydde på att hanarna "ägde" honorna, att hanarna försökte kontrollera honorna då de brunstade eller försökte lägga beslag på dem för egen del, som etologer utgått från som en självklarhet tidigare. Det tycktes förekomma att enstaka hanar försökte locka med sig en brunstig hona för att bli ensam om henne, men något generellt mönster var detta inte och det var alltid honorna som själva bestämde om de hade lust att följa med en hane som försökte locka bort dem ifrån de andra.

Hennes andra bok, *Through a Window. Thirty Years with the Chimpanzees at Gombe* kom ut 1990, alltså nitton år senare. Beskrivningarna i den här boken ger en helt annan bild av schimpanserna än de första beskrivningarna nära tjugo år tidigare.

De tidigare så vänliga schimpanserna hade nu förvandlats till avsevärt mycket aggressivare varelser. Nu passar de mycket bättre in i den välkända etologisk/sociobiologiska egoism- och aggressionsteorin.

När man läser den här boken får man intrycket att hanarna i stort sett inte har annat för sig än att kämpa om högre rang i flocken. Nu är hanarnas monopoliserande av brunstiga honor ett generellt mönster och det är de ranghögre som lyckas bäst i det avseendet. Nu förs brunstiga honor regelmässigt bort från flocken av beslutsamma hanar som mer eller mindre tvingar eller hotar honorna att följa med dem.

Hanarnas beteenden passar därmed den teori som säger att hanar alltid slåss eller kämpar mot andra hanar för att fortplanta sig så effektivt som möjligt och som säger att detta är en kamp om en begränsad resurs, nämligen honorna, samt att hanar är dominanta över honor.²¹⁹ Promiskuiteten hos båda könen är fortfarande utmärkande men nu tycks honornas egen vilja vara mindre betydelsefull och de tycks i mycket högre utsträckning utlämnade åt hanarnas aggressiva uppvaktning, vaktande och kidnappande av dem under deras brunstperioder.

Under den här tjugoårsperioden har honorna alltså förvandlats från självständiga subjekt till viljelösa och utlämnade objekt, objekt för hanarnas nycker och terror.

Det är också i den senare boken Goodall rapporterar om det "schimpanskrig" som till hennes förtvivlan bröt ut mellan schimpanserna 1974.²²⁰ Hanarna i en grupp anföll och misshand-

²¹⁸ Att icke-flockhanar är fäder till många av schimpansungarna i en flock ställer nästan allt man skrivit, sagt och trott om schimpansernas parningsbeteende och sociala organisation på ända, vilket inte gör insikterna om våra egna beteenden utifrån studier av schimpansernas djupare.

²¹⁹ honorna en begränsad resurs

²²⁰ Som hon också rapporterat om tidigare i vetenskapliga uppsatser och om en etologisk konferens.

lade systematiskt schimpanser, både hanar och honor, i en utbrytargrupp som hade flyttat till en annan del av gruppens territorium. Detta resulterade i att alla i utbrytargruppen dog så småningom, på grund av de skador de tillfogades av de attackerande hanarna från huvudgruppen.²²¹

Goodall själv diskuterar aldrig orsakerna till detta krig i någon av sina böcker men eftersom man har ändrat levnadsvillkoren för de här schimpanserna radikalt sedan 1960 har man goda skäl att anta att det inte bara är så att Goodall har anpassat sin teori efter tidens melodi, utan att schimpansernas beteenden faktiskt har förändrats under dessa trettio år.

När Jane Goodall anlände till Gombe kom hon till något som närmaste var en ödemark där schimpanserna var mycket skygga och inte vågade komma i närheten av människor.

Hon studerade schimpanserna ensam i början men hennes läger växte snart ut till en stor forskningsstation. Efter några år kom även andra forskare och forskarstuderande dit och studerade schimpanserna. Så småningom vande sig schimpanserna vid alltfler människor och slutligen blev de totalt orädda för människor.

Periodvis var Goodall i England för att genomföra de forskarstudier i Cambridge som hon, trots sin brist på grundutbildning hade accepterats till.

Ganska snart efter att hon hade anlönt till Gombe började hon att utfodra schimpanserna med bananer för att få tillfälle att studera dem på nära håll, ett misstag som senare tiders primatforskare lärt sig att inte upprepa. Bananutfodringen utvecklades med tiden till ett alltmer finurligt och "inbrottssäkert" system. Hon beskriver vilka problem den här utfodringen förde med sig.

Redan i hennes första bok från 1971 läser vi:

Men efter några år insåg vi att den oavbrutna utspisningen hade en avgjord verkan på schimpansernas beteende. De började förflytta sig i större flockar än någonsin. De sov nära lägret och anlände i stojande horder tidigt på morgonen. *Värst av allt var att de vuxna hannarna blev alltmer aggressiva* (min kursivering). När Hugo (Jane Goodalls dåvarande make: min anmärkning) och jag först erbjöd dem bananer slogs hannarna sällan om födan: de delade på innehållet i lådorna eller jagade i sämsta fall bort eller hotade en annan individ utan att anfälla på allvar.

När Hugo och jag återvände till Gombe 1966, sedan jag framgångsrikt avslutat mina studier i Cambridge, blev vi förfärade över schimpansernas förändrade beteende. Det var inte bara så att det var mycket mer slagsmål än någonsin tidigare, utan många av schimpanserna gick och drev i lägret i timal varje dag. (Goodall 1975, sid 118)

Hon berättar senare hur även alltfler babianer började komma till lägret för att komma åt bananerna och hur också babianerna blev

²²¹ Trots att aggressionisterna borde ha blivit mycket glada åt det här schimpanskriget, är det ändå tämligen få som gör något större väsen av det. Det kan bero på att fallet tycks motsäga de flesta av sociobiologins grundläggande teser. Sociobiologen diskuteras utförligare i kapitel 12.

alltmer aggressiva, både inbördes, mot schimpanserna och mot människorna, samt hur det numer är många fler schimpanser i området än då hon kom för många år sedan.

I slutet av sin första bok beskriver hon också, utan att dra några slutsatser om hur schimpansernas beteenden kan ha påverkats, hur schimpansernas territorium har minskat genom åren på grund av att de omkringboende afrikanerna tagit alltmer av deras område i anspråk för sina mänskliga behov.

Det förefaller alltså ganska klart att de här schimpanserna har utsatts för en kraftigt tilltagande stress under de här trettio åren. Därmed kan vi nog utgå ifrån att de faktiskt beter sig mer aggressivt idag än de gjorde i början av sextioalet, när Jane Goodall först kom till Gombe för att studera dem, eftersom stressade djur alltid blir mer aggressiva än djur som inte stressas. Detsamma gäller oss människor, något som alla med lite människokännedom känner till och som forskare inom beteendeforskningen kunnat visa, både genom observationsstudier och i experiment.

"Kriget" och den tilltagande aggressionen bland schimpanserna säger oss alltså inte att alla levande varelser alltid och under alla omständigheter är aggressiva bestar. Det säger oss heller inte att egoism och hanlig/manlig aggression är själva motorn bakom evolutionen, såsom moderna etologer och sociobiologer ser saken. Istället är det så att det biologiska arvet ger möjligheterna och sedan är det miljön som utvecklar och utlöser vissa beteenden och reaktioner. Därmed är det fortfarande miljön som är det intressanta när det gäller att förstå varför apor eller vi människor reagerar som vi gör, inte frågan om vi har medfödd aggression eller inte?

Man tycks inte heller ha insett konsekvenserna av schimpanskriget för en av sociobiologins stjärnteser. De schimpanser som dödades i det s.k. schimpanskriget, dödades alltså av schimpanser från den flock de själva tillhört tidigare. De borde därmed ha varit ganska nära släkt med sina "mördare". Således bör de angripande schimpanserna ha dödat mängder av kopior av sina egna gener. Detta stämmer illa med släktskapsteorin (kin-selectionsteorin) som säger att alla organismer, inklusive vi människor, är programmerade att i första hand hjälpa och stödja dem som bär på kopior av våra egna gener eftersom vi alla är programmerade att förmera dessa så mycket som möjligt. Det gör man inte om man dödar dessa gener.

1999 utkom Jane Goodalls autobiografi (Jane Goodall med Philip Berman: *Reason for Hope. A Spiritual Journey.*) I denna säger hon att andra forskare rekommenderade henne att inte ta med historien om schimpanskriget i sin andra bok eftersom det inte var något typiskt schimpansbeteende. Hon uttrycker samtidigt sin förfäran över dessa försök att få henne att tiga om sanningen, att schimpanserna inte var de fredliga djur hon tidigare hade trott.

Detta aktualiserar det vetenskapsteoretiska problemet med faktaurvalet. I allmänhet anser man att det inte går att dra några

generella slutsatser utifrån enstaka observationer eller enstaka incidenter, varför de forskare som rekommenderade Goodall att inte berätta om schimpanskriget egentligen inte gjorde något som strider mot god vetenskaplig metod. (Hon hade själv kritiserats för att hon en gång generaliserade utifrån enstaka händelser som vi redan sett.) Problemet är bara att ingen egentligen följer den här regeln när det gäller studier av djur och djurs beteenden eller när man drar evolutionshistoriska slutsatser om oss människor. Istället följer man regeln bara när det passar teorin eller de allmänna föreställningar man vill belägga eller motbevisa. Så gjorde gårdagens forskare och så gör dagens forskare och jag betvivlar att det är möjligt att helt undvika det här problemet. Konsekvenserna av att man gör så måste diskuteras från fall till fall.

Men trots detta: Jane Goodall gjorde förvisso rätt när hon rapporterade om schimpanskriget, även om de slutsatser som hon drar av detta "krig", är naiva och till viss del grundade i okunnighet.

Naiviteten i hennes senare resonemang kring "schimpanskriget" består i att hon inte sätter in "kriget" i något större sammanhang. Hon blev besviken när hennes schimpanser började bekriega varandra och denna besvikelse fick henne att totalt förändra sin syn på schimpanserna istället för att börja fundera över om det här "kriget" kanske förorsakades av schimpansernas förändrade levnadsförhållanden.

Inte i någon av sina böcker antyder hon att hon är medveten om att hotade och stressade djur är mer aggressiva än djur som känner sig tryggare.

Även om vi accepterar hypotesen att skillnaderna mellan Goodalls båda berättelser om schimpansernas beteenden, beror på att de ändrat sina beteenden på grund av förändrade omvärldsfaktorer, finns det ändå skäl att anta att berättelsen förändrades också därför att Goodall själv förändrades under tiden.

Jane Goodall påbörjade alltså sina studier av schimpanserna utan föregående etologisk eller akademisk utbildning och först senare accepterades hon som doktorand i etologi vid universitetet i Cambridge. Vi kan därför vara tämligen säkra på att studierna förändrade hennes syn på schimpanserna— nämligen så att hon senare såg dem genom den etologisk/sociobiologiska teorins glasögon.

Där hon tidigare tolkade vad hon såg intuitivt och utifrån sina vardagliga erfarenheter och eventuella förhandsantaganden, blev hon senare teoristyrd i sina observationer. Mot slutet av hennes andra bok bekänner hon sig exempelvis öppet till sociobiologiska kin-selectionsteorin, men som hennes egen berättelse om schimpanskriget förefaller vara ett gott argument mot.

Dessutom grundade hon många av sina senare beskrivningar på rapporter från de forskarstuderande som numer sköter de grundläggande observationerna i Gombe och dessa har varit väl inskolade i etologisk— numer sociobiologisk teori innan de har

satts in i arbetet med att observera schimpanserna.

Att Jane Goodall saknade en akademiskt godkänd mall för sina tolkningar i början av sina studier kan ha lett till att hon inte förstod vad hon såg men det kan lika gärna ha lett till att hon såg vad skolade etologer inte kunde se därför att etologerna begränsades av de teorier de utgick ifrån. I varje fall stämde hennes ursprungliga iakttagelser inte med de sedan 80-talet gängse teorierna på området och de stämmer alltså inte heller med de beskrivningar av schimpansernas liv som hon själv gjort på senare tid.

Studierna av schimpanserna i Gombe har alltså inte avslöjat hur schimpanser beter sig rätt och slätt, och troligen har inga andra primatstudier heller avslöjat någon enkel och evig sanning om de övriga arter som har observerats. Apor är så komplicerade varelser att de inte bara är på ett sätt, utan precis som människor beter de sig olika under olika omständigheter.

20: AGGRESSION OCH EGOISM – EN VETENSKAPLIG BEGREPPSFÖRVIRRING

Aggressionen är, och har alltid varit ett grundläggande tema i biologismen, liksom egoismen/själviskheten. Människan, (alltså männen) har man antagit, är ett aggressivt och egoistiskt djur och det var aggression och egoism som gjorde oss till människor.

Idéer om denna medfödda aggression (som männen påstås ha mer av än kvinnor,) och egoism har sedan använts för att legitimera krig och förtryck av andra folk samt rasism. De har använts för att legitimera kvinnoförtryck och de har använts för att legitimera rådande samhällshierarkier och det nyliberala konkurrenssamhälle som slår ut människor och dömer många av dem till evig fattigdom och elände. Eftersom männen är aggressiva och egoistiska av naturen kan krig och förtryck inte undvikas, sägs det. Sådant är bara en naturlig konsekvens av den biologiskt oföränderliga mänskliga (alltså den manliga) naturen.

Bortsett från att det inte är så klart att aggressionen spelar den roll som biologister alltid velat hävda, är själva begreppen "aggression", och "egoism" problematiska. De kan nämligen betyda olika saker. När sociobiologer använder dem betyder de i stort sett allting på en gång.

Begreppen "aggression" och "egoism" tillhör de begrepp som, trots att man i forskarvärlden fortfarande säger sig vilja undvika begrepp som innebär antropomorfism, (förmänskligande av djur,) är fullt tillåtna att använda även då man diskuterar djurs beteenden, trots att begreppen är centrala i politisk-ideologiska sammanhang. De betyder emellertid helt olika saker etologisk/sociobiologiska sammanhang respektive i vårt vardagliga språkbruk.

Till vardags använder vi ordet "aggression" för att beteckna öppet fientliga aktiviteter. När vi i vardagslag säger att en person är aggressiv menar vi att denne person endera slår till någon annan, hotar att göra det, eller angriper en annan person verbalt och på ett allmänt otrevligt sätt. Till vardags handlar det här ordet således om iakttagbara beteenden som vi anser otrevliga och som vi inte tycker om att bli utsatta för. Man säger inte att lille Kalle, som sitter lugnt och läser sin serietidning, är aggressiv just då och på grund av att han läser en tidning. Det säger vi inte ens om Kalle har tendens att vara aggressiv i andra situationer.

När etologer, i Konrad Lorenz anda, talade om "aggression" menade de något helt annat. Enligt vad Lorenz ansåg, kan den medfödda och i kroppen kontinuerligt producerade aggressionen komma ut som observerbart aggressivt beteende, alltså i sådant beteende som vi vanligen brukar kalla aggressivt, men den inneboende och allestädes närvarande aggressionen kan också kanaliseras i alla tänkbara beteenden, i konstnärlig eller i vetenskaplig verksamhet, i utövning av någon sport, i konventionellt arbete m.m. Enligt Lorenz, kan aggressionen också omvandlas till

känslor som "entusiasm" och "engagemang" eller till egenskaper som "uthållighet" och "målmedvetenhet".²²²

Lorenz aggressionsbegrepp säger alltså ingenting om effekterna av aggressionen vare sig för den aggressive själv, eller för dennes omgivning. Effekterna av aggressionen kan vara positiva eller negativa, ja snart sagt vilka som helst.

När allt människor tänker, känner, upplever och gör är tecken på aggression eller har sin grund i aggressionen, som fallet blir med Lorenz teori, då har ordet "aggression" inget förklaringsvärde längre. Det blir i praktiken synonymt med ordet "aktivitet" eller "överlevnadsdrift". Därmed förklarar begreppet endast en självklarhet, den att man måste vara aktiv för att överleva, eller att de flesta människor vill överleva och det är nu inte någon vetenskapligt revolutionerande upptäckt. Det har människor vetat i alla tider.

När man väljer att använda begreppet "aggression" på det sättet som Lorenz gjorde, och som många moderna etologer, sociobiologer och biologister gör, uttalar man emellertid inte bara en meningslöshet, eller en självklar sanning. Man förleder folk att dra vissa speciella slutsatser, eller så drar man själv dessa slutsatser därför att man inte är medveten om hur man glider mellan olika betydelser av ordet, den vardagliga betydelsen och den vetenskapliga, Lorenzska betydelsen.

Lorenz själv klarade inte av att använda ordet "aggression" konsekvent med följderna att hans verk innehåller många inkonsekvenser och felaktigt utförda slutledningar. När han säger att aggressionen fyller tre viktiga funktioner, att sprida arten över större områden, att garantera att endast de största och starkaste får fortplanta sig och att garantera avkomman skydd och försvar,²²³ använder han begreppet på samma sätt som vi gör i dagligt tal. Då menar han att artfränder kan hota varandra till flykt och att de med hot eller våld försvarar territorier eller sin avkomma mot angripare. När han säger att aggressionen kan kanaliseras i idrottsliga, konstnärliga eller i vetenskapliga verksamheter, eller i vilken annan verksamhet som helst, eller att den kan ge upphov till personlighetsdrag såsom uthållighet och i känslor som entusiasm,²²⁴ menar han något helt annat med ordet "aggression". I dessa fall menar han att aggressionen är en slags "urdrift", det som driver människor att alls vara aktiva. Därmed använder han begreppet "aggression" i samma betydelse som begreppet "överlevnadsdrift".

Den förvirring som den här typen av verbala glidningar skapar leder till specifika politiska slutsatser, som att det liberala låt-gå-samhället, eller det konservativa, feodala eller fascistiska samhället är det bästa tänkbara samhället, allt beroende på hur man förvirrar begreppen.

De här inkonsekvenserna är ett av skälen till att människor har läst in helt olika idéer i Lorenz teori och diskussioner. Somliga

²²² Lorenz K, 1969, sid.205; 1983/1967, sid. 105, 205, 211–218.

²²³ Där Lorenz om Aggression

²²⁴ Där Lorenz säger att aggression kan kanaliseras i entusiasm etc.

tror att han bevisade att vi människor är vänliga av naturen, och icke-aggressiva i den vardagliga meningen av ordet aggressiv. Andra tror att han har bevisat att vi är synnerligen våldsamma och krigiska av oss av naturen. I själva verket har han inte bevisat någotdera. På sin höjd har han hävdad något som alla vetat i alla tider, nämligen att alla djur, inklusive människan, försöker överleva och att de inte överlever om de är helt inaktiva och om de inte anpassar sig till sin omgivning.

Lorenz bestämde sig bara för att "aggressionen" var själva urdriften, det som driver oss att försöka överleva. Han hade inga vetenskapliga eller andra övertygande belägg för denna uppfattning. Sannolikt valde han att tala om "aggression" istället för om "överlevnadsdrift" därför att föreställningen att det är aggressionen som driver oss stämmer med den klassiskt konservativa ideologi som han omfattade.²²⁵ Den uttrycktes klarast av samhällsfilosofen Thomas Hobbes som sade att människorna i urtillståndet var obegränsat aggressiva och därför behöver de starka ledare som förhindrar att de slår ihjäl varandra på löpande band.²²⁶ I och med att Lorenz hade denna förvirrade föreställning kom han också att välkomna nazismen med dess starke ledare.²²⁷

Om alla människor verkligen alltid försökte att slå ihjäl alla andra människor skulle det kanske kunna ligga något i Hobbes teori om att människan är människans varg och att "det är aggressionen" som driver oss. Om människor emellertid är "aktiva för att försöka överleva" och försöker överleva på olika sätt, allt beroende på omständigheterna, somliga genom att fiska, andra genom att jaga och andra åter genom att odla jorden, så blir slutsatsen att vi drivs av våra uraggressioner inte lika självklar.

Det är alltså viktigt vilket ord vi använder för att beteckna det som antas vara vår urdrift eller vår grundläggande överlevnadsdrift. Valet av ord kommer nämligen att bestämma vår politiska inställning, eller tvärtom, vi väljer det "ord" att beteckna den mänskliga urdriften som stämmer med den politiska preferens vi fostrats till.

Ordet "egoism" är av samma dubiösa natur. Det användes inte av Lorenz men används istället desto flitigare av de moderna beteendevolutionisterna, sociobiologerna och beteendekologerna. Ibland använder dessa istället begreppet "självisk", men det som gäller för ordet "egoism" gäller även för ordet "självisk" eftersom orden är synonyma.

Till vardags menar vi att en "egoist" är en person som bara tänker på sig själv och som agerar i egenintresse även om han inser att hans handlingar skadar andra. Ibland använder vi det här ordet för att säga att en person aldrig gör något för andra om han inte själv vinner något med det. Vi säger dock aldrig att Olle är egoistisk när han hjälper Sture att flytta eller när han hjälper en gammal dam upp på bussen.

²²⁵ Se Berminge K, 1988.

²²⁶ Se Hobbes, 1982.

²²⁷ Berminge K, 1988, Deichmann U, 1996.

I vardagsspråket säger alltså ordet "egoism", liksom ordet "aggression" något om konsekvenserna för andra människor av individers handlingar, nämligen att de är dåliga för andra människor. Ordet "egoism" säger också att den egoistiske personen är medveten om att hans eller hennes agerande innebär något negativt för andra och att han inte bryr sig om det. En egoist är alltså i dagligt tal en dålig människa som inte uppträder i enlighet med våra allmänt accepterade moralnormer, som ju bjuder oss att hjälpa och inte skada varandra.²²⁸

När sociobiologer och evolutionspsykologer använder ordet "egoist", eller säger att vi är "själviska eller egoistiska" av naturen, är de däremot noga med att påpeka att de inte använder ordet för att beteckna något dåligt. Tvärtom, ordet "egoist" är helt neutralt, brukar de försäkra oss. De menar, säger de, bara att människor, liksom "andra djur", har en tendens att agera så att de ökar sina egna möjligheter att överleva och förmera sina egna gener så mycket som möjligt. Konsekvenserna av våra beteenden för andra människor kan vara bra eller dåliga, det spelar ingen roll, säger de. Det är egoismen, självisheten som driver oss att handla i varje enskilt fall oavsett hur andra uppfattar det vi gör eller hur det drabbar andra. Skulle våra handlingar råka vara bra för andra så är de i alla fall egoistiska eftersom vi räknar med att om vi hjälper andra så blir vi själva hjälpta i andra situationer. Därför hjälper vi i själva verket andra endast i egoistiska/själviska syften.

I det sociobiologiska/evolutionistiska sammanhanget innebär alltså även ordet "egoism" detsamma som "överlevnadsdrift" eller "aktivitetsbehov" rätt och slätt. Allt vi gör, gör vi av "egoistiska skäl" alltså för att överleva och förmera våra gener maximalt. "Egoismen" blir urdriften för sociobiologerna på samma sätt som "aggressionen" var det för Konrad Lorenz.

Genom att man numer även till vardags, exempelvis i massmedia, använder ordet "egoism" ömsom i den normala, vardagliga betydelsen, ömsom i den vetenskapliga, totalt annorlunda betydelsen, kan man skapa intryck att vetenskapen bevisat allt möjligt om oss och om våra biologiskt naturliga egenskaper, som den inte har bevisat.

Roffarmentaliteten hos de ekonomiska eliterna i vårt samhälle försvaras inte sällan av ekonomer, eller av människor på den politiska högerkanten med att "det är helt naturligt att alla försöker få så mycket som möjligt själva eftersom alla människor ju är egoister av naturen". Därmed använder de ordet "egoist" i den vardagliga meningen, att egoisten vet att andra får lida för hans eller hennes ageranden, men också med den underförstådda men klara innebörden att detta roffande är ett biologiskt naturligt beteende, varför man inte kan klandra någon för det. "Sådana är vi ju allihop, av naturen", säger de, och vem kan rå för sin biologiska natur. Om man protesterar mot detta påstående och påpekar att det inte är sant utan att mängder av människor

²²⁸ Här kan också nämnas att ordet "egocentrisk" ofta används om personer som är ohejdat självupptagna men som inte avser att skada andra och är inte medvetna om att han gör det, till skillnad från egoisten, som vet att han gör det men inte bryr sig om det.

ständigt går omkring och hjälper varandra, trots att de ibland förlorar på att göra det, säger samma personer att vi hjälper andra endast för att vi räknar med att senare få hjälp själva. Därför är vi egoister även när vi hjälper andra. Därmed växlar de över till den etologisk/biologiska meningen av ordet, att vi gör vad vi kan för att överleva, där allting vi gör är egoistiskt, oavsett om konsekvenserna för andra av det vi gör är goda eller dåliga. I nästa ögonblick kan de använda ordet i den vardagliga betydelsen igen, där ordet "egoism" används för att beteckna beteenden som är negativa för andra.

Genom denna växling mellan ordets olika betydelser tror sig vår motpart ha bevisat att det liberala konkurrens- och utslagningssamhället är det enda möjliga samhället därför att man inte kan ändra på den biologiskt bestämda mänskliga naturen, som ju är "egoistisk". De anser sig härmed ha gett den ohejdade roffarmentaliteten och den omänsklighet som en sådan mentalitet resulterar i, en vetenskaplig förklaring och därmed en legitimering: "Sådan är verkligheten hur beklaglig det än är, och det är ingenting vi kan göra åt den saken, och förresten är egoismen bra för oss också, eftersom den leder till att vi också hjälper varandra".

Så här ser i praktiken några av de vanligaste slutledningar ut som personer ofta gör när de glider mellan olika betydelser av orden "aggression" och "egoism":

I) Premisser:

1) Alla biologiska varelser är *aggressiva* (här försöker överleva/är aktiva) av naturen.

2) Människor är biologiska varelser

Slutsats: Därför har vi så mycket aggressivitet (här = våld) i samhället.

II) Premisser:

1) Människan är av naturen aggressiv (här = är aktiv för att överleva)

2) Aggressivitet (här = våld) leder till krig mellan människor

Slutsats: Därför är krig och mord oundvikliga/ biologiskt naturliga

III) Premisser:

1) Människor måste samarbeta för att ett samhälle ska fungera.

2) Alla människor är egoister (här = hjälper inte andra människor/samarbetar inte frivilligt)

Slutsats: Alltså måste någon (en stark ledare/marknaden) tvinga oss att samarbeta/fostra oss att samarbeta.

IV) Premisser:

1) Människor är av naturen egoister (här= handlar bara i egen-

intresse) och föds med olika intelligens.

2) Bara de (medfött) intelligenta människorna kan utveckla samhället och ge oss ny teknik

Slutsats: Alltså måste intelligenta människor få högre lön än alla andra för att vi ska kunna utnyttja deras intelligens för utvecklingen och för hela samhällets fromma.

Genom att förvirra begreppen, använda dem i olika betydelser i slutledningar, på det här sättet lurar man människor, ofta även sig själv, att tro att vetenskapen har bevisat att den biologiskt betingade egoismen gör det konkurrensinriktade låt-gå-samhälle naturlagsbestämt, det samhälle där några få rikare personer hänsynslöst utnyttjar andra människor för den egna vinningen.

Något sådant har ingen vetenskap bevisat.

Om man hade använt orden "överlevnadsdrift" eller "aktivitetsbehov", som det egentligen handlar om här, istället för "egoism" eller "aggression", hade inte några av ovanstående slutsatser varit möjliga.

Föreställ er en prominent forskare, eller en allmänhet aktad person, komma med något av följande påståenden:

- Eftersom alla människor har ett aktivitetsbehov är krig och mord naturliga.
- Eftersom människor har en överlevnadsdrift kan de inte samarbeta.
- Eftersom alla människor har ett aktivitetsbehov måste de ha en stark ledare som ser till att de inte förgör varandra.
- Eftersom alla människor har en överlevnadsdrift är det nödvändigt att ge de mer kompetenta/intelligenta människorna mycket högre löner än alla andra.
- Eftersom alla människor har ett aktivitetsbehov är det liberala konkurrenssamhället det enda möjliga och det bästa tänkbara politiska systemet.

Det finns ett antal akademiker och samhällsdebattörer runtom i världen som står och säger precis de här sakerna men litet mer mångordigt och med den skillnaden att de valt begreppen "egoism" eller "aggression" istället för orden "överlevnadsdrift" eller "aktivitetsbehov".

I det verkliga livet, det vi lever i praktiken alltså påtagligt och reellt, är det nu inte ovidkommande om människor ständigt är öppet aggressiva och missunnsamma och ständigt betar sig så att de skadar sina medmänniskor eller om de vanligen betar sig anständigt och hjälper varandra. Därför har vi olika ord i språket för att beteckna beteenden med dessa helt olika konsekvenser för andra människor.

Vi tycker att det är en avsevärd skillnad om grannen erbjuder oss skjuts hem när han vet att vi behöver det, mot om han be-

klagar att vi har bråttom hem, sätter sig i sin bil och kör hem utan att erbjuda oss att åka med. Vi tycker att det är en stor skillnad om en människa håller upp dörren för oss och ler vänligt när vi går in genom denna dörr mot om personen ifråga slänger dörren rakt i ansiktet på oss när vi ska gå genom den. Vi tycker det är trevligare om folk inte slår ner oss på gatan för att ta ifrån oss våra pengar än om de rånar oss eller betar sig allmänt oanständigt och kränker oss och vår integritet.

Vi vill därmed ha ord för att skilja de handlingar som är negativa för oss, och för vår samhälleliga och sociala samvaro, från dem som är positiva för oss. I det verkliga livet, det vi faktiskt lever och där vi pratar vardagsspråk med varandra, handlar de här orden om skillnaden mellan ett fullkomligt vidrigt samhälle, där alla struntar i alla andra, och ett avsevärt mycket angenämare sådant, där vi hjälper varandra och kan lita på varandra. Det handlar således om skillnaden mellan ett humant samhälle och ett totalt inhumant sådant.

Forskare begår därför våldtäkt på språket och bedrar oss när de tar över ord som vi alla är vana att använda på ett visst sätt till vardags, och definierar om dem, såsom etologer och beteendekologer har gjort i fallen med orden "aggression" och "egoism/själviskhet". De förvillar istället för att förklara och de medverkar till att legitimera vissa specifika politiska system som naturlagsenliga eller som de av biologiska skäl enda möjliga, företrädesvis de inhumana.

Problemet är inte, som man kan tro, på grundval av somliga forskares och andra människors sätt att argumentera, om aggression eller egoism är biologiskt betingade egenskaper eller inte. Det är självklart att i och med att somliga människor faktiskt blir aggressiva då och då, somliga är eviga egoister och de flesta av oss kan vara bådadera från och till, så är förmågan att bli aggressiv och egoistisk (i den vardagliga meningen) en del av vår arts biologiska utrustning. Ingen torde bestrida detta faktum. Det är nämligen lika sant att hjälpsamhet, medlidande och omsorg om andra, liksom samarbetsvilja, är delar av vår arts biologiska utrustning. Problemet är istället om vissa förhållanden eller samhällstyper gör de flesta människorna vänliga och hjälpsamma medan andra tenderar att förvandla oss till aggressiva och ohjälpsamma egoister. Det problemet har biologer eller andra forskare inte löst genom att ändra innebörden i orden "aggression" och "egoism". Istället ger deras förvillande resonemang sken av att detta problem inte existerar.

Frasen "vi är alla egoister/aggressiva av naturen", är egentligen ingenting annat än ordmagi. I verkligheten, och jag vill påstå att vi redan vet detta, är aggression, såväl som egoism (i vardaglig mening) egenskaper eller tillstånd som normala människor kan uppvisa eller försättas i under vissa speciella omständigheter. Den mest framträdande omständigheten är när vi hotas allvarligt, till livet, eller psykiskt, som när vi förnedras exempelvis.²²⁹ All

²²⁹ Jag bortser här ifrån de fall där aggressionen är effekt av droger, som alkohol, anabola steroider etc.

erfarenhet säger oss att i mer humana, och vad vi brukar kalla civiliserade samhällen, där människosynen är positiv och människor behandlas anständigt och ges rimliga möjligheter till en utkomst och ett drägligt liv, där är aggression mellan människor ovanligare än i ojämlika samhällen där man dessutom, vilket alltid är fallet i sådana samhällen, utsätter stora delar av befolkningen för förnedrande behandling eller hotar dem med, eller utsätter dem för svält och umbäranden.

Det senare har vi sedan länge sett i andra länder. Nu börjar vi se vi det även i Sverige, som varit ett mycket fredligt och lugnt samhälle i jämförelse med exempelvis USA.

Det dystra är alltså att om man envisas med att betrakta alla människor som egoistiska och aggressiva av naturen, och organiserar samhället utifrån denna devis, blir biologisternas påståenden om vår medfödda egoism självuppfyllande profetior. Om man behandlar alla som om de vore egoister eller aggressiva av sig, om man skapar ett samhälle utan trygghet, där alla ständigt tvingas konkurrera med alla andra och upplever alla andra människor som hot mot den egna tryggheten, där bara en av oss två får behålla jobbet och där många slås ut i en stenhård konkurrens, då tvingar man människor att bete sig precis så egoistiskt som biologisterna hävdar att vi är av naturen. Därmed skapar man just det egoistiska och våldsamma samhälle som man hävdar är naturlagsenligt – trots att man har fel.

Vi vet nämligen att människor som lever i trygghet blir mindre aggressiva och egoistiska än sådana som ständigt känner sig otrygga. Detsamma gäller andra högtstående djur!

Sociobiologer hävdar emellertid gärna, i synnerhet när de kritiseras för att tala egoismens evangelium, att de istället förklarar uppkomsten av "altruistiskt" beteende och att de inte alls talar för tanken att alla människor bara är egoister.

Även i det här fallet har vi att göra med forskare som har definierat om ett ord i vårt vardagsspråk och gett det en ny innebörd. "Altruistiskt beteende" beror, säger dessa forskare, på att generna tjänar på att deras bärare hjälper andra individer som bär på samma gener. Genom att hjälpa genetiskt närbesläktade personer kan man bidra till att de egna generna förmeras mer, och förmerandet av de egna generna är vad livet går ut på. "Altruism" innebär således för sociobiologen i första hand "hjälp-samhet gentemot nära släktingar".

Vanligen betyder ordet "altruism" "allmän människokärlek", alltså att man tycker om och hjälper alla människor, oavsett om man är släkt med dem eller inte och i vardagsspråket är altruism motsatsen till egoism. Om allt man gör är egoistiskt, som sociobiologer hävdar i andra sammanhang, kan ordet inte ha någon motsats och det har det inte heller i den sociobiologiska begreppsvärlden.

Den som endast hjälper släktingar, alltså den typ av hjälp-samhet som sociobiologer säger sig ha förklarat och som de kallar "altruism", kallar man normalt "nepotist". Nepotism har i

demokratiska samhällen betraktats som något förkastligt och genom att förklara nepotismen biologiskt naturlig ger sociobiologer demokratis motsats, ett samhälle med vänskaps- och släktskapskorruption, en biologisk/vetenskaplig legitimering.

Eftersom sociobiologer också hävdar att denna "altruism" handlar om att sprida de egna generna, så betyder begreppet i deras tappning i själva verket detsamma som begreppet egoism, alltså återigen: Allt alla gör, gör de endast för att förmera sina egna gener maximalt. Detta "allt som människor gör", kallar de alltså ibland "egoism" och ibland "altruism". Den sociobiologiska begreppsförvirringen vad gäller de grundläggande mänskliga egenskaperna är med andra ord total.

Men krigen på Balkan då? Visade de inte att människor i grunden är både nepotister och egoister. Nej, de visade på sin höjd att människor är mycket lättpåverkade, att de lätt låter sig indoktrineras därför att vi är sociala varelser som vill anpassa oss och samverka med andra och att vi alla är beredda att försvara oss om vi känner oss hotade – att vi vill leva vidare med andra ord. Om sedan maktgalna diktatorer, som inte kan sägas vara typiska representanter för mänskligheten, utnyttjar dessa mänskliga egenskaper och använder dem för egna maktsyften och genom sin propaganda får människor att tro att andra människor vill utrota dem eller angripa dem, är de förstås beredda att försvara sig och slåss. Men det innebär inte att människan som art måste gå i krig då och då bara därför att hon är aggressiv eller egoistisk av naturen. Det innebär istället att hon är beredd att försvara sig om hon angrips, känner sig, eller tror att hon är hotad. Att samla folket och få dem att ropa på krig genom att måla upp en gemensam yttre fiende är ett gammalt känt knep som makthavare har utnyttjat i alla tider. Idag har de bara så mycket effektivare instrument för att utöva detta knep och för att förleda massor av människor – massmedia som radio och TV.

21: DJURFILMER SOM POLITISK PROPAGANDA

De populära TV-filmerna om djur är också något man har anledning att varna för.

Förr i världen lärde man barn och unga människor de samhällsvärderingar och normer som utgjorde samhällskittet genom den muntliga traditionen. I Sverige var det prästerna som från predikstolen, och i husförhören, skulle se till att människor omfattade de accepterade, alltså av kung, adel och kyrka sanktionerade värderingarna, och den rätta tron. Idag fylls den här funktionen i viss grad av vetenskapen men i ännu högre grad av massmedia. De senare bestämmer vad vi vet och inte vet, eller vad vi tror om hur vårt moderna samhället styrs och vad vi vet, inte vet och vad vi tror om hur det ser ut i världen.

Vår moderna människobild produceras av massmedia. Framför allt är det genom TV vi får många av de föreställningar vi har om samhället och om hurdana vi människor är av naturen. De numer så populära djurfilmerna är viktiga i det här sammanhanget, inte minst för att de brukar ha höga tittarsiffror. De fyller en mycket väsentlig ideologisk funktion genom de föreställningar de sprider om djurriket, i synnerhet som man idag hävdar att vi själva inte är något annat än en djurart bland alla andra.

TV:s djurfilmerna talar nästan undantagslös om för oss att just det liberala konkurrenssamhället, det som bygger på allas genetiskt bestämda egoism och aggression, är det biologiskt naturliga samhället, samt hur naturen skapat hanar för att dominera och honor för underordning.

De som uttrycker sig tvärsäkert ger tittarna intrycket att de vet mer än de i själva verket vet. Forskare som är mer försiktiga i sina uttalanden ger däremot intrycket att veta mindre. Ändå är det oftast de försiktigare som är de kunnigare och de som är mer medvetna om vetenskapens villkor och om svårigheterna att säga något med absolut säkerhet i sådana här fall. Vi vill tro att det finns absoluta sanningar och vi vill ha en fast grund att stå på därför tar vi hellre till oss det som en tvärsäker person säger. Speakertexterna till djurfilmerna ger ett tvärsäkert intryck. Som tittare tror vi därför att filmerna ger en korrekt bild av de djur som visas, och av deras levnadsmönster. Så är ganska sällan fallet. Därför är TV-filmer om djur högst bedrägliga och långtifrån oförargliga.

Djurfilmerna är sällan helt och hållet filmade ute i naturen och på djurens egna villkor, som vi tittare ska bringas att tro. Man använder sig istället av i förväg skrivna manus, av tama eller halvtama djur som dresserats att utföra vad man önskar att de ska göra eller av djur som har placerats i sådana situationer att de gör det man vill att de ska göra.²³⁰ Ibland sätter man djuren i en helt annan situation än den som de sedan påstås befinna sig. Man

²³⁰ Se ex. artikeln om Per Landin i svenska Turistföreningens tidskrift Turist nr 4/2001, om hur man totar ihop naturfilmer och filmer om djur.

klipper ihop sekvenser så att de stämmer med manus, ibland blandar man bilder av vilda djur med bilder av tama djur i samma film men låtsas som om alla djuren på bilderna är vilda. Ibland filmar man olika djurindivider och ger sken av att man visar samma individ hela tiden.

Är man uppmärksam, och kan litet om djur, ser man ofta att bilder och speakertexter inte stämmer överens. Moderna djurfilmer är emellertid skickligare hopkomna än äldre sådana och man undviker idag att göra en del av de misstag som man gjorde förr.

Knepen är många och de har alla det gemensamt att de inte ger oss en korrekt bild av hur djuren faktiskt lever och beter sig eller orsakerna till deras beteenden. I bästa fall ger de en bild av hur forskare, (sociobiologer och beteendekologer som somliga kallar sig,) just nu "tror" att djuren lever och varför.

För 15–20 år sedan sändes i svensk TV en film av den då berömde djurfilmaren Jan Lindblad. Filmen handlade om lodjur. Vi fick se en lohona tillsammans med två små lodjursungar, åtta till tio veckor gamla, som påstods vara honans ungar. Vi fick så se honan gnaga på en hare samtidigt som hon morrade avskräckande åt ungarna bredvid henne. Ungarna blev utan mat påstod speakern och förklarade att "detta var naturens ordning, starkast äter först". Den som haft en vanlig bondkatthona med ungar hemma vet att honkatten inte ställer sig och morrar åt så små ungar medan hon själv sätter i sig jaktbytet och blev därför misstänksam.

Kattmamman, och troligen även lodjursmodern, kan visserligen äta själv först, om hon är hungrig, men när hon gör det äter hon upp bytet där hon fångar det. Det hon släpar hem till ungarna, det får ungarna däremot direkt. Dessutom betedde sig lohonan rent allmänt underligt mot sina ungar. Senare avslöjades också i DN att lodjurshonan var ett ungt och tamt lodjur och att hon inte var moder till ungarna man såg i filmen. Bedrägeriet försvarades av filmaren med att man inte kan filma vilda lodjur, eftersom dessa är så otroligt skygga, varför man måste ta till sådana här knep för att kunna visa hur lodjur lever. Att man inte visade hur lodjur beter sig utan istället presenterade en falsk historia om den saken, tycktes filmaren inte inse. Det var dessutom inte vilken historia som helst tittarna serverades. Det var den vanliga socialdarwinistiska föreställningen om egoismen och om den starkes rätt i naturen.

Vid ett annat tillfälle visades en film från Alaska om kariburenens årliga vandring från norr till söder och tillbaka igen. Speakern började tidigt med att tala om de hemska och välkända parningsstriderna mellan tjurarna, som för att bygga upp spänningen inför det man snart skulle få se. Som tittare satt man bara och väntade på att få se exempel på dessa imponerande strider mellan hanarna. Vad man slutligen fick se var en tämligen beskedlig batalj mellan ett par unga rentjurar. Bakom ungtjurarna kunde man disigt urskilja en vaja. Fokus låg på tjurarna och

speakern styrde tittarnas intresse till dessa. Han förklarad nu hur de båda ungtjurarna slogs om honan i bakgrunden och hur den som vann striden sedan skulle få para sig med henne. Den uppmärksamme tittaren kunde emellertid se hur den suddiga vajan i bakgrunden började para sig med helt annan tjur. Slagskämparna hade således inte mycket för sin fajt. Var det den här vajan de slogs om, som påstods i filmen, så kunde båda känna sig blåsta.

I verkligheten hände sannolikt något helt annat än det som speakern påstod. Slagskämparna var, av deras utseende att döma, ett par ungtjurar. De såg ut som ettåringar som kämpade med varandra, kanske på grund av sexuell upphetsning och i själva verket därför att de inte alls fick vara med i parningsleken för att de var för unga. Möjligen kunde det vara så att de här ungtjurarna övade sig inför mer avgörande strider nästa år. Eller så avgjorde de redan nu vem av dem som skulle slippa slåss om vajorna nästa år. Vilket som var fallet kunde man inte avgöra från den korta filmsnutten. Det enda man kunde vara säker på var att speakerns påståenden inte var korrekta och att man aldrig fick se det som man som tittare hade förespeglats och som man sedan påstods bevittna.

Det faktum att man inte lyckades filma någon allvarlig strid om en vaja, trots att man var i renarnas område under parningssäsongen, och trots att de här renarna lever i hjordar om tusentals djur, och trots att man måste ha följt deras vandring under ganska lång tid för att slutföra den här filmen, som handlade om renarnas vandring över ett helt år, antyder att de här omtalade slagsmålen inte är så vanliga, försåvitt inte filmarna sov större delen av den tid de tillbringade tillsammans med renarna.

Filmen ifråga hade två huvudsyften, att mana fram bilden av den eviga kampen för tillvaron och konkurrensen om genförmeringsobjekten, vajorna, samt att bygga under föreställningen att det alltid är de största, aggressivaste och starkaste hanarna som får en möjlighet att para sig och föra sina gener vidare, efter att de har kämpat ner sina likaledes aggressiva rivaler. Om man hade förklarad vad som verkligen skedde i filmen hade bilden av den skoningslösa naturen, med de aggressiva hanarna som vinner honorna i hårda strider, inte blivit lika klar och övertygande.

Pedagogiska budskap ska vara enkla och raka. De får inte innehålla en massa "om" och "men" och "möjligen". De får inte heller innehålla alltför komplicerade skeenden.²³¹ Här ville man ha imponerande strider om vajorna men man fick hålla till godo med vad man fick bilder på och visa det med en så förvillande speakerext att tittarna inte noterade vad som egentligen hände, nämligen att här "slogs två tjurar om en vaja i bakgrunden", korkat nog, eftersom en mindre slagsmålsbenägen tjur fick komma till istället!

Härmed har jag inte påstått att det inte förekommer strider mellan vuxna hanar om vajorna. Jag har bara sagt att filmen

²³¹ Se Per Landins uttalande om saken i Turistföreningens tidskrift Turist nr 4/2001,

ifråga inte visade något sådant slagsmål och undrat varför man inte lyckats filma det man påstod skulle pågå jämt och ständigt under parningssäsongen.

I en annan TV-film, som handlade om vargar i Spanien, fick vi i början av filmen se två vargar som tumlade runt på marken. Det morrades och det lät ilsket om dem. Speakern förklarade att här såg vi två hanar som stred om rätten att få para sig med vargtiken, som skulle finnas någonstans i närheten förstod man, men henne fick man inte se vid detta tillfälle. I nästa scen visades ett vargpar som inlett sin parningslek och speakern förklarade att nu hade den vinnande hannen fått en chans att para sig med tiken. Nu var det bara det att den hane som vi fick se tillsammans med tiken inte var något av de djur vi nyss sett "strida om henne". De "stridande" vargarna var nämligen inga fullvuxna djur. De var ungvargar i ettårsåldern. Hanen som tiken nu vänslades med var en större, kraftigare och fullvuxen varg, en som var minst två år gammal alltså. Detta måste man kanske ha sysslat en del med hundar av de större raserna för att notera.

Tittarna leddes så av speakern vidare, genom en sommarsäsong, med små valpar som filmats inne i lyan, och fram till sista delen av filmen, som påstods handla om våren därpå. Nu fick vi se de nästan fullvuxna vargungarna leka. Man är inte särskilt vågad om man gissar att de vargar vi nu såg var samma ungvargar som vi såg leka i början av filmen, när speakern påstod att det handlade om hårda strider mellan ett par hanar om rätten att para tiken. För att få leken mellan ungvargarna att se ut som hårda strider valde man ut vissa sekvenser i vad som i själva verket var lekfajter. Sedan lade man på ljud som vi associerar till allvarligt menade slagsmål, såsom aggressiva morranden och vrålanden, och ökade hastigheten på filmen något. Vips såg det ut som verkliga slagsmål för den som inte är hundkunnig och som inte känner igen hundars signaler i olika situationer. En van och kunnig hundmänniska ser emellertid skillnad mellan hundar som slåss på allvar och unghundar som ägnar sig åt lekslagsmål, även om filmen är uppsnabbad och ljud är pålagt, eftersom kroppsspråk och mimik är helt olika vid lekslagsmål och vid allvarliga slagsmål. De ungvargar man såg i början av filmen, och som påstods strida allvarligt om tiken, morrade sannolikt inte i verkligheten eftersom de inte stred på allvar. De hade ingen rest ragg. De hade inga blottade tänder. Öronens signaler och övrigt rörelsemönster var lekslagsmålets inte det allvarliga slagsmålets.

I sådana här filmer lägger man nästan alltid på ljud i efterhand eftersom man oftast filmar med teleobjektiv och då inte får med det autentiska ljudet. Ibland får man dessutom höra musik samtidigt som djuren hörs utstöta hotljud och påstås slåss, eller göra det ena eller det andra, och vi kan vara nästan helt säkra på att det inte sitter en orkester i buskarna och ackompanjerar vargarna, lejonen, eller vilket djur man nu berättar om.

I februari 1999 visades en film om lejon i kanal 1. Vi tittare fick höra berättelser om slagsmål mellan hanar och hur en hane slogs ut. Vi fick emellertid inte se några bilder som verifierade vad som

sades. Istället var bildväxlingarna gjorda så att man hela tiden skulle luras att tro att det man fick se var upptakten och efterspelet till den strid om honor och territorium som speakern talade om. Vi fick se hur en ensam lejonhane kom in i bilden från vänster och i nästa bild hur en hane kom in från höger, och sedan fick vi se hur en hane haltade iväg i ena riktningen och fick veta att nu hade han skadats allvarligt av den andre hanen i det hemska slagsmålet. Vi kan vara nästan hundra procentigt säkra på att filmarna inte filmade de två hanarna när de hotfullt närmade sig varandra, stängde av filmkameran just under det häftiga slagsmålet för att sätta på kameran igen då slagsmålet var över och då spelade in hur den förlorande hanen lommade därifrån med ett skadat bakben. Istället handlade det om hopklippning av sekvenser som skulle lura oss att tro att vi såg det som speakertexten påstod att vi såg.

Sekvenserna i samma film, där det påstods att en lejonhane dödade en honas unge, var också sådana att det inte gick att avgöra om sekvenserna hörde ihop, att de verkligen var tagna vid ett och samma tillfälle. Somligt tydde på att så inte var fallet och att man till och med behövt flera honor för att sätta ihop filmsekvensen.

I en TV-film från BBC om langurer²³² fick vi förstås höra precis den berättelse om langurer som redan diskuterats, om en ny hane som slog ut den tidigare ledarhanen och därefter började döda honornas ungar.

Vi fick följa langurhanarnas kamp och fick höra hur den gamle hanen slogs ut i kampen. Problemet var det vanliga. Alla de skador på djuren som man visade, och som man påstod var resultatet av striden mellan den gamle ledarhanen och utmanaren, uppstod bakom murar, där man bara fick se svansar ovanför murarna och där det inte var möjligt att konstatera att djuren verkligen stred eller att de befann sig i samma miljö hela tiden. Den påstått besegrade hanen förflyttades exempelvis från en miljö till en annan på ett mystiskt sätt och den unge, som man påstod hade dödats av den nye hanen, var bara plötsligt skadad och i nästan scen fick man se en död unge på en mur. Ingenting i bildsekvenserna bevisade att bilderna hörde samman, att det var en sekvens som filmats i enlighet med speakerns text. Hela förloppet bar alla tecken på att bestå av hopklipp av sekvenser som i verkligheten inte hade något med varandra att göra.

Det är med förlov sagt mycket underligt att det som påstås vara naturligt och som sägs förekomma jämt och ständigt, aldrig kan filmas så att man får se när det händer utan att det alltid visas i bildsekvenser som inte utgör klara belägg för det som påstås hända. Har man läst Sarah Hrdys böcker inser man varför filmare måste ta till sådana här knep för att berätta sina stores: Man har helt enkelt inte sett så många sådana här "barnamord", bara antagit att de förekommer jämt och ständigt, att de utgör naturliga förlopp som har sin evolutionsbiologiska förklaring.

I den här filmen var det mycket annat som inte stämde. Den

²³² TV 2, 23/4 2001.

nye hanen påstods exempelvis angripa honor och ungdjur gång på gång. Varför skulle han angripa honor? Det borde han inte göra om han ville använda dem föra att förmera sina gener. Enligt teorin skulle han bara angripa och mörda ungarna som honorna hade. Varför skulle han angripa ungdjur? De spelade ju ingen roll för honornas ägglossning och dessutom borde somliga av dem vara honor som han snart kunde använda för sin egen genförmering.

Vidare påstod speakern att somliga av honorna snart födde ungar som hade den gamle, detroniserade hanen till far, men det förstod inte den nye hanen så dem försvarade han som sina egna ungar (vilket stödjer min tes att hanen inte begriper något om sambandet mellan sex och avkommor). Man fick också se ett antal parningar, som antydde vara våldtäkter från ett gäng unghanar i samband med detroniseringen av den gamle hanen, men man fick aldrig se inledningen till dessa parningar. Ska vi gissa att det berodde på att det var honorna som tog initiativ till dessa, att de gjorde likadant som schimpanshonor eller babianhonor, gick fram till hanarna och vände dem baken och därmed inbjöd till parningar? Det såg man nämligen några exempel på, fast speakern inte förklarade detta.

Man fick också se en hane para en hona som hade en mycket späd unge i famnen. Den borde han enligt teorin ha dödat först för att alls få para honan/mamman.

I början av filmen påstods emellertid att alla ungar hade leddarhanen som fader. Hur kan man veta det om honorna parar sig med flera hanar? Den nye hanen sades dessutom "tro" att han var fader till de ungar som hade den gamle hanen som fader! Hur kan han "tro" det om han inte förstår sambandet mellan parning och avkomma, som man här erkänner att han inte gör?

Det hela hänger förstås inte ihop, men teorier om hanlig aggression, våldtäkter som naturliga fenomen och om barnamördande som en framgångsrik genförmeringsstrategi fick en utmärkt biologisk legitimation med den här filmen i synnerhet som vi mot slutet av filmen sades vara så lika de här aporna.

Filmare har blivit allt skickligare och fått allt bättre teknik för att sätta samman filmsekvenser så att de stämmer med manus och speakertexter, med vad man vill få oss att tro att djuren gör. När vi numer kan videoinspela det vi ser har vi tittare bättre möjligheter att se om filmerna, analysera dem och studera dem i slow motion i våra TV-apparater. Det har sannolikt också bidragit till att man är mer noggrann idag när man fejkar scenerna.

I langurfilmen fick vi se en unge som fick en elektrisk stöt och vi tittare skulle förstå att ungen föll död ner efter stöten. När jag körde denna sekvens i slow motion och såg scenen bild för bild, såg det hela mycket underligt ut. Jag tror inte att jag är alltför djärv om jag gissar att jag såg en datorsimulerad elstöt i det här fallet.

Det är också vanligt med huvudbilder på djuren där bakgrunden är så suddig att man inte kan avgöra om det är samma

miljö genom hela den bildsekvens som visas. Om man tittar i slow motion kan man emellertid se att bakgrunden plötsligt ändrat sig. Ett annat knep är att visa bilder där man inte kan urskilja särskiljande drag hos olika djurindivider.

Även idag försvarar man sådana här knep och filmtricks med att de är pedagogiskt befogade, att det här är enda sättet att visa hur djur lever.²³³ Sådana här filmer är emellertid ren och skär politisk eller ideologisk propaganda, inte god pedagogik för att åskådliggöra "hur djuren faktiskt betar sig".

I ett samhälle där människor har allt mindre kontakter med djur kan man lura många fler människor med sådana här knep. Inte ens filmarna själva är alltid medvetna om att de deltar i ett luredrejeri. Somliga av dem tror antagligen att de bara berättar hur det faktiskt går till i djurvärlden, om än med hjälp av lite tricks. De har fått ett manus i sin hand och en uppgift att se till att få bra bilder till manuset och de tror att manus beskriver djurens verkliga beteendemönster och levnadssätt och så klipper de ihop de bilder de fått så att de ska stämma med manus. Ibland får de hjälp av någon eller några erfarna djurmänniskor att ta de rätta bilderna och ibland skriver de ihop manus efter att ha diskuterat lite med någon forskare som dragit en teori för dem. Därmed spelar de upp en teori om djurens beteenden, inte vad djuren faktiskt gör eller brukar göra för det mesta.

Även kända forskare deltar i sådana här filmer och lånar sina namn till dem. I vissa fall har de bara extrainkomster från filmer av det här slaget. I andra fall de är totalt ekonomiskt beroende av intäkterna från dem för sin forskning.

Forskaren och etologen Alan Goodall, som en period studerade gorillor i Afrika, har beskrivit hur han, på grund av villkoren för det forskningsbidrag han var beroende av för sina gorillastudier, tvingades ställa upp för ett filmteam vars filmiska produkt han inte kunde acceptera som en trovärdig berättelse om gorillornas liv.²³⁴ Han var mycket kritisk både till filmarna och till dem som tvingade honom att delta i inspelningen av filmen.

Framför allt i USA, dagens idealland och den privata forskningsfinansieringens förlovade land, är det inte ovanligt att stora filmbolag ställer upp och finansierar forskning om vilda djur och att de forskare som får anslag från dessa bolag förbinder sig att medverka och hjälpa till att filma de djur de studerar. Den forskning som sägs vara fri är alltså inte så fri som vi bringas att tro.

Idag har man också utvidgat sfären för politisk propaganda via djurfilmer till filmer som ska ge oss en bild av hur dinosaurierna levde, filmer som är att likna vid tecknade filmer, även om de är gjorda med hjälpt av dator teknik. Man beskriver dessa urtidsdjur enligt samma mall som man beskriver nu levande djur, och i det här fallet har man förstås inga som helst belegg för det man säger. Här handlar det i huvudsak om rena spekulationer, om ren fiktion.

²³³ Se Per Landin i Turistföreningens tidskrift Turist nr 4/2001

²³⁴ Goodall A, 1979, sid. 198.

Man har således anledning att vara synnerligen skeptisk till vad som påstås i TV- filmer om djurs beteenden.²³⁵

Somliga djurkunniga människor betraktar hela genren som fiktion. Jag är böjd att hålla med dem och eftersom det blivit allt svårare att se hur filmerna är manipulerade för att passa filmföretagens ideologi och de föreställningar man vill förleda oss att tro på, gör man bäst i att inte tro på någonting.

²³⁵ Om vi får tro Arne Weise (Mitt i naturen 18/2 97) så finns det idag seriösa djurfilmare som bara tar autentiska bilder och som har skaffat sig avsevärt mycket bättre teknik för att göra det än man hade förr. Men även om detta är fallet, så torde regi och hopklippning fortfarande användas ganska ofta och för att ge en historia så vi kan fortfarande inte vara säkra på att den historia vi serveras är korrekt.

22: KVINNLIG INAKTIVITET – MANLIG AKTIVITET

När Susan Faludis bok *Backlash* kom ut på svenska, 1992, påpekades det i diskussionen om boken att Sverige inte är USA varför mycket av det som sades i boken inte var relevant för Sveriges del. I själva verket stod vi redan då mitt uppe i samma krig mot kvinnorna som det krig Susan Faludi beskrev för USA:s del. Även i Sverige angreps feminismen så hårt och kraftigt att den av alltfler ansågs inte bara överspelad utan lika misslyckad som kommunismen. Man hävdade att feminister var alltför krigiska, att de i själva verket ville ta över samhället, att de hatade männen och ansåg att alla människor är precis likadana varför det inte skulle vara tillåtet att vara kvinnlig. Redan i mitten av 1980-talet frammanades denna nidbild av feminismen därefter har nidbilden av feminismen attackerats allt oftare och allt öppnare och under föregivande att man kritiserar feminismens verkliga innehåll.

Här, liksom i USA, började även damtidningar sjunga med i den biologistiska kören mot kvinnorna. Här, liksom i USA, finns det kvinnor som propagerar för de kvinnoförtryckande myter som män sedan urminnes tider omhuldat och spridit om kvinnor och som man alltsedan Darwins dagar ansett sig finna belägg för i biologin. Antifeministiska organisationer har exempelvis hårdlanserat särartsfeministisk litteratur.

Enligt dagens särartsfeminism är kvinnor och män helt olika. Han är från Mars och hon är från Venus. Kvinnor, påstås det vidare och för att göra budskapet aptitligare för kvinnorna, är egentligen bättre än män, mer demokratiska, ja så annorlunda att de inte passar in i den manliga hierarkin i förvärvslivet. Bilden känns igen från 1800-talets upphöjande av kvinnan till madonna, till helig moder, den dyrkansvärda men tillbakadragna, hemmasittande, uppassande och ständigt tillgängliga!

Rigmor Robèrt och Kerstin Uvnäs-Moberg, är två särartsfeminister som lät tala om sig under nittioalet. De började så försiktigt i damtidningen *Kvinna Nu* (nr 1/1993). Där fick de tala om för oss kvinnor hur vi styrs av våra hormoner och således hur vi är av naturen.

Kerstin Uvnäs-Moberg, som vid den här tiden forskade om kvinnors hormoner på Karolinska Institutet, refereras sålunda av den intervjuande journalisten:

Den här polariteten som visar den aktiva rörliga mannen och den lugna näringsupptagande kvinna är en urgammal princip. HON-ligt och HAN-ligt behöver inte vara just Kvinna och Man. Hos vissa djur är det så att honan är större än hanen som tar hand om ungarna. Vad som är gemensamt är dock att hanarna producerar spermier och honorna ägg. Tittar vi på spermien ser vi att den är aktiv, rörlig och kortlivad för att den inte har något näringsföråd. Äggen satsar på näringsansamling för att leva litet längre.

Det finns alltså redan tidigt en polaritet mellan de här principerna, förklarar hon. Tävligen kommer in redan när spermierna slåss om vilka som ska hinna först. (*Kvinna Nu*, nr 1/93 sid, 24)

Uvnäs-Moberg stödjer sig här på samma gamla argument som manliga forskare stött sig på sedan mitten av förra seklet och de idéer om de kvinnliga och manliga principer hon hävdar, fördes fram redan av de gamla grekerna ett halvt årtusende år f. Kr.²³⁶

Uvnäs-Moberg påstår alltså att det finns två grundläggande principer; männen styrs av *den aktiva principen* och kvinnorna av *den näringsansamlade, passiva och bindande principen*.

Detta ser hon redan i spermier och äggen. Spermier är rörliga och aktiva, medan ägget är orörligt och passivt mottagande.

Det kan nu inte förnekas att spermier är aktivare än äggen men det är magstarkt att upphöja detta faktum till en allmän princip för vad som är manligt och kvinnligt? Spermiers rörlighet avspeglar inte något annat än det faktum att de är aktiva och att någon av dem därmed kommer att ta sig fram till ägget och befrukta det. Några bevis för att deras aktivitet avspeglar en högre och mer generell hanlig eller manlig princip finns naturligtvis inte och seriösa forskare brukar inte hänvisa till sådana här mystiska högre principer. Den typen av spekulation brukar de överlåta åt religionens och mystikens företrädare.

Uvnäs-Moberg påstod vidare, enligt tidningen, att det finns djur där honorna är större än hanarna och där det är hanarna som tar hand om avkomman. Hon förefaller anse att det finns en biologisk princip som säger att det kön som är minst tar hand om avkomman. Den underförstådda konsekvensen är att kvinnor, som ofta är mindre än män, är skapta att ta hand om barnen.

Det är riktigt att det finns ett antal arter där honorna är minst och tar hand om avkomman liksom att det finns arter där hanarna är mindre än honorna och där hanarna är de som tar hand om avkomman men det finns också arter där honorna är större än hanarna och där båda könen delar på ansvaret för avkomman, som fallet är med rovfåglar och hyenor exempelvis. Det finns arter där könen är ungefär lika stora och delar på ansvaret för avkomman, som är fallet bland vissa monogama arter och det finns arter där båda könen är ungefär lika stora men där bara honan tar hand om avkomman som bland kattjuret. Det finns arter där honorna är större än hanen och där ingen av dem tar hand om avkomman, som exempelvis guppies. Någon enhetlig princip på det här området finner vi således inte utan det kan se ut litet hur som helst i den verklighet som endast med verbalt våld låter sig klämmas in i de förenklade scheman som biologiskt inriktade forskare presenterar oss.

Som vetenskapsfilosofen Karl Popper uttryckte saken: "Vi människor tycks vilja se regelbundenheter också där inga sådana finns".²³⁷

Sett över samtliga nu levande djurarter, insekterna inräknade, är det snarare regel än undantag att hondjur är större än handjur. Detta har aldrig påståtts avspegla någon naturlig eller högre

²³⁶ Ambjörnsson R / Elzinga A, 1987, 105, 108–110.

²³⁷ Popper K, 1972, sid 49.

princip.²³⁸

Vidare hävdar Uvnäs-Moberg att "tävlingen" kommer in i bilden redan då spermier "slås om att komma först till ägget". Ännu en gång styr ordvalet tankarna alldeles fel. Det är inte alls så att spermier "tävlar" om att komma först. De simmar bara på, i huvudsak "motströms" och i viss mån slumpmässigt och de är varken medvetna om sig själva eller om varandras existens. Något "tävlande" är det inte fråga om. Tävlar gör enbart hela människor, inte delar av en organism. Slås gör spermier dessutom inte.²³⁹ Någon av de spermier som kommer först till ägget kommer att lyckas ta sig in i och att befrukta det och det är i viss mån slumpen som avgör vilka spermier som kommer fram först, även om de svagare och mindre livskraftiga spermier inte har någon chans att komma fram före de mer livskraftiga.

Honorna/kvinnorna, har istället näringsansamlandet som princip enligt Uvnäs-Moberg som ser denna princip som motsatt den manliga aktivitetsprincipen. I verkliga livet innebär näringsansamlande emellertid just aktivitet. Det kön som ägnar sig åt sådant ansamlande måste vara aktivt annars får det inte tag i någon näring att lagras upp, varken åt sig själv eller åt avkomman. Det vimlar inte precis av försörjande hanar i däggdjursriket. I verkligheten föreligger det alltså inte någon motsättning mellan aktivitet å ena sidan och näringsansamlande å den andra eftersom näringsansamlande förutsätter aktivitet.

I den film om kvinnor som Rigmor Robért och Marianne Ahrne producerade och som jag återkommer till, säger Kerstin Uvnäs-Moberg vidare att vi kvinnor har så svårt att hålla vikten och att vi, till skillnad från män, lägger på hullet så lätt för att vi ansamlar näring till foster och amning.

Det är visserligen så att kvinnor och män lägger på sig fett på lite olika sätt så att kvinnor normalt har ett något tjockare och mer jämnt fördelat lager underhudsfett än män och när kvinnor lägger på sig vikt så lägger de den ofta på lår, överarmar och bröst medan männen lägger den runt magen, men hypotesen att vi kvinnor skulle ha en biologiskt bestämd tendens att ansamla och lagra upp näring åt avkomman varför vi har större svårigheter att hålla vikten, förefaller inte ha fog för sig. Alla människor som äter mer än de förbränner lägger på hullet och män som grupp tycks vara mer överviktiga än kvinnor i västvärlden.

Hypotesen stämmer dessutom inte med det faktum att kvinnor får svårare att hålla vikten efter klimakteriet. Då behöver vi ju inte ansamla någon näring för foster eller mjölkproduktion längre. Därför borde vi, enligt Mobergs tes, få mindre problem med

²³⁸ Man jämför oss faktiskt med insekter då och då, framför allt när man vill tala om hela samhällen, då man ibland hänvisar till bin eller myror och säger att de liknar oss eftersom de också bygger samhällen där individerna är specialiserade.

²³⁹ Nu börjar visserligen forskare tala om att spermier skulle kunna lukta sig fram till ägget, och somliga talar om mördarspermier som försöker förhindra att andra spermier kommer vidare, men för det första är dessa hypoteser ännu så nya att de inte kan anses belagda, för det andra handlar det även här om ett speciellt språkbruk som missleder. Vi får väl se vad det blir av de här idéerna framöver när saken har undersökts närmare. Jag gissar att då ser det litet annorlunda ut än i rapporteringen i massmedia.

vikten när vi inte längre kan producera någon avkomma och inte behöver lagra upp näring för denna, i synnerhet som produktionen av just de kvinnliga hormoner som förbereder kvinnors kroppar för graviditet och amning minskar, och eller upphör efter klimakteriet.

Kvinnor bland de folk som fortfarande lever som samlare, eller som in i sen tid har gjort så, är ofta synnerligen smärta och slanka, ofta rent magra. De har inte brytt sig om att lagra upp stora fettdepåer, trots att de både bär fram foster och ammar barn. Detsamma gäller däggdjurshonor. En hongepard är inte fetare än hangeparden, schimpanshonan är inte fetare än schimpanshanen, snarare tvärtom, och tiken är inte fetare än hanhunden. Det beror på att det helt enkelt inte är så att hondjur ansamlar näring och blir feta av det skäl som Kerstin Uvnäs-Moberg föreslår. Dräktiga eller diande hondjur omvandlar istället sin mat direkt till näring åt foster eller till mjölk. Ibland tär ungar på hondjur så att dessa blir osedvanligt magra efter en kull ungar och digivning. Då behöver honorna äta upp sig till normalhull igen efter digivningen.

Alla hunduppfödare vet dessutom att en tjock tik är svårare att få dräktig och att en sådan får svårare förlossningar, varför det gäller att se till att tiken inte är överviktig när man ska para henne. Däremot kan man med s.k. flushing (ökad fodergiva strax före betäckningen,) öka fertiliteten i vissa arter. Tackors fertilitet påverkas ofta med flushing så att de föder fler lamm. Men denna ökade fertilitet tycks snarare vara en biologisk anpassning till tillgången på föda vid just den tidpunkt då en dräktighet påbörjas. Är det gott om föda under perioden kring parningen, kan honor (som kan få fler ungar än en vid varje tillfälle) bära fram och föda upp fler avkommor än när det är ont om föda. "Just nu, när du behöver mer föda, (alltså under den just nu förestående dräktigheten) så finns det mycket mat, så nu kan det löna sig att skaffa flera ungar", säger den ökade fodergivan till tackans fysiologiska system. När kroppen får mer mat i samband med ägglossning, då släpper den alltså ner fler ägg, eller låter fler ägg fastna i livmodern för att växa till och börja utvecklas. Här handlar det troligen om de ökade behov tackan har under den omedelbart förestående dräktigheten, så något ansamlade av näringsdepåer för eventuellt senare behov är det nog inte fråga om, snarare en anpassning till de för tillfället rådande förhållandena.

I vår kultur har vi människor emellertid viktproblem och män har som sagt samma problem med vikten som kvinnor. Vi behöver bara se oss omkring så finner vi att det vimlar av överviktiga män.²⁴⁰ Vi lever i en kultur där vi äter mycket och fel mat och rör oss för litet. Att kvinnor sedan försöker banta jämt och samt beror på att modet säger att vi kvinnor ska se ut som

²⁴⁰ Enligt Aftonbladets lördagsbilaga 17/7 1999, har Stockholms läns landsting senaste undersökning visat att 39% av männen lider av övervikt mot 20% av kvinnorna. Ska vi tro denna undersökning så är det inte kvinnor som har problem med vikten, utan männen och dessa ska definitivt inte lagra upp näring för att bära fram kommande foster.

benrangel (men vi får ha enorma bröst, en ekvation som inte går ihop och som det måste till silikon för att lösa). Alltså vill alla västerländska kvinnor se ut som bengetter, i synnerhet som de värderas högre om de gör det.

I artikeln i *Kvinna Nu* fick vi också läsa om hur det är oxytocinet, det hormon som frigörs vid amning, som gör mödrarna lugna och avslappnade och detta stärker läsaren i tron att lugn och avskärmning är en kvinnlig princip. I konsekvens med Uvnäs-Mobergs forskning föreslår sedan Maria Borelius att kvinnor får gröt i huvudet när de ammar.²⁴¹

Det är förvisso så att hondjuren tenderar att bli lugna när de diar, liksom vi kvinnor när vi ammar (även om det också finns kvinnor som känner sig desperata och äcklade av att amma), men då stunden av diande är över tvingas de flesta djurhonor att aktivera sig ganska snabbt igen och bege sig ut för att skaffa den föda som ska ge dem möjligheter att producera mer mjölk till nästa avslappnande digivningsstund. En tik behöver två till tre gånger mer mat än normalt när hon diar som mest.²⁴² När hon är dräktig ökar hennes näringsbehov också kraftigt under de sista veckorna av dräktigheten. I princip gäller detta för alla däggdjurshonor. Även kvinnor behöver mer näring under den senare delen av havandeskapet och när de ammar. En katta som har ungar är mycket mer aktiv än en som inte har ungar, och mycket mer aktiv med att jaga än en hankatt. De diande kattor jag har haft har levt på reserverna några dagar efter förlossningen²⁴³ innan de börjar lämna ungarna för att söka föda igen. När ungarna blivit fyra till fem veckor gamla har kattorna jagat hela dagarna och de har kommit hemsläpande med det ena bytet efter det andra. Det går inte att se att detta skulle vara inaktivitet och lugn eller ha något med bindandets princip att göra, eller att det skulle stå i motsatsställning till någon manlig aktivitetsprincip i allmänhet. Mindre aktiva än hanarna är honorna förvisso inte – tvärtom.

Skulle jag prestera en hypotes om hur och varför oxytocin fungerar som det gör, alltså lugnande och avslappnande, skulle jag föreslå att eftersom en diande hona måste vara på topp vad gäller vaksamhet och att samla föda, och därför måste vara synnerligen aktiv med ty åtföljande fysisk anspänning, producerar hon oxytocin för att alls kunna koppla av. Hon behöver, eller måste kunna koppla av, dels för att hon behöver stunder av vila när hon nu måste vara så mycket mer aktiv än hon är i vanliga fall, dels därför att avkomman mår bra av att hon är avslappnad när den diar och kanske för att avslappning krävs för att mjölken ska rinna till. En spänd och fysiskt stressad hona släpper inte ner sin mjölk, som varje kobonde känner till.

²⁴¹ Borelius Maria, 1993, från sid. 86.

²⁴² Ibland något mer ibland något mindre, allt beroende på antalet valpar hon har att försörja.

²⁴³ De första dygnen behöver ungarna nämligen mycket litet mjölk, men behovet ökar exponentiellt och inom några veckor börjar de kräva ordentligt med näring.

Hur lugnande oxytocin än är för kvinnan medan hon sitter där och ammar, eller för tiken eller honkatten då de ligger och diar sina ungar, så fungerar det alltså inte så att hondjur på grund av sina hormoner går omkring i någon slags halvdvala hela livet eller under den tiden de är fertila (vilket djurhonor oftast är hela livet igenom), eller ens under de veckor, eller år då de diar sina ungar.

Det är möjligt att somliga kvinnor upplever att de får gröt i huvudet under amningsperioden men om så är fallet har detta sannolikt kulturella orsaker och handlar mer om individuella skillnader än om någon allmän kvinnlig passivitetsprincip. Den katta som får gröt i huvudet då hon har ungar torde bli en sämre jägare och få färre överlevande avkommor. Därför finns det goda skäl att anta att honans hjärna arbetar extra skärpt under den tid hon har diande ungar eller har ungar som hon måste skaffa föda till, skydda, fostra och lära upp.

Den biologistiskt övertygade kvinna som känner att hon får gröt i huvudet, eller blir hormonfördummad i och med att hon fött barn måste, enligt sin egen biologistiska utgångspunkt, ha rejält defekta gener någonstans, för under "naturliga omständigheter" skulle hennes ungar dött om hon hade drabbats av så allvarliga och under lång tid pågående mentala stillestånd direkt efter förlossningen. Hade hon slagit sig ner och i sin hormonfördumning riktat all sin energi enbart mot det lilla knytet,²⁴⁴ så som Robèrt och Uvnäs–Moberg anser att kvinnor gör, så hade både hon och babyn svultit ihjäl. Den schimpansmamma som gör så får inga överlevande ungar. Om hon "stänger in sig i sin egen lilla kupa" när hon fått en unge, är risken stor att både hon själv och hennes unge råkar illa ut på något sätt, eftersom honan måste försörja både sig själv och barnet och eftersom det finns mängder av faror i omgivningen som det gäller att vara uppmärksam på och notera i tid. Vi människor, som lever idag, har alltså alla haft turen att ha haft anmödrar som inte varit drabbade av den mentala defekten att få gröt i huvudet efter sina förlossningar.

Det är dock förståeligt om en modern kvinna, som är van att vara fullt verksam och som plötsligt isoleras från resten av samhället och därmed från sin sociala omgivning i och med att hon föder ett barn, kan känna sig dimmig i hjärnan. Hjärnan tycks ha en tendens att fungera sämre när den är understimulerad. Den hjärna som isoleras från alla stimuli utifrån börjar så småningom till och med att hallucinera.²⁴⁵ Om nu den lilla babyn blir i stort sett den enda stimulus man har under stora delar av dagen, så vore det konstigt om inte hjärnan därmed hängde upp sig helt på de få stimuli som står till buds.

Även för en apona är barnafödandet en omvälvande händelse men aldrig den sociala katastrof som det kan vara för många av oss kvinnor som tvingas att förändra hela vår livsföring då vi får barn.²⁴⁶ En schimpansmoder råkar aldrig ut för att hon avskärmas

²⁴⁴ Se också Robèrt R/Uvnäs–Moberg K, 1994, sid. 25 bl.a.

²⁴⁵ Heron Woodburn, 1966, sid 83–86.

²⁴⁶ Maria Borelius, 1993, sid 90, hänvisar till inläringsexperiment med 20 gravida och ammande och 20 icke-gravida, icke-ammande men i övrigt likartade kvinnor, som visat att

från resten av schimpanssamhället, från omvärlden och från sina normala sysslor för att hon har fött en baby. Hon isoleras inte tillsammans med sitt barn i ett avskärmat område under större delen av dagen, som fallet är med oss kvinnor då vi får barn. Schimpansmamman har därför inga problem att hålla hjärnan i trim även om hon fött en baby. Hennes hjärna skärps sannolikt, eftersom hon nu får ansvaret även för en liten unge och måste vara ännu mer uppmärksam på omgivningen av det skälet. Ungen kommer dessutom att kräva alltmer av passning varefter den växer och börjar kunna röra sig en bit ifrån modern, som den kan från femmånadersåldern. Detta torde göra att honans hjärna skärps successivt under ungens första levnadsår. Nu börjar det också komma fram forskningsresultat som tyder på att kvinnor som fött barn är mer skärpta än annars, en avsevärt mycket mer sannolik tes än gröt-i-huvudet-tesen.²⁴⁷

För oss som bor i västvärlden, och i synnerhet för oss kvinnor, förändrar föräldraskapet livet på ett mycket genomgripande sätt just därför att det förhindrar att vi lever vidare som vi varit vana att leva. Det är därmed inte underligt om somliga kvinnor kan reagera med förtvivlan eller rentav bli deprimerade när de fött barn. Våra samhällen är inte byggda för barn och med den självklara förutsättningen att sådana finns. Just därför är det så praktiskt om kvinnor kan fås att acceptera sin predestination som mödrar och som underordnade servicepersoner som kan isoleras i periferin tillsammans med dessa obekväma, men för pensionen och ålderdomen nödvändiga varelser som kallas barn.

Man har i experiment visat att rhesusapor som inte får en normal omvårdnad som små ungar inte heller förmår att ta hand om sin avkomma på ett adekvat sätt. Det visar att när vi kommer till mer komplicerade djur, och dit hör vi människor om vi talar om oss som djur, så handlar det inte bara om hormoner utan även om erfarenheter under uppväxten, erfarenheter som kan få konsekvenser för det framtida mödraskapet.²⁴⁸ Varken apornas eller våra mänskliga beteenden determineras helt av hormoner eller gener. Hormonerna spelar förvisso en roll för våra beteenden men de är inte den enkla och slutgiltiga orsaken till alla beteenden och de påvekar oss inte på det sättet som särartsfeminister vill få oss att tro.

Kerstin Uvnäs-Moberg talar också om för oss kvinnor att vi är dummare än män. Det yttrar sig bland annat så att kvinnor inte är lika bra på att läsa kartor som män. Experiment med råttor visar

kvinnor som är gravida och som ammar har sämre inlärningsförmåga. Det kan finnas helt andra skäl till att resultaten ser ut så här.

²⁴⁷ Bortåstidning 28/11 1998, en artikel där man refererar resultat som forskare vid University of Richmond, Virginia kommit fram till. Dessa forskare anser sig ha belagt att råttor som fött ungar använder en större del av hjärnan, är livligare och har lättare för att lära, samt behåller informationen bättre än de som inte gjort så och de är övertygade om att detsamma gäller kvinnor. En sådan slutsats förtjänar mer tilltro än den motsatta, helt enkelt därför att livet blir mer komplicerat när en hona fött ungar och ska ta hand om, försvara och försörja sådana och därför att det förefaller troligt att evolutionen har gynnat de honor som kan skärpa sig i denna situation.

²⁴⁸ Harlow H, 1965, sid.234–258

att denna dumhet är biologiskt betingad hävdar hon när hon säger:

Försök på råttor har också visat att hanarna har en bättre spatial förmåga. Ser man på vårt ursprung förstår man att detta är en instinkt som lever kvar sedan jakt- och grottiden. Det är helt enkelt en fråga om att hitta hem utan karta och kompass, förklarar Kerstin Uvnäs-Moberg.

Man undrar här hur honrättorna bär sig åt för att hitta hem. Honrättorna måste ju själva ta sig ut i omgivningen för att försörja sig. De har inte några hanar eller äkta män som försörjer sig och kan därför inte sitta hemma och vänta på maten.

Man undrar vidare hur våra anmödrar, som också var ute och samlade föda stora delar av dagen, klarade av att orientera sig i omgivningen? De var i vissa fall tvungna att söka av stora områden för att finna tillräckligt med föda.

Man kan dessutom betvivla att förmågan att läsa kartor och förmågan att hitta hem i terrängen är samma sak. Om förmågan att tänka inte är densamma som förmågan att läsa, som studier av dyslexi har visat, (Einstein lär ju ha lidit av läs- och skrivsvårigheter,) så kan det också vara en avsevärd skillnad mellan att stirra på karttecken och att i praktiken hitta hem eller hitta ut ur skogen på rätt ställe. Det ena behöver inte förutsätta det andra. Jag kände en man som var totalt oförmögen att åstadkomma en projektionsritning. Han förmådde inte se hur de olika projektionerna på papperet hängde ihop men han hade inte några svårigheter att bygga ett garage. Förmågan att tolka tre dimensioner på ett platt papper var alltså något helt annat än förmågan att se, tolka och åstadkomma samma dimensioner korrekt i praktiken.

Man måste också ställa sig frågan om det faktiskt är så att kvinnor av naturen är sämre på att läsa kartor än män. Jag känner många kvinnor som koketterar med att de är så dåliga på att läsa kartor, eller att de helt saknar lokalsinne, men när de sedan är med ute i skogen visar de inga tecken på att ha svårigheter att orientera sig. Kvinnor ska, enligt det könsrollsmönster de fostras in i, inte kunna läsa kartor och då lever många kvinnor också upp till denna "idealbild". Kan man i vetenskapliga experiment om gruppsyck få människor att säga att två olika långa linjer är lika långa, genom att låta de andra i gruppen hävda detta, då kan man också inbilla kvinnor att de är dåliga på att orientera sig genom att upprepa detta för dem tillräckligt ofta. Gruppsyck är så effektivt att det kan få de allra flesta av oss att gå med på allt möjligt som våra sinnen och vårt förnuft borde protestera mot och få oss att vägra att hålla med om. Därför är det inte oväsentligt vilka egenskaper man tillskriver män och kvinnor och vilka föreställningar om hur könen är eller ska vara som man ständigt matar oss med under vår uppväxt.²⁴⁹

Läser vi vidare i artikeln i *Kvinna nu* får vi ytterligare en

²⁴⁹ Ash J E 1951. Se också Milgram S, 1965.

försäkring om att vi kvinnor är litet dummare än män:

När jag läser om karaktärsdrag så är det som om det är testosteronet som gör män begåvade och starka, det som kvinnor är i avsaknad av. Kvinnor behöver dock sina särskilda karaktärsdrag för att kunna föda barn.

Hur kan man alls räkna med att bli tagen på allvar när man yttrar sig på så här. Som kvinna ger man sig själv ett gediget underbetyg om man uttalar sig på det här sättet och vad har man i forskningen att göra med de förutsättningar man därmed tillskriver sig själv?

Kerstin Uvnäs-Moberg målsättning slutligen, såsom hon uttryckte den i den diskuterade artikeln, var, och är fortfarande att döma av vad hon sagt senare:

..... att vi erkänner vår egen fysiologi, så att den kvinnliga biten får komma fram på ett spontant sätt och inte behöver förvridas av vår kultur. Tar vi däremot på oss de manliga idealen dvs jobbar hårt och stressar jämt, medför det risk att vi också får manliga sjukdomar som hjärtinfarkt.

- Hittade vi tillbaka till vår egen "bild", tror jag att vi skulle få större självkänsla och må bättre, avslutade hon sin föreläsning. (Kvinna nu, nr 1/93 sid. 28)

Sanningen är förstås att vi inte vet vad vi är om vi skalar bort kulturen. Inga hormonstudier har ännu klarlagt detta, lika lite som etologins eller sociobiologins studier har gjort det. Jag måste erkänna att jag inte har en aning om hur jag skulle vara istället för det jag är, om jag "inte skulle låta mig förvridas av vår kultur". Skulle jag börja pillra efter löss och loppor i makens skägg och hår kanske?

Vidare: Om nu männen blir sjuka av att jobba hårt och stressa, då kanske detta är tecken på att inte heller män är skapade av evolutionen att vara hur aktiva som helst, att det inte är deras aktivitetsbefrämjande hormoner som driver dem att jobba och slita så hårt utan något annat, som exempelvis kulturella normer eller ohemult krävande chefer. Uvnäs-Moberg kan väl knappast mena att för män är hjärtinfarkter biologiskt naturliga och att hjärtinfarkter ingår i den naturliga princip som styr männens liv, att evolutionen har menat att män ska dö just av hjärtinfarkter? Om kvinnor också drabbas av hjärtinfarkter när de jobbar och sliter hårdare då är detta snarare ett belägg för att människor i allmänhet, kvinnor såväl som män, inte är skapade att stressa och slita på det sättet som många av oss tvingas göra idag. Om ökat slit och ökad stress ökar frekvensen hjärtinfarkter i båda könen, då förefaller könen tämligen lika även i det här avseendet.²⁵⁰

De manliga ideal Uvnäs-Moberg talar om är just kulturellt betingade och inte generella eller biologiskt betingade. Det finns kulturer där männen ingalunda stressar och arbetar hårt och jämt och där de inte heller får hjärtinfarkter, liksom det finns kulturer

²⁵⁰ Detta gäller även om hjärtinfarkter kan yttra sig olika hos kvinnor och män.

där det är kvinnor som sliter mest och arbetar medan männen ägnar sig åt lek och palavrande.

Kerstin Uvnäs-Moberg är således en utmärkt representant för vår svenska Backlash, en av de kvinnor som medverkar till att kvinnor nedvärderas.

Rigmor Robèrt, läkare och forskare inom det "omedvetnas psykologi" enligt artikeln och sig själv, i själva verket jungiansk psykoanalytiker, kom i samma nummer av *Kvinna Nu* med en fullständig presentation av samma fördomar om kvinnor. Hon börjar sin redogörelse för vad kvinnan är av naturen och av könsskillnaderna med att säga att:

När jag talar om manligt och kvinnligt ur mitt perspektiv lägger jag varken ideologiska, politiska eller religiösa aspekter på det. Jag är doktor och mina patienter som uppsöker mig är både kvinnor och män. (Kvinna Nu nr. 1/93, sid. 28)

Så kan bara den tala som inte förstår vad vetenskap är och som inte har satt sig in i de vetenskapliga grunderna för den egna verksamheten.

Rigmor Robèrt är inte något undantag. Hon låter sig också påverkas av sina fördomar eller önskedrömmar. Hon är inte objektiviteten personifierad, lika litet som andra biologiskt inriktade forskare är det. Läkare är inte heller av naturen mer klarsynta än andra människor. Läkarkårens historia är tvärtom en enda lång berättelse om inskränkthet och förhastade och omänskliga slutsatser (vilket inte innebär att alla läkare i alla tider varit inskränkta).

Robèrt säger till och med själv att hon utgår från sina "personliga erfarenheter". Det borde få henne att inse att det hon säger inte är den absoluta eller vetenskapliga sanningen.²⁵¹

Hon anser det tydligen självklart att alla egenskaper är ensidigt biologiskt betingade och hon tycks inte vara klar över att den evolutionshistoria hon refererar till, den traditionella jägarteorin, endast är en saga och en saga som i praktiken redan har förkastats av de forskare som ägnar sig åt att försöka ta reda på hur vår evolutionshistoria faktiskt såg ut.

Efter deklARATIONEN om den egna objektiviteten påstår så Rigmor Robèrt glatt att vi har olika sorters själar. Det finns en grobiansjäl som bryter igenom när vi tappar kontrollen över oss själva. Under den nivå där grobiansjälen finns, hittar hon en ormsjäl. "Den kan jämföras med ryggmärgen och de basala delarna av hjärnan som kallas reptilhjärnan eller r-komplexet". Därefter får vi om oss kvinnor veta att:

Vi är mer emotionellt engagerade i det vi gör och det har rötter i något som är värdefullt och viktigt. Männen har en förmåga att skilja på det man gör och det man är. I den manliga förmågan in-

²⁵¹ Å andra sidan är det normalt för Jungianska psykiatriker och psykoterapeuter att hävda detta. De har lärt sig att bara de själva sitter inne med den eviga sanningen. Jungs teorier är emellertid mer att likna vid religion än vetenskap. Se Noll Richard, 1997.

går att genomföra beslut och att sikta mot det gemensamma målet trots allt annat känslomässigt. (Kvinna Nu 1/93 sid. 50)

Män, antar Rigmor Robèrt således, är bättre än kvinnor på att hålla isär sak och person vilket alltid varit ett av manssamhällets starkaste argument mot att kvinnor får mer att säga till om. Genom att vi kvinnor är så känslomässiga och oförmögna att se rationellt på saker och ting är vi inte lämpliga att fatta viktiga beslut.

Frigör man sig från den här myten ser man snabbt hur mängder av män är helt oförmögna att se skillnad på sak och person. Det gäller bl.a. alla dem som avfärdar de kvinnor som protesterar mot kvinnoförtryckande fördomarna som hysterikor, som arga feminister, som rabiata manshatare eller som irrationella fruntimmer. Dit hör de manliga professorer som höll på att gå upp i atomer av indignation när Carl Tham inrättade 30 professurer för underrepresenterat kön, alltså i praktiken för kvinnliga forskare. Deras argumentation var bitvis så känslomässig att man häpnade. De har dessutom inte haft något att säga om den kvotering av pojkar till realskolor och gymnasier som var vanlig när de själva var unga. När man nyligen började tala om att kvotera in män på lärarhögskolorna hörde vi inte heller några indignerade skrin från de män som skrek i högan sky av irritation över Thamprofessorerna. Annars borde ju dessa professorer ha oroats över att vi nu skulle få lärare av B-kvalitet, alltså män som hade sämre kunskaper än de kvinnor de slog ut, och att detta skulle leda till sämre förkunskaper hos studenter som senare skulle dyka upp på deras egna institutioner vid universitet och högskolor.

I debatten som föregick omröstningen om kärnkraften i början av åttiotalet, såg vi exempel på samma sak. Där avfärdade mängder av män de kvinnor som var emot kärnkraften med att de kvinnliga motståndarna endast var känslomässiga. Det var att inte kunna skilja mellan sak och person. Istället för att diskutera riskerna med kärnkraften och frågan om under vilka förutsättningar man bör eller inte bör ta de risker som kärnkraften onekligen är förknippad med, föredrog dessa män att diskutera personligheten hos de kvinnor som kritiserade kärnkraften genom att peka på riskerna med den.

Så fort manliga privilegier är det minsta hotade kryper alltså somliga mäns känslor fram och då avslöjar de sig på ett sätt som de själva borde betrakta som genant om de förmådde att vara strikt sakliga och rationella.

Min poäng är nu inte att män är sämre i det här avseendet än kvinnor, utan att de inte är ett dugg bättre än kvinnor. Somliga män kan skilja på sak och person, liksom somliga kvinnor, andra, av båda könen, kan det inte.

Robèrt påstår vidare att:

Det pågår en ständig dynamik i en kvinnlig grupp. - Vi har också en ledare, en kvinna som blir tongivande, men det behöver inte vara hon som är starkast eller som har högst lön. Den som är

den samlande personen i den kvinnliga gruppen är inte hon som står i toppen utan hon som står i centrum.

Mannen är ensam på toppen, han har kanske bara tre fyra stycken som han relaterar till, han är ensam och stark högst upp på pyramiden. Medan den kvinnliga ledaren är den som alla har kontakt med. (Kvinna Nu 1/93 sid. 51)

Det här kräver egentligen inte några kommentarer: Münzings babianer igen och den store starke hanen som blir ledare därför att han är så stark att han kan slå ner alla andra.

Det finns knappast några mer övertygande undersökningar som visar att kvinnor är så mycket mer demokratiska än män. Istället förefaller detta vara en särartsfeministisk myt med ursprung i det sena sjuttioalets försök från somliga kvinnor att legitimera sina krav på jämlika forskningsmöjligheter. Då utvecklades en teori om att kvinnor inte bara hade annorlunda erfarenheter som forskningen skulle vinna på att tillgodogöra sig, en tes som jag anser har fog för sig, utan att kvinnor, i kraft av att vara livgivare, alltså det födande könet, också hade andra och bättre egenskaper än män, bland annat att de var mjukare, vänligare, mindre exploaterande och mer demokratiska, vilket är en tes som jag inte är beredd att instämma i eftersom man inte kunnat belägga denna tes på ett övertygande sätt.²⁵²

Mot den här föreställningen står det faktum att mödraskap och beteenden gentemot de egna barnen har mycket litet att göra med beteenden gentemot andra människor, barn såväl som vuxna.

Men Rigmor Robèrt påstår alltså att det finns en skillnad mellan grupper där ledaren står i toppen och där denna står i centrum. Hur skiljer sig toppen från centrum undrar man? Hon antyder vidare att ledaren som står i centrum är mer demokratisk än ledaren som står i toppen. Hur denna skillnad manifesterar sig får vi emellertid inte veta. Talar Robèrt ens om arbetsplatser? Gör hon det torde chefen vara den som både har högst lön och som alla måste underordna sig i slutänden vare sig chefen är kvinna eller man.

Robèrts antydning ovan uttrycks ibland så att: "Kvinnor blir irriterade på kvinnor som bestämmer därför att kvinnor är mer demokratiska". Den särartsfeministiska myten om den demokratiska kvinnan tycks utgå ifrån att män älskar att befinna sig i hierarkier och att "bli bestämda över" av en chef i toppen. Förhåller det sig verkligen på det sättet? Är det bara jag som ständigt träffar på män som klagat och är irriterade eller sura på sina manliga chefer, chefer "som inte begriper någonting"? Hur stämmer sedan myten om de demokratiska kvinnorna med de inte helt ovanliga påståendena att kvinnor är hårdare och mindre kompromissvilliga när de blir chefer? Vad är fallet här? Så helt självklart är det här under alla omständigheter inte.

På sidan före citatet ovan, läser vi om den unge chefen som i praktiken är satt under förmyndarskap av sin äldre kvinnliga

²⁵² Carolyn Merchants, 1983. För övrigt: Vem anser att Marget Thatcher var mjukare, mer demokratisk och mindre exploaterande än Tony Blair?

sekreterare, som han inte vågar opponera sig mot. Om detta fall anser Rigmor Robèrt följande:

- Detta är ett exempel på att han inte har tillräckligt kontakt med sin ormsjäl. Han ger efter när en kvinna spänner ögonen i honom utan att blinka. Det är ju så med reptiler att de inte blinkar, de bara tittar stelt, och det är karakteristiskt även för oss när man är gripen av den här nivån. (sid 50)

Här sägs alltså att det finns män som inte vågar säga emot kvinnor, trots att det är männen som står för dominerandets princip enligt Rigmor Robèrt, så när kvinnor dominerar då är de reptiler, till skillnad från dominerande män som bara följer den naturliga manliga principen. Det framgår tydligt att det är något fel när en kvinna dominerar och en man inte vågar säga emot henne!

Återigen, verkligheten är komplex och det förefaller, även enligt det Robèrt säger, finnas lugna, sansade och icke aggressiva män såväl som det finns sådana kvinnor och det finns dominanta, aktiva kvinnor såväl som dominanta och aktiva män. Men denna mångfacetterade verklighet stämmer inte med de manschauvinistiska myterna. De som omfattar dessa myter föredrar därför att inte ta verkligheten med i beräkningen när de diskuterar kvinnligt och manligt. Det ska finnas skillnader, anser de, och skillnaderna ska vara sådana att män är förnuftiga och dominanta och kvinnor känslomässiga och underdåniga och en kvinna får definitivt inte dominera en man. Gör hon det då hittar man på ett sätt att förvandla hennes dominans till något fult eller så gör man som Rigmor Robèrt, talar om det som "hennes manliga egenskaper".

"Kvinnan spänner ögonen i den underdånige mannen precis som en reptil", säger hon alltså, och det gör kvinnan för att hon behärskas av sin reptilsjäl! Hur ska man på något förnuftigt sätt kunna visa att vi har en reptilsjäl som påverkar oss så att vi stirrar precis som reptiler? Som skönlitteratur må detta påstående passera, ja där är det kanske till och med lysande, men som vetenskap kan sådana påståenden eller slutsatser inte accepteras. Om detta är vad Robèrt menar med vetenskap då skulle jag akta mig noga för att anlita henne som läkare. Jag skulle inte känna mig speciellt trygg om min läkare behandlade mig för att min reptilsjäl avspeglas i mina ögon!

Under alla mina år tillsammans med husdjur av olika arter har jag dessutom aldrig någonsin sett något av dessa djur bete sig som reptiler, som även de borde göra då och då om det ska vara någon rim och reson i resonemangen. Mina hästar betar sig *alltid* som hästar, mina hundar som hundar, mina katter som katter, mina kaniner som kaniner, dotterns marsvin som marsvin, hennes duvor som duvor, papegojan som en papegoja, våra höns som höns, våra ankor som ankor och våra får som får. Grannens kor betar sig alltid som kor, deras grisar som grisar och deras gäss som gäss. Så varför just vi människor skulle drabbas av allvarlig regression då och då, under vilken vi återgår till några urtida reptil- eller ormstadier, är en gåta.

Varför skriver nu kvinnor på det sätt som Uvnäs–Moberg och Robèrt gör? Varför är de med och sprider de myter som i huvudsak fyller funktionen att nedvärdera och utnyttja, rentav förslava kvinnorna? Jag ska inte försöka förstå eller förklara det. Det räcker om vi kvinnor är medvetna om att i samma stund som vi börjar tala om kvinnor i allmänhet i förnedrande eller nedvärderande ordalag, eller börjar hävda att kvinnor är mindre rationella än män eller att kvinnor är underordnade män, nedvärderar vi också oss själva.

Nu säger förstås Rigmor Robèrt och Kerstin Uvnäs–Moberg att kvinnor, istället för att kämpa för att bli som män, ska kämpa för att få sina genuint kvinnliga egenskaper uppvärderade så att de kvinnliga egenskaperna betraktas som lika värdefulla som de manliga egenskaperna. Jag skulle kunna gå med på den strategin om det nu vore så att vi visste vari dessa genuint kvinnliga egenskaper består och om det verkligen vore så att kvinnor i allmänhet är på ett visst sätt, och totalt olika män. Nu finns det inga belägg för att det är så. Därmed blir Rigmor Robèrts strävan liktydig med att konservera gamla könsfördomar.

1994 publicerade sedan Rigmor Robèrt och Kerstin Uvnäs–Moberg en bok om sina idéer. Boken kritiserades av andra kvinnor varför jag endast ska ta upp en fråga i anslutning till den här boken, den där författarna direkt hänvisar till djuren för att visa hur det de säger om könens är korrekt och grundat i biologin och i generella biologiska principer som gäller många djurarter. Så här skriver de om den saken:

Även om hanarna hos vissa däggdjursarter tar stor del i omvårdnaden av avkomman, får föräldraarbetet aldrig samma djupa kroppsliga karaktär som hos honorna, som ju låter ungen växa inne i sig och ger dem mjölk producerad från sina egna näringsförråd. Hanarna utför istället sin föräldragärning genom att jaga och bygga skyddande bo och försvara familjen. Hanarnas föräldraarbete utövas därigenom inom en större radie än honornas och blir knutet till kroppsrörelse och aktivitet. (Sid 17)

Var finns de här familjeförsörjande, bobyggande och försvarande däggdjurshanarna någonstans? Såvitt jag vet existerar de nästan bara i sagornas värld, där pappa räv kanske ger sig iväg ut med metspö och fiskar, eller med geväret på axeln för att jaga, medan mamma räv sitter hemma och syr små byxor med hål för svansen till lille Rille Räv. Men så ser inte verklighetens djurvärld ut. Däggdjurshannar har sällan något att göra med försörjningen av avkomman och de bygger inte heller några bon till honor och ungar, vilket sociobiologer gärna påpekar. Även om vargtiken försörjs av sin partner under några veckor direkt efter valpningen, så jagar tiken lika mycket som hanen under den resterande delen av året, och är precis lika rörlig och vidlyftig vad gäller geografiska förflyttningar som hanen. Dessutom är det i huvudsak tiken som gräver ut lyan! Bland kattdjuren är det honorna som jagar. De har inte några hanar som bygger bon åt sig eller som

försörjer sig. Inte heller gräsätarnas hanar bygger bon och de jagar inte överhuvudtaget. Detsamma gäller aphanar, som varken bygger några bon åt honor och ungar eller jagar ihop maten åt dem. Även om det kan finnas någon däggdjursart där hanar är med och bygger bon så torde man inte kunna hävda att detta är ett generellt mönster bland däggdjuren.

Nej, sagor och myter är inte några bra källor när det gäller att ta reda på hur verkligheten ser ut, även om jungianska psykologer tror det. Istället missleder myterna oss ofta och det har krävts ganska mycket forskarenergi för att avslöja felaktigheter i många av de myter som människor trott på i århundraden, eller till och med under årtusenden.

23: TVÅ BIOLOGISTISKA FILMER

För några år sedan gjorde sedan Rigmor Robèrt, tillsammans med filmaren Marianne Ahrne, två filmer om våra könskaraktärer, först en film om män, *Gott om pojkar, ont om män*, (1996), därefter en om kvinnor, *Flickor, kvinnor och en och annan drake* (1997). Dessa båda filmer, som cirkulerade på våra skolor och sågs av mängder av skolungdomar och som också visades i TV, har på goda grunder blivit hårt kritiserade. Kritiken skulle dock kunna skärpas avsevärt eftersom filmernas underliggande budskap är mycket otrevligare än att de rätt och slätt konserverar gamla könsfördomar.

Filmerna bygger i viss utsträckning på den bok som Rigmor Robèrt och Kerstin Uvnäs–Moberg står som författare till, *Hon & Han, födda olika* (1994). Här redovisar de sina åsikter och här får läsaren lära känna delar av den jungianska föreställningsvärld som Rigmor Robèrt tycks leva i. Det är en värld där myter blandas med vetenskap och där hormoner, råttor och apor står sida vid sida med Zeus och Jungfru Maria. Det är en tankevärld som för oss tillbaka till tiden före andra världskriget, ja i vissa avseenden till förra seklet med dess mysticism och spiritism och till den tidens intresse för andar och okända, exotiska kulturer och för antiken. Det är en värld där tusenåriga myter och modernare biologistiska föreställningar ömsesidigt stödjer och legitimerar varandra.²⁵³ En värld av värsta tänkbara misch–masch med andra ord.

Innan jag går in på diskussionen om filmernas innehåll, vill jag först skriva några ord om den paneldiskussion som följde på den officiella premiären av filmen om kvinnorna vid Filmfestivalen i Göteborg,²⁵⁴ där jag råkade sitta med i panelen. Där ville varken Rigmor Robèrt eller Marianne Ahrne gå med på att filmen konserverade könsfördomar. De hade ju med flera kvinnor i filmen som inte uppträdde typiskt kvinnligt och de tog inte ställning till hurdan en sann kvinna ska vara, hävdade de.²⁵⁵ Likafullt sitter Rigmor Robèrt och Kerstin Uvnäs–Moberg i filmen och förklarar för oss att "vi kvinnor är si och vi är så, vi kvinnor reagerar si och så, när kvinnor är tillsammans då händer detta, till skillnad från då män är tillsammans". Dessutom moraliserar Rigmor Robèrt. En något äldre kvinna exempelvis, bör acceptera att hon är gammal och inte försöka göra sig tilldragande för män längre. För att riktigt stryka under denna uppfattning låter man i filmen en äldre kvinna framträda på ett

²⁵³ Noll R, 1997, även Hammer Olav, 1997.

²⁵⁴ 7:e februari 1997.

²⁵⁵ I en kort scen fick man se vad som troligen var mor och en tio–tolvårig dotter komma åkande på varsin motorcykel. De stannade, tog av sig hjälmarna och förklarade att de tyckte det var roligt att åka motorcykel. I en annan scen, som beskrivs nedan, fick vi se en kort intervju med en kvinnliga fysiker. Dessutom talades det kort om en kvinna som var svartsjuk och om en kvinna som hade problem med sitt förhållande till mamma.

synnerligen patetiskt sätt.

Under diskussionen påpekade jag att där filmen visade att kvinnor också kunde bli aggressiva, hämndlystna eller försvarsberedda, så hävdades det att kvinnorna därmed tog fram sina "manliga" sidor. Om nu båda könen kan uppvisa en egenskap, eller ett beteende, undrade jag, borde väl detta beteende kallas mänskligt, varför då tala om det som manligt? På detta svarade Rigmor Robèrt att "eftersom man normalt talar om aggression som en manlig egenskap måste hon också göra det för annars förstår människor inte vad hon menar!" Detta var ett oavsiktligt men dock klart erkännande från hennes sida att hennes kritiker har rätt och att hon faktiskt konserverar gamla könsfördomar.

Flera frågare i publiken försökte få Marianne Ahrne att tala om vad hon ville säga med filmen men Ahrne vägrade då, liksom vid senare framträdanden, att erkänna att hon ville säga något speciellt med den, och framför allt förnekade hon att hon byggde under könsfördomar eller gynnade en konservativ kvinnosyn i filmen. Hon gjorde film kring personer och sedan fick det bära dit det ville, menade hon. I det här fallet hade hon blivit intresserad av Rigmor Robèrt och hennes idéer och så blev det en film om detta.

De allra flesta som sett filmerna har uppfattat filmernas budskap på samma sätt, nämligen att de talar för en konservativ syn på kvinnor och män. Sedan instämde somliga i detta budskap medan andra var kritiska till det och tog avstånd från det. Marianne Ahrne, som är en rutinerad och skicklig filmare och som har filmens bildspråk som sitt uttrycksmedium, inkompetensförklarar därför sig själv när hon hävdar att hon alls inte menar det som alla uppfattar att hon säger med sin film.

Vilka budskap var det nu filmerna förmedlade till dem såg dem? För att förstå det måste man känna till något om det samhälleliga och kulturella sammanhang där de producerades.

Under nittioalet blev det intellektuella klimatet alltmer likt trettiotalets. Biologiska förklaringar av mänskliga beteenden och känslor blev åter högsta mode. Vi fick en tilltagande invandrarfientlighet, nynazister började åter marschera på våra gator och de började misshandla och mörda invandrare och homosexuella. Dessutom gick nationalistiska partier framåt i val i flera länder i Europa. Politikerföraktet hade upparbetats dithän att allt färre kunde tänka sig att bli politiker och de flesta föraktar dem som är det, allt precis som under trettiotalet. Nu ifrågasattes också demokratin öppet även i våra största dagstidningar, något vi inte hade sett under årtionden.²⁵⁶

Vad som anses vara accepterade och förnuftiga åsikter förändras över tiden. De förändras inte av sig själva. De förändras därför att det finns människor som driver på dessa förändringar, medvetet eller omedvetet och som har makten att föra ut sina åsikter och göra dem allmänna.

När kampen för jämställdhet och demokrati började hårdna

²⁵⁶ Bo Södersten DN-debatt 14/12 1997, DN-debatt 21/4 2001.

under andra halvan av 1800-talet, då kom biologin, och senare Darwins evolutionsteori väl till pass för att legitimera och försvara det ojämlika samhällssystemet. Idag, när demokratin för första gången sedan den segrade en bit in på det här seklet ifrågasätts på allvar och när nyliberalismen går segrande över världen, precis som under 1800-talet, kommer biologismen åter väl till pass. Precis som förra gången finner vi olika biologismer, den som passar den ultraliberala ekonomismen, den totala låt-gå-politiken, och den som passar traditionell konservatism²⁵⁷ och fascism och precis som förra gången finns det gott om pengar för att gynna biologismen och många som tjänar på att propagera för den. Därför har alla som anser att demokratin är det bästa tänkbara politiska systemet anledning att vara uppmärksamma och varna för den intellektuella trend som nu är under uppsegling. En trend som Rigmor Robèrts och Marianne Ahrnes filmer är en representativ del av. Därför ska jag här tala mer om de budskap som ligger dolda (kanske även för filmmakarna själva²⁵⁸) i de båda filmerna, än om biologismen i dem. Jag inleder ändå diskussionen med ett par citat ut boken *Hon & Han, födda olika*:

Under de senaste årtiondena tycks inte den beroende, sammanhållande och moderliga kvinnan ha stått högt i kurs i vårt land, eftersom kvinnligt yrkesarbete och kvinnlig självständighet uppmuntrats. I politiska och ekonomiska kretsar har man nog tänkt sig att denna östrogen-, oxytocin- och kanske också prolaktinpåverkade kvinna skulle kunna omvandlas till en kompetent, yrkesverksam Pallas Athena. Men vore det så önskvärt att "utrota" Modern, som är så central i familjen och som genom sin vårdande läggning är ett slags samhällets sociala kitt. Kanske ska vi istället värdera hennes insats högre. (Robèrt/Uvnäs-Moberg, 1994, sid 160)

Som vanligt i sådana här biologistiska sammanhang handlar det här om en liten grupp privilegierade kvinnor, om rika mäns fruar. Återigen skrivs det som om alla de andra, den stora majoriteten av kvinnor, inte vore kvinnor utan något annat, något som man inte har anledning att tala om. Det förtjänar att upprepas: Majoriteten av världens kvinnor har aldrig kunnat ägna sig bara åt familj och moderlighet. De har tvingats slita för sin försörjning, för överlevnaden, något inte heller 1800-talets biologister tänkte på.

Det andra citatet ser ut så här:

Det är nog ingen tillfällighet att sagan om Kung Oidipus är den

²⁵⁷ Weingart/Kroll/Bayertz, 1988, förmodligen en av de mest utförliga redogörelserna för det tankeklimate som ledde fram till och omfattades av Hitler och nazismen. Även Berminge 1988, angående den konservativa varianten av socialdarwinism som nazisten Konrad Lorenz var en utpräglad företrädare för.

²⁵⁸ Observera att jag *inte* hävdar att de båda filmmakarna är medvetna rasister eller nazister. De är kanske helt omedvetna om vilka budskap deras filmer också innehåller. Jag kan bara konstatera att de tankar som finns implicerade i filmerna är obehagligt lika tankar som var grundläggande för Mussolinis fascism och Hitlers nazism och att vi kan vara ganska säkra på att de som redan är övertygade och pålästa nazister tolkar filmerna på precis det sättet. De kan nämligen inte undgå att göra det om de kan sin nazism.

antika myt som blivit mest uppmärksammas inom psykologin, litteraturen och på teatrarna under vårt århundrade. Oidipus är mannen som inte tar strid med sfinxmonstret. Han löser livsgåtan på tankens och ordens plan och tror att det räcker. Han är glad och stolt när han svarat rätt, för då faller monstret och ger vika utan att Oidipus behöver befatta sig med någon strid. (sid 99)

Oidipus blev lurad förstås. Kontenta: Försök inte att undvika strid genom att tala. Det är dåligt. Kunskap och vetenskap är därmed inte heller bra. Verklig strid, våld och aggressioner däremot, det är bra. Detta ligger helt i linje med både fascismen och nazismen, som båda var antiintellektualistiska och biologiskt/aktivistiska ideologier, alltså ideologier som sade: Tänk inte – Handla (instinktivt)!

Rigmor Robèrt, som gjort klart att hon inte är intresserad av debatt utan bara av att förklara för oss hur det verkligen är,²⁵⁹ får antas mena vad hon säger. För några år sedan yttrade hon följande:

I den manliga förmågan ingår att genomföra beslut och att sikta mot det gemensamma målet trots allt annat känslomässigt. Detta är något mycket värdefullt, vi ska inte förakta män för något som naturen selekterat fram och som är speciellt anpassat till den typ av verksamhet som män har huvudansvaret för, jakt och försvar till exempel, ursprungsfunktionerna som mannens psykologi är anpassad för. Ska man klara av detta krävs att man kan vara brutal. *Ska man kunna försvara stammens territorium krävs det att man tillfälligt kan avskärma sin inlevelseförmåga. Det är en positiv egenskap som uppskattas av samhället, för har man inte denna instinkt att försvara territoriet uppgår stammen i en annan population.* (min kursivering, Kvinna Nu 1/93 sid. 50)²⁶⁰

De rader som kursiverats här, uttrycker en föreställning om att det är fördärvligt att olika populationer av människor blandar sig med varandra genetiskt och att det är bra att naturen utrustat männen för att försvara oss mot sådana blandningar. Detta är inget mindre än ren och oförfalskad rasism. Det var precis så här rasismen legitimerades vetenskapligt av somliga av sekelskiftets och tjugo- och trettio-talens biologer, antropologer och läkare, de forskare och intellektuella som försåg Hitler med material till hans ideologiska förvillelser.²⁶¹

Inte är väl Rigmor Robèrt, som är så söt och trevlig, rasist? Jo, den som hyser sådana här åsikter är rasist, även om han eller hon inte är medveten om det. Ingen medveten antirasist skulle låta undslippa sig något sådant som det som sägs i citatet ovan. Detta kan bara den haspla ur sig som är medveten rasist, eller som omedvetet hyser rasistiska åsikter. Det senare borde man inte göra om man har genomgått en akademisk utbildning, som Rigmor Robèrt, som är läkare, har gjort.

²⁵⁹ Aftonbladet kultur, 31/1 1997.

²⁶⁰ Berminge, 1993, sid. 141, alt. 1996, sid. 191

²⁶¹ Deichmann U, 1996; Weingart/Kroll/Beyertz 1992.

Vad menade Rigmor Robèrt när hon i mansfilmen ställde upp ett skinnhuvud med bar överkropp och förklarade att hans tatueringar är urmanliga symboler? Flera av tatueringarna är typiska nynazistsymboler men det sades inte i filmen. Det förstod bara de som var nynazister eller som specialstuderat dessa och deras symboler. Skulle det vara speciellt manligt att vara nynazist? Naturligtvis inte men så tolkade givetvis nynazister som såg filmen saken.

Vidare måste man fråga sig vad som menas med mansfilmens titel, "Gott om pojkar, ont om män"? Menar Robèrt/Ahrne att det finns alldeles för litet krigare i det här landet, alldeles för få starka och tuffa män som kan koppla bort sina känslor om vi behöver skydda vår population? Somligt tyder på att det är vad filmarna anser. Titeln tycks nämligen anspela på en av de föreställningar som spelade en viktig roll för fascister och nazister, nämligen föreställningen om den pågående och hotande degenerationen, den som man i Tyskland ville förhindra genom avlivandet av undermåligt människomaterial, i Sverige och många andra länder med hjälp av steriliseringar.

Under andra delen av 1800-talet började biologer, läkare och fysiologer, liksom antropologer, nämligen oroa sig över att det fanns för få biologiskt sunda människor, av båda könen. Mänskligheten var utsatt för en pågående degeneration hävdades det från biolog- och läkarhåll, ("domesticering" sade man under 1800-talet, eftersom man ännu inte hade upptäckt bäraren av det biologiska arvet, genen²⁶²). Oron för "försämringen av folkstammen" ledde så småningom fram till de nyligen så omdiskuterade steriliseringarna av människor som ansågs genetiskt mindervärdiga och i det nazistiska och rasistiska Tyskland ledde de här idéerna, som vi vet, steg för steg fram till gaskamrarna.

Fascisterna och nazisterna ansåg att riktiga män var krigare och för nazisterna var det viktigt att fostra och avla fram sådana "riktiga män". Det var detta "förädlingen av det tyska folket" handlade om.

Rigmor Robèrt, som alltså är Jungian,²⁶³ utgår med Jung från arketyper, idealtyper. Filmen om män handlar just om dessa arketyper och beskriver vad som är utmärkande för varje arketyper. Vi får veta att krigarna, idealarketyperen förstår vi, är de enda riktiga männen. En officer i kustjägarna får i filmen tala om för oss att man kunde utbilda många fler kustjägare men det finns inte tillräckligt många som klarar av den fysiskt hårda utbildningen. Så vad menas egentligen med titeln: "Gott om pojkar, ont om män"? Att vi har för få krigare, att vi håller på att degenerera?

Männen uppmanas av filmmakarna att lära sig lyssna på sina

²⁶² Darwin, 1981, sid. 111.

²⁶³ C G Jung var psykolog, en gång elev till Freud innan det skar sig mellan dem. Han uppskattades av nazisterna för sina teorier om människorna, eftersom de ansåg stämna väl med nazistiska idealen. Se Noll Richard, 1997, som visar att Jung hade mer gemensamt med religionsstiftare än med vetenskap och forskning.

sunda instinkter, träna sig att förhärda sig så att de kan koppla bort sina känslor och öva upp sina kroppar så att de överträffar sig själva. Aktivitet, hårdhet och självbehärskning är nämligen manlighetens signum, talar man om för oss tittare. En stor del av filmen är inte annat än glättad reklam för kustjägarna, som får förkroppsliga krigarna, urmännen och vårt hopp och vår räddning. Filmen idealiserar alltså krigaren, precis som denne idealiserades i fascismen och nazismen.

För att bli en riktig man och krigare måste pojken först frigöra sig från mamma, draken, säger Rigmor Robèrt. De pojkar som inte lyckats göra det förblir pojkar hela livet. Endast krigaren har gjort sig fri från draken och har inga fel eller defekter. Han är stor, stark, modig och förmår att skärma av känslor i kritiska situationer, och han är den ende pålitlige mannen av de mansarketyper som beskrivs. Han har dessutom det sunda arvet i behåll från de vilda jägarna i vår evolutionshistoria, förstår man.

Vid sidan av krigarna, idealmännen, urskiljer hon ytterligare några mansarketyper, som alla diskuteras i filmen. Alla arketyper utom krigarna har någon allvarlig mental eller moralisk defekt. Orfeusmännen är ofta konstnärliga men de hemfaller lätt åt drogmissbruk. Dessutom är de, trots att de älskar kvinnan, kvinnosvikare. Akilleusmännen tänker bara på sig själva och blir lätt kriminella och de är de enda männen som slåss med kvinnor. De är mycket lika krigarna egentligen, men eftersom de inte har klarat av att frigöra sig från mamma, draken, går det riktigt illa för dem. Oidipusmännen, den fjärde arketyper som avhandlas i filmen, är ordens män, de verbala krigarna, lurendrejarna, de intellektuella bedragarna.

Judarna i förskingringen är Oidipusmän, ordets krigare, förstår man av filmen, medan de judar som bor i Israel är riktiga krigare. De senare slår till direkt och skoningslöst, det vet vi. Det påståendet kan vi förstå. Vad som avses med påståendet att förskingringens judar är ordens krigare, är däremot inte lika klart. Med tanke på vad som sägs i filmen om sådana låter det oroande obehagligt dock.

Får vi tro mansfilmens budskap så spelar det motsatta könet en tämligen underordnad roll för de riktiga männen, ja ingen alls, vilket är förvånande eftersom Rigmor Robèrt verkar förtjust i sociobiologin. Sociobiologin kan beskyllas för att legitimera den liberala ekonomiska låt-gå-politiken och många av de traditionella, och därmed konservativa könsrollerna, men den kan inte beskyllas för att förringa mäns intresse för kvinnor och sex. Att krigarna skulle ha något intresse av kvinnor framkommer däremot inte i filmen om männen. Hur "snacket går bland grabbarna på kustjägarluckan" får vi alltså inte höra något om i mansfilmen. Vi får bara se pojkarna taktfast joggande, paddlande kanot, berättande om hur fantastiskt det känns att överträffa sig själv i fysiskt krävande övningar och uppgifter.

Den som har en make, en bror eller någon annan manlig bekant som är någotsånär uppriktig, kan få en beskrivning av vad

som avhandlas mellan ansträngningarna och endorfintripparna på den här typen av mansdominerade institutioner. Då handlar samtalen i inte ringa grad om kvinnor och sex, inte alltid på ett välfriserat språk. Pojkar i den här åldern använder ganska mycket av sin mentala kapacitet till att tänka på och fantisera om flickor och om sex, något som många män inte gör någon hemlighet av idag, men som det talades ganska tyst om för tjugofem år sedan.²⁶⁴

Mansfilmen andas inte bara förakt för alla män som inte tillhör "krigarna" de riktiga hårdföra männen, utan den andas också ett kvinnoförakt som är mycket frånstötande. I den här filmen förekommer kvinnor bara som vidrigheter, som varelser som försöker hålla sönerna kvar i en kvalmig och förgörande "kovärme", som de förfärliga drakar som pojkarna måste nedkämpa och befria sig ifrån om de ska ha en chans att bli riktiga män, som häxor som förgör männen kollektivt om de ges en chans att gå samman mot männen och om de får makt.

Förgudningen och avköandet av krigaren var också framträdande drag i fascismen och nazismen.²⁶⁵ Båda ideologierna talade egentligen för en könsmässig apartheid. Männen skulle vara villiga att befinna sig i ständig strid och beredda att offra sina liv för ledaren. För att vara beredda till detta skulle de helst vara ointresserade av kvinnor och av sex. Män som tänker på flickan därhemma, på frun och barnen eller på sin gamla mamma, blir inte lika effektiva stridsmaskiner som män som är ointresserade av allt utom ledaren, den fascistiska saken – det förädlade kriget. Riktiga män hyser, enligt det här idealet, egentligen ett förakt för kvinnor och för vad de betraktar som kvinnors svaghet och de måste till varje pris visa varandra att kvinnor egentligen inte betyder något för dem. Att bli känslomässigt engagerad i en kvinna betraktas som en svaghet.

Till kvinnorna säger filmmakarna i filmen om kvinnorna: "Lyssna till dina hormoner. Våga vara kvinnlig. Lär dig förstå dina innersta drifter, de manar dig att bli moder med sort M. Lär dig föda naturligt för att föda är din stora uppgift i livet. Inse att du måste anpassa dig till männen och underordna dig deras vilja. Det är männen som står för förnuftet och därför ska männen vara vägledande och ta initiativen. Så har naturen skapat könen".

Kvinnofilmen leder dock inte automatiskt tankarna till trettio-talets fascistiska och nazistiska ideal som mansfilmen gör. Eftersom nazismens och fascismens kvinnoideal är desamma som konservatismens och liberalkonservatismens, det kvinnoideal som omhuldas av biologisterna alltsedan Darwin, ger filmen bara en

²⁶⁴ Det har förstås blivit "så mycket mer accepterat" att tala öppet om det sedan sociobiologin förklarar för männen att de av naturen måste ha sex i huvudet varje sekund av det vakna livet, för att inte betraktas som genetiskt defekta, mindervärdiga män. Eftersom sex exploateras överallt idag dessutom, så torde de få en hel del hjälp att hålla grytan kokande så att säga.

²⁶⁵ Malnes Raino/Midgaard Knut, 1994, sid. 259–287; Liedman Sven–Erik, 1993, sid. 217–231; Nilsson Karl N.A. (tryckår saknas); Tingsten Herbert, 1965; Jonasson S, 1971. Weingart / Kroll / Bayertz, 1988.

allmänt konservativ bild av "kvinnans sanna jag". Den handlar om hur flickor i allt ska förberedas för sina modersroller och hur allting i deras liv hänger på att de ska föda, amma och fostra barn. Kvinnor är passiva, näringsansamlande, ljuva, kärleksfulla och vårdande, för att de är skapade att ta hand om barnen, "ungarna" som Rigmor Robèrt kallar dem och får det att låta som om hon talade om djurungar. Dessutom pladdrar kvinnorna i ett när de är tillsammans, för att "ungarna" ska lära sig tala.

Marianne Ahrne använder sig av alla filmspråkets klassiska reklamtrick. Moderskapet framställs som den stora lyckan. Vi får se en ung kvinna, med långt blont hår, lyfta en liten kerubliknande baby mot höjden mot bakgrund av ett vackert varmgrönt sommarlandskap. Kvinnans klänning är helvit och böljar förföriskt omkring henne där hon i ultrarapid snurrar runt med det lilla barnet upplyft i luften framför sig. Scenen, som återkommer då och då i filmen, ser, som Kerstin Thorvall sade efter att ha sett filmen, ut som en reklamfilm för mjukgörare.²⁶⁶

Den enda kvinna som avvek rejält från de övriga kvinnorna i filmen var en kvinnlig fysiker. Hon fick berätta om hur hon upplevt sin graviditet som förfärlig, om hur lång och plågsam den hade förefallit henne och hur hennes man nu tog det mesta av ansvaret för pojken. Hon uttryckte en förhoppning att kvinnor i framtiden skulle kunna befrias, både från havandeskapets vedermödor och från det plågsamma framfödandet, genom att fostren togs omhand av någon slags maskin från ägg till fullgångna babies. Kontrasterad mot de andra ljuva och moderliga eller "fnittrigt feminina" kvinnorna och flickorna i filmen, föreföll den här kvinnan rent absurd. Det är hon förstås inte. Graviditeten kan vara mycket plågsam för somliga kvinnor, liksom födandet, och det är säkert många kvinnor som gärna skulle undvara den delen av moderskapet även om de älskar barn och gärna vill ha många barn. Dessutom fick den här kvinnan representera hur illa det kan gå för kvinnor som är intellektuella, som är verksamma inom manliga områden som matematik eller fysik.

Överensstämmelserna mellan de här filmerna och den fascistiska/nazistiska tankevärlden är fler än dem jag diskuterat här.²⁶⁷ De här filmerna är därför mycket otäcka och borde aldrig ha visats i skolorna.

Vi kan vara helt övertygade om att de medvetna nynazister som såg de här filmerna uppfattade dem som ett kraftigt stöd för deras sak. Därmed inte sagt att filmmakarna är medvetna om detta. Rigmor Robèrt är, som sagts, en jungiansk psykoanalytiker och hon tror förstås på Jungs teorier. Jungs teorier föll emellertid nazisterna väl på läppen, vilket inte var någon tillfällighet. Han var en person som omfattade de i hans tid normala intellektuella värderingarna. Nazisterna skapade inte några egna föreställningar. De bara tog upp, poängterade och drog dåtidens tanketrender till

²⁶⁶ Om jag inte tar fel har M Ahrne senare berättat att scenen är tagen från en reklamfilm för något skönhetsmedel, eventuellt var det för hårschampo.

²⁶⁷ Jag har gjort en mer ingående analys av filmerna i en opublicerad uppsats.

sin spets. De nazistiska åsikterna ligger alltså där, i förlängningen av det som så många tycker är intressant och viktigt idag. Trettioalets tanketrend är över oss i nästan varje avseende. Roberts/Ahrnes filmer om de två könen är bara ett exempel i raden av alla trettiotalsföreställningar som vi ser just nu, om än ett ovanligt tydligt sådant, och denna trend är mycket obehagligare än de flesta inser.

SLUTKOMMENTAR

De som idag är under tjugofem år har i stort sett fötts upp på en intellektuell diet av biologism och antifeministisk propaganda.

Timbro, ett av SAF:s otaliga och mer kända propagandaorgan, har under flera år fört en intensiv och väl upplagd antifeministisk kampanj. Chefen för denna organisation drog i en radiointervju för några år sedan fram just kampanjen mot feminismen som exempel på en av Timbros mer framgångsrika sådana.

Kampanjen ifråga förs enligt principen om droppen som urholkar stenen. Man vet att människor till slut börjar tro på det som förs fram i massmedia dag efter dag och att de tenderar att börja tycka och tro det som alltfler i deras omgivning tycker och tror, eller som de tror att människor runtomkring dem tycker och tror. Varje propagandist vet att det gäller att ge sken av att "vi är många" som tycker si eller så.

Ett av de knep de antifeministiska propagandisterna använder sig av för att uppnå resultat, alltså att övertyga människor om det man vill övertyga dem om, går ut på att förändra ords innebörd och att därmed förändra människors syn på verkligheten. Bland annat trumfar man igenom nya innebörder hos gamla och positivt värdeladdade begrepp för att kunna utnyttja dessa begrepp i det motsatta syftet mot det ursprungliga. Med detta skapar man dessutom förvirring i debatten.

I den antifeministiska kampanjen hävdas alltså att begreppet "jämslällldhet" inte får handla om att män och kvinnor ska vara exakt likadana utan att det borde handla om "likvärdig värdering" av könen's helt olika biologiska egenskaper. Könen's biologiska egenskaper gör, säger man, kvinnor och män lämpade för helt olika men lika viktiga samhällsliga uppgifter.

Med "jämslällld" avses här emellertid bara en likvärdig verbal värdering av könen. Lönen för de naturliga och högt värderade kvinnliga sysslorna är förstas tänkt att utgöras av männens höga uppskattning, inte av lika hög ekonomisk ersättning som män ges för sina arbetsinsatser.

Idag, när man inte anser sig behöva en lika stor kader av arbetare och tjänstemän längre och när finanskapitalet har lösgjort sig från nationerna, anser den ekonomiska eliten sig inte längre ha något skäl att vara med och betala till ländernas offentliga sektorer. Dessa sektorer har i de flesta europeiska länder inneburit att kvinnor för första gången i historien har betalats åtminstone någotsånär anständiga löner för sina samhällsinsatser. Där fick de betalt för sitt matlagande och för de vårdande insatser, av barn, arbetande män och gamla, som alltid varit kvinnornas lott. Nu vill den ekonomiska eliten inte längre vara med och betala för denna service utan få den gratis från kvinnorna igen. När så småningom det konservativa systemskiftet väl är totalt genomfört, det mesta är individualiserat och privatiserat, kommer majoriteten av kvinnorna att stå där som "förlorare".

Under tiden som man monterar ner den offentliga sektorn skyler man från alla håll, från politiskt såväl som från finanshåll

över vad som pågår genom ett ständigt tal om hur mycket man kämpar för jämlikhet och jämställdhet. Men vilken jämställdhet verkar man för – en särartspräglad sådan eller en likhetspräglad jämställdhet? Det är svaret på den frågan som den politiska retoriken och propagandan är till för att dölja. För att få svaret på den frågan får man gå till den praktiska politiken, till propositioner, motioner och riksdagsbeslut, vilket är en annan uppgift än den jag tagit på mig här. Jag tror dock inte att jag är helt fel ute om jag säger att i det fallet man undersöker den saken kommer man att finna att det är särartsfeminismen som leder loppet just nu, att man i praktiken tvingar kvinnor att oavlönat ta på sig alltmer av det vårdande som krävs i samhället.

Ett annat knep, som man använder sig av i den antifeministiska kampanjen, är att låta företrädare för det förtryckta könet uttrycka argument för förtrycket ifråga.

Förr var det männen som stod på barrikaderna och bekämpade kvinnosakskvinnorna. Idag är männen smartare. De säger ingenting, eller ytterst lite själva. Istället betalar de kvinnor för att indirekt förklara för oss andra hur kvinnors underordning är resultat av kvinnors annorlunda biologiska konstitution, eller hur den beror på kvinnorna själva på något annat sätt: Kvinnor är biologiskt annorlunda männen, kvinnor kan inte ta för sig som männen, kvinnor är inte lika aggressiva som männen, kvinnor är inte lika konkurrensinriktade som männen etc.

Med detta drag slår manliga kampanjmakare två flugor i en smäll. Dels slipper de själva framstå som busar genom att säga vad de egentligen anser, att kvinnor inte har i förvärvslivet att göra, i varje fall inte på några ledande befattningar eller på välbetalda anställningar. Dels kan de kvinnor som låter sig utnyttjas för den antifeministiska kampanjen och som betalas höga löner för sina insatser, användas som belägg för påståendet att det inte alls föreligger någon kvinnodiskriminering. Är inte dessa kvinnor goda exempel på att kvinnor kan nå långt kanske? Har de inte anständiga löner kanske? Beror inte detta på deras kompetens kanske? Bevisar inte deras karriärer att kvinnors kompetens lönar sig lika bra som mäns? Är inte dessa kvinnor bevis nog för att om kvinnor i allmänhet inte når lika långt som männen så måste det bero på kvinnorna själva, att de inte räcker till, av det ena eller det andra skälet?

De, för det kvinnoförtryckande syftet, köpta kvinnorna ser förstås gärna på sin egen höga lön och sin egen lyckosamma karriär just på det här sättet. Det är avsevärt mycket angenämare att tro att man har hög lön och betalas väl av maktens män för att man är så oerhört kompetent, än att inse att man får denna höga lön för medlöperi, för att man assisterar männen i deras ansträngning att trycka tillbaka andra och de flesta kvinnorna, alltså för att man förråder det egna könet.

I alla tider har förtryckare lurat, lockat eller hotat representanter för de förtryckta att hjälpa till med förtrycket. Att köpa sig medlöpare med god lön är visserligen smakligare än att hota dem att spela med, som man gjort i många andra fall, men principen är

densamma. Man splittrar kampen mot förtrycket och därmed försvagar man kampen.

Ensam är inte stark. Endast tillsammans blir människor starka! Detta visste man mycket väl på SAF (numer omorganiserat), en av Sveriges största och rikaste propagandaorganisationer. Det var ingen slump att man organiserade sin enhetliga och mot ett gemensamt mål verkande propagandaorganisation så att den föreföll bestå av många små och av varandra oberoende organisationer. Därmed lurade man människor att tro att många organisationer, oberoende av varandra, tycker likadant.

I tider när man hävdar att samhället måste spara, när man drar ner på den offentliga sektorn, sätter tak för statens utgifter och redan har en utvecklad biologisk teknologi för att diagnosticera foster,²⁶⁸ ligger det nära till hands att hävda att det inte är ekonomiskt försvarbart att lägga stora delar av samhällets begränsade resurser på människor som är genetiskt defekta och/eller oförmögna att lära sig det som krävs för att de ska fungera väl i dagens kunskapssamhället.

Framtidens eugenik, (eugenik = människoförädling), den genetiska ingenjörskonsten, kommer inte att handla om steriliseringar eller gaskamrar. Den kommer att genomföras under frivillighetens täckmantel men den kommer inte att bli så mycket mer frivillig än steriliseringarna var.

Framtidens eugenik kommer att handla om ett ekonomiskt och/eller socialt tvång att abortera foster som påstås löpa risk att inte bli perfekta människor och som kan tänkas komma att kosta samhället pengar, eller i att inte återinsätta befruktade ägg som anses bära på icke– fullgoda gener: Dyslektiker! Ska vi verkligen ha sådana? De behöver ju en massa extra hjälp i skolan och det kostar ju skattebetalarna/samhället en massa pengar, för att inte tala om bokstavs barnen, DAMP–och ADHD–barnen. Människor som riskerar att hamna i rullstol, ska man verkligen föda fram sådana, vi kommer ju att få brist på arbetskraft framöver med de minskande barnkullarna? Är det inte varje människas skyldighet att se till att de foster de bär fram till födsel är så perfekta som möjligt, löper så liten risk som möjligt att ligga samhället till last?

Ju fler som börjar tänka i de här banorna, och det kommer alltfler att göra i vår framtida biologiska era, ju mindre frivillig kommer kontrollen av ägg eller foster i praktiken att bli.

Ekonomi och/eller socialt tryck är lika effektiva för att genomföra eugeniska åtgärder som det tvång och våld som koncentrationsläger och gaskamrarna innebar.²⁶⁹ Det räcker att alltfler människor börjar se snett på dem som föder barn med handikapp för att frivilligheten ska förvandlas till ett reellt tvång, ett socialt sådant, ett grupptryck att abortera de barn som läkare och

²⁶⁸ Även om man säger att man höjer räntan för att förhindra att man får en ökande inflation.

²⁶⁹ Både Hitlers metoder och ekonomiskt/socialt tryck fungerar endast statistiskt. I båda fallen når man de önskvärda resultaten, inte för att man kommer åt varenda individ, utan därför att man kommer åt och kan åtgärda tillräckligt många.

biologer anser löper större risk än andra att få kostnadskrävande handikapp av något slag. Den människosyn, enligt vilket alla måste vara perfekta och är skyldiga att själva se till att de är det, som gradvis smugits på oss igen,²⁷⁰ kommer att backas upp av mycket starka ekonomiska intressen.

I förlängningen av den utveckling vi redan sett början på, ett försiktigt bortväljande av foster med vissa handikapp, kommer man så småningom att kunna legitimera ett avskaffande av stöd till sjuka och handikappade barn med argumentet att det nu finns utmärkta metoder för att undvika att det föds sådana. För att inte tala om hur inhumant det kommer att påstås vara att sätta barn till världen som riskerar att drabbas av sjukdomar eller defekter. I kulisserna står mäktiga organisationer och starka ekonomiska intressen beredda att ställa upp med den teknologi som krävs för att genomföra "frivilliga screeningar" och som kommer att tjäna stora pengar på hanteringen.

Denna framtid, som med stor sannolikhet blir verklighet om vi inte inser vart vi redan är en god bit på väg, blir inte human, även om den i förstone kan förefalla smakligare än steriliseringarna och mycket angenämare än gaskamrar och även om många av fyrtyotalisterna föreställer sig att det inte finns något värre än den sociala ingenjörskonst som paret Myrdal, Per-Albin Hansson och Tage Erlander anklagas för att ha verkat för.

Med en nybiologistisk, liberalistisk samhällsutveckling kommer människor återigen att tvingas lägga sina öden i händerna på biologer, läkare, psykiatriker och genetiker, eftersom det är dessa som kommer att tolka resultaten av den med tiden obligatoriska genetiska, men kallad frivilliga, screeningen av foster eller befruktade ägg.

De flesta resultaten av dessa screeningar, som kommer att omfatta alltfler egenskaper, blir emellertid långtifrån säkra. Ett av problemen blir därför att avgöra vilka risker man ska ta med sina foster, vilka foster som ska aborteras och vilka som är goda nog att få se dagens ljus. Rekommendationerna kommer att komma från biologerna, från läkarna, vilket kommer att ge dessa alltmer makt över oss. I praktiken får de samma makt som läkare och psykiatriker hade under Hitler. Även om de inte ska döda redan födda människor, bara sätta sig till doms över våra ägg och spermier, kommer de att avgöra eller ha stor inflytande över vilka av våra gener som är värda att fortplantas och vilka av oss som har så goda gener att vi alls förtjänar att få fortplanta oss.

Historien visar oss att när biologer getts alltför stor makt har det tagit en ände med förskräckelse. Vi har ingen anledning att tro att det kommer att gå bättre den här gången, inte så mycket för att biologer är sämre människor än andra, som för att det i

²⁷⁰ Vi ser den i alla rop på hårdare tag mot och ställande av krav på flyktingar och lata och förslöade arbetslösa, i hälsotrenden, som också var utmärkande för trettioalet med frisksportarrörelsen och med homeopatiska undermetoder, mot dem som inte förmår att hålla sina kroppar i perfekt trim. Vi ser det i diagnoshysterin i skolorna. Vi står just nu mitt uppe i ett organisatoriskt arbete med att dela in människorna i de sunda och de defekta/osunda. Detta sker bland annat med biologins och läkarvetenskapens hjälp, idag som förra gången.

huvudsak kommer att bli de biologer som ställer upp på ekonomismens villkor som kommer att ges och ta denna ökade makt, de som lovar politikerna en billig lösning på problemet med människor man anser att samhället inte har råd med, de människor som den ekonomiska eliten inte är intresserad av, och det blir de biologer som gärna är med och delar på de stora pengarna som kommer att medverka till att utveckla och upprätthålla den biologiska ingenjörskonsten.

Hitler var förvisso huvudansvarig för den extremt vidriga konsekvensen av tredje rikets biologism men han hade kadrer av kämpande och aktiva biologer, fysiologer, psykiatriker, läkare och antropologer med sig, personer som oroade sig för den mänskliga degenerationen, som hävdade att vetenskapen redan hade kartlagt rasskillnaderna och de hemska konsekvenserna av rasblandningar och som hjälpte Hitler och hans finansiärer inom den tyska överklassen att driva samhället allt längre in i biologismens totala vanvett.

Ett annat av problemen med att låta biologister bestämma dagordningen och att lägga evolutionsteoretiska aspekter på samhället, är att man idag inte vet vilka egenskaper som i framtiden kommer att visa sig biologiskt lyckosamma och att man inte kan hävda att personer med handikapp med nödvändighet måste vara eller bli en ren belastning för samhället. Somliga av dem som har handikapp av olika slag kan komma att göra epokgörande insatser för samhället, för vetenskapen eller för mänskligheten i något annat avseende. Einstein påstås ha varit dyslektiker, Stephen Hawking, den berömde matematikern och astrofysikern, sitter sedan många år totalförslamad i en rullstol, för att nämna några.

Vad gäller mina försök att tillbakavisa föreställningen att det är männen som leder evolutionen, förefaller dessvärre det allra senaste förslaget på området bevisa precis det jag försökt tillbakavisa här. Detta förslag säger att eftersom spermier delar sig en gång mer än äggen under tillblivelseprocessen, så råkar spermier ut för dubbelt så många mutationer, alltså kopieringsfel, som äggen. Eftersom det är mutationerna som leder till förändringar av arterna så innebär det att vår arts utveckling beror mer på männen och deras felkopierade spermier än på kvinnorna och deras stabilare ägg!

Så har forskarna då äntligen funnit det ultimata argumentet. De letade länge, ja de letade efter de biologisk/fysiologiska bevisen i 150 år, men det ena förslaget efter det andra höll inte måttet. Det här förefaller däremot svårt att komma undan. Rent statistiskt måste spermier råka ut för fler mutationer, och rent statistiskt är det därför sannolikt att hanarna/spermier stått för fler av de biologiska nymodigheter som sedan stabiliserats i arterna och som lett fram till dagens arter. Om arterna verkligen har utvecklats långsamt och via en mängd små, små steg, som alla beror på en liten mutation, då torde spermier ha spelat en större roll för evolutionen än äggen.

Man fann alltså argumentet till slut, svaret på frågan hur männen utvecklade människan. De såg till att göra många fler kopieringsfel än kvinnorna!

Jag gissar således att vi snart kommer att få höra att det faktum att spermier felkopieras mer än äggen innebär att män är mer kreativa och mer nyskapande än kvinnor. Det ska bli spännande att se hur lång tid de dröjer innan detta argument serveras oss i något av våra massmedia, eller i någon bok. Det här kunde också användas för att hävda att människans dominans och inkompetens, att de så ofta gör fel, är förutsättningen för utveckling, för det är trots allt ofta misstagen som leder vidare!

Tills vi hittar bra motargument får vi nöja oss med förvisningen att utan oss kvinnor hade det ändå inte blivit någon evolution, då hade männen stått där med sina felkopierade gener. Därför är vi kvinnor lika nödvändiga för evolutionen som männen och att vara bättre på att göra fel är kanske inte så mycket att skryta med. Det är i varje fall inte lika glorifierande som föreställningen att männen ledde evolutionen genom sitt jagande och krigande och genom att vara bättre än kvinnorna på allting.

Möjligen kunde man tillägga att det är tur att äggen är lite mer stabila eftersom det annars kunde ha gått riktigt illa på grund av alla dessa felkopierade spermier. De flesta av de här felkopieringarna gallras nämligen bort, somliga redan innan, andra först då de stöter samman med ägget. Eftersom de båda inte passar ihop aborteras de i ett tidigt stadium, eller så släpps de aldrig in i ägget för att de är dåliga. Ägget kan därmed ses som garanten mot att spermiernas felkopieringar resulterar i rena vansinnigheter.

Synd bara att det senare inte kan upphöjas till någon allmän princip, för vem kan hävda att kvinnor lyckats avhålla män från de värsta vansinnigheterna i historien? Å andra sidan borde man kanske göra som biologisterna, vara lite vårdslös och dra slutsatsen att kvinnor egentligen borde bestämma det mesta så att inte allt manligt vainsinne förverkligas, för då kan det gå alldeles åt skogen med mänskligheten!

Vetenskap handlar bland annat om att hitta argument och motargument. Det är argumenterande dialoger som skapar nya hypoteser och det är i dessa dialoger som ny kunskap utvecklas. En forskare försöker bevisa att det han eller hon tror på är riktigt, en annan försöker motbevisa det. Det är det systematiska testandet av argument och resultat som gör vetenskapen rationell. Det förekommer (eller bör förekomma kanske vi ska säga) en ständig kritisk diskussion inom vetenskapen och också systematiska och kontrollerande experiment, som förr eller senare eliminerar de alltför galna förslagen eller hypoteserna. Men den här processen kan vara trög.

När vetenskapliga teorier grundas på ideologier, vilket de flesta teorier om mänskliga och djuriska beteenden gör, då kan den rationella processen vara mycket trög. Ibland förbjuds den, som

fallet var i Stalins Sovjet och i Hitlers Tyskland. När så sker får bara en enda uppfattning komma fram – ledarens. I vårt västerländska samhälle förbjuds inte åsikter officiellt, genom lagstiftning, men de som har kapital bestämmer vad man ska forska om, vilka forskare som ska få medel och vilka som får möjlighet att publiceras. Därmed bestämmer de i hög grad innehållet i våra intellektuella trender och vad både forskare och andra ska ägna sig åt och tycka.²⁷¹ Inskränkts forskningen och den vetenskapliga diskussionen och det kritiska granskandet alltför kraftigt, stagnerar kunskapsproduktionen. Det kan vi vara alldeles säkra på eftersom vi sett exempel på detta, bland annat just i Stalins Sovjet, där Lysenko av ideologiska skäl lyckades rasera en lovande biologisk forskning och i Tyskland, där biologin också helt underordnades politiken och där Einsteins teorier dömdes ut för att de var judiska.

Språkets, kulturens och vanans makt över oss kan knappast överskattas. Det är inte bara så att det är språket som möjliggör vetenskap och kunskapsproduktion utan också så att språket förhindrar att vi åstadkommer en perfekt vetenskap och den slutgiltiga kunskapen om den verklighet som vetenskapen bör handla om. Detta innebär emellertid inte att allt bara är sken, tolkningar, subjektiva berättelser eller sociala konstruktioner, som är så populärt att hävda idag, och att ingen kunskap är möjlig.

Den totala kunskapsrelativismen, som varit på modet de senaste decennierna, är absurd. På ett filosofiskt plan är kunskapsrelativismen inte alltigenom galen men i det verkliga livet, det som vi alla befinner oss i, kan man inte vara hur relativistisk som helst om man vill överleva och den verklighet som vi befinner oss i antyder att det ändå finns något stabilt och något av oss oberoende därute, utanför oss själva, något som det ibland går att få åtminstone en någotsånär god föreställning, eller kunskap om.

Vår kunskap må vara ofullständig och kanske felaktig i vissa avseenden, men ibland avbildar den ändå verkligheten tämligen tillförlitligt. Ingen kommer på att hävda att påståendet att man slår ihjäl sig om man hoppar utan fallskärm från ett flygplan från 10 000 meters höjd, skulle vara en ren tolkning/konstruktion och ingenting annat. Vi är alla fast övertygade om att så är fallet och vi har goda empiriska belägg för att det är helt riktigt att vara övertygad om den saken. Ingen skulle heller vilja hävda att bara därför att vetenskapen inte har kunnat bevisa att jorden inte är befolkad av små osynliga gröna gubbar med skägg på fötterna, så måste sådana gubbar finnas.

Ibland används språket dessvärre för att systematiskt vilseföra oss, som i reklamen exempelvis, eller i planerade kampanjer som går ut på att få oss att tycka eller tro det kampanjmakarna vill att vi ska tycka eller tro.

Vi uppskattar respektive tycker illa om saker beroende på vad man kallar dem. Upprepar man ständigt att det socialdemo-

²⁷¹ Se Alex Careys bok *Taking the Risk out of Democracy*.

kratiska "Folkhemmet" gav ekonomisk trygghet åt alla, så är det lättare att tycka att socialdemokraternas politik var bra än om man ständigt och i alla sammanhang betecknar samma folkhemspolitik som "social ingenjörskonst" och förklarar att denna gick ut på att kontrollera och manipulera oss och stöpa oss alla i en och samma form. Vilken av dessa två beskrivningar som de flesta av oss kommer att anse vara sann beror mer på vilken av dem som upprepas mest frekvent i massmedia än på fakta.

Trots osäkerheten om vad verklig kunskap är, är det ändå så att den kritiska diskussionen inom vetenskapen utgör en av de få garantier vi har mot total relativism och därmed också mot fascism och nazism. Kunskapsrelativism och instinktivism, "lita på dina instinkter och förakta intellektuella verksamheter de är ändå bara sken", var just grundläggande föreställningar i dessa ideologier. De grundar sig båda i irrationalism och fanatism som i högsta grad bygger på ovetenskapliga föreställningar och subjektivt upplevda känslor och åsikter.

Att det kunde gå så illa som det gjorde i Tyskland berodde på att nazisterna satte munkavle på alla dem som kritiserade nazismen och medvetet gallrade bort forskare som hyste och offentligt uttalade från deras ideologi alltför avvikande åsikter.

Samma åsikter som dominerade i Tyskland i början av trettio-talet inte bara förekom, utan var lika vanliga i alla de andra västliga länderna från början av vårt sekel. I de länder som utvecklade demokratin och åtminstone nödortfört värnade om vetenskapens grundläggande princip, den kritiska diskussionen, och om yttrandefriheten, gick det inte lika illa som i Tyskland, även om det i vissa avseenden blev illa nog (som de steriliseringslagarna visar som infördes i många länder vid den här tiden).

Att det inte gick lika illa i demokratierna berodde på att där hördes även varnande och kritiska röster, röster som protesterade mot missbruket av vetenskapen och mot irrationalismen och fanatismen. Dessa röster var en tid ganska få och de förhånades av många under trettio-talet men de lyckades ändå förhindra de värsta galenskaperna, sådant som ingen kunde stoppa i det nazistiska Tyskland.

Idag är alla eniga om att trettio-talets biologism var galen men ett antal av dem som är eniga i denna sak tycks inte veta vad den tidens biologism faktiskt innebar och förstår inte vilka processer som verkade i Tyskland under trettio-talet. Historielösheten vad gäller de här frågorna är monumental och därmed farlig därför att dagens biologism i många avseenden är likadan som trettio-talets varför den är långtifrån oskyldig.

Det är förvisso väsentligt att försvara de rättigheter och möjligheter kvinnor fått under 1900-talet men idag är även demokratin allvarligt hotad, av ekonomismen och dess följeslagare biologismen. Utan demokrati kan vi kvinnor inte räkna med några framsteg alls för vår del. Tvärtom skulle vi högst sannolikt kastas direkt ner i 1700 och 1800-talens värsta kvinnoförtryck om demokratin går helt förlorad eller försvagas allvarligt. So-

ciobiologer talar dessutom för att vi borde skruva klockan ännu längre tillbaka, till den tid då männen ägde kvinnliga slavar och kunde använda dem som de ville, vilket är ännu värre.

Fascismen är på stark frammarsch i det Europa vi numer är i union med och biologismen har alltid tjänat fascismens sak och tjänat den väl.

Även här hemma får antidemokratiska rörelser alltfler förespråkare, liksom biologisterna. Därför är det så viktigt att vi reagerar NU för det är NU vi formar det samhälle som människor ska leva i om tjugo eller trettio år.

Litteratur

- Aftonbladet, diverse artiklar, se noter.
- Ahrendt Hanna, 1992, *Den banala ondskan. Eichmann i Jerusalem*, Daidalos förl, tryckort Uddevalla.
- Ambjörnsson R / Elzinga A, 1987, *Tradition och Revolution, huvuddrag i det europeiska tänkandets historia*, Lettura förl. Avesta.
- Arrhenius Sarah, *En riktig kvinna*, Atlas förl. Stockholm 1998.
- Ash J E, 1951, "Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgement", i Guetzkow ed. *Groups, Leadership, and Men*, Carnegie Press, Pittsburg.
- Barnes Barry / Edge David, 1982, *Science in Context. Readings in the Sociology of Science*, The Open Univ. Press, Stratford, England.
- Bavidge M / Gound I, 1994, *Can We Understand Animal Minds?* Cromwell Press, Great Britain
- Berminge Kerstin, 1978, *Konrad Lorenz etologi och aggressionsteori*. Rpt. 38 Serie 2, Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborg.
- 1988, *Två etologer. En vetenskapsteoretisk analys av Konrad Lorenz forskarutveckling jämförd med Niko Tinbergens*. Avhandling, Rpt. 153. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborg.
- 1990, *Evolutionsepistemologin som vetenskap och ideologi*. Rpt. 162. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborg.
- 1993, 1996, *Biologin som vapen mot kvinnan. En vetenskapsteoretisk diskussion om hur biologin använts för att ge könsfördomar en vetenskaplig legitimitet*, Rpt. 182, Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Bernal Martin, 1997, *Svart Athena. Den klassiska civilisationens afroasiatiska rötter*. Brutus Östlings Bokförlag, Stockholm.
- Björk Nina, 1996, *Under det rosa täcket*, Wahlström & Widstrand, tryckort Borås.
- Boake Christine R B, ed. 1994, *Quantitative Genetic Studies of Behavioral Evolution*, The Univ. of Chicago Press, Chicago and London.
- Boreus Kristina, 1994, *Högervåg nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969–1989*. Tidens förl. Stockholm, tryckort Falun.
- Borgström Johan, 1996, *Hermans historia*, Trebetygsuppsats vid Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborg.
- Bornstein Set, 1995, *Sarcoptes scabiei infections of the domestic dog, redfox and pig. Clinical and seriodiagnostic studies*, Dept of Veterinary Microbiology, Section of Parasitology, Swedish University of Agriculture Sciences and National Veterinary Institute, Uppsala, Sweden.
- Bowler Peter J, 1989, *Evolution. The History of an Idea*, Univ. of Calif. Press, Berkely, Los Angeles, California.
- Brante Thomas, 1984, *Vetenskapens sociala grunder*, Kristian-

- stad.
- Burke Edmund 1982, *Reflektioner om den franska revolutionen*, Stockholm.
- Bäumer-Schleinkofer Anne, 1995, *Nazibiology and Schools*, Peter Lang Verl. Frankfurt am Main.
- Caplan A L, 1978, *The Sociobiology Debate*. New York.
- Carey Alex, 19.. *Taking the Risk out of the Democracy*:
- Carlsson Arvid/Carlsson Lena, 1988, *Hjärnans budbärare*. Forskningens Frontlinjer, Allmänna Förlaget, Stockholm, tryckort Uddevalla.
- Cheney D.L / Seyfarth R M, 1992, *How the Monkeys See the World. Inside the Mind of Another Species*, Univ. of Chicago Press, Chicago, London
- Cherfas Jeremy, 1986, *Så skapade människan livet*, Legenda förlag, Stockholm.
- / Gribbin J, 1982, *The Monkey Puzzle*, London.
- Cheverud M / Moore A J, 1994, "Quantitative Genetics and the Role of the Environment Provided by Relatives in Behavioural Evolution", i Boake Christine R B, ed.1994, *Quantitative Genetic Studies of Behavioral Evolution*, The Univ. of Chicago Press, Chicago and London.
- Christiansson/Fahlén m.fl. 1969, *Konsten att dressera människor*, Prisma Debatt, Stockholm.
- Cooper G, 1993, "The Competition Controversy in Community Ecology", in *Biology and Philosophy*, no. 4, Oct. 1993.
- Costeau - Diolé, 1978, *Delfiner*, Hälsingborg.
- Dagens nyheter, diverse artiklar. Se noter
- Dahl Georg, 1973, *Från mitt afrikanska vattenhål*, Stockholm.
- Darwin Charles, 1976, *Om arternas uppkomst*, Lund.
- 1981, *The Descent of Man and Selection in Relation to Man*, Princeton Univ. Press.
- Davis L W, 1974, *Go Find!, Training Your Dog to Track*, New York.
- Dawkins Richard, 1978, *The Selfish Gene*, Paladin.
- 1988, *The Blind Watchmaker*, Penguin Books, London
- Deichmann Ute, 1996, *Biologists under Hitler*, Cambridge, Mass. London.
- Dennet Daniel C, 1996, *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and the Meaning of Life*. Penguin Books, England.
- Desmond Adrian, 1979, *The Apes Reflexion*, London, Melbourne, New York.
- Desmond A & Moore J, 1991, *Darwin*, Penguin Books, England.
- Dewsbury Donald ed.1989, *Studying Animal Behavior, Autobiographies of the Founders*, Univ. of Chicago Press, USA
- Djur och Beteende* / i Serien: Mellan Himmel och Jord.
- Douglas-Hamilton I, 1975, *De vilda elefanterna*, Stockholm
- Eccles J C, 1991, *Evolution of The Brain. Creation of the Self*, Routledge, London, New York.
- Egidius Henry, 1981, *Människans natur i biologiskt och socialt perspektiv*, Lund.

- Eibl-Eibesfeldt I ed, 1983, *Das Wirkungsgefüge der Natur und das Schicksal des Menschen.*, Piper Verlag, München.
- Eldredge Niles, 1985, *Unfinished Synthesis. Biological Hierarchies and Modern Evolutionary Thought*, Oxford Univ. Press, Oxford.
- Fagerström Tomas; 1995, *Den skapande evolutionen*, Forsknings frontlinjer, Liber förlag, Stockholm.
- Faludi Susan, 1992, *Backlash. Kriget mot kvinnorna*, Finland.
- Feyerabend Paul, 1977, *Ned med metodologin*, Raben & Sjögren, Stockholm.
- Fichtelius K E /Sjölander S, 1976, *Människan, kaskelotvalen och kunskapens träd*, Stockholm.
- Foley Robert, 1997, *Humans before Humanity*, Blackwell Publ. Great Britain.
- Folin Svante, 1983, *Den påklädda apan. En polemisk introduktion till sociobiologin*, Kristianstad.
- Forskningsrådsnämnden 1995, *Det obegripliga våldet*, Källa /46, FRN, Solna.
- Forsman Birgitta, 1992, *Djurförsök, Forskningsetik, politik, epistemologi*, Göteborg.
- Fossey Dian, 1984, *De dimhöljda bergens gorillor*, Helsingborg.
- Freuchen Peter, 1975, *Min grönländska ungdom*, Lund.
- Fromm Erich, 1976, *Den destruktiva människan*, Stockholm.
- Frängsmyr Tore, 1980, *Framsteg och förfall*, Falköping.
- Fäldt Lars, 1976, *Förstå din hund*, Hunden i fokus-serien, Handen.
- Galdikas Biruté M F, 1995, *Reflections of Eden*, Guernsey Press, Great Britain.
- Giere Ronald N, 1988, *Explaining Science. A Cognitive Approach*, Univ. of Chicago Press, USA
- Gillie O, 1978, *Who Do You Think You Are?* London .
- Ginsburg B E, 1965, "Coaction of Genetical and Nongenetical Factors Influencing Behavior", in Beach TT, ed. *Sex and Behavior*. New York, London, Sydney .
- Gleick James, 1988, *Kaos. Vetenskapen på nya vägar*, Bonniers, tryckort Uddevalla.
- Gooch S, 1977, *The Neandertahl Question*, London.
- Goodall Allan, 1979, *The Wandering Gorillas*, London.
- Goodall-Lawick van Jane, 1975, *I människans skugga*, Stockholm.
- Goodall Jane, 1990, *Through a Window. Thirty Years with the Chimpanzees of Gombe*, Penguin Books publ., Middlesex, England. Stockholm.
- Jane Goodall med Philip Berman. 1999, *Reason for Hope. A Spiritual Journey, etc*
- Gould Stephen Jay, 1981, *Alltsedan Darwin. Tankar kring evolutionen*, Lund.
- 1983, *Den felmätta människan*, . ALBA förlag, Stockhom.
- 1984, *Hen's Teeth and Horse's Toes. Further Reflections in Natural History*, Penguin Books publ. Middlesex, England.
- 1987, *Pandans tumme*, Ordfronts förlag, Stockholm.

- 1989, *Flamingons leende*, Stockholm.
- 1990, *Livet är underbart, Om femögda djur och naturens slumpmässiga historia*, Ordfronts förlag, Stockholm, tryckort Södertälje.
- Gribbin Jeremy / Cherfas J, 1982, *The Monkey Puzzle*, The Bodley Head, London, Sydney, Toronto.
- Hacking Ian, 2000, *The Social Construction of What?* Harvard Univ. Press, Great Britain
- , 1987, *Representing and Intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*, Cambridge Univ. Press, London, New York.
- Hallberg Margareta, 1992, *Kunskap och Kön. En studie av feministisk vetenskapsteori*, Daidalos, Uddevalla.
- Halperin, Morton H, 1968, *Contemporary Military Strategy*, Faber and Faber, London.
- Hammer Olav, 1997, *På spaning efter helheten. New Age en ny folktro*, Wahlström & Widstrand, tryckt i Finland.
- Hansson Bengt, 1980, *Metod eller anarki. Moderna teorier om vetenskapens väsen och metoder*, Doxa förl. tryckort Lund.
- Hanzak J, 1967, *Den stora fågelboken*, Prag.
- Haraway Donna, 1992, *Primate Visions, Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, Verso, London New York.
- Harding Sandra ed, 1993, *The Racial Economy of Science. Toward a Democratic Future*, USA
- Harlow Harry, 1965, "Sexual Behavior in the Rhesus Monkey" i Beach F A, red. *Sex and Behavior*, New York, London, Sydney.
- Harsanyi Zsolt / Hutton Richard, 1981, *Genetic Prophecy. Beyond the Double Helix*, Granada publ. London, Toronto, Sydney, New York.
- Heijne von Gunnar / Israel Joakim, 1985, *Skapelsens herre eller genernas slav? En kritisk granskning av sociobiologin*, Stockholm .
- Helldén A, 1994, *Social Arrogans – Också ett kulturarv*, Carlsons förlag, Stockholm.
- Hempel Carl, 1969, *Vetenskapsteori*, Lund.
- Hernstein R J / Murray C, 1994, *The Bell Curve. Intelligence and Class Structure in American Life*, Free Press, New York.
- Heron Woodburn, 1957, *The Pathology of Boredom*, Coppersmith S, red. i *Frontiers of Psychological Research*, 1966.
- Hesslow Germund, 1996, Arv, miljö och politik, i *Framtider 4/96*, Institutet för framtidsstudier, Stockholm.
- Hinde R, 1982, *Ethology*, Fontana Paperback, Glasgow.
- Hirdman Yvonne, 1998, *Med kluven tunga. LO och genusordningen*, Atlas förl. Tryckort Uddevalla.
- Hobbes Thomas, 1982, *Leviathan*, London.
- Homberg Carin, 1995, *Kvinnors vänskap: Ett hot mot patriarkatet*, skriftlig dokumentation av föreläsning vid ROKS årsmöte 1995.
- Horrel Muriel, 1967, *South West Africa.*, South West African Inst.

- of Race Relations, Johannesburg.
- Hrdy Blaffer Sarah, 1977, *The Langurs of Abu. Female and Male Strategies of Reproduction*, Harvard Univ. Press. Cambridge, Mass. London, England.
- 1981, *The Woman That Never Evolved*, Massachusetts, London.
- Hubbard Ruth, 1983, "Has only Men Evolved?", i Harding/Hintica red, *Discovering Reality, Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science*. D. Reidel Publ. Company, Dordrecht.
- Jasanof / Markle / Peterson / Finch, 1995, *Hanbook of Science and Technology Studies*, Sage Publ. Inc. California.
- Jelinek J, 1973, *Den stora boken om människans forntid*, Prag.
- Jensen Per, 1993, *Djurens beteende och orsakerna till det*. LT förl. tryckort Falköping.
- Jersild P C, 1997, *Darwins ofullbordade*, Bonnier Alba essä, tryckort Värnamo.
- Johanson Don, 1983, *Lucy och människans förhistoria*, Stockholm.
- Johansson Ingvar/Lynöe Niels, 1992, *Medicin och Filosofi– en introduktion*, Almqvist & Wiksell, tryckort Falköping.
- Jonasson S, 1971, *Dr. Göbbels testamentet. Dokument om nazitysk propaganda*, Stockhom.
- Julliard Jaques, 1994, *Fascism i antågande*, Studiekamraten förlag, tryckort Eslöv.
- Kantorovich A, 1993, *Scientific discovery. Logic and Tinkering*, State Univ. of New York Press.
- Kedourie Elie, 1995, *Nationalismen. En studie av nationalismen som ideologi*, SNS förlag, tryckort WSOY Finland.
- Keynes John Maynard, 1994, *Allmän teori. Om sysselsättning, ränta och pengar*, Pontes förlag, Lysekil, tryckort Uddevalla.
- Klopfer Peter, 1974, *An Introduction to animal Behavior, Ethology's first century*, Second ed. Prentice–Hall Biological Science Series, New Jersey.
- Knipe Humphry / Maclay George, *Den dominerande människan*, VOX förlag, Malmö.
- Koch Peter/ Oltmanns Reimar, 1979, *SOS. Sicherheit – Ordnung – Staatsgewalt. Freiheit in Deutschland*, Wilhelm Goldman Verlag, Druck Augsburg.
- Kornblith Hilary, 1987, *Naturalizing Epistemology*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Kreutzer, Franz, ed. 1984, *Leben ist Lernen. Von Immanuel Kant zu Konrad Lorenz. Ein Gespräch über das Lebenswerk des Nobelpreisträgers*. München/Zürich.
- Kuhn Thomas, 1979, *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, Lund.
- Kurtén Björn, 1971, *Inte från aporna*, Stockholm.
- 1975, *Mannen från drakhålan*, Aldus Förl. Stockholm.
- Kvinna Nu nr 1/1993. Artikel ur.
- Kymlicka Will, 1995, *Modern Politisk filosofi. En introduktion*, Nya Doxa, tryckort Falun.

- Larsson Reidar, 1968, *Politiska ideologier*, Uppsala.
- Leakey Richard E, 1981, *Människans ursprung*, Stockholm.
- Leakey Richard, 1995, *Hur människan blev till*, Natur och Kultur förl. Stockholm, tryckort Borås.
- Liedman Sven–Erik, 1993, *Från Platon till Kommunismens fall*, Månepocket, Bonnier Alba, tryckort Trondheim.
- Lindquist Bosse, 1995, *Genguiden*, Alfabeta förlag, tryckort Falkenberg.
- Locke John, 1994, *An Essay Concerning Human Understanding*, Everyman, London, Vermont.
- Lorenz Konrad, 1938, "Über Ausfallserscheinungen im Instinktverhalten von Haustieren und ihr sozialpsychologische Bedeutung". I *Character und Erziehung. Bericht über den XVII Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie in Bayreuth vom 2–4 juli 1938*. Im Auftrage der Deutschen Gesellschaft für Tierpsychologie herausgegeben von Otto Klemm.
- 1967, Die Instinktive Grundlagen menschlicher Kultur. In Eibl–Eibesfeldt ed., *Das Wirkungsgefüge der Natur und as chicksal des Menschen*, München.
 - 1969, *Aggression, dess bakgrund och natur*, Stockholm.
 - 1969, *Djuriskt och mänskligt*, Stockholm.
 - 1973, *Civilisationens åtta dödssynder*, Stockholm.
 - 1974a, *Spegelns baksida*, Stockholm .
 - 1974b, *Analogy as a Source of Knowledge*. Nobel Lecture. Dec. 12. 1973, Stockholm.
 - 1974c, *he Prix Nobel 1973*. in Les Prix Nobel. (Konrad Lorenz about Konrad Lorenz) T 1973. Stockholm 1974.
 - 1980, *Grågåsens år*, Stockholm.
 - 1983a, "Stammesgeschichtlichen Grundlagen menschlichen Verhaltens", i Eibl–Eibesfeldt red, *Das Wirkungsgefüge der Natur und das Shicksal des Menschen*, München.
 - 1985, *Det mänskliga förfallet*, Falköping.
- Löow Heléne, 1990, *Hakkorset och Wasakärven, En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950*, Avhandling från Historiska insitutionen, Publ. Magnus Mörner, Jörgen Weibull. Sammanfattning av nazismens politisk–ideologiska drag.
- Malmberg Torsten, 1983, *Räkna med revir*, Liber förl. Stockholm.
- Malnes Raino/Midgaard Knut, 1994, *De politiska idéernas historia*, Studenlitteratur, Lund.
- Malthus T, 1979 (Orginal publ.1796,) *An Essay on the Principle of Population*, Penguin English Library, England.
- Marc-Wogau Konrad, 1976/77, *Filosofin genom tiderna*, del I–IV, Stockholm.
- Mayr Ernst, 1991, *One Long Argument, Charles Darwin and the genesis of modern evolutionary thought*, Penguin Books, Middlesex, England.
- McBride C, 1979, *De vita lejonen i Timbavati*, Norwich.
- Macdonald David, 1988, *Running with the Fox*, Unwin, Hyman Ltd, Great Britain.
- Mech, David L, 1970, *The Wolf. The Ecology and Behavior of*

- an Endangered Species*, New York .
- Merchant Carolyn, 1983, *The Death of Nature, Women, Ecology and the Scientific Revolution*, London.
- Midgely Mary, 1979, *Beast and Man*, Sussex.
- Milgram Stanley, 1975, *Lydnad och auktoritet. Experimentsituationer, resultat och utvärdering*, Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Monod J, 1972, *Slump och nödvändighet. Om den moderna biologins filosofi*, Stockholm.
- Montagu Ashley, 1978, *The Nature of Human Aggression*, Oxford Univ. Press, Oxford, London, New York.
- Morgan Elaine, 1978, *Kvinnans nedkomst*, Karlskrona.
- 1983, *Vattenapan*, Forum, tryckort Helsingborg.
- 1990, *The Scars of Evolution, What Our Bodies Tell Us About Human Origins*, Penguin, Middlesex, England.
- 1994, *The Descent of the Child. Human Evolution From a New Perspective*, Souvenir Press, London.
- Morris Desmond, 1968, *Den nakna apan*, Stockholm.
- 1970, *Det mänskliga menageriet*, Stockholm.
- Munz Peter, 1993, *Philosophical Darwinism, on the origin of the knowledge by means of natural selection*, Routledge, London, New York.
- Münzing Arne, 1976, *Varför är vi olika?* Borås.
- 1971, *Ärftlighetsforskning, en översikt över metoder och huvudresultat*, Falköping.
- Myrdal Gunnar, 1969, *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*, Stockholm.
- Nilsson Karl N.A, (tryckår saknas) *Svensk överklassnazism 1930–1945*, Carlssons förlag, Stockholm.
- Nilsson-Sperlich, 1979, *Det naturliga urvalet, om artutveckling. Serien Mellan himmel och jord, Spanien*.
- Noll Richard, 1997, *Jungkulten. En modern mysteriereligions födelse*, Ordfronts förl. Stockholm.
- Norlin Margareta, 1994, *Baklängesrevolutionen. Den kommunala demokratins fall*, Ordfronts förl. Smedjebacken.
- Oldroyd D R, 1983, *Darwinian Impacts – an introduction to the Darwinian Revolution*, The Open Univ. Press, Kensington, Australia.
- Oppenheim R.W, 1982, "Performance and Epigenesis in the Origin of Nervous System and Behavior: Issues Concepts and their History", i Bateson P. P / Klopfer P.H, red. *Perspectives in Ethology*, vol.V, New York.
- Ortmark Åke, 1996, *Jasägarna. Medlöpare och nickedockor kring Gyllenhammar, Karl XII, Kreuger och andra furstar*. Gedins, tryckort Smedjebacken,
- Persson T, 1980, *Specialdressyr. Hundutbildning och Hundvård 3*, Borås.
- Phillips P, 1970, *The Tragedy of Nazi Germany. The Collapse of Character and Morality Which Led to Nazism Can Happen Anywhere*, Pegasus, New York.
- Popper Karl, 1963, *Conjectures and Refutations. The Growth of*

- Scientific Knowledge*, London.
- 1988, "Campbell on the Evolutionary Theory of Knowledge", in Radnitzky Gerhard / Bartley III W W eds., 1988, *Evolutionary Epistemology, Rationality, and the Sociology of Knowledge*, second ed. Open Court, La Salle Illinois. sid. 115.
- Ridley Matt, 1994, *The Red Queen. Sex and the Evolution of Human Nature*, Penguin Books, Middlesex, England.
- Robert Rigmor / Uvnäs–Moberg Kerstin, 1994, *Hon & han. Födda olika*, Brombergs förlag, Tryckort Halmstad.
- Rorty Richard, 1991, *Objectivity, Relativism, And Truth*, Philosophical Papers vol 1. Cambridge Univ. Press, Great Britain
- Rose, Hilary & Stephen, 1976, *The Radicalisation of Science*, London.
- Rose S / Lewontin R C / Kamin J, 1990, *Not in our Genes, Biology, Ideology and Human Nature*, Penguin Boks, England.
- Rousseau Jean Jacques, 1992, *Kulturen och människan. Två avhandlingar*. Daidalos förl. Göteborg, tryckort Uddevalla
- Roszak Theodore, 1977, *Unfinished Animal. The Aquarian Frontier and the Evolution of Consciousness*, Harper Colophon publ. New York, Toronto.
- Rothausen Britta, 1980, *Vargen Simson – bland hundar och människor*, LT förl, Stockholm, printed in Tönder.
- Ruse Michael, 1980, *Sociobiology: Sense or Nonsense?*, London.
- 1995, *Evolutionary Naturalism*, Routledge publ., London, New York.
- Russel & Russel, 1970, *Våld, apor och människor*, Stockholm.
- Ryden Hope, 1974, *Vildhästar*, Västerås.
- Sagan Carl, 1979, *Lustgårdens drakar. Den mänskliga intelligensens utveckling*, Borås.
- Said Edward, 1993, *Den intellektuelles ansvar*, Bonnier Alba Essä, Stocholm.
- Samuelson P/ Nordhaus W D, 1989, *Economics*, Singapore.
- Sapolsky, 1988, *Junk Food Monkeys and other essays on the biology of the human predicament*. Headline Book Publ. London.
- Schaller G, 1965, *Gorilla*, Stockholm.
- Schjeldrup-Ebbe T, 1922/23, "Zur Sozialpsychologie des Haushühns." *Zeitschrift für Psychologie*, 87.
- Schmid Michael / Wuketits Franz M eds, 1987, *Evolutionary Theory in Social Science*. D. Reidel Publ. Co, Dordrecht, Boston, Lancaster, Tokyo.
- Schmidt Michael, 1993, *Nazismens ansikten. en rapport inifrån*, Bonnier Alba, Stockholm.
- Schwartz J H, 1989, *Den röda apan. Orangutangen och människans ursprung*, Stockholm.
- Scott J P / Fuller J L, 1965, *Dog Behavior. The Genetic Basis*, Univ. of Chicago Press, USA
- Shirer W L, 1963, *The Rise and Fall of the Third Reich. A history of Nazi Germany*, New York.

- Shirer W L 1989, del 1, *Tredje rikets uppgång och fall. Det nazistiska Tysklands historia*. Månocket, tryckort Viborg.
- Sillén-Tullberg Birgitta, 1990, "Hon och Han och det sexuella spelet," *Forskning och Framsteg* nr. 1/1990, sid. 30-35.
- Sjölander Sverre, 1984b, *Angeborene Welt – erworben Welt*. in Kreuzer F, ed. *Nichts is Schon dagewesen. Konrad Lorenz, seine Lehre und ihre Folgen*. Das Wiener Symposium, Piper verl. München.
- 1984, *Nya tankar om gamla hjärnor*, Värnamo.
- Skovdahl Bernt, 1996, *Skeletten i graderoben. Om rasismens historiska rötter*, Mångkulturellt Centrum, Tumba.
- Smith John Maynard, 1976, *Evolution and the Theory of Games*, *Amer. Scient.*, Jan/Febr sid. 41– 45.
- 1988, *Did Darwin get it Right? Essays on Games, sex and evolution*, Penguin Books, England.
- Socal A / Bricmont J, 1999, *Fashionable Nonsense. Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*, Picador Paperback, USA
- Sober Elliot, 1993, *Philosophy of Biology*, Dimensions of Philosophy Series, Oxford Univ. Press, Oxford.
- Strum Shirley C, 1989, *Nästan som människor. En resa i babianernas värld*, Borås.
- Ståhlberg Ulla, 1974, *Hästens beteende*, Borås.
- Thomson Oliver, 1999, *Easily Led. A History of Propaganda*, , Sutton Publishing Ltd, Great Britain
- Thorpe W H, 1979, *The Origins and Rise of Ethology*, USA and Canada.
- Tiger & Fox, 1974, *Härskardjuret*, Stockholm.
- Tinbergen N, 1951, *The Study of Instinct*, Oxford.
- 1973, *Ethology*. In *The Animal in its World, II*, London.
- 1977, *Nyfiken i naturen*, Stockholm.
- Tingsten Herbert, 1965, *Nazismens och fascismens idéer*, Stockholm.
- Tolman E, E, 1951 (Orig, 1932), *Purposive Behavior in Animals and Man*, Los Angeles
- Toulmin / Goodfield, 1977, *Universums byggnad*, Lund.
- Turist, Svenska turistföreningens tidsrift nr 4/2001.
- Törnebohm Håkan, 1974, *Paradigm i vetenskapen och vetenskapsteorin*, Rpt. 59, Serie 1. Institutionen för Vetenskapsteori, Göteborg.
- Uddenberg Nils, 1993, *Ett djur bland alla andra – bilogin och människans uppfattning av sin plats i naturen*, Nya Doxa förl, Nora, printed in Falun/Sweden. Vol. 8.
- 1995, *Det stora sammanhanget. Moderna svenskars syn på människans plats i naturen*, Förl. Nya Doxa, Tryckort Falun.
- Ulfstrand Staffan, 1996, *Fåge Fisk & Folk – från beteendekologins forskningsfält*, Froskningens Frontlinjer, Universitetsförl. Stockholm
- Ullmanen, Petra, 1998, *(S)veket mot kvinnorna och hur högern stal feminismen*, MediaPrint, Uddevalla.
- Waal de, Frans, 1995, "Bonobo, Sex and Society. The behavior of a close relative challenges assumptions about male supremacy

- in human evolution", i *Scientific American*, mars 1995.
- 2002, *The Ape and the Sushi Master*, England, Clay's Ltd.
- Watson James D, 1968 *The Double Helix. A personal account of the discovery of the structure of DNA*. Penguin Books, Middlesex, England.
- Watson John B, 1970 (orig. 1930, first ed. 1924,) *Behaviorism*, The Norton Libr. USA.
- Weingart/Kroll/Bayertz, 1988, *Rasse, Blut und Gene. Geschichte der Eugenik und Rassenhygiene in Deutschland*, Frankfurt am Main.
- Whitman Charles Otis, 1898, *Animal Behaviour. Biol. Lect Marine Biol Lab*, Woods Hole, Mass, Boston, s 285–338.
- Williams J.D. 1957, *Theory of Games and Economic Behaviour*.
- Wilson Colin, 1989, *C.G. Jung. Ett porträtt*. Alfabeta förl. tryckort Värnamo.
- Wilson Eduard O, 1976 *Sociobiology. The New Synthesis*. The Belknap Press of Harvard Univ. Press, London, Massachusetts, London, England.
- 1995, *On Human Nature*, Harvard Univ. Press, London, Massachusetts, London. (publicerad första gången 1978)
- Wilsson Erik, 1984/85, "The Social Interaction Between Mother and Offspring During Weaning in German Shepherd Dogs. Individual differences between mothers on their offspring." *Applied Animal Behaviour Science* 13 (1984/85) 101-102.
- Wright Robert, 1994a, Our Cheating Hearts, i *Times International*, 15 aug. nr 33. sid 37–44.– 1994b, *The Moral Animal. Why We are the Way We are. The New Science of Evolutionary Psychology*, Vintage Books, USA.
- 1994 *The Moral Animal. Why We are the Way We are. The New Science of Evolutionary Psychology*, Vintage Books, New York.
- Zuckerman Solly, 1932, *The Social Life of Monkeys and Apes*.